

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Prop. 200 S

(2020–2021)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Endringer i statsbudsjettet 2021
under Landbruks- og matdepartementet
(Jordbruksoppgjøret 2021 m.m.)

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Prop. 200 S

(2020–2021)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Endringer i statsbudsjettet 2021
under Landbruks- og matdepartementet
(Jordbruksoppgjøret 2021 m.m.)

Innhold

1	Innledning	5	4	Utvikling i foredlings- og omsetningsledd	56
1.1	Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2021	5	4.1	Innledning	56
1.2	Regjeringens politiske plattform ...	6	4.2	Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder	56
1.3	Stortingets behandling av Prop. 118 S (2019–2020) Jordbruksoppjøret 2020	8	4.3	Prisutviklingen på matvarer	58
1.4	Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016–2017)	9	4.4	Industri og konkurranseforhold ...	59
1.5	Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021) Klimaplan for 2021–2030	12	4.5	Matpolitikken	61
1.6	Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi	12	5	Importvernet og internasjonale forhold	62
2	Gjennomføringen av forhandlingene	14	5.1	Importvernet for landbruksvarer	62
2.1	Jordbrukets krav	14	5.2	Import fra EU og utviklingsland	62
2.2	Statens tilbud	14	5.3	WTO Landbruksavtalen	62
2.3	Det videre forløpet av forhandlingene	15	5.4	EUs landbrukspolitikk	63
			5.5	Forhandlinger om handelsavtaler	64
3	Utviklingen i jordbruket	16	6	Hovedtrekk i forslaget til jordbruksoppjør	66
3.1	Grunnlagsmaterialet	16	6.1	Mål og rammer for oppjøret	66
3.2	Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon	17	6.2	Grunnlagsmaterialet	71
3.2.1	Produksjons- og markedsutvikling	17	6.3	Rammen	72
3.2.2	Økt selvforsyningsgrad/hjemmemarkedsandel	18	6.4	Fordeling på priser og tiltak	74
3.2.3	Dyr på beite	20	6.4.1	Økning i målprisene	74
3.3	Landbruk over hele landet	21	6.4.2	Endring i bevilgninger over avtalen	74
3.3.1	Arealutvikling og -fordeling	21	6.4.3	Utslag på referansebrukene	74
3.3.2	Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk	21	6.5	Andre hovedpunkter	75
3.3.3	Rekruttering, kunnskaps- og næringsutvikling	23	7	Nærmere om viktige politikkområder	78
3.4	Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen	37	7.1	Landbrukets utviklingsfond (LUF)	78
3.4.1	Inntektsutvikling	37	7.1.1	Økonomisk oversikt over fondet	78
3.4.2	Kostnadsutvikling og investeringer	38	7.1.2	Tilskuddsramme for LUF	78
3.4.3	Utvikling i sysselsetting	41	7.2	Rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket	81
3.4.4	Strukturutvikling	41	7.2.1	Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midler)	81
3.4.5	Produktivitet	42	7.2.2	Nasjonale tilretteleggingsmidler	84
3.4.6	Overføringene til jordbruket	42	7.2.3	Inn på tunet-løftet 2	84
3.5	Bærekraftig utvikling – miljø og klima	45	7.2.4	Regionale tilretteleggingsmidler i landbruket	84
3.5.1	Miljø og klima	45	7.2.5	Områderettet innsats	84
3.5.2	Rapportering	47	7.2.6	Rekruttering og kompetanseheving i landbruket	85
3.5.3	Økologisk jordbruk	53			
3.5.4	Andre politikkområder	55			

7.2.7	Forskning og utvikling	86	7.8.2	Grovfôrbasert husdyrhold – kjøtt av storfe og sau/lam	104
7.2.8	PRESIS	86	7.8.3	Frakttilskudd slaktedyr	104
7.2.9	Stiftelsen Norsk Mat	87	7.9	Velferdsordninger	104
7.2.10	Utviklingsprogrammet	87	7.9.1	Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid	104
7.2.11	Kompetansenettverks- ordningen	88	7.9.2	Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.	105
7.2.12	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologi- utvikling i landbruket	88	7.9.3	Tidligpensjonsordningen for jordbrukere (TPO)	105
7.2.13	Skogbruk	89	7.10	Andre politikkområder	105
7.2.14	Tiltak mot villsvin og oppfølging av Handlingsplan mot villsvin	90	7.10.1	Erstatning for avlingssvikt i 2020 og 2021	105
7.2.15	Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	90	7.10.2	Markedsbalansering	105
7.3	Miljø og klima	91	7.10.3	Tilskudd til dyreavl med mer	106
7.3.1	Klimaavtalen mellom regjeringen og organisasjonene i jordbruket ...	92	7.10.4	Tilskudd til frøavl m.m.	107
7.3.2	Samlet oversikt over miljø- og klimasatsing i jordbruksavtalen	93	7.10.5	Rådgivning og kunnskaps- formidling i hele landet	107
7.3.3	Nasjonalt miljøprogram	93	7.10.6	Finansiering av utredninger, evalueringer og elektroniske fagsystem	107
7.3.4	Regionale miljøprogram (RMP) ...	96	7.10.7	Tilskudd til råvarepris- ordningen	107
7.3.5	Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)	98	8	Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150.....	109
7.4	Økologisk jordbruk	100	8.1	Budsjettmessige forhold	109
7.5	Korn, kraftfôr og mel	100	8.1.1	Innledning	109
7.5.1	Målpriser, prisnedskrivings- tilskudd, matkorntilskudd og kraftfôrpris	101	8.1.2	Overførte beløp fra 2020 og omdisponering av bevilgninger i 2021	109
7.5.2	Tilpasninger i arealtilskuddet	101	8.1.3	Budsjettmessige endringer fra 2021 til 2022	111
7.5.3	Frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr	101			
7.5.4	Tilskudd til lagring av såkorn	101			
7.6	Frukt, bær, grønnsaker og poteter	101			
7.6.1	Tilskudd til sertifisert settepotetavl	102			
7.7	Melk	102			
7.7.1	Inndragning av geitemelkkvote solgt til staten	102			
7.7.2	Gjeninnføring av ordinær omsetningsordning for kumelk	102			
7.7.3	Mulig endring av kravspesifikasjonen for melk	102			
7.7.4	Høring av satser i prisutjevningsordningen	103			
7.8	Kjøtt og egg	103			
7.8.1	Svinekjøtt og egg	103			
				Forslag til vedtak om endringer i statsbudsjettet 2021 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppjøret 2021 m.m.)	118
			Vedlegg		
			1	Jordbruksoppjøret 2021, fordeling på priser og tilskudd	119
			2	Jordbruksforhandlingene 2021 Referat fra forhandlingsmøte 6. mai	135
			3	Jordbrukets forhandlingsutvalg Dagsprotokoll av 6. mai 2021	136
			4	Oppdatert jordvernstrategi	138

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Prop. 200 S

(2020–2021)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Endringer i statsbudsjettet 2021 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2021 m.m.)

*Tilråding fra Landbruks- og matdepartementet 21. mai 2021,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Innledning

Regjeringen legger med dette frem en proposisjon med forslag til jordbruksoppgjør for 2021–2022, etter at jordbrukets forhandlingsutvalg brøt forhandlingene 6. mai 2021, jf. vedlegg 2 og 3.

Jordbruksoppgjøret i 2021 gjelder bevilgninger over statsbudsjettets kap. 1150 for kalenderåret 2022, og omdisponeringer innenfor vedtatt budsjett for 2021. Videre omfatter oppgjøret målpriser for perioden 1. juli 2021 til 30. juni 2022 og enkelte andre bestemmelser.

I kapittel 2–5 gjennomgås det politiske grunnlaget og en del utviklingstrekk som bakgrunn og ytre rammer for forhandlingene. Kapittel 6 gjengir hovedtrekkene i regjeringens forslag til jordbruksoppgjør, og kapittel 7 går nærmere inn på noen sentrale politikkområder. Kapittel 8 omtaler overførte og innsparte midler, og forslag til omdisponering av disse, samt detaljerte forslag til bevilgninger på de enkelte ordningene i 2022.

Den 6. februar 2018 gjorde Stortinget vedtak om å be regjeringen legge frem en oppdatert jord-

vernstrategi, jf. vedtak nr. 444 (2017–2018). Oppdatert strategi ble lagt frem i Prop. 1 S (2018–2019) om budsjett 2019 for Landbruks- og matdepartementet. Senere har regjeringen varslet at den vil komme tilbake med en vurdering av mål for årlig omdisponering og ny oppdatering av jordvernstrategien når tallene for 2020 forelå. Landbruks- og matdepartementet har valgt å legge frem den oppdaterte jordvernstrategien i denne proposisjonen om jordbruksoppgjøret. Strategien følger som vedlegg 4.

1.1 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2021

Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2021 er regjeringens politiske plattform, Stortingets behandling av Prop. 118 S (2019–2020) i Innst. 380 S (2019–2020) og Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016–2017) *Endring og utvikling – En frem-*

tidsrettet jordbruksproduksjon i Innst. 251 S (2016–2017). Det er lagt til grunn at oppfølgingen av Stortingets behandling av meldingen skal gjennomføres over tid.

Prosesen er gjennomført på grunnlag av Hovedavtalen, hvor formålsparagrafen lyder:

«Avtaleverket for jordbruket har til formål å regulere tiltak som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket, og som ikke er uttømmende regulert ved lov, stortingsvedtak eller forskrift.»

1.2 Regjeringens politiske plattform

I Politisk plattform for regjeringen utgått av Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, Granavolden-plattformen, heter det om landbruk og mat:

«Regjeringen vil ta vare på det unike ved norsk matproduksjon, som lav medisinbruk, høy dyrevelferd og en lang verdikjede. Regjeringen baserer hovedlinjene i landbrukspolitikken på forståelsen som de fire partiene har stilt seg bak i forbindelse med behandlingen av Meld. St. 11 (2016–2017) *Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*. Landbrukspolitikken skal fortsatt bygge på disse fire bærebjelkene: Et velfungerende importvern, samvirkebaserte markedsordninger, forhandlingsinstituttet med årlige jordbruksoppkjør, og en eiendomspolitikk for å sikre den selveiende bonden. Regjeringen baserer sin landbrukspolitikk på en klar forståelse av at bonden er selvstendig næringsdrivende.

Jordbruk

Jordbrukets viktigste samfunnsoppdrag er å produsere de mat- og fôrvarene som det er naturlig å produsere i Norge, og dekke mest mulig av innenlands etterspørsel og lønnsom eksport. Det sikrer også bosetting og ivaretagelse av kulturlandskapet. Regjeringen ønsker et aktivt og lønnsomt jordbruk over hele landet, med produksjoner og foretaksstrukturer som bygger på lokale jord-, beite-, skog- og utmarksareal. Et jordbruk der inntektsmuligheten også sikres for ulike bruksstørrelser, er en viktig forutsetning for å nå dette målet. Regjeringen vil, i dialog med landbrukets organisasjoner, utvikle strategier for bærekraftig matproduksjon som også bidrar til å nå mål på klima- og miljøområdet. Land-

bruket går gjennom en modernisering som vil fortsette, og som bidrar til landbruk i hele landet. Regjeringen vil legge grunnlaget for et livskraftig og fremtidsrettet jordbruk og reduserte kostnader gjennom den økonomiske politikken generelt, og mer direkte ved å bidra til investeringer og bruk av ny teknologi i matproduksjonen. Handlingsrommet for en særnorsk prisutvikling er begrenset, og det vil bli avgjørende at næringen har et bærekraftig kostnadsnivå.

Regjeringen vil videreføre avtaleinstituttet med årlige separate jordbruksoppkjør, og vurdere å fornye metodikken for å beregne pristap knyttet til markedsbalanse.

Regjeringen mener at et velfungerende og forutsigbart importvern for landbruksprodukter er en forutsetning for å kunne opprettholde et landbruk over hele landet og øke matproduksjonen. Regjeringen vil ta hensyn til de naturgitte konkurranseulempene for norsk landbruk. I bilaterale og multilaterale handelsforhandlinger vil regjeringen ivareta interessene til norsk jordbruk og et velfungerende importvern.

Lokal matproduksjon er viktig for fremtidens landbruk. Markedet for «lokalmat» og økologisk mat vokser, og økt forbrukerorientering kan gi landbruket flere ben å stå på. Regjeringen vil stimulere til større mangfold ved å øke satsingen på geografisk opprinnelsesmerking og spesialitetsmerking. Regjeringen vil også forenkle regelverket for foredling av mat på egen gård, under forutsetning av at helsemessig matvaretrygghet opprettholdes.

Landbruket er en viktig bidragsyter i det grønne skiftet, både gjennom binding av karbon og produksjon av fornybar, biobasert energi og drivstoff. Samtidig er reduserte klimagassutslipp fra landbruket helt nødvendig. Et bærekraftig jordbruk er en forutsetning for å sikre ressursene og miljøverdiene for fremtiden. Regjeringen vil føre en politikk som gir insentiver til mindre utslipp og nødvendige klimatiltak i landbruket. Regjeringen vil forhandle med partene i jordbruket om en frivillig og forpliktende klimaavtale for jordbruket.

Regjeringen vil:

- Sikre et velfungerende importvern og politisk handlingsrom for å ivareta norsk matproduksjon i bilaterale og multilaterale forhandlinger.
- Videreføre produsentenes ansvar for markedsbalanseringen der produsentsamvirkene står for markedsbalanseringen.

- Samvirkenes tildelte markedsregulatorrolle må ikke være konkurransevridende for noen. Omsetningsrådets funksjon og sammensetning videreføres.
- Vurdere verktøyene for markedsbalansering i dialog med landbrukets organisasjoner i de årlige jordbruksoppkjørene.
  - Gi bonden større næringsfrihet.
  - Arbeide for at næringsutøverne i alle produksjoner og på alle typer bruk skal ha reell mulighet til inntektsutvikling på linje med andre i samfunnet. For å sikre rekruttering og inntektsmuligheter for dem som bruker hele eller mesteparten av arbeidskraften sin i næringen, er det viktig å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre i samfunnet. En bærekraftig kostnadsutvikling, god markedstilpasning og produktivtetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsutviklingen. Målet er at inntekter for bonden i størst mulig grad hentes fra markedet.
  - Føre en landbrukspolitikk med utgangspunkt i at bønder er selvstendig næringsdrivende med muligheter og ansvar for å utvikle foretaket sitt til en lønnsom arbeidsplass med et trygt arbeidsmiljø og attraktive levekår.
  - Gjennomføre flere forenklinger som reduserer byråkratiet og gjør bondens hverdag enklere.
  - Sikre et landbruk over hele landet, og styrke arbeidsdelingen i norsk jordbruk slik at arealer til korn- og grøntproduksjon opprettholdes, mens tyngden av den gressbaserte husdyrproduksjonen blir liggende i distriktene.
  - Konesjonsgrensen for svin og fjørfe skal ikke settes høyere enn i dag, og skal bidra til å sikre geografisk spredt produksjon. Kvoteordningen for melk videreføres.
  - Bruke jordbruksoppkjørene til å styrke grunnlaget for en variert bruksstruktur og en geografisk produksjonsfordeling som sikrer produksjonsgrunnlaget i hele landet. Dagens tilskuddsprofil innebærer en nedtrapping i husdyrtilskuddene ved økt driftsomsfang, og det er naturlig at denne nedtrappingen holdes på dagens nivå for å bidra til at produksjon utover et visst driftsomsfang baseres på markedsinntektene.
  - Legge til rette for en velfungerende varekjede for mat med effektiv konkurranse i alle ledd, både i matindustrien og handelen.
  - Innføre lov om god handelsskikk med tilsyn som innehar selvstendig beslutningskompetanse i løpet av 2020.
  - Fortsette satsingen på lokal mat og drikke, og forenkle regelverket for foredling på eget bruk.
  - Styrke den selveiende bonden ved praktisering av jord- og konsesjonsloven. Det vil ikke bli gjennomført ytterligere liberalisering i jord- og konsesjonslovgivningen, og regjeringen vil videreføre bo- og driveplikten for å sikre at matjorda brukes til matproduksjon.
  - Vurdere innrettingen på kapitaltilgangen og investeringsvirkemidlene for alle bruksstørrelser gjennom Innovasjon Norge for å bidra til fornying av driftsbygninger og rekruttering.
  - Følge opp jordvernstrategien. Stortingets vedtatte jordvernmål skal nås, og deretter vil regjeringen vurdere et nytt måltall for nedbygging av dyrket jord.
  - Stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet.
  - Legge til rette for urbant landbruk.
  - Styrke landbruksutdanningen og iverksette kompetanserettede tiltak for å stimulere til rekruttering i næringene.
  - Ha en næringspolitikk som legger til rette for en effektiv og lønnsom næringsmiddelindustri, der konkurransen blir ivaretatt.
  - Utrede nytteeffekten av opplysningskontorene, og om aktivitet, ressursbruk og organisering er målrettet for å løse dagens opplysningsbehov.
  - Forsterke satsingen på god dyrevelferd, herunder gradvis innføring av dyrepolit i alle landets fylker.
  - Styrke FOU med tanke på utvikling av plantesorter og dyreegenskaper som er godt tilpasset fremtidige klimakrav og endrede produksjonsforhold.
  - Sette ned et lovutvalg som kun har som formål å samle landbrukslovgivningen i færre og mer oversiktlige lover, men uten politikendringer.
  - Bedre miljøtilstanden i jordbruket gjennom økt skjøtsel og istandsetting av kulturlandskap, naturmangfold og kulturminner.
  - Videreføre arbeidet for å sikre norske forbrukere trygg mat gjennom godt regelverk og tilsyn langs hele produksjonskjeden.
  - At Norge fortsatt skal være et foregangsland når det gjelder lite antibiotikabruk og

lav forekomst av antibiotikaresistens i husdyrholdet.

Skogbruk

Tilveksten i norske skoger er betydelig større enn hogsten. Det bidrar til karbonbinding, men viser også potensial for å skape nye og større verdier basert på skogens ressurser. Skog- og utmarksressursene kan spille en viktig rolle i bioøkonomien. Regjeringen vil derfor følge opp bioøkonomistrategien. Regjeringen vil føre en skogpolitikk som legger til rette for å skape økte verdier av norske skogressurser og som bidrar til frivillig vern av skog.

Regjeringen vil:

- Styrke grunnlaget for skogbruket gjennom kostnadsreducerende tiltak, fjerning av flaskehals i infrastrukturen og utbygging av skogsbilveier og tømmerkaier.
- Legge til rette for økt avvirkning i skogen og samtidig styrke ivaretagelsen av miljøhensyn i skogbruket.
- Følge opp kravet til nyplanting etter hogst.
- Følge opp bioøkonomistrategien og videreutvikle de tiltakene som stimulerer til bruk av tre.
- Legge til rette for at nye lønnsomme arbeidsplasser skapes i bionæringene.
- Legge til rette for å videreutvikle skogressursene og forsterke skogens bidrag til CO₂-opptak og lagring av karbon, gjennom et aktivt skogbruk og utnyttning av produksjonsmulighetene.

Klima og miljø

Den siste rapporten fra FNs klimapanel viser at klimaendringene vil bli dramatiske. Verden trenger derfor en langt større og raskere omstilling enn det vi tidligere har lagt til grunn. Klimaendringene medfører også en betydelig klimarisiko for både Norge og andre land. Regjeringens klimapolitikk har som mål å kutte utslipp raskest mulig og utvikle teknologiske løsninger som gjør det mulig for verden å nå felles utslippsmål. Regjeringen vil omstille norsk økonomi og bidra til at Norge blir et lavutslippssamfunn før midten av århundret. Denne omstillingen må også bidra til en utvikling som sikrer det biologiske mangfoldet og et bærekraftig velferdssamfunn.

Regjeringen vil:

- At Norges ikke-kvotepliktige utslipp skal reduseres med minst 45 prosent sammenlignet med 2005. Regjeringen har som mål at reduksjonen skjer gjennom innen-

landske tiltak og planlegger for dette. Om strengt nødvendig kan fleksibiliteten i EUs rammeverk benyttes.

- Gjøre Norge til et lavutslippssamfunn i 2050, hvor klimagassutslippene reduseres med 90–95 prosent.
- Utarbeide en plan for å oppfylle Norges klimaforpliktelser med 45 prosent innenlandsk reduksjon i ikke-kvotepliktig sektor når en avtale med EU om felles oppfyllelse er på plass.
- Nasjonale tiltak skal ikke bidra til flytting av utslipp eller til økte globale utslipp.
- Bidra til å utvikle enklere teknologier for karbonfangst og -lagring som bruk av biokull, og nye jordbrukspraksiser som fører til økt karbonbinding i jord.
- Arbeide for å nå ambisjonene i Aichimålene, og følge opp naturmangfoldmeldingen i tråd med Stortingets innstilling.
- Følge opp strategien for bier og andre pollinerende insekter med konkrete tiltak.
- Styrke norsk vannforvaltning og følge opp vannforskriften»

1.3 Stortingets behandling av Prop. 118 S (2019–2020) Jordbruksoppkjøret 2020

I næringskomiteens Innst. 380 S (2019–2020) (Jordbruksoppkjøret 2020 m.m.) heter det blant annet at:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til merknadene fra medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti om strukturutviklingen i landbruket. Norsk matproduksjon er styrket under denne regjeringen. De siste årene er strukturprofilen og økonomien for små og mellomstore bruk styrket, og distriktstilskudd og beitetilskudd økt, noe som bedrer forholdene for mange mindre bruk i distriktene. Selvforsyningsgraden som gikk ned under de rød-grønne, har gått opp, og antall gårdsbruk som legges ned, har også blitt redusert. Denne regjeringens politikk legger til rette for et landbruk over hele landet, noe som styrker beredskapen. Flertallet påpeker at pandemien viste at hele produksjonskjeden i landbruket fungerte godt for å kunne levere norsk mat til forbrukerne når ettersørselen økte.

Komiteen viser til at det ble gjennomført forenklede forhandlinger da det ikke var mulig å gjennomføre en ordinær forhandlingsprosess. Lønnsoppkjøret var utsatt til høsten, og det forelå heller ikke grunnlagsdokumenter fra budsjettnemnda. Komiteen støtter vurderingen om å gjennomføre en forenklet forhandling for å få på plass forutsigbarhet for jordbruket og målpriser. Komiteen har også merket seg at inntekts- og kostnadsutviklingen samt måloppnåelsen i forhold til målsettingene for jordbrukspolitikken vil vurderes ved ordinære forhandlinger i 2021. Komiteen har merket seg at avtalepartene har fordelt en økning i bevilgningen til jordbruksavtalen på 350 mill. kroner i 2021 (kap. 1150). Midlene disponeres særlig til pris- og direktetilskudd, og fordelt for å styrke det økonomiske grunnlaget for matproduksjonen, spesielt korn, potet, grønt, og for å ivareta klima- og distriktshensyn.»

Om styrking av kornøkonomien i jordbruksoppkjøret 2020 skriver komiteen blant annet:

«Komiteen merker seg at avtalen innebærer økte målpriser for korn, og at mathvete får den største økningen. Komiteen mener det er klokt å legge til rette for økt norsk produksjon av matkorn, slik det også ble gjort i jordbruksavtalen som ble inngått i 2019. Korn er en av de produksjonene med markedsmuligheter, og økt norsk kornproduksjon bidrar til å øke selvforsyningsgraden.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at kanaliseringspolitikken er et viktig virkemiddel for å stimulere til et levende og aktivt landbruk i hele landet og best mulig forvaltning av ressursene. Flertallet er tilfreds med at denne regjeringen derfor har styrket kanaliseringspolitikken med blant annet å styrke kornøkonomien i jordbruksoppkjøret flere år på råd. Denne regjeringen har også fjernet tilskudd til grasproduksjon i kornområdene. Flertallet viser også til at under den rød-grønne regjeringen gikk antallet dekar korn betydelig tilbake i for eksempel Østfold og Akershus, samtidig som antallet dekar eng økte betydelig. Flertallet er tilfreds med at denne regjeringen har forsterket kanaliseringspolitikken slik at den negative utviklingen fra de rød-grønne langt på vei har stoppet opp.»

Om bruken av norske fôrressurser og beredskap skriver komiteen:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, er opptatt av at norsk jordbruk skal produsere det forbrukerne etterspør og som det er naturlig å produsere i Norge. Enkelte produkter og innsatsfaktorer vil vi være avhengig av å importere. Det kan ikke utelukkes at det oppstår situasjoner som gjør at vi må endre på kosthold og produksjon, men dette er ikke et sannsynlig scenario i kjent framtid. Det viktigste beredskapstiltaket vil være å opprettholde produksjonsgrunnlaget og produksjon helt i tråd med denne regjeringens politikk på landbruksområdet.»

1.4 Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016–2017)

Stortingets næringskomité har behandlet Meld. St. 11 *Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*, i Innst. 251 S (2016–2017). De fire overordnede målene som har ligget til grunn for jordbrukspolitikken føres videre, men komiteen har tilføyd noen delmål. Her gjengis noen sentrale merknader, mens spesifikke merknader på enkelttema er gjengitt i senere kapitler. Om målene for jordbrukspolitikken skriver en samlet komité:

«Komiteen viser til innstillingen til jordbruksoppkjøret 2015 (Innst. 385 S (2014–2015)), der en samlet komité sa at «reell økt selvforsyningsgrad er avhengig av at økt matproduksjon skal være med grunnlag i norske ressurser. Dette må legges til grunn ved utforming av landbrukspolitikken». Komiteen viser til at formålet med å øke matproduksjonen er å øke selvforsyningsgraden, styrke beredskapen og dekke etterspørselen. Komiteen merker seg at det i meldingen vises til at landbrukspolitikken har fire overordnede mål:

- Matsikkerhet
- Landbruk over hele landet
- Økt verdiskaping
- Bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser.

Komiteen støtter at de fire overordnede målene for landbrukspolitikken videreføres, men presiserer at målet om matsikkerhet skal omfatte både matsikkerhet og beredskap. Komiteen registrerer også at regjeringen særlig peker på lavere utslipp av klimagasser i målet om bærekraftig landbruk, og støtter

dette. Komiteen ber regjeringen legge følgende målstruktur til grunn for jordbrukspolitikken:

- a. Matsikkerhet og beredskap
  - Sikre forbrukerne trygg mat.
  - Økt matvareberedskap.
  - God dyre- og plantehelse.
  - Satse på avl, forskning og utdanning for å øke bruken av de biologiske ressursene.
- b. Landbruk over hele landet
  - Sikre bruk av jord- og beiteressursene.
  - Sikre mulighetene for bosetting og sysselsetting.
  - Et mangfoldig landbruk med en variert bruksstruktur og geografisk produksjonsdeling.
  - Sikre rekrutteringen.
- c. Økt verdiskaping
  - Utnytte markedsbaserte produksjonsmuligheter.
  - Sikre en konkurransedyktig og kostnadseffektiv verdikjede for mat med en jevnere maktfordeling.
  - Sikre en effektiv og lønnsom utnyttelse av gårdens samlede ressurser.
  - Videreutvikle Norge som matnasjon.
  - Sikre bondens inntekter og evne til å investere i gården.
- d. Bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser
  - Redusere forurensningen og utslippene av klimagasser, økt lagring av karbon og klimatilpasning.
  - Bærekraftig bruk og et sterkt vern av landbrukets areal (jordvern) og ressursgrunnlag.
  - Sikre kulturlandskapet og naturmangfoldet.
  - God dyrevelferd.»

Om inntektsmålet og måling av inntekt skriver komiteen:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig folkeparti og Venstre, erkjenner at det er vanskelig å måle inntekt for selvstendig næringsdrivende og sammenligne dette med lønsmottakere. Flertallet viser til at Totalkalkylen utarbeidet av Budsjett-nemnda for jordbruket er egnet til å beskrive inntektsutvikling, og i mindre grad egnet til å måle inntektsnivå. Inntektsnivået i jordbruket varierer betydelig mellom bruk, men er gjennomgående lavt.

Komiteen vil understreke at inntekt både er et mål og det viktigste virkemiddelet for å nå andre landbrukspolitiske mål. For å gi aktører i jordbruket forutsigbarhet og sikre rekruttering er det viktig at Stortinget formulerer et klart inntektsmål.

Komiteen legger til grunn at utøvere i jordbruket, som selvstendig næringsdrivende, skal ha muligheter til samme inntektsutvikling som andre i samfunnet. Inntektsmulighetene må være til stede innenfor en variert bruksstruktur for at norsk jordbruk skal kunne utnytte landets produksjonsmuligheter. For å sikre rekruttering, og for å løfte inntektsmulighetene i næringen, mener komiteen at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. God markedstilpasning og produktivitetutvikling vil være en forutsetning for inntektsdannelsen.»

Om investeringsvirkemidlene skriver komiteen:

«Komiteen mener det er viktig at offentlige virkemidler utnyttes slik at flest mulig får mulighet til å investere innenfor en variert og bærekraftig bruksstruktur med utgangspunkt i arealgrunnlaget. Komiteen mener derfor det bør legges tydeligere føringer for investeringsvirkemidlene i de årlige jordbruksoppkjørene. Komiteen mener at innenfor de investeringsmidlene som går til melkebruk, er det spesielt behov for å fornye 15–30 kyrfjøs. I tillegg til dette mener komiteen det innenfor slike tydelige føringer bør være et handlingsrom for det regionale partnerskapet til å gjøre prioriteringer av investeringsvirkemidler mellom produksjoner i den enkelte region».

Om beiteordningene skriver komiteen:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, støtter forslaget om styrking av utmarksbeite, men understreker at det ikke må gå på bekostning av virkemidler som skal sikre bruk av innmarksbeite som ikke kan høstes maskinelt. Nødvendig grenseoppgang og utforming av virkemidler blir foretatt som en del av jordbruksoppkjøret 2017.»

Om forenkling skriver komiteen:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og

Venstre, peker på at de mange ordninger i jordbruket samlet sett gir en omfattende virkemiddelstruktur. Flertallet stiller seg positiv til forenklinger i form av endringer av ordninger som gir mer oversikt eller mindre arbeid for bonden og/eller forvaltningen. Flertallet viser til målene for jordbrukspolitikken, og legger til grunn at endringer i virkemidlene samlet sett ikke skal svekke mulighetene til å oppnå disse.»

Om geografisk produksjonsfordeling skriver komiteen:

«Komiteen vil understreke at disse ordningene er viktige for å sikre et landbruk i hele landet, og mener heller at de må styrkes og utvides enn å svekkes eller fjernes.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, har merket seg at regjeringen i meldingen mener at de kraftfôrbaserte produksjonene i hovedsak bør finne sin lokalisering som et resultat av markedsbaserte rammebetingelser og produsentenes egen ressursutnyttelse. De kraftfôrbaserte produksjonene har vært, og er, viktige produksjoner på mange kombinasjonsbruk i distriktene for å sikre familien et levebrød fra gården. Produksjonen av svinekjøtt er også viktig for å sikre et tilstrekkelig volum gjennom hele året for slakterier i distriktene. Flertallet legger til grunn at de kraftfôrbaserte produksjonene fortsatt sikres rammevilkår som gjør det mulig å videreføre dagens geografiske produksjonsfordeling.»

Om strukturpolitikken skriver komiteen:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at flere av produksjonstilskuddene er differensierte etter struktur for å stimulere til et mangfoldig landbruk. For å gi grunnlag også for små og mellomstore bruk mener flertallet at disse virkemidlene må videreføres i minst samme omfang som i dag. Dagens tilskuddsprofil innebærer en naturlig nedtrapping i tilskudd per dyr ved økt drifts-omfang. Flertallet mener at dette er naturlig for at produksjon utover et visst drifts-omfang i hovedsak baseres på markedsinntektene.»

Om markedsbalansering og ansvar for finansiering av balanseringstiltak skriver komiteen:

«Flertallet vil videreføre produsentenes ansvar for markedsbalansen og deres ansvar for å finansiere alle balanseringstiltak. Derfor ønsker flertallet at produsentsamvirkene fortsatt skal stå for markedsbalanseringen. Markedsordningene for ku- og geitemelk, kjøtt, egg, korn, eple og matpotet videreføres i samsvarende med dette. Samvirkets tildelte markedsregulatorrolle må ikke være konkurransevridende for noen.»

Om miljø og klima skriver komiteen:

«Komiteen understreker at jordbruket gir utslipp av klimagasser, men mener likevel at utslipp fra biologiske prosesser i jordbruket ikke kan likestilles med utslipp av klimagasser som har sitt utspring i bruk av fossile kilder.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, mener jordbrukets viktigste oppgave i klimasammenheng er å redusere utslippene per produsert enhet, i tillegg til å øke opptaket av CO₂ og tilpasse produksjonen til et klima i endring.

Komiteen vil understreke viktigheten av miljøarbeidet som gjøres i jordbruket. Minst mulig negativ påvirkning av naturen i form av forurensning og reduksjon av biologisk mangfold må vektlegges høyt.

Komiteen mener at arbeidet med å hindre forurensning i form av avrenning til vannmiljøer fortsatt skal være et prioritert satsingsområde.

Komiteen er opptatt av å videreføre og styrke miljøordningene for jordbruket. Regionalt miljøprogram (RMP), spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) og ordningen med utvalgte kulturlandskap må styrkes. Komiteen er opptatt av å videreføre en lokal forvaltning av disse midlene. Eventuelle forenklinger i ordningene må samtidig bidra til å styrke ordningene og gjøre dem mer målrettede og effektive.

Komiteen viser til at all matproduksjon starter med fotosyntesen, og at alt jordbruk er basert på opptak av karbondioksid. Komiteen mener likevel at arbeidet med å redusere klimagassutslipp fra norsk matproduksjon må prioriteres samtidig som målet om økt matproduksjon med intensjon om økt selvforsyning ivaretas.

Komiteen understreker at tiltak med sikte på å redusere klimagassutslipp fra jordbruket skal være kunnskapsbaserte, og at effektene må kunne måles med relativt sikre metoder.

Komiteen mener at landbruket skal bidra med sin del for å redusere klimagassutslipp, men understreker at det er komplekse sammenhenger knyttet til biologiske prosesser. Distriktpolitiske og landbrukspolitiske målsettinger skal ivaretas.

Komiteens flertall, alle unntatt Sosialistisk Venstreparti, mener at reduserte utslipp av klimagasser per produsert enhet er en naturlig del av jordbrukets mål om bærekraftig produksjon. Det er ikke god miljøpolitikk å gjennomføre tiltak som bidrar til karbonlekkasje, det vil si at produksjonen flyttes ut av Norge.

Komiteen mener at de biologiske prosessene i jordbruket ikke skal avgiftsbelegges slik Grønn skattekommisjon har foreslått.

Flertallet viser til at 31 pst. av Norges samlede klimagassutslipp kommer fra transport, og mener at det er viktig at også maskinparken i landbruket innlemmes i de generelle virkemidler innrettet mot å fase inn lavutslippskjøretøy og ny teknologi.»

1.5 Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021) Klimaplan for 2021–2030

Om jordbruk skriver komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig folkeparti:

«Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti viser til at regjeringen i klimaplanen vil intensivere arbeidet med å forbedre utslippsregnskapet for jordbruket. Disse medlemmer mener det er viktig med fortsatt innovasjon og satsing på nye klimaløsninger i landbruket, slik at Norge blir et foregangsland innen grønn landbruksteknologi. Disse medlemmer forutsetter at det kontinuerlige arbeidet med forbedringer i utslippsregnskapet for jordbruket fortsetter frem mot 2030. Klimaløsningene med vitenskapelig dokumenterbar klimaeffekt må telles med så langt det er mulig innenfor gjeldende regelverk. Disse medlemmer understreker at Norge må forholde seg til gjeldende regelverk under Parisavtalen for å rapportere klimatiltak, og mener det er viktig at regjeringen jobber for å forbedre regnskapet slik at flere momenter med dokumenterbar effekt kan regnes inn.»

«Disse medlemmer viser til at i klimaavtalen med jordbruket har partene forpliktet seg til å arbeide for at utslippene blir redusert og at opptak av karbon øker, tilsvarende 5 mill.

tonn CO₂-ekvivalenter for perioden 2021 til 2030. Disse medlemmer vil understreke at avtalen først og fremst skal innfris gjennom tiltak som forbedrer norsk matproduksjon. Avtalen må sees i sammenheng med regjeringens og Stortingets jordbrukspolitiske mål, slik de fremgår i Meld. St. 11 (2016–2017) og flertallets merknader. Den viktigste oppgaven i klimasammenheng er å redusere utslippene uten at klimaomstillingen fører til karbonlekkasje, og derfor reduserte utslipp per produserte enhet i tråd med flertallets merknader i Meld. St. 11 (2016–2017). Samtidig understreker disse medlemmer at klimaplanen legger opp til å redusere fire mill. tonn av utslippene som bokføres i jordbrukssektoren, og at tiltak og virkemidler må følges opp i de årlige jordbruksoppkjørene.»

Fra komiteens flertall, med medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Senterpartiet:

«Vil sterkt fraråde det å peke på redusert norsk matproduksjon som en klimaløsning, men heller arbeide for reduserte klimagassutslipp i jordbruket mot 2030 gjennom å redusere utslipp per produserte enhet gjennom forbedret jordbruksproduksjon, i tråd med tiltakene i jordbrukets egen klimaplan.»

Videre ble det slått fast i behandlingen av stortingsmeldingen at økt skattelegging av norsk kjøttproduksjon ikke skal gjennomføres som en del av klimapolitikken.

1.6 Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi

Strengere smitteverntiltak har bidratt til å dempe aktiviteten i norsk økonomi så langt i år. Virusvarianter med høyere smittepotensial og nedstenging av næringsvirksomhet gir usikkerhet om utviklingen fremover. Samtidig gir lavere smittespredning og økt vaksinasjonstempo den siste tiden grunn til optimisme.

Det går bedre i norsk økonomi nå enn i fjor vår, dels fordi smitteverntiltakene er innrettet litt annerledes, og dels fordi bedrifter og virksomheter i langt større grad har tilpasset kostnader og drift til situasjonen der det er mulig. Norsk næringsliv drar også nytte av høyere oljepris og økt etterspørsel fra utlandet, men de næringsvise forskjellene er fortsatt store.

Også internasjonalt har den økonomiske aktiviteten det siste halvåret vært mindre påvirket av strenge smitteverntiltak enn i fjor vår. Flere av våre handelspartnere har allerede lettet på en del tiltak eller lagt planer for å lette på tiltakene i tiden som kommer, i takt med økt vaksinerings. Samtidig er det tegn til økende smitte noen steder, knyttet til de muterte virusene. Flere europeiske land har varslet at smitteverntiltakene vil opprettholdes eller strammes inn.

Ved utgangen av april var 202 600 personer registrert som arbeidssøkere hos NAV. Det er

nesten 100 000 flere enn før pandemien. Økningen skyldes i hovedsak flere permitterte. Det er om lag 12 000 flere ordinære helt ledige enn før pandemien. Økningen i ledighet og permitteringer har først og fremst kommet i tjenestenæringene med kraftig omsetningsfall. Regjeringen og Stortinget har vedtatt omfattende økonomiske tiltak det siste året. Bruken av oljepenger er kommet opp på et svært høyt nivå. Støtteordningene må trappes ned og avvikles så snart smittesituasjonen og smitteverntiltakene gjør det mulig.

2 Gjennomføringen av forhandlingene

Jordbrukets krav ble lagt frem 27. april. Statens tilbud ble lagt frem 4. mai. Den 5. mai var det et statusmøte mellom statens forhandlingsleder og lederne for jordbrukets organisasjoner. Staten var innstilt på å gå i forhandlinger med sikte på å inngå jordbruksavtale. Den 6. mai ble det i plenums møte konstatert at det på bakgrunn av jordbrukets tilbakemelding var brudd i årets jordbruksforhandlinger. Regjeringen går derfor til Stortinget med forslag til jordbruksoppgjør basert på statens tilbud i jordbruksoppgjøret 2021.

2.1 Jordbrukets krav

Jordbrukets forhandlingsutvalg viste i sitt krav til Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016–2017) i Innst. 251 S (2016–2017). Jordbruket krevde at oppgjøret la til rette for en gjennomsnittlig netto inntektsvekst fra 2021 før oppgjør, til 2022 på 48 700 kroner per årsverk (11,5 pst.). Inntektskravet var bygd opp slik at jordbruket først krevde inndekning av kostnadsveksten (772 mill. kroner) og så trakk fra inntekter på økte markedsmuligheter (138 mill. kroner). Deretter innebar kravet kronemessig lik utvikling som andre grupper (18 700 kroner per årsverk) og i tillegg en heving av inntektsnivået på 30 000 kroner per årsverk for å redusere inntektsforskjellen til andre grupper.

Med de tekniske forutsetningene jordbruket la til grunn, innebar jordbrukets krav en ramme på 2 114 mill. kroner. Kravet var finansiert med 717 mill. kroner i økte målpriser, en økning i bevilgningene over kap. 1150 på 1 220 mill. kroner, 32 mill. kroner i ledige midler på avtalen og 145 mill. kroner i økt verdi av jordbruksfra draget.

I tillegg til kravet om økt bevilgning over kap. 1150, krevde jordbruket en ekstraordinær investeringspakke for melk- og storfekjøttprodusentene som må legges om fra bås fjøs til løsdrifts fjøs innen 2034 som følge av Stortingets vedtak i 2004. Jordbrukets forhandlingsutvalg krevde at dette vedtaket skulle følges opp gjennom en ekstraordinær og flerårig investeringspakke over

statsbudsjettet, og at omfanget av investeringspakken skulle settes til 450 mill. kroner i 2022.

Jordbruket la stor vekt på å følge opp forringene fra Stortinget i deres behandling av Meld. St. 11 (2016–2017), og særlig at en samlet Næringskomité skrev at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet, jf. kapittel 1.4. I tillegg til inntekt og ekstraordinær investeringspakke for melk- og storfeproduksjon, var jordbrukets hovedprioriteringer økt norskandel, både i fôr og mat, styrkede velferdsordninger og klimavennlig og bærekraftig matproduksjon.

Jordbruket krevde videre å reversere flere av strukturgrepene som er gjennomført siden 2014. Jordbruket ville blant annet innføre trappetrinn i arealtilskudd, tak på husdyrtilskudd samt gjøre flere større endringer i kvoteordningen for melk. I tillegg mente jordbrukets forhandlingsutvalg at det bør gjøres tilpasninger i grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene, slik at det i bedre grad fanger opp de økonomiske forholdene knyttet til næringsutøvere i jordbruket.

2.2 Statens tilbud

Statens forhandlingsutvalg la til grunn Granavolden-plattformen, Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016–2017) og Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021) Klimaplan for 2021–2030. Tilbudet hadde en ramme på 962 mill. kroner, og la til rette for en gjennomsnittlig netto inntektsvekst fra 2021 før oppgjør, til 2022 på om lag 4,5 pst. (18 700 kroner). Rammen på 962 mill. kroner var høyere enn det som skal til for å legge til rette for en slik inntektsvekst. Fordi deler av midlene på rammen skal bidra til finansiering av klima- og miljøtiltak og en forsvarlig forvaltning av Landbrukets utviklingsfond, ble det ikke regnet inntektseffekt av hele rammebeløpet. Over hele perioden til regjeringen Solberg er inntektsgapet redusert. Fra 2014 til før oppgjør 2021, har jordbruket hatt til en inntektsutvikling på i underkant av 38 pst. Lønnsveksten for «andre grupper» ligger an til å bli 20,4 pst. i samme periode. Regje-

ringen la opp til å starte forhandlinger som ville redusert gapet ytterligere, dersom jordbruket hadde satt seg til forhandlingsbordet.

Rammen var finansiert med 400 mill. kroner i økte målpriser, 490 mill. kroner over kap. 1150, 32 mill. kroner i overførte midler og 40 mill. kroner i endret verdi av jordbruksfradraget.

Statens forhandlingsutvalg vektla i tilbudet at det innebar et betydelig bidrag for å oppfylle klimaavtalen mellom staten og jordbruket, og at investeringer i klimatiltak som skal bidra til utslippsreduksjoner ble spesielt prioritert. Avsetningen som har klima- og miljøvirkning, ble foreslått økt med 238 mill. kroner fra 2021 til 2022. Videre innebar tilbudet en styrking av kapitalsituasjonen i Landbrukets utviklingsfond. Innvilgningsrammen i fondet ble redusert med 17 mill. kroner, og satt til 1 691 mill. kroner samtidig som fondet ble økt med 83 mill. kroner.

Tilbudet fulgte opp regjeringen Solbergs prioritering av distrikt og små- og mellomstore bruk, og la vekt på å stimulere til økt andel norsk fôr, både grovfôr, korn og proteinvekster. Staten prioriterte videre inntektsmuligheter i sektorer med markedspotensial som korn, frukt, grønt og potet. Som en videreføring av regjeringens vektlegging av velferdsordninger, foreslo staten å øke satsene og heve maksimalgrensen i tilskudd til avløsning ved ferie og fritid.

Som følge av diskusjonene rundt grunnlagsmaterialet foreslo statens forhandlingsutvalg at

det settes ned et utvalg som skal drøfte og klargjøre prinsipper og metoder, samt muligheter og begrensninger, for måling av inntekter for jordbruket som sektor og for bønder som selvstendig næringsdrivende, samt grunnlag og forutsetninger for sammenligning av næringsinntekter med lønn for arbeidstakere.

2.3 Det videre forløpet av forhandlingene

Ved fremleggelse av statens tilbud tirsdag 4. mai uttrykte jordbrukets forhandlingsutvalg skuffelse både over at størrelsen på budsjettmidlene (bevilgningene over kap. 1150) var for lav og at staten ikke gikk inn på flere forslagene jordbruket presenterte i sitt krav 27. april. Fra staten ble det signalisert at tilbudet var et utgangspunkt for forhandlinger.

Den 5. mai var det et statusmøte på ledernivå. I plenums møte 6. mai meddelte Jordbrukets forhandlingsutvalg at de ikke kunne se at det var grunnlag for videre forhandlinger med basis i statens tilbud. Statens forhandlingsleder konstaterte at det var brudd i forhandlingene. Referat fra plenums møtet følger proposisjonen som vedlegg 2. Jordbrukets forhandlingsutvalg overleverte en ensidig dagsprotokoll som ble lagt ved referatet fra plenums møtet, jf. vedlegg 3.

3 Utviklingen i jordbruket

Dette kapitlet belyser utviklingen i jordbruket i forhold til de mål og retningslinjer Stortinget har fastsatt. For jordbrukere som selvstendige næringsdrivende, er det mange forhold, også utenfor forhandlingene, som påvirker inntektene og den løpende tilpasningen det enkelte år. Næringen vil oppleve årlige svingninger, f.eks. i avlinger og markedsforhold, også under ellers stabile politiske rammer. Dette ble særlig tydelig i 2018, da den tørre våren og sommeren hadde store konsekvenser for avlingene, og i 2020 og 2021 da koronapandemien medførte delvis stans i grenshandelen og redusert reising.

Jordbruket er en kapitalintensiv næring med langsiktige tilpasninger. Derfor vil det ofte kunne ta flere år før en ser målbare resultater som følge av justeringer i politikk og virkemidler. Utviklingen i jordbruket bør derfor sees over tid, og vurderes opp mot helheten i virkemiddelbruken.

Norsk landbruk består av i underkant av 181 000 eiendommer med minst 5 dekar jordbruksareal, og/eller 25 dekar produktivt skogareal. Det er i overkant av 38 200 jordbruksbedrifter og 42 550 årsverk i 2021. Utviklingen for gårdbruk med ganske like muligheter varierer som følge av at bøndene, som selvstendige næringsdrivende, og deres familier treffer sine valg ut fra en helhetlig vurdering av hvilke muligheter landbruket gir, og hvordan den enkelte gårdbruker disponerer sin kompetanse, tid og økonomiske ressurser. Om lag halvparten av jordbrukshusholdningene henter mindre enn 10 pst. av husholdningsinntekten fra næringen, og i underkant av 30 pst. av brukerne er uten næringsinntekt fra jordbruket. I 2019 hentet i overkant av 18 pst. av alle brukere mer enn halvparten av bruttoinntekten sin fra næringsinntekt i jordbruket.

I kapittel 3.1 blir grunnlagsmaterialet for jordbruksoppgjøret gjennomgått. Kapittel 3.2 til 3.5 er en resultatrapportering på de fire landbrukspolitiske målene.

Flere resultatindikatorer er relevante for flere mål. Det må videre gjøres løpende avveininger mellom kryssende hensyn. Landbrukspolitikken må til enhver tid ta hensyn til kostnader og konkurransekraft, både for jordbruket og matindu-

strien. Alle ledd i verdikjeden er viktige for å oppnå et godt samlet resultat. Utformingen av virkemidler og forvaltningen av dem må skje gjennom en organisering med god styring og kontroll, og der målretting og forenkling av virkemidlene er viktig.

3.1 Grunnlagsmaterialet

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har som hovedoppgave å legge frem og bearbeide et grunnlagsmateriale for jordbruksoppgjøret. Materialet består av tre rapporter:

- Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap og budsjett. Beregningene viser registrerte og normaliserte tall for inntekter, kostnader, arbeidsforbruk, vederlag til arbeid og kapital og vederlag til arbeid og egenkapital. Totalkalkylen har beregninger for revidert regnskap 2019, foreløpig regnskap 2020 og budsjett 2021.
- Referansebruksberegninger: Beregningene er basert på driftsgranskningene fra Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), og brukes til å vurdere utslag av et oppgjør for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken.

For mer utfyllende beskrivelse vises det til disse publikasjonene.

Inntektsutviklingen for jordbruket vurderes i avtalesammenheng med utgangspunkt i normaliserte regnskaper i Totalkalkylen, inkl. inntektsverdien av jordbruksfradraget ved ligningen. Totalkalkylen omfatter inntekter fra jord- og hagebruk, og inkluderer effekten av strukturrendringer, dvs. at produktivitetsfremgang fanges opp løpende i beregningen av inntekt per årsverk. Økonomiske transaksjoner internt i jordbrukssektoren, for eksempel maskinleie og kjøp/salg av grovfôr, defineres som internomsetning og påvirker derfor ikke næringens sluttresultat. I stedet for å føre årlige kostnader og inntekter fra jord- og kvoteleie som på enkeltbruksnivå, inngår

denne kapitalen i jordbrukssektorens kapital og fremkommer som høyere gjeld og rentekostnader, og ved å inngå i egenkapitalen som årsresultatet skal gi avkastning til. Dette slår ut på resultatmålet vederlag til arbeid og egenkapital.

Inntekter, kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk og en del tilleggsnæringer er ikke med i Totalkalkylen, med unntak av kjøreinntekter der det er brukt maskiner som er kostnadsført i totalregnskapet. Totalkalkylen gir derfor ikke et fullstendig bilde av utviklingen i landbruksbefolkningens samlede næringsinntekter.

Totalkalkylen er et sektorregnskap for selvstendige næringsdrivende, og kan ikke ha samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk. Data på foretaksnivå viser at det er betydelig variasjon rundt gjennomsnittet, også innen produksjoner og mellom bruk med likeartede forhold og forutsetninger. I tillegg kan revisjon av dataserier med grunnlag i nye data og endring av beregningsprinsipper, gjøre at både beregnet inntektsnivå og inntektsutvikling endres mellom beregningsår. Som følge av forbudet mot pelsdyrhold er denne produksjonen tatt ut av Totalkalkylens tidsserier, slik at utviklingen og utbetaling av erstatninger ikke skal påvirke forhandlingene.

Budsjettnemnda har også innarbeidet foreløpige tall for arbeidsforbruk fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) sin landbruksundersøkelse, der arbeidsforbruket i 2020 økte for første gang på 50 år. Økningen kom i grøntsektoren, og antas å være en følge av koronapandemien og at utenlandsk arbeidskraft delvis måtte erstattes av uøvd norsk arbeidskraft. Det antas at økningen vil være forbigående når kravene rundt innreise normaliserer seg.

Tørken i 2018 påvirket mange bønders inntekt i betydelig grad, både gjennom reduserte inntekter og økte kostnader, særlig til kjøp av fôr. Endringer i husdyrbestanden og økt fôrkjøp påvirker imidlertid også regnskapet i 2019. Budsjettnemnda beregnet et samlet produksjonstap, kostnadsvekst og lagenedbygging til om lag 3,1 mrd. kroner for 2018 og 2019 samlet. Både i Totalkalkylen, og i referansebruksberegningene som er basert på faktiske regnskaper fra 2019, er det derfor ført betydelige kostnader til fôrkjøp også i 2019.

Hovedformålet med referansebrukene er å vise utslag av endringer i jordbruksavtalsammenheng. Referansebrukene er basert på regnskap fra 2019 for bruk som deltar i Driftsgranskningene, med prisjusteringer for 2020 og 2021. I tillegg beregnes en volumutvikling som i fremregningen ikke er innarbeidet på brukene

med melkeproduksjon på grunn av trendskifte som følger av at forholdstallet for melk er økt fra 0,98 i 2019 til 1,07 i 2021.

3.2 Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon

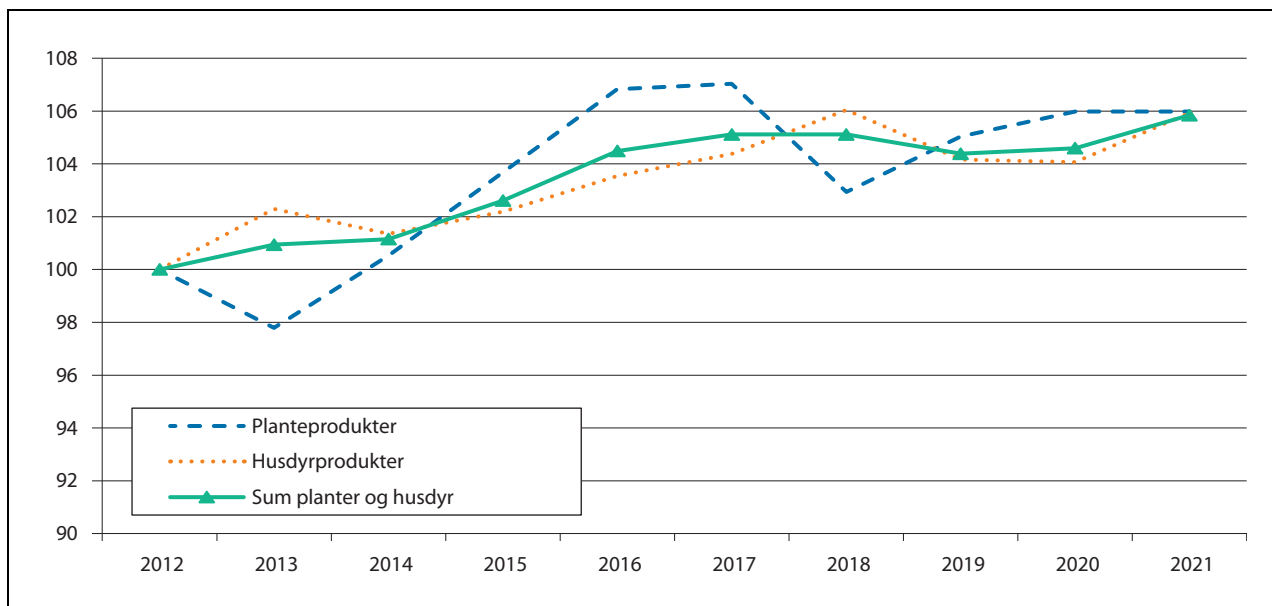
I Innst. 251 S (2016–2017) sier en samlet komite:

«Komiteen viser til at formålet med å øke matproduksjonen er å øke selvforsyningsgraden, styrke beredskapen og dekke etterspørselen.»

3.2.1 Produksjons- og markedsutvikling

I perioden fra 2014 til 2021 (prognosert volum), har det samlede produksjonsvolumet av plante produkter økt med 5,4 pst. Værforholdene i 2016 og 2017 ga gode avlinger, mens tørken sommeren 2018 gikk hardt ut over kornproduksjonen og noen grønnsakskulturer. Produksjonen av korn, erter og oljefrø har økt med 6,6 pst. fra 2012 til 2021, mens potetproduksjonen har økt med 8,8 pst. For frukt og grønnsaker har økningen de siste ti årene vært henholdsvis 21,1 pst. og 25,8 pst. Produksjonen av bær har gått ned med i underkant av 21 pst. fra 2012 til 2020 og 2021. Produksjonsreduksjonen i 2021 skyldes blant annet problemer med å få tak i utenlandsk arbeidskraft som følge av stengte grenser under koronapandemien, og volumreduksjonen blir i stor grad kompensert gjennom høyere priser på bærene. Markedsforholdene i grøntsektoren har de siste ti årene vært utfordrende både som følge av nasjonale forhold, organisering i omsetningskanalene, stengte grenser som følge av koronapandemien og som følge av importkonkurranse. Målprisene ble i 2020 oppnådd for de aller fleste av produktene i grøntsektoren. Samlet sett er det fortsatt markedsmuligheter for økt planteproduksjon, særlig for grøntsektoren.

Produksjonen av husdyrprodukter økte jevnt frem til 2018, før den ble noe redusert i 2019 og 2020. I 2021 er det anslått en økning på i overkant av 1,5 pst. Sterk reduksjon i grensehandelen i 2020 og 2021 har også påvirket etterspørselen etter husdyrprodukter. Økningen antas å være midlertidig. For å unngå en situasjon med overproduksjon når etterspørselen normaliseres, er deler av etterspørselsøkningen tatt gjennom økt import. Fjorfeproduksjonen kan økes ved å ha kortere tid mellom innsettene, og melkeproduksjonen kan økes midlertidig ved tilpasning av fôr seddelen. Produksjonsøkningen som har vært for

Figur 3.1 Endring i produksjonsvolum fra 2012 til 2021, iflg. normalisert regnskap. 2012=100

Kilde: Budsjettmemnda

husdyrprodukter i 2020 og anslått økning i 2021 har derfor i stor grad vært tatt ut i disse sektorene, med en økning på henholdsvis 8,6 pst. og 3,6 pst. Produksjonen av storfe har gått noe ned som følge av redusert slaktning for å opprettholde melkeproduksjonen på et høyt nivå. Etterspørselsveksten har medført at sau/lam og gris, som i perioder har hatt overproduksjon og bruk av reguleringslagre, nå har markedsbalanse. For egg har det de siste årene vært tendenser til overproduksjon. Markedssituasjonen har medført at omsetningsavgiftene på flere varer er redusert, noe som styrker produsentøkonomien.

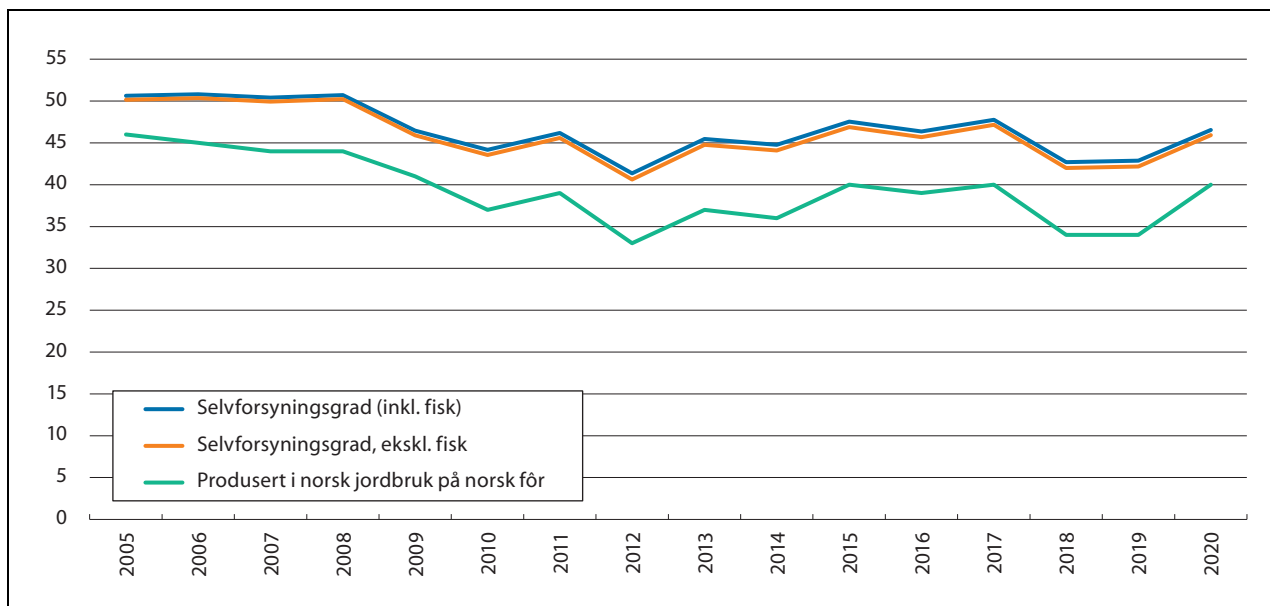
3.2.2 Økt selvforsyningsgrad/hjemmemarkedsandel

Selvforsyningsgraden beskriver hjemmemarkedsandelen målt på energibasis, dvs. hvor mye av det vi spiser som er produsert i Norge, og er ett av flere mål på hvilken markedsandel den norske matsektoren har i det norske matmarkedet. Selvforsyningsgraden for varer produsert i jordbruket påvirkes av de naturgitte produksjonsforholdene, været, ulike kvalitetskrav, priser, landbrukspolitiske virkemidler og av internasjonale handelsavtaler. Dette ble ekstra tydelig etter tørken sommeren 2018, som gjorde at selvforsyningsgraden ble redusert både i 2018 og 2019. I definisjonen av selvforsyning tas det ikke hensyn til eksport, eller til muligheten til å legge om produksjonen til pro-

dukter med høyere energigrad dersom situasjonen skulle kreve det. Selvforsyningsgraden er derfor ikke et godt mål på mulighetene for å dekke matvarebehovet med innenlands produksjon. Selvforsyningsevnen forteller hva som kan gjøres i en krisesituasjon for å sikre befolkningen forsyning, med energi og andre næringsstoffer for et fullverdig kosthold. Det inkluderer omlegging av forbruk i retning energirike plantevekster, korn, poteter og grønnsaker, og dreining av produksjonen i den retningen. For å vurdere selvforsyningssevne må det imidlertid defineres hva slags krise det er snakk om.

Selvforsyningsgraden inkl. sjømat har variert rundt 50 pst. i flere tiår. NIBIO har nå innarbeidet anslag for grensehandelen, og revidert tidsserien tilbake til 2000. Innarbeiding av tidligere uregistrert grensehandel gjør at beregnet selvforsyningsgrad ligger litt lavere enn anslått tidligere år. NIBIO publiserte 18. mai foreløpige tall for selvforsyningsgraden i 2020. Fra et lavt nivå i 2018 og 2019 som følge av tørken i 2018, økte selvforsyningsgraden med 4 prosentpoeng til 47 pst. i 2020. Selvforsyningsgrad med grunnlag i norsk fôr økte med 6 prosentpoeng til 40 pst.

Naturgitte forhold gjør at selvforsyningsgraden for husdyrprodukter, som har et høyt proteininnhold, er gjennomgående høy, mens den er klart lavere for planteprodukter. Selvforsyningsgraden for protein er om lag 70 pst.

Figur 3.2 Selvforsyningsgrad inkl. anslag på grensehandel. 2005–2020

Kilde: NIBIO

Andelen norsk fôr

Selvforsyningsgraden sier ikke noe om opprinnelsen til innsatsvarene i produksjonen. I 2020 var om lag 82 pst. av fôret til norske husdyr produsert i Norge. Grovfôret er norskprodusert, og andelen norske råvarer i kraftfôret var i 2020 på 61 pst., jf. tabell 3.1.

Krav til energi- og proteininnhold i kraftfôret gjør at andelen karbohydrater reduseres. Norskandelen karbohydrater avhenger også av videre fôrutvikling, bruk av andre råvarer i fôret og sammensetningen av husdyrholdet. Norskandelen for karbohydrater påvirkes av hvilke proteinkilder som benyttes. De siste årene er bruken av soya redusert og erstattet med proteinråvarer som har et høyere karbohydratinnhold, som for eksempel

rapspelletts. Det gir mindre rom for norsk fôrkorn. Andelen norskprodusert hvete i kraftfôret er økende, og i rapport nr. 10/2021 fra Landbruksdirektoratet (Bruk av norske fôrressurser) konkluderes det med at økt tilgang til hvete er en nøkkel til økt norskandel i kraftfôret. Norskprodusert andel av karbohydratene i kraftfôret økte fra 61 pst. i 2014 til 80 pst. i 2016. Som følge av tørkesommeren 2018 gikk den ned til 73 pst. i 2018 og 60 pst. i 2019. I 2020 var norskandelen karbohydrater i kraftfôret tilbake på nivået før tørken, på 79 pst.

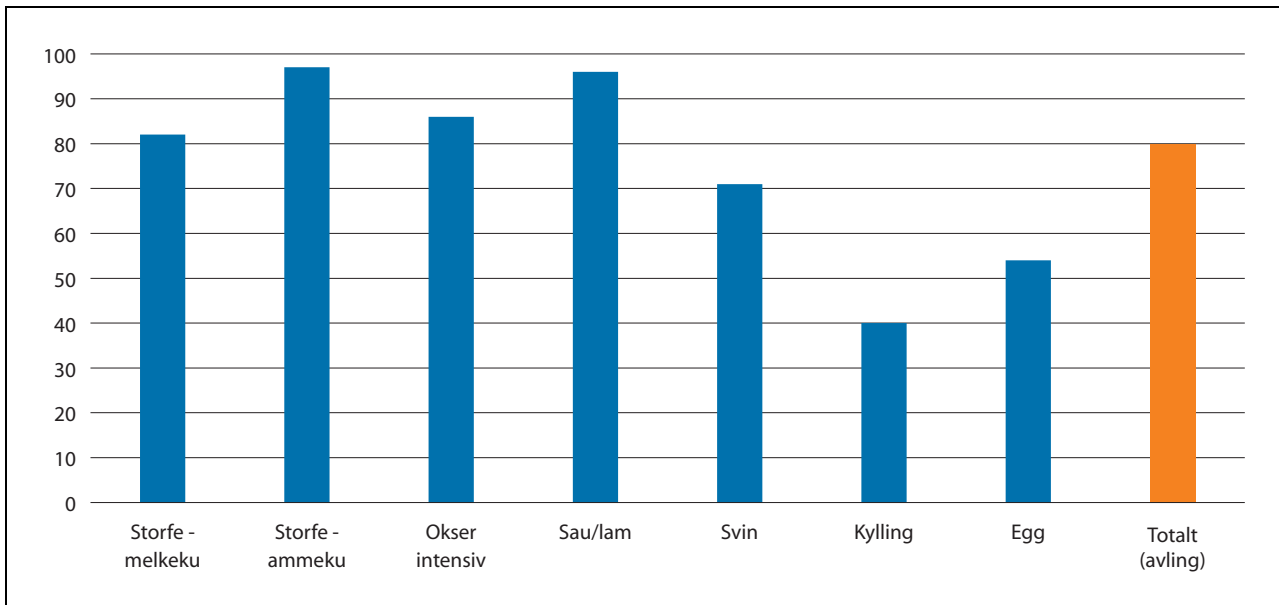
Norskandelen av fett og protein i kraftfôret har gått mye ned som følge av forbudet mot bruk av animalsk protein (kjøttbeinmel og fiskemel) i dyrefôr. Andelen norskprodusert fettråvare har økt med 11 prosentpoeng fra 2014 til 2020.

Tabell 3.1 Norsk andel av råvarer i kraftfôr til husdyr. Prosent

	2005	2010	2015	2018	2019	2020*
Norskandel i fôret	90,0	84,5	80,5	77,3	80,0	81,9
Total norskprodusert andel råvarer i kraftfôret	76	65	55	57	48	61
Herav i kraftfôret:						
Karbohydrater	89	77	73	73	60	79
Fett	62	50	49	52	55	56
Protein	16	17	5	4	4	5

* Foreløpige tall.

Kilde: Budsjettnemnda

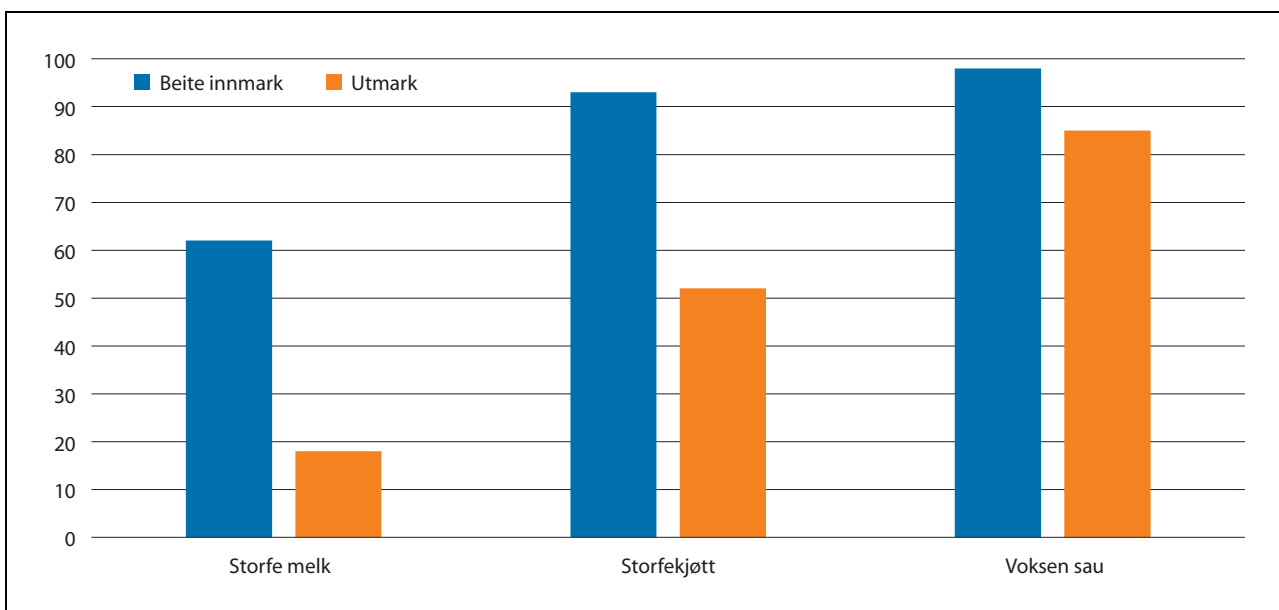
Figur 3.3 Andelen norsk råvare i fôret. Prosent

Kilde: Landbruksdirektoratet, rapport 10/2021 *Bruk av norske fôrressurser*

Norskandelen i fôrresjonen til de ulike dyreslagene varierer, jf. figur 3.3. Hos drøvtyggere utgjør grovfôr en større andel av fôrresjonen, mens den er lavere for dyr i kraftfôrbasert produksjon. Norskandelen varierer også innenfor de ulike dyreslagene fra år til år, og med hvilket fôringsopplegg den enkelte produsent velger. Ifølge tall fra Anima-lia, er norskandelen i fôret til drøvtyggere 82–97 pst. i gjennomsnitt, mens den i en kraftfôrkrevende produksjon som svin er om lag 71 pst.

3.2.3 Dyr på beite

62 pst. av alle melkekyr og øvrige storfe i melke-kubesetninger gikk på beite (innmark og/eller utmark) i minst 12/16 uker i 2019, ifølge Landbruksdirektoratets rapport nr. 10/2021. I amme-kubesetninger gikk 93 pst. av ammekyrne og øvrige storfe på beite i minst 12/16 uker, jf. figur 3.4. For voksen sau på beite har andelen ligget stabilt, og var i 2019 på 98 pst. på innmark og 85 pst.

Figur 3.4 Andel dyr på beite i hhv. 12 (innmark) og 16 uker (utmark), 2019

Kilde: Landbruksdirektoratet, rapport 10/2021 *Bruk av norske fôrressurser*

på utmark. For sau er andelen dyr på utmarksbeite høyere i større besetninger enn i mindre besetninger, mens det for storfe er motsatt.

Ved omleggingen av forvaltningen av produksjonstilskuddene med søknad om tilskudd etter beitesesongen i 2017, har tallgrunnlaget endret seg noe, slik at sammenligninger mellom år før og etter 2017 er usikre.

3.3 Landbruk over hele landet

I behandlingen av Meld. St. 11 (2016–2017) i Innst. 251 S (2016–2017) uttalte en samlet næringskomité at:

«(...) Komiteen viser til at norske bønder over tid har hatt høyere produktivitet utvikling enn de fleste andre næringer i Norge. For å nå målene for jordbrukspolitikken må norske bønder fortsette å utnytte gårdens ressursgrunnlag på en effektiv måte.»

Produktivitet utviklingen i jordbruket skyldes blant annet økt avling og ytelse per produsert enhet, og redusert arbeidsinnsats som følge av teknologiske forbedringer og strukturendringer. Når markedet i hovedsak er avgrenset til innenlands forbruk som vokser lite, betyr det at samlet sysselsetting går ned. I forbindelse med Stortingets behandling av Meld. St. 31 (2014–2015) om vekst og gründerskap innen landbruksbaserte næringer, heter det i Innst. 177 S (2015–2016) bl.a. at:

«Komiteen er enig med regjeringen som i meldingen understreker at «ein langsiktig landbrukspolitikk som bidreg til å oppretthalde eit landbruk over heile landet er avgjerande for utvikling av nye næringar i landbruket, (...)»»

I Innst. 251 S (2016–2017) vises det til at måloppnåelsen for landbruk over hele landet belyses gjennom følgende parametere:

- Sikre bruk av jord- og beiteressursene.
- Sikre mulighetene for bosetting og sysselsetting.
- Et mangfoldig landbruk med en variert bruksstruktur og geografisk produksjonsdeling.
- Sikre rekrutteringen.

3.3.1 Arealutvikling og -fordeling

Norge har litt over 3 pst. jordbruksareal, spredt over alle landsdeler og fylker. Det totale jordbruksarealet økte frem til 1998, men har i årene

etterpå gått noe ned. Fra 2005 til 2014 ble det innført et nytt digitalt kartverk som kontrollgrunnlag ved søknad om produksjonstilskudd. Tall fra Landbruksdirektoratet viser at innføringen medførte en reduksjon i arealer på 3,4 pst. Dette skyldes både mer nøyaktige målinger og at endringer som har skjedd over tid, først ble fanget opp da digitalt kartverk ble tatt i bruk. Dersom en ser bort fra effektene som skyldes innføringen av nytt kartverk, var arealnedgangen på om lag 1,3 pst. Etter at innføringen av det digitale kartsystemet var ferdig, viser arealutviklingen kun mindre endringer. Fra 2014 til 2021 økte det totale jordbruksarealet i drift med 0,1 pst.

Siden 2014 har nesten 134 000 dekar areal blitt godkjent til nydyrking. Fra og med 2016 har det godkjente nydyrkingsarealet ligget over 21 500 dekar hvert år.

Hvert år omdisponeres noe jordbruksareal til andre formål, til for eksempel boligområder og samferdselsprosjekter. I 2016 satte Stortinget som mål at omdisponeringen innen 2020 skulle begrenses til maksimalt 4000 dekar. I 2018 og 2019 ble det omdisponert om lag 3600 dekar dyrka jord, noe som er det laveste registrerte nivået siden målingene startet i 1976.

På landsbasis har kornarealet gått ned med 0,5 pst. fra 2014 til 2021, jf. tabell 3.2. Fra 2019 til 2020 økte kornarealet med 2,3 pst. Budsjett-nemnda prognoserer uendret kornareal fra 2020 til 2021.

Det totale jordbruksarealet har vært uendret eller hatt en liten økning i Viken, Agder, Rogaland og Trøndelag. Reduksjonen i jordbruksareal i drift de siste ti årene har først og fremst skjedd i Vestland, Møre og Romsdal og i Troms og Finnmark. I Vestland og Møre og Romsdal har både det totale arealet og arealet med eng og beite gått noe ned fra 2010 til 2020.

3.3.2 Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk

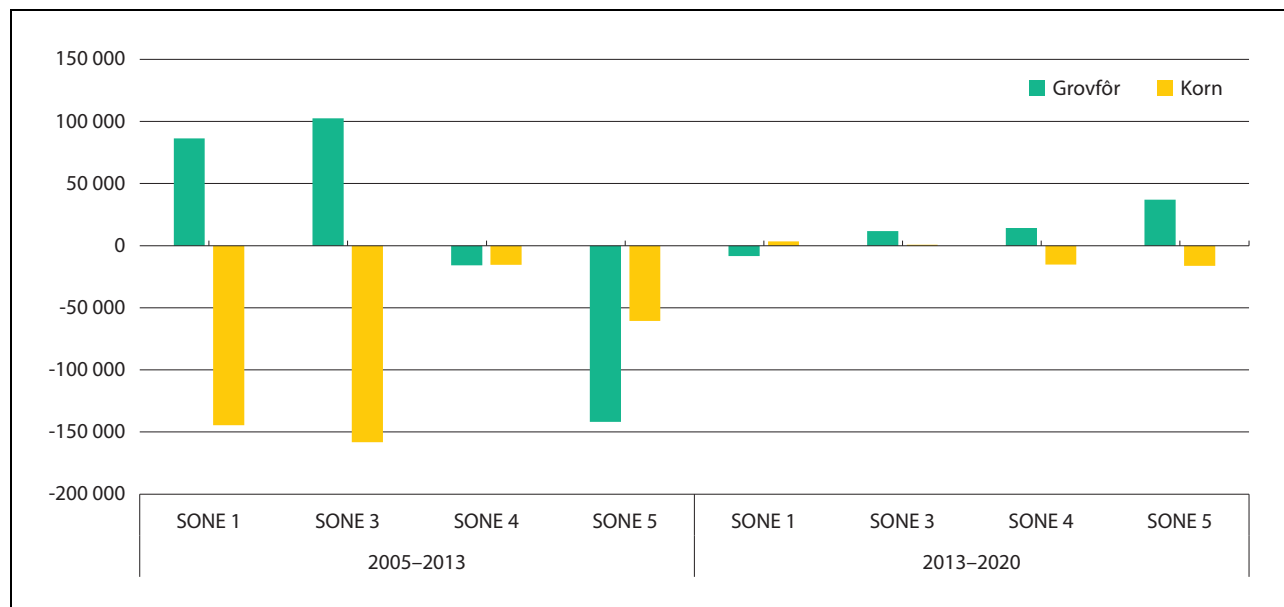
Den geografiske fordelingen av produksjonen er viktig for samlet produksjonsvolum og landbruk over hele landet. Figur 3.5 viser endringen i grovfôr- og kornareal i perioden 2005–2020 for de sonene hvor arealet i størst grad kan veksles mellom korn og grovfôr. I perioden 2005–2013 økte grovfôrarealet i sone 1 og 3, mens kornarealet i de samme sonene gikk ned. For sone 4 var det en liten reduksjon for begge arealtypene, mens det i sone 5 var en større reduksjon. I perioden 2013 til 2020 har arealendringene vært mindre, men grovfôrarealet har økt noe i sonene 3, 4 og 5.

Tabell 3.2 Jordbruksarealet fordelt på vekster, 1000 dekar

	1999	2010	2014	2019	2020	2021*	Endring 14–21
Hvete	515,9	720,8	791,7	803,5	677,3	800,0	1,0 %
Rug og rughvete	26,8	67,6	60,9	93,1	65,4	70,0	14,9 %
Bygg	1 825,8	1 461,8	1 265,1	1 305,0	1 397,9	1 255,0	-0,8 %
Havre	913,1	761,1	719,8	551,0	668,8	675,0	-6,2 %
Olje-/belgvekster	63,7	81,7	57,6	62,3	71,4	80,0	38,9 %
Sum korn og oljevekster	3 345,3	3 093,0	2 895,1	2 814,9	2 880,8	2 880,0	-0,5 %
Poteter	148,7	132,4	123,5	116,9	114,9	115,0	-6,9 %
Andre grovfôrvekster	317,1	119,3	112,8	108,6	94,3	95,0	-15,8 %
Grønnsaker	45,9	60,6	68,4	72,7	71,1	70,0	2,4 %
Andre vekster åker og hage (inkl. brakk)	138,1	130,6	126,3	113,7	115,0	110,0	-12,9 %
Sum åker og hage	3 995,1	3 535,9	3 326,0	3 226,7	3 276,1	3 270,0	-1,7 %
Eng og beite på dyrket jord	4 876,0	4 765,5	4 785,4	4 824,8	4 809,4	4 815,0	0,6 %
Natureng og overfl.dyrket jord til slått og beite	1 511,4	1 758,4	1 756,3	1 791,1	1 795,2	1 790,0	1,9 %
Jordbruksareal i drift i alt	10 382,5	10 059,8	9 867,7	9 842,6	9 880,7	9 875,0	0,1 %

* Foreløpige tall.

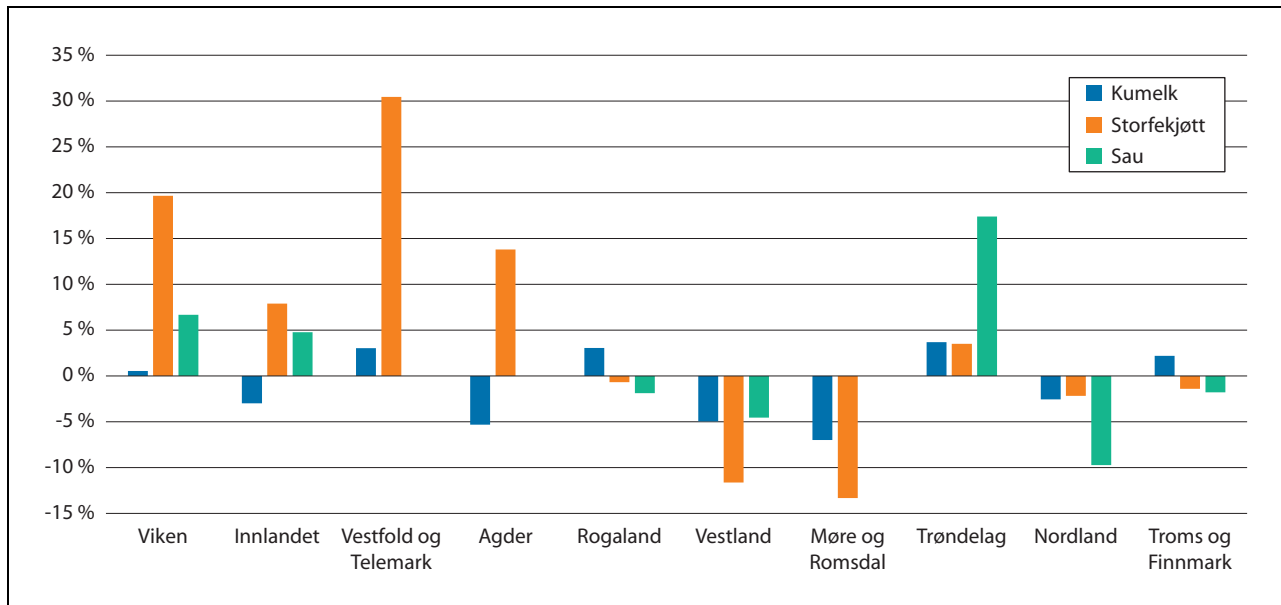
Kilde: Budsjettnemnda

Figur 3.5 Endring i areal grovfôr og korn, 2005–2013 og 2014–2020

Kilde: Landbruksdirektoratet

Figur 3.6 Endring i produsert mengde i landsdelene, 2010–2020

Kilde: Budsjettmemnda

Figur 3.6 viser endringer i produsert mengde for noen produksjoner, fordelt på landsdel, for perioden 2010–2020.

Produksjonen av kumelk styres av kvoter, og har derfor i stor grad vært relativt stabil over flere år både geografisk og i antall liter. Som følge av Stortingets vedtak om å fjerne eksportsubsidiene fra 1. juli 2020, har kvote som ble solgt til staten i årene 2017 til 2021 ikke blitt solgt ut igjen til produsentene. Dette har endret den regionale balansen noe, jf. figur 3.6. Den ekstraordinære oppkjøpsordningen som ble vedtatt høsten 2019, og gjennomført i 2020, fikk først virkning fra 2021. Effektene av denne ordningen er derfor ikke med i figur 3.3.

Storfekjøttproduksjonen har økt i Viken, Innlandet, Vestfold og Telemark, Agder og Trøndelag, mens produksjonen har gått noe ned i Vestland, Møre og Romsdal, Nordland, Troms og Finnmark. Produksjon av sau har hatt en økning i Viken, Innlandet og Trøndelag, mens den har gått ned i Vestland og Nordland. De andre fylkene har bare mindre produksjonsendringer av sau.

Produksjonen av fjørfekjøtt har hatt en sterk økning de siste ti årene, til tross for reduksjonen i 2015 og 2016. I dag produseres det i hovedsak fjørfekjøtt i Viken, Innlandet, Trøndelag og Rogaland. Produksjonsøkningen fra 2010 til 2020 har i stor grad kommet i Rogaland. Produksjonen av egg foregår i hovedsak i de samme fylkene som fjørfekjøttproduksjonen. I Trøndelag har eggproduksjonen økt betydelig de siste årene, mens den

har vært relativt stabil i de andre fylkene. Svinekjøttproduksjonen er størst i fylkene Viken, Innlandet, Vestfold og Telemark, Rogaland og Trøndelag. Det har ikke vært store endringer i produksjonen eller den geografiske produksjonsfordelingen fra 2010 til 2020.

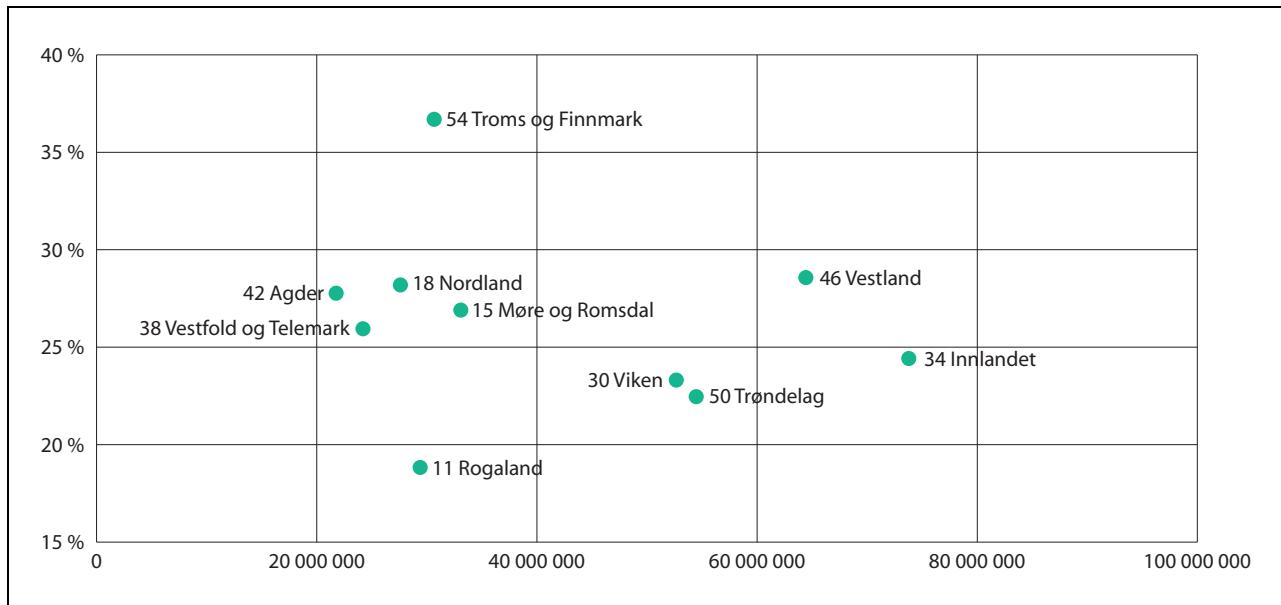
For perioden 2010–2020 er arbeidsforbruket redusert med 1,4 pst. årlig. Nedgangen har vært størst i Nordland og Troms og Finnmark, med en årlig nedgang på henholdsvis 2,9 pst. og 2,3 pst. Agder har hatt den laveste reduksjonen i arbeidsforbruk, med 0,3 pst. per år de siste ti årene.

3.3.3 Rekruttering, kunnskaps- og næringsutvikling

En rekke virkemidler over jordbruksavtalen skal bidra til næringsutvikling, kunnskapsutvikling, kompetanseheving og rekruttering i landbruket. Virkemidlene er hovedsakelig finansiert innenfor Landbrukets utviklingsfond (LUF).

3.3.3.1 Investering og bedriftsutvikling (IBU-midler)

De fylkesvise IBU-midlene har et todelt formål. De skal bidra både til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Midlene forvaltes av Innovasjon Norge. Fylkesvise rammer for IBU-midlene bestemmes av en fordelingsnøkkel. Ut over nasjonale føringer, leg-

Figur 3.7 Innvilget investeringstilskudd 2020 og gjennomsnittlig tilskuddsandel av investering per fylke

Kilde: Innovasjon Norge

ger partnerskapene i fylkene bestående av statsforvalteren, fylkeskommunen, faglagene i landbruket og Innovasjon Norge regionale føringer for bruken av midlene.

Pågangen etter investeringsmidler var svært stor i 2020. I flere fylker var potten i praksis brukt opp første halvdel av 2020. De fleste søknadene gjelder midler til effektivisering av produksjonsapparatet. I 2020 innvilget Innovasjon Norge IBU-tilskudd til 1 052 prosjekter. Samlet tilsagnssum for tilskudd var i overkant av 644 mill. kroner. Om lag 85 pst. av tilskuddene ble gitt til investeringer innen tradisjonelt landbruk inkl. tilskudd til frukt og grøntsektoren. IBU-tilskuddene har utløst investeringer for ca. 2,2 mrd. kroner, eller ca. 1,65 mrd. kroner i annen kapital. IBU-midlene bidrar med det til betydelige investeringer i næringen, men også til sysselsetting og verdiskaping i bygg- og anleggsbransjen og tilhørende underleverandører.

Investeringsstøtten kan utgjøre inntil 35 pst. av kostnadsrammen for prosjektet, avgrenset til 2 mill. kroner per prosjekt med unntak for Troms og Finnmark der det ikke er noe kronetak på tilskuddet. I tillegg kan det gis et ekstra tilskudd til bruk av tre. Gjennomsnittlig tilskuddsbeløp innen tradisjonelt landbruk var på 722 000 kroner i 2020, en økning på ca. 15 000 kroner fra 2019. Oppgangen skyldes delvis at gjennomsnittlig kostnadsoverslag for prosjekter innen tradisjonelt landbruk har økt noe, i tillegg kommer det ekstra tilskuddet til bruk av tre. Fylkesvis fordeling av

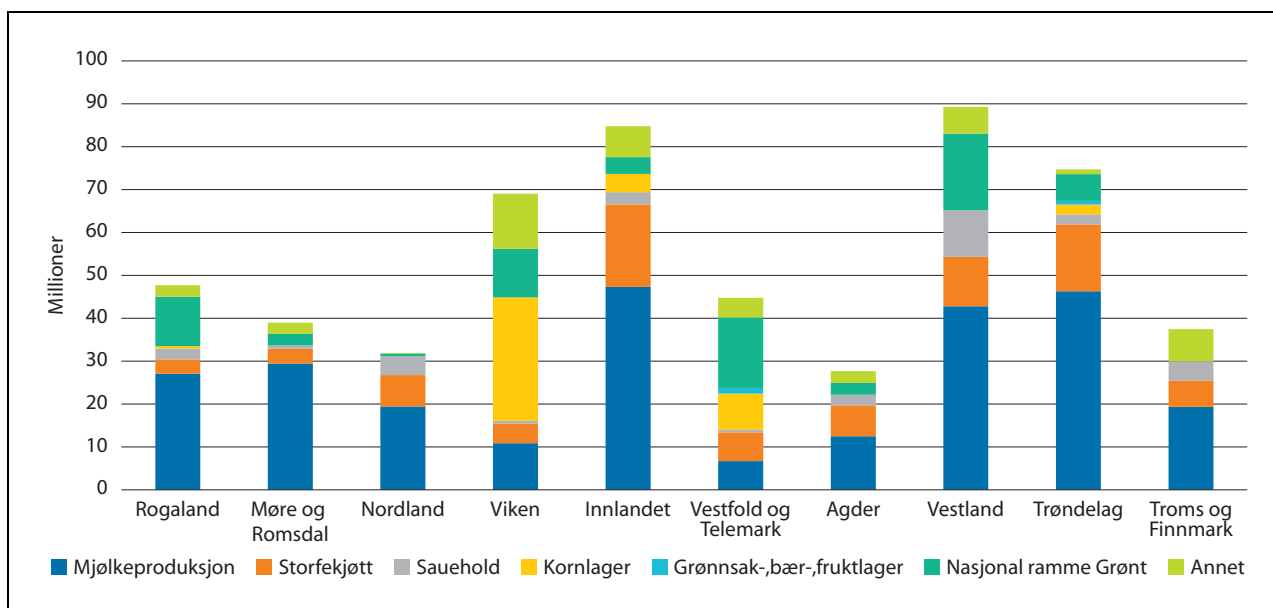
midlene via fordelingsnøkkel og ulik etterspørsel etter investeringsstøtte gir variasjoner regionalt i støtteutmåling og totalt innvilget beløp jf. figur 3.7. Finnmark og Troms utnytter reglene for støtteutmåling fullt ut, mens tilskudd til investeringsprosjekt innen tradisjonelt landbruk i Viken, Innlandet, og Trøndelag ligger i intervallet 20–25 pst. av kostnadsoverslaget. Samlet for Rogaland ligger støtteutmålingen på 18 pst. og for Jæren er den enda lavere.

Nærmere om investeringer innen tradisjonelt landbruk

Investeringsstøtte til jord- og hagebruk skal tilpasses de nasjonale markedsforholdene. Figur 3.8 gir en oversikt over fylkesvis fordeling av IBU-tilskudd til ulike produksjoner innen tradisjonelt landbruk i 2020.

Prosjekter med miljøeffekt, prioritering av energi- og klimaeffektive løsninger og prosjekter innen økologisk landbruk

Over ordningen er det en føring om å prioritere energi- og klimaeffektive løsninger. 260 mill. kroner av tilsagnene til tradisjonelt landbruk i 2020 vurderes å ha miljøeffekt. Det er en nedgang på 40 mill. kroner fra 2019. Med miljøeffekt menes f.eks. at prosjektet fører til mindre utslipp av klimagasser, reduserte utslipp til vann, energi-effektivisering og bedre utnytting av avfall, restråstoff og biologiske ressurser. Innovasjon

Figur 3.8 Andel innvilget IBU-tilskudd til tradisjonelt landbruk fordelt på ulike produksjoner i 2020. Mill. kroner

¹ Kategorien annet gjelder bl.a. prosjekter som omfatter flere typer produksjoner, eller prosjekter innen andre husdyrproduksjoner enn de som er nevnt i de øvrige kategoriene.

Kilde: Innovasjon Norge

Norge viser til at nedgangen må ses i sammenheng med økningen av investeringer innen frukt- og grøntnæringen, der miljøeffekten av investeringene ikke er like tydelige som ved oppgradering av produksjonsanlegg for husdyr.

I perioden 2020–2022 er det innført et ekstra tilskudd for bruk av tre som byggemateriale. I 2020 ble det innvilget ekstra tilskudd til bygg i tre på til sammen 33,7 mill. kroner fordelt på 142 prosjekter. Bruken av ordningen er størst i fylkene med de største rammene, dvs. Innlandet, Trøndelag og Vestland. Prosjekt innen melk-, storfe-, og sauehold står for 80 pst. av prosjektene. 1 av 3 investeringsprosjekter innen storfekjøttproduksjon kvalifiserte til et slikt tilskudd, mens 1 av 4 investeringsprosjekter fikk et slikt tilskudd innen melk- og saueproduksjon.

Bevilgninger til planteproduksjon

Nytt fra 2020 var at deler av IBU-midlene var øremerket prosjekter og investeringer innen frukt- og grøntnæringen på til sammen 65 mill. kroner. I tillegg ble det avsatt en ramme på 9 mill. kroner til investeringer innen småskalaproduksjon av grønt. Ut over dette er investeringer innen kornproduksjon (tilskudd til tørke- og lageranlegg) et prioritert område.

De totale bevilgningene til planteproduksjon økte med 43 pst. sammenlignet med 2019. Totalt

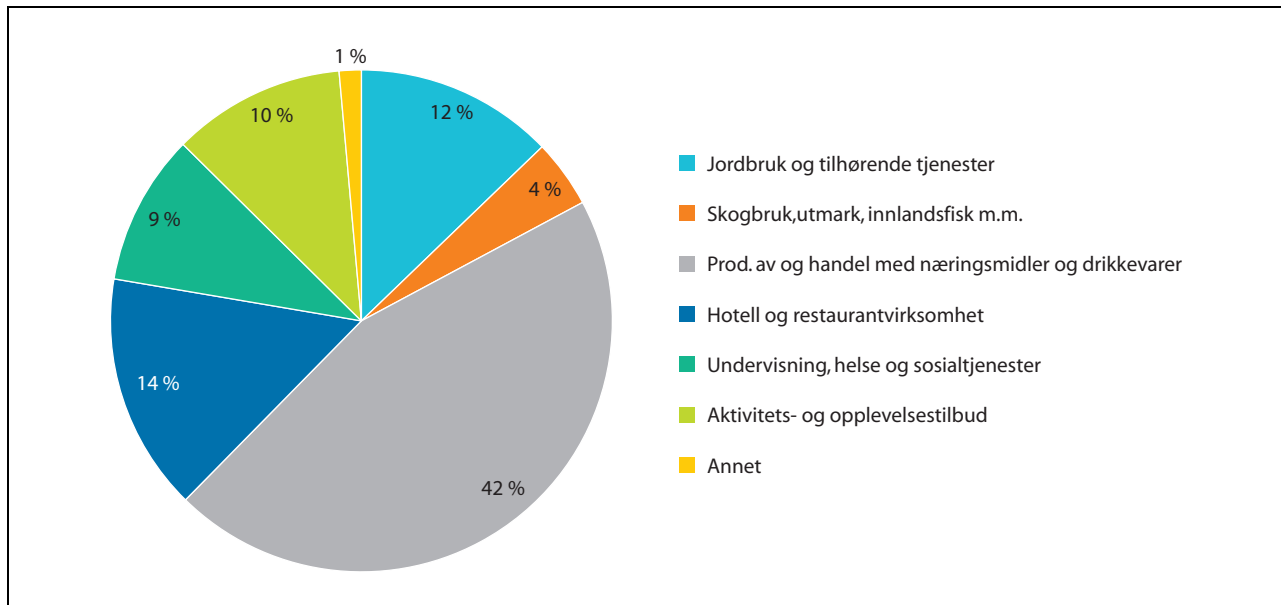
ble det bevilget 143,4 mill. kroner fordelt på 299 prosjekter. Støtte til utbygging av korntørker utgjorde 45 mill. kroner, en økning på 12 mill. kroner fra 2019. Hovedvekten av tilsagnene ble gitt til Viken og Vestfold og Telemark. Investeringstilskudd innen frukt- og grøntnæringen gjelder i all hovedsak frukt- og grøntlager, samt planstjer til frukt og bær.

Det ble innvilget totalt 8,2 mill. kroner til 51 småskala grøntprosjekt. Prosjektene inneholder oftest både fysiske investeringer og «myke» investeringer knyttet til kompetanse-, markeds-, og produktutvikling. 10 av prosjektene gjelder markeds- hager.

Bevilgninger til husdyrhold

I underkant av 74 pst. av alle tilskudd innen tradisjonelt landbruk gikk til investeringer innen grovfôrbasert husdyrhold. Det er en reduksjon på 9 prosentpoeng fra 2018. Innovasjon Norge fører en restriktiv linje for investeringsstøtte til svinproduksjon, konsumeggproduksjon og kyllingproduksjon pga. markedssituasjonen.

Antall prosjekter innen melkeproduksjon er redusert med 24 sammenlignet med 2019 og samlet bevilgning er redusert med i overkant av 20 mill. kroner til knappe 262 mill. kroner som følge av større øremerking av IBU-rammen til grøntprosjekter. Gjennomsnittlig støtteutmåling

Figur 3.9 Andel IBU-tilskudd til andre landbruksbaserte næringer fordelt på bransjer (2020)¹. Prosent

¹ Tilskudd til Inn på tunet inngår i grupperingen undervisning, helse og sosialtjenester.

Kilde: Innovasjon Norge

var på 24,5 pst. i 2020, en økning på 5 prosentpoeng fra 2018.

Investeringsprosjekter med 15–30 kyr har blitt særlig prioritert i de senere års jordbruksoppgjør. I 2020 har det vært en nedgang i gjennomsnittlig planlagt buskap før utbygging fra 30 til 28 årskyr og fra i underkant av 40 årskyr etter utbygging til 35 årskyr sammenlignet med 2019. Andelen prosjekter som etter investering er innenfor bruksstørrelsen 15–30 årskyr har økt fra 25 pst. i 2016 til i underkant av 45 pst. i 2020.

Antall prosjekter innen produksjon av storfekjøtt er redusert med vel 20, mens innvilget beløp er redusert med ca. 15 mill. kroner sammenlignet med 2019 til nærmere 85 mill. kroner. Planlagt utviding av produksjonen med utgangspunkt i dette er på knapt 1 200 slakt i året. Reduksjonen skyldes bl.a. at flere regionale partnerskap ikke prioriterer utviding og etablering av storfekjøttproduksjon i kornområder.

Innen sauehold ble det åpnet for å støtte ordinære prosjekter etter at avtalepartene opphevet ordningen fra 2019 da det bare kunne gis støtte til mindre investeringer ved generasjonsskifte som ikke medførte produksjonsøkning. Det ble i 2020 bevilget til sammen 32,3 mill. kroner fordelt på 59 prosjekter. Dette er på et vesentlig lavere nivå enn før 2019.

Nærmere om investeringstilskudd innen andre landbruksbaserte næringer

Det ble bevilget nærmere 100 mill. kroner i IBU-tilskudd til andre landbruksbaserte næringer i 2020. Dette er om lag på samme nivå som for 2019. For etablering av bedrifter i landbruket utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, er det en klar politisk målsetting at midlene skal bidra til økt sysselsetting og etablering av nye, lønnsomme arbeidsplasser. Innovasjon Norges rapport om bruk av IBU-midler i 2020 anslår en gjennomsnittlig forventet sysselsettingseffekt på 288 årsverk for tilsagn gitt til prosjekt innen tiltaksgruppene *etablerertilskudd*, *bedriftsutvikling* og investeringer i *andre landbruksbaserte næringer*. Figur 3.9 gir en oversikt over fordelingen av tilskudd i 2020 til andre næringer i tilknytning til landbruket fordelt på bransjer. Fordelingen tar utgangspunkt i SSBs standard for næringsgruppering. Produksjon av lokalmat og drikke utgjør fremdeles den største delen, etterfulgt av overnatting/servering og aktivitets- og opplevelsestilbud.

Risikolån

Fra og med 2006 ble det åpnet for å sette av midler til et taps- og rentestøttefond innenfor rammen av de fylkesvise IBU-midlene. Selve lånene gis fra lånerammer som Innovasjon Norge forvalter utenfor jordbruksavtalen. I 2020 ble det innvilget 29

risikolån med en samlet bevilgning på 26,1 mill. kroner. 16 av prosjektene var innenfor tradisjonelt landbruk, der det ble innvilget 10 lån på til sammen 9 mill. kroner til investeringsprosjekt innen melkeproduksjon. I 2020 utgjør risikolån til andre landbruksbaserte næringer en større andel enn tidligere. Innovasjon Norge viser til at det er for tidlig å slå fast om dette er tilfeldig eller en utvikling. Risikolånene har en langt tydeligere distriktsprofil enn ordinære investeringstilskudd til tradisjonelt jordbruk. Gjennomgangen av risikolåneordningen fra 2017 viste at 79 pst. av alle risikolån gitt i perioden 2006–2016 er gitt innenfor sone 3 i det distriktpolitiske virkeområdet. I disse områdene med lavt pantegrunnlag vil en slik toppfinansiering i begrenset grad være mulig i det private markedet. For 2020 er samlet tapsavsetning i forbindelse med risikolånene 3,9 pst. og utgjør 15 pst. av kalkulert risiko.

3.3.3.2 Inn på tunet-løftet 2

Inn på tunet-løftet 2 skal utvikle og formidle kunnskap om hvordan Inn på tunet-tjenester kan bidra til å oppfylle nasjonale, regionale og kommunale mål for velferdstjenester og integrering. Det skal øke kompetansen om, og redusere mulige barrierer ved, kjøp av Inn på tunet-tjenester for å sikre kontinuitet i tilbudene. Avtalepartene utformet i 2020 et mandat for *Inn på tunet-løftet 2*. Fire pilotprosjekter med leveranse høsten 2022 er tildelt midler:

- Nordland: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet skole og pedagogiske tilbud, for grunnskole. Statsforvalteren i Nordland og Nordland fylkeskommune er prosjekteiere og er tildelt 3 mill. kroner.
- Møre og Romsdal: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet skole og pedagogiske tilbud, for videregående skole. Statsforvalteren i Møre og Romsdal er prosjekteier og er tildelt 2,4 mill. kroner.
- Oslo og Viken: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet demensomsorg. Statsforvalteren i Oslo og Viken er prosjekteier og er tildelt 3,0 mill. kroner.
- Vestland: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet psykiatri, rus og arbeidstrening. Statsforvalteren i Vestland er prosjekteier og er tildelt 1,46 mill. kroner.

I tillegg til gjennomføringen av pilotene på de ulike tjenesteområdene skal kunnskapen fra disse deles med eksisterende og mulige kjøpere og tilbydere av Inn på tunet-tjenester. Landbruksdirek-

toratet er i gang med planleggingen av dette arbeidet. Prosjektperioden vil avsluttes februar 2023.

3.3.3.3 Nasjonale tilretteleggingsmidler

Landbruksnæringen er kjennetegnet av små foretak, som hver for seg har begrenset kapasitet til å drive utviklingsarbeid og kunnskapsutvikling som kommer felleskapet til gode. Nasjonale tilretteleggingsmidler skal stimulere til dette. Formålet med midlene er å bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tilretteleggende tiltak som bidrar til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi. Ordningen i sin nåværende form har eksistert siden 2020 og forvaltes av Landbruksdirektoratet etter forskrift om midler til nasjonale tilretteleggingstiltak.

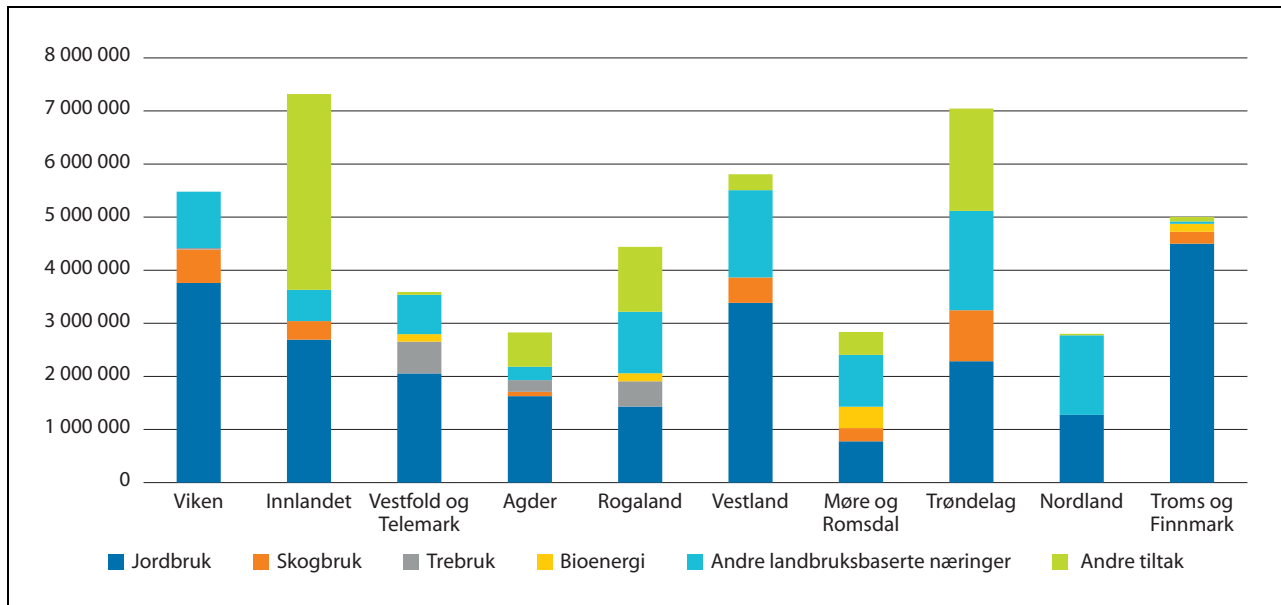
Tiltakene varierer innenfor de to tilskuddsområdene for ordningen (næringsutvikling og kompetanseheving), og omfatter alt fra prosjekter og utredninger til utvikling av kurs m.m.

Midlene som ble avsatt for 2020 ble lyst ut på våren med søknadsfrist 1. juni. Det ble innvilget totalt 6,2 mill. kroner fordelt på 14 prosjekter. Både næringsorganisasjoner, rådgivingsapparat og FoU-aktører var blant dem som fikk midler. Prosjektene som ble innvilget støtte skal blant annet resultere i kompetansetilbud knyttet til honningproduksjon, Inn på tunet-tjenester, økonomikurs for lokalmatprodusenter, fagskoleutdanning for hovslagere og opplæring i dyrevelferdsprogrammer for veterinærer.

I jordbruksoppkjøret 2020 ble det i tillegg satt av ekstra midler for 2020 til forprosjekter innen grøntsektoren og til utvikling av program for klimarådgivere. Midlene ble lyst ut i egne utlysninger med frist på høsten 2020. Det ble innvilget tilskudd til fire forprosjekter som skal bidra til utvikling av en bærekraftsstrategi for grøntsektoren og økt etterspørsel etter norsk frukt og grønt, i tråd med målene i grøntrapporten «Grøntsektoren mot 2035». Det ble videre innvilget tilskudd til tre prosjekter som skal resultere i program for opplæring av klimarådgivere både innen jordbruk og skogbruk.

3.3.3.4 Regionale tilretteleggingsmidler

De regionale tilretteleggingsmidlene (RT-midlene) skal legge til rette for regional næringsutvikling med mål om å styrke verdiskapingen i landbruket. Midlene har fra 2020 blitt forvaltet av fylkeskommunene og forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og

Figur 3.10 Antall tilsagn over RT-ordningen fordelt på innsatsområder 2020

Kilde: Landbruksdirektoratet

kompetanseheving ligger til grunn for forvaltningen. Målgruppen er bl.a. kommuner, organisasjoner og FoU-institusjoner. Det kan gis tilskudd til tilretteleggingstiltak som bidrar til utvikling av konvensjonell eller økologisk drift i landbruket eller til utvikling av andre landbruksbaserte næringer innenfor rammer fastsatt i jordbruksoppkjøret, statsbudsjett, samt føringer i regionale strategier og gjennom det regionale partnerskapet.

Fylkeskommunene har i 2020 jobbet mye med å integrere landbruk i sine strategi- og styringsdokumenter. De har også overtatt rollen fra statsforvalterne, som ledere av de regionale partnerskapene innen landbruksbasert næringsutvikling. Rapporteringen fra fylkeskommunene viser at det er et godt samarbeidsklima i partnerskapene. Flere fylker beskriver også et godt samspill mot virkemiddelbruken til Innovasjon Norge.

Fordelingen av RT-midlene har en god forankring i de regionale næringsprogrammene og føringer fra de regionale partnerskapene. Totalt er det innvilget 47,2 mill. kroner til 193 prosjekter i 2020 mot 58 mill. kroner fordelt på 472 prosjekter i 2018. Det er stor variasjon i type prosjekter som mottar støtte. Selv fremhever fylkeskommunene i sin rapportering til Landbruksdirektoratet områder som lokalmat, klimatilpassing, dyrehelse og frukt og grønt. Figur 3.10 viser fordelingen av tilskuddsmidlene på de ulike tiltaksområdene.

3.3.3.5 Områderettet innsats – arktisk landbruk og fjellandbruket

Områderettet innsats omfattet i 2020 en bevilgning på 8,0 mill. kroner, herunder 4,0 mill. kroner til arktisk landbruk og 4,0 mill. kroner til fjellandbruket.

Arktisk landbruk omfatter fylkene Nordland og Troms og Finnmark, og skal bidra til utvikling og økt utnyttning av arktisk kvalitet som konkurransefortrinn for landbruket i nordområdene. Midlene til arktisk landbruk forvaltes av statsforvalterne. Statsforvalteren i Troms og Finnmark har et koordinerende ansvar for forvaltning av midlene opp mot Statsforvalteren i Nordland, i tillegg til at næringsorganisasjonene, fylkeskommunene og andre aktører i de aktuelle områdene er involvert.

Prioriteringene for 2020 var utvikling av potet, grønt- og bærnæringen, bedre utnyttelse av beite- og grovfôrressursene, utvikling av nye arenaer for samhandling og samarbeid, aktivitet som kan bidra til å synliggjøre betydningen av å produsere mat i landsdelen, aktiviteter som kan bidra til klimatilpassing eller utslippsreduksjoner og mobilisering for å få frem nye produsenter og nye produkter med basis i det arktiske landbruket. Det ble bevilget 4 mill. kroner i tilskudd fordelt på 10 prosjekter i 2020.

Fjellandbruket omfatter 77 kommuner i fylkene Trøndelag, Innlandet, Vestfold og Telemark og Viken, og skal bidra til å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellområdene innen-

for tradisjonelt landbruk og bygdenæringer. Statsforvalteren i Trøndelag har et koordinerende ansvar for forvaltning av midlene opp mot øvrige statsforvaltere, næringsorganisasjonene, fylkeskommunene og andre aktører i de aktuelle områdene.

Innretning på og prioritering av midlene i 2020 er tilpasset regionale behov i de fire fylkene. Felles er prioritering av prosjekter der perspektiv på klima og bærekraft er førende. Det er for eksempel gitt støtte til prosjekter innenfor områdene klimasmart landbruk i fjellområdene, utvikling av nye produksjoner og energismarte løsninger, rekruttering og mobilisering, seterkultur og utmarksbaserte næringer. Det er vektlagt å støtte prosjekter der kommunene er prosjekteier og -utvikler, i samarbeid med faglagene og andre. Hovedvekten av prosjektene er flerårige, og i 2019–2020 er det innvilget støtte til totalt 45 prosjekter.

3.3.3.6 Fylkesvise midler til rekruttering og kompetanseheving i landbruket

I 2019 ble fylkeskommunene tildelt til sammen 31 mill. kroner til arbeid med rekruttering og kompetanseheving på landbruks- og matområdet for 2020. Av disse ble 14 mill. kroner satt av til ulike rekrutterings- og etterutdannings tiltak (RK-midlene), og 17 mill. kroner satt av til nasjonal modell for voksenagronomopplæring (voksenagronomen).

Fylkeskommunene melder om stor etterspørsel etter kompetansetiltak og etter- og videreutdannings tiltak, både for utøvere som allerede er etablert i næringen, og for utøvere som er på vei inn i næringen. Det har vært stor interesse for gartneropplæring etter at dette ble et tilbud under voksenagronomordningen fra 2019.

RK-midlene ble fordelt etter samme fordelingsnøkkel som for IBU-midlene. Målet for ordningen er å bidra til rekruttering og kompetanseheving av næringsutøvere for å ivareta og øke verdiskapingen i landbruket. Ordningen skal tilpasses regionale utfordringer knyttet til rekruttering og kompetanseheving innen tradisjonelt landbruk og andre landbrukstilknyttede næringer. I 2019 ble det satt av 14 mill. kroner til etterutdannings- og rekrutteringstiltak for 2020. Fylkeskommunene rapporterer om god samhandling i det regionale partnerskapet når det gjelder bruk av RK-midlene.

For 2020 har midlene i all hovedsak blitt brukt til ulike etterutdannings tiltak for næringsutøvere og til rekrutteringstiltak. Noe av midlene har også

gått til likestilling og omdømmetiltak. Imidlertid synliggjør rapporteringen for 2020 utfordringene med koronapandemien, og flere prosjekter har blitt utsatt.

3.3.3.7 Nasjonal modell for voksenagronomen

I 2017 ble partene enige om å etablere en nasjonal modell for *voksenagronomen* gjeldende fra skoleåret 2018/2019. Siden den gang har det vært en økning av antall deltagere, og voksenagronomen er i dag etablert i ni fylker og tilbys ved 20 videregående skoler, fra Tana i nord til Søgne i sør. For 2020 ble det satt av 17 mill. kroner til voksenagronomen, herunder 2 mill. kroner til implementering av felles digitale løsninger til bruk i alle landets skoler som tilbyr voksenagronomen.

Fylkeskommunene rapporterer om stor interesse for tilbudet, og i 2020 var det nær 500 deltagere på landsbasis, der 80 av disse gikk på «voksengartneren». Tre skoler i hhv Agder, Trøndelag og Vestland fylkeskommuner tilbyr gartneropplæring (Vg2 Landbruk og Gartner og Vg3 Gartner).

Innlandet fylkeskommune har sammen med Vestfold og Telemark fylkeskommune hatt ansvar for et prosjekt med mål om å utvikle felles digitale og pedagogiske løsninger til bruk i voksenagronomopplæringen. Prosjektet har bestått i utprøving av tekniske løsninger, utvikling av fagstoff og opplæring av lærere. I 2020 deltok 16 av skolene i prosjektet. Det er et mål at alle skolene som tilbyr voksenagronomopplæring skal delta.

3.3.3.8 Mentorordningen i landbruket

I perioden 2017–2019 ble det etablert et forsøk med mentorordning i landbruket i regi av Norsk landbruksrådgiving (NLR). Fra 2020 ble ordningen videreført som en landsdekkende ordning med en bevilgning på 4 mill. kroner årlig. Målet med ordningen er å hjelpe unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase. NLR samarbeider med faglagene regionalt og Innovasjon Norge. I 2020 ble det tatt opp 121 par i ordningen. Det er i all hovedsak gitt mentorbistand til produksjoner innen tradisjonelt landbruk, i tillegg til noen få som har fått mentorbistand til Inn på tunet. Det har vært størst interesse for ordningen i områdene til NLR Nord Norge, NLR Vest og NLR Øst med nærmere 20 par i hver region. Det har vært minst interesse for ordningen i områdene til NLR Rogaland og NLR Agder. I tillegg til møter mellom

mentor og ny bonde (adept) har NLR arrangert regionale oppstarts-samlinger for mentor og adept samt bistått med oppfølging av parene gjennom året. De planlagte avslutningssamlingene ble av hensyn til gjeldende smittevernstiltak gjennomført digitalt der tema bl.a. var erfaringsutveksling.

3.3.3.9 *Forskning*

Formålet med forskningsmidlene over jordbruksavtalen er å utvikle ny kunnskap til landbruks- og matsektoren. Prioriteringene skal støtte opp under de landbruks- og matpolitiske målene, og være i tråd med prioriterte innsatsområder fastsatt i årlige jordbruksoppgjør. Midlene disponeres i første rekke til forsknings- og innovasjonsprosjekter etter utlysning. Det settes også av noe midler til utredninger. Forskningsmidlene forvaltes av et styre bestående av avtalepartene.

I 2019 ble det satt av 82 mill. kroner til forskningsmidler over jordbruksavtalen for 2020, en økning på 17 mill. kroner fra året før. Dette ble utlyst til samarbeidsprosjekter, innovasjonsprosjekter, forprosjekter og utredninger.

Økningen på 17 mill. kroner var fordelt på 10 mill. kroner til grøntnæringen, som en del av grøntsatsingen, og 7 mill. kroner til dyrehelse og dyrevelferd. Til sammen seks grøntprosjekter startet opp i 2020, hvorav to var samarbeidsprosjekter og fire var innovasjonsprosjekter. Temaene var pollinering, dyrking av søtkirsebær i potte, emballasje til grønt, vegetarprodukter, trefiber som alternativ til torv og håndtering av epler etter høsting. Tre samarbeidsprosjekter på dyrehelse og dyrevelferd ble innvilget og startet opp, innen temaene bærekraftig fjørfekjøttproduksjon, ku-kalv-kontakt og mædi-virus i sau.

Det ble også startet opp tre samarbeidsprosjekter i samarbeid med Forskningsrådet, innen temaet utmark.

I løpet av året ble totalt 31 prosjekter avsluttet, og 35 nye innvilget. Det kom inn 35 søknader om samarbeidsprosjekter til den ordinære utlysningen, og 12 av disse ble innvilget. Samarbeidsprosjektene gjennomføres av forskningsmiljøene, men har medvirkning og delfinansiering fra næringslivet. Antall søknader og vitenskapelig kvalitet er høyt, noe som medfører at styret også må avslå prosjekter av høy kvalitet.

Avtalestyret innvilget 7 av 20 søknader til innovasjonsprosjekter i næringslivet. Disse vil starte i 2021. Prosjektene eies av bedriftene, men gjennomføres i samarbeid med forskningsmiljø. Antallet søknader var noe lavere enn året før, hovedsakelig som følge av Forskningsrådets overgang

til løpende søknadsfrist for prosjekttypen. Prosjektene tema er innenfor grønt, foredling, avl og genetikk.

Det ble også lyst ut ordinære midler til utredninger og forprosjekter i 2020. Av 36 søknader ble 12 finansiert av forskningsmidler over jordbruksavtalen.

I jordbruksoppkjøret 2020 ble avtalepartene enige om å utrede status og behov innen lager og pakkeri i grøntnæringen. Utredningen skulle peke på grøntnæringens samlede behov for tiltak på området for å øke lagringsevne og produkters levetid, og skulle vurdere hva som vil være en hensiktsmessig lager- og pakkeristruktur.

Ett prosjekt ble innvilget, med Norsk landbruksrådgiving som prosjektleder og SINTEF Ocean som partner. Basert på en spørreundersøkelse til pakkerier og grøntprodusenter, peker utredningen på at det er stor variasjon i alder og teknisk stand på eksisterende lagre, der i underkant av halvparten er over 30 år. Samlede planlagte investeringer er estimert til 493 mill. kroner for perioden 2021–2025, og gjennomsnittlig årlig fornyingsbehov er estimert til 89–125 mill. kroner. De fleste pakkeriene har planlagt investeringer kommende femårsperiode, særlig i sorteringsutstyr. Ved å anta at undersøkelsen er representativ, ligger det totale investeringsbehovet for pakkerier på ca. 115 mill. kroner for perioden 2021–2025. Det ble ikke gjort noen nærmere vurdering av hensiktsmessig lager- og pakkeristruktur.

I forbindelse med jordbruksoppkjøret 2019 ble det satt av midler til utredning av kompetansebehov i landbrukets verdikjede. Prosjektet ble ledet av NIBIO, som leverte sin sluttrapport i desember 2020. Utredningen peker på utfordringer i rekrutteringen til utdanning på alle nivå, men særlig i høyere utdanning og forskning. Videre viser den til et økende kompetansebehov i ulike deler av næringen og at kompetansebehov, etterspørsel etter utdanning og utdanningstilbud ikke er helt sammenfallende.

Årlig overføring til Forskningsrådets miljøprogram, til samarbeidsprosjekter innen områdene utmark, kulturlandskap og jordbrukets påvirkning på miljøet, ble videreført for 2020 med 2 mill. kroner. Bevilgningen skal bidra til økt bærekraft og redusert miljøbelastning fra norsk matproduksjon. Styret innvilget i 2020 midler til dette samarbeidet for perioden 2021–2023, med 3 mill. kroner per år. Det ble også bevilget 2,5 mill. kroner til svensk-norsk samarbeid om hesteforskning. For 2020–2023 er det innvilget et årlig rammetilskudd på 3 mill. kroner

til Graminors arbeid med planteforedling og utvikling av nye plantesorter.

3.3.3.10 *PRESIS*

Prosjektet *PRESIS* ble innvilget i 2019, med oppstart i 2020. Prosjektets fulle tittel er *Presisjonsjordbruk ut i praksis – forskningsbasert utvikling og kvalitetssikring av klimavennlige tjenester som er lønnsomme for bonden*. NIBIO er prosjektleder, og har med seg Norsk landbruksrådgiving, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag som samarbeidspartnere. Hovedmålet med prosjektet er å utvikle et helhetlig system som skal sørge for at gårdbrukere får tilgang på brukervennlige, teknologiske tjenester som er testet og tilpasset norske forhold, og som sikrer bonden eierskap til og lagringsløsninger for innsamlede data. Prosjektet har hatt god fremdrift i løpet av året og samlet inn store mengder data, bl.a. knyttet til digitale tildelingskart for bekjempelse av rotugras i korn, avlings- og kvalitetsestimering i eng og presisjongjødsling til korn. En sentral del av operasjonaliseringen vil være å skaffe til veie gode kontrolldata. Slike data brukes til å tilpasse modellene som brukes til å komme fra målte data til handlingsdata. Dataene brukes også til å evaluere og teste resultatene i etterkant. For at tjenestene skal bli så robuste som mulig, er det behov for store datamengder som dekker et vidt spekter av geografi, jordarter og dyrkingspraksis.

3.3.3.11 *Stiftelsen Norsk Mat*

Stiftelsen Matmerk har fra 2021 skiftet navn til Stiftelsen Norsk Mat. Stiftelsen Norsk Mat har som formål å styrke konkurranseevnen til norsk matproduksjon og styrke omdømmet til norske matprodukter hos norske forbrukere. Dette skjer gjennom arbeid med kvalitetssikring, kompetanse og synliggjøring av norske konkurransefortrinn og norsk opprinnelse overfor forbrukere, matprodusenter og marked. Norsk Mat administrerer og videreutvikler Kvalitetssystem i landbruket (KSL), merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede betegnelser og Spesialitet, har ansvaret for generisk markedsføring av økologisk mat, samt godkjenning- og merkeordningen for Inn på tunet, og enkelte andre prosjekter.

KSL skal være et styrings- og kvalitetssystem for den enkelte bonde og dokumentere for forbrukerne, varekjedene og myndighetene hvorledes produksjonen foregår på norske gårdsbruk. Forskrift om miljøplan ble avvirket fra 2015 og for-

målet med miljøplanen ble videreført gjennom KSL. Norsk Mat har i 2020 slutført et større utviklingsarbeid både for datasystemet som ligger til grunn for KSL og øvrige digitale løsninger (STEM 2020).

Parallelt har Norsk Mat i 2020 levert 5 202 KSL-revisjoner og 102 bedriftsrevisjoner gjennomført av 57 revisorer. Målet om 6 000 revisjoner i 2020 ble ikke nådd på grunn av pandemirestriksjoner. Det ble påpekt 27 451 avvik som i gjennomsnitt er 5,2 avvik per revisjon, en økning fra fjoråret på 1,0.

Norsk Mat samarbeider tett med Mattilsynet, Animalia, Veterinærforeningen, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og råvarekjøperne for å sikre en god utvikling innenfor dyrehelse og dyrevelferdsområdet i landbruket. I 2020 har dyrevelferd vært vektlagt som et viktig område på revisjon i tillegg til HMS på gården, plantevernbruk og gjødslingsplan.

Norsk Mat har med utgangspunkt i KSL samarbeidsavtaler med Mattilsynet, Arbeidstilsynet, Landbruksdirektoratet og Animalia. I tillegg er det felles bransjeavtaler innen kjøtt, korn og for frukt og grønt.

Ved utgangen av 2020 er det totalt 367 godkjente Inn på tunet-tilbydere. Arbeidet med en egen veileder for rusomsorg/psykisk helse er blitt utsatt til 2021.

Nyt Norge er et viktig virkemiddel i konkurransestrategien for norsk matproduksjon. Norsk Mat arbeider med å øke antall produkter og merkebrukere. Kjennskapen til merket hos forbruker er høy, og forbrukernes holdning til merket er positiv. Årets forbrukerundersøkelse viser en merkekjennskap på hele 93,4 pst., og er nå den merkeordningen i Norge som er mest kjent.

Ved utgangen av 2020 er 4 300 produkter merket med Nyt Norge. En oppgang fra 3 830 ved utgang 2018. Det er inngått merkebrukeravtaler med 105 bedrifter, en netto økning på 14 bedrifter. Det er registrert ni feilmerkinger som er en oppgang fra fire i 2019. Som følge av ekstraordinære, akutte forhold knyttet til pandemien, er det gitt to dispensasjoner for å avvike fra kravet om norsk råvare. To piloter for bruk av Nyt Norge ble lansert i 2020: Nyt Norge for hurtigmatrestauranter og for ikke-spiselige planter. Pilotene har så langt vært vellykkede, men skal evalueres høsten 2021.

Det er 31 produkter med Beskyttede betegnelser, men ingen nye godkjente i 2020. Tre søknader er til behandling hos Mattilsynet hvorav Rein fra Jotunheimen er høyest prioritert fra Norsk Mat sin side.

563 produkter fra 126 merkebrukere er godkjent som Spesialitet, en netto økning på 11 produkter og 16 merkebrukere fra 2019. 55 pst. av nye søknader kom igjennom vurderingsprosessen, og produktene må re-godkjennes hvert tredje år.

Lokalmat.no, som kobler sammen tilbydere av lokalmat og innkjøpere i dagligvare- og restaurantmarkedet, har hatt en god utvikling. Ved utgangen av 2020 var 568 kvalitetssikrede bedrifter med til sammen 2 429 produkter, og 349 innkjøpere, registrert i databasen. Fra 01.04.2018 er det kun kvalitetssikrede produsenter som har gyldig egenrevisjon som vises i portalen. Kravet ble innført etter ønske fra kjøpersiden. Totalt er det gjennomført 267 eksternrevisjoner, hvorav 73 i 2020. Evalueringen fra produsentene viser at de er fornøyde og at eksternrevisjonen har høy nytteverdi for bedriften. Dagligvarekjedene og avtalepartene i landbruket finansierer lokalmat.no som et spleiselag.

Norsk Mat har gjennomført 17 digitale kurs innen markeds tjenester til mindre lokalmatprodusenter. Piloten «Lokalmatskolen» er gjennomført med god respons for 14 lokalmat/drikkeprodusenter i Innlandet med vekt på marked, salg og forretningsforståelse.

I 2020 har Norsk Mat brukt mye ressurser på det nasjonale opplæringsprogrammet for «Nye KSL». Det er produsert opplæringsvideoer og annet digitalt materiell, samt gjennomført en informasjonskampanje mot bønder, varemottakere og næringa. Den nye nettsiden, ksl.no, er ferdigstilt.

Norsk Mat drifter også nettsiden Økologisk.no, som gir forbrukerne generisk informasjon om økologisk matproduksjon og økologiske produkter. Det er bl.a. gjennomført en kampanje med informasjonsfilmer om de fire prinsippene i økologisk landbruk. Kjennskap til Ø-merket i befolkningen generelt gikk ned fra 13 pst. til 12 pst. Interessen for økologisk mat og landbruk steg fra 27 pst. til 28 pst.

3.3.3.12 *Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping*

Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping (Utviklingsprogrammet) samler flere virkemidler som skal bidra til økt vekst og verdiskaping innenfor nye næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser. Det skal stimulere til økt lønnsomhet og konkurransevne innen følgende hovedinnsatsområder: finansiering (vekst og forpliktende samarbeid), kompetanse- og omdømmearbeid. Programmet har en partssammensatt sty-

ringsgruppe ledet av LMD, der begge faglagene, HANEN, statsforvalteren og fylkeskommunen er representert. Styringsgruppen foretar strategiske veivalg og fordeler midler til de ulike arbeidsområdene i programmet.

2020 ble et rekordår for programmet, med totalt 112 mill. kroner innvilget til prosjekter innen nye næringer i landbruket, noe som innebærer at en vesentlig andel av ubrukte midler fra tidligere år ble brukt. Økningen på 42 mill. kroner sammenlignet med 2019 og skyldes dels at man åpnet for bedriftsutviklings- og investeringsprosjekter som følge av koronapandemien. Videre var etterspørselen etter det nye virkemiddelet Vekst 2 høyere enn forventet. Muligheten til omdisponering av tilskuddsrammen til tiltak knyttet til koronapandemien ble gitt av Landbruks- og matdepartementet våren 2020 etter dialog med Innovasjon Norge og næringen om utfordringene for mange innenfor programmets målgruppe.

2020 har vært et svært krevende år for mange av Utviklingsprogrammets brukere, og spesielt for produsenter av lokalmat og -drikke som leverer til HoReCa-markedet. Dette markedet er svært viktig for lokalmatnæringen, i form av viktige kunder/kjøpere av lokal mat og drikke og som reiselivstilbydere av høy kvalitet som bidrar til å markedsføre kvalitetsprodukter fra lokalmatnæringen. I den siste fasen av pandemien har det vist seg at serveringsbransjen er ekstra hardt rammet, og sentrale aktører har måttet legge ned driften. For reiselivsbedriftene innenfor programmets målgruppe gikk sommersesongen 2020 overraskende bra for de fleste, men spesielt bedrifts- og gruppemarkedet har vært negativt påvirket av smittevernsituasjonen. En rekke tilbydere har tilpasset seg det norske markedet, ved å utvide sine konsepter og finne nye bein å stå på for å treffe flere.

Omstillingsmidlene fra programmet har vært viktige for å sikre driften i mange av bedriftene som har rettet sin virksomhet inn mot servering og reiseliv. Av de totalt 112 mill. kronene som ble innvilget i 2020 ble ca. 37 mill. kroner brukt på koronarelaterte tiltak fordelt på finansiering, kompetansehevinge og omdømmebyggende aktiviteter. Som følge av pandemien ble det åpnet for særskilt finansiering av bedriftsutviklings- og investeringsprosjekt over Utviklingsprogrammet. Disse prosjektene er satt i gang som følge av endringer bedriftene måtte gjøre som følge av bortfall av markedsmuligheter og sviktende omsetning. De fleste prosjektene i den største kategorien (mat og drikke) går på omlegging fra HoReCa-markedet til dagligvarehandel og gårdsutsalg/annen direk-

televering av mat. Reiselivsprosjektene er mer preget av omlegging av virksomheten for å tilpasse seg flere norske turister og mindre grupper. Felles for alle prosjektene, uavhengig av bransje, er fokuset på digital tilstedeværelse med aktiviteter som digital strategi, med posisjonering og utvikling av designprofil/redesign som sentrale elementer i utviklingen av bedriftenes nettsider.

Vekstsakene over programmet har ligget stabilt høyt på omkring 20–25 mill. kroner årlig. I 2020 ble det bevilget 22 mill. kroner til ordinære vekstprosjekt. Vekst 2 ble lansert som et nytt virkemiddel i 2020 og er et tilbud til bedrifter med mer ambisiøse vekstplaner. Totalt ble det tildelt 23 mill. kroner fordelt på 12 Vekst 2-prosjekt, og alle disse hadde tidligere fått tildelt støtte over Vekst 1. Evalueringer har vist at vekstordningen i hovedsak er godt tilpasset brukernes behov, og bidrar til bedre overlevelsessevne, vekst og forbedret lønnsomhet for bedriftene. Etterspørselen og bruken av Vekst 2 tyder på at dette også er et godt tilpasset tilbud som reflekterer utviklingen i næringen.

De siste årene har det også være stor etterspørsel etter tilskudd til bedriftsnettverk og andelen har stabilisert seg på 8–9 mill. kroner per år. I 2020 ble det innvilget 8,5 mill. kroner fordelt på 27 saker. Tilskuddene til bedriftsnettverk fordeler seg over hele landet, med flest saker i Trøndelag, Rogaland og Innlandet. Det er færrest saker i Oslo, Viken, Vestfold og Telemark og Møre og Romsdal.

Omdømmesatsingen er en viktig del av innsatsen gjennom Utviklingsprogrammet. Midlene brukes normalt særlig til å synliggjøre og profilere norske råvarer og matkultur nasjonalt og internasjonalt, med sikte på å styrke omdømmet og øke kjennskapen til norsk mat og landbruk. I tillegg skal midlene stimulere til ny næringsutvikling i skjæringspunktet mellom mat- og reiseliv, og økt kompetanse hos deltakerne i de ulike omdømmeaktivitetene. I 2020 ble det brukt nær 31,5 mill. kroner på omdømmeaktiviteter over Utviklingsprogrammet. Matstreif og deltakelsen på Internationale Grüne Woche (IGW) er tradisjonelt de to viktigste omdømmeprojektene i programmet. IGW ble arrangert som vanlig (fant sted før mars 2020) mens Matstreif ble gjennomført som et alternativt konsept. Det ble bevilget støtte til 6 av de regionale matfestivalene som enten ble avlyst eller gjennomført i sterkt nedskalert versjon. Disse fikk utbetalt støtte på vanlig vis selv om festivalene ikke ble gjennomført i vanlig forstand. Bevilgningen til Det norske måltid ble noe høyere enn i et normalår som følge av pandemien, med en kombinasjon av fysiske og digitale aktivi-

teter. Det var rekordhøy deltakelse i 2020, noe som understreker betydningen av denne konkurransen. Det ble også gitt en særskilt kompensasjon av deltakeravgiften for Bondens marked-medlemmer og deltakere på matfestivalene. Utover disse tiltakene er det bevilget støtte til prosjektet Ostelandet.no, et samarbeid mellom HANEN og Norsk Gardsost, og til Norsk Eplefest.

Innovasjon Norge bidrar med forretningsmessig kompetanse til målgruppene under Utviklingsprogrammet. For 2020 beløp disse seg til totalt 6,65 mill. kroner, med hovedtyngden (6 mill. kroner) til koronatiltak. Disse omfatter både FRAM strategisk ledelsesprogram, mentortilbud og tilpassede og digitale reiselivskurs.

Oppfølgingen av handlingsplanen for høstbart vilt ble påvirket av pandemien og mange kompetansetiltak var planlagt, men måtte avlyses. Det har vært gjennomført noen digitale arrangement i påvente av muligheter for en fysisk workshop.

Fra 2019 ble konseptet for Bygdeturisme-kampanjen endret, til mer markedsføring av opplevelser på digitale flater. Det ble brukt 11,5 mill. kroner på bygde- og landbruksbaserte reiselivstiltak i 2020. Aktuelle temaer har vært markedsføring av matopplevelser, lakse- og innlandsfiske, vandring og sykkel, høstbart vilt, hesteridning, elveaktiviteter og langrenn. Det ble gjennomført to kampanjer med fokus på bygde- og landbruksbaserte reiselivsopplevelser i Norge; «Landlig luksus» og «Sense the farm». Det ble gjort et betydelig arbeid for å oppgradere sider innenfor nevnte tematikker på www.visitnorway.com, i tillegg har nytt kampanjemateriell for 2021 blitt produsert. Markedsføringen av Norge rettet mot nordmenn ble styrket i Visit Norways satsing i forbindelse med koronapandemien, med særskilt innsats inn mot nærmarkedene. Dette for å opprettholde eksisterende markedsposisjon da kampen om turistene vil bli tøffere når grensene en dag åpner igjen.

3.3.3.13 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

De regionale kompetansenettverkene for lokalmat er en del av det samlede kompetansetilbudet for lokalmataktørene. De er spesielt innrettet mot bedrifter i en oppstartsfase med behov for matfaglig kompetanse. I 2020 ble forvaltningsansvaret for ordningen overført til fem utvalgte fylkeskommuner, mens ansvaret for driften av nettverkene fortsatt er fordelt på fem ulike regionale aktører jf. tabell 3.3. Samtidig ble den nasjonale administreringen av ordningen ble overført fra Innovasjon Norge til Landbruksdirektoratet.

Tabell 3.3 Fylkeskommuner med ansvar for regionale kompetansenettverk

Ansvarlig fylkeskommune	Kompetansenettverk for lokalmat	Dekker følgende fylker	Bevilgning 2020, mill. kr.
Rogaland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Sør-Norge (Nofima)	Agder og Rogaland	2,40
Viken fylkeskommune	Kompetansenettverket i Øst-Norge (Nofima)	Vestfold og Telemark, Oslo, Viken og Innlandet	3,55
Vestland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Vest-Norge (Sogn jord- og hagebruksskule)	Vestland	2,40
Trøndelag fylkeskommune	Kompetansenettverket i Trøndelag (Mære landbruksskole)	Trøndelag og Møre og Romsdal	2,90
Troms og Finnmark fylkeskommune	Kompetansenettverket i Nord-Norge (Nibio Holt)	Nordland og Troms og Finnmark	2,75

Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med inntil 10 ansatte. Det kan være primærprodusenter eller næringsmiddelbedrifter med mål om å utvikle, foredle og selge kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer eller reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. I tillegg til det matfaglige tilbudet hos kompetansenettverkene kan man få hjelp til å løse markedsutfordringer gjennom Norsk Mat sitt tilbud innen markedstjenester.

Samlet tilbyr nettverkene et bredt spekter av matfaglige kompetanseaktiviteter, dels i form av kurs og dels i form av en-til-en rådgivning (såkalte besøksordninger). Aktivitetene i nettverkene i 2020 er preget av koronapandemien. Totalt er det gjennomført 172 besøk via besøksordningen og det er avholdt 58 kurs. Varierende restriksjoner har i perioder gjort det vanskelig å gjennomføre besøk hos foretakene gjennom besøksordningen. Det å gjennomføre planlagte kurs har vært krevende, men det er gjort en jobb for å utvikle digitale kurstilbud. Det har vært en liten dreining mot mer individuell oppfølging for 2020 og flere produsenter har trengt veiledning for å vri omsetningen sin fra restaurantmarkedet til salg i butikk. Det rapporteres om flere nye etablerere innenfor områdene frukt og grønt, rein og siderproduksjon.

3.3.3.14 Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket

Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket skal bidra til mer

miljøvennlige energiløsninger både i landbruket og i andre sektorer, og samtidig gi mulighet for økt verdiskaping for skogeiere og jordbrukere. Det er også et mål at ordningen skal bidra til å teste ut ny produksjonsteknologi som kan bidra til reduserte klimagassutslipp og økt konkurransekraft for landbruket. Innovasjon Norge viser til at programmet har gitt gode resultater når det gjelder målområdene vekst i bedrifter, miljø/klima, samt lokal verdiskaping. Det vises videre til at programmet utløste samlede klimainvesteringer i landbruket på i størrelsesorden 300 mill. kroner.

Aktivitetsnivået i 2020 var høyere enn det har vært noen gang. Disponibel ramme for 2020 var 91,0 mill. kroner. Inkludert bruk av overførte midler ble det gitt tilsagn til 210 prosjekter på til sammen 90 mill. kroner.

Produksjon av fornybar energi

Det ble gitt støtte til ny produksjon av fornybar energi i 2020 på 37 GWh. Dette tilsvarer energibehovet til 33 000 eneboliger. Gårdsvarmeanlegg (næring)- og varmesalg-sanlegg utgjorde også i 2020 det dominerende antallet prosjekter med henholdsvis 163 og 14 anlegg. Det var en økning på 48 gårdsanlegg næring, men en nedgang på 9 varmesalg-sanlegg i forhold til 2019. Det ble også gitt støtte til 3 anlegg i veksthus (samme antall som i 2019) og 4 biogassanlegg (en dobling fra 2019). Biogassatsingen har som mål å bygge kompetanse og utvikle teknologier som er egnet for norske gårdsbruk.

Prosjekter knyttet til introduksjon av ny teknologi

Det ble gitt støtte til seks prosjekter som gjelder introduksjon av ny teknologi på til sammen 15,3 mill. kroner. Prosjektene omfatter bygging av ny type biogassanlegg på gårdsnivå, anlegg for produksjon av biokull, og uttesting av nytt dyrkingssystem for grøntproduksjoner.

Innovasjon Norges kundeffektundersøkelse viser at kundene vurderer at støtten bidrar forholdsvis beskjedent til økt kompetanse. Best ut kommer forbedring av produksjonsprosesser der en tredjedel mener den bidrar i stor grad. 83 prosent av kundene mener at støtten har vært utslagsgivende for å gjennomføre investeringen, det vil si at tilskuddsordningen har høy addisjonalitet.

Med basis i effektundersøkelsene, er det anslått at programmet har bidratt til en årlig reduksjon av klimagassutslippene med 95 700 tonn CO₂.

3.3.3.15 Skogbruk

Skogbruk og trebasert industri er en viktig verdikjede i Norge som sysselsetter om lag 21 400 personer, herunder i underkant av 6 000 i skogbruket. Stående kubikkmasse i den norske skogen er på om lag 960 mill. m³ og den årlige tilveksten er på rundt 25 mill. m³.

I 2020 var tømmeravvirkingen i Norge til industriformål på om lag 10,2 mill. m³, rundt 0,7 mill. m³ lavere enn året før. Det ble eksportert rundt 3,6 mill. m³ tømmer i 2020, om lag på samme nivå som i 2019.

Tilskuddsrammen til skogbruk over Landbrukets utviklingsfond var i 2020 på 257 mill. kroner. Av dette utgjorde ordningen for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) totalt 204 mill. kroner. Fordelingen fremgår av tabell 3.4.

Av det totale beløpet til NMSK ble det satt av 113 mill. kroner til veibygging, taubane mv. Det ble også bevilget rundt 18,8 mill. kroner til skogsveier over statsbudsjettet på kapittel 1149, post 71. I 2020 ble det ferdigstilt 73 km med nye skogsbilveier og 42 km med nye traktorveier. Dette er en betydelig nedgang fra hhv. 137 og 139 km fra året før. Hovedårsaken til nedgangen antas å skyldes koronapandemien. Dette var også første året der kommunene hadde oppgaven med å forvalte tilskudd til skogsvei og drift i vanskelig terreng. Det ble utbetalt 104 mill. kroner i tilskudd til nybygging og ombygging av skogsveier. Det ble også brukt 14,5 mill. kroner til drift i vanskelig terreng,

hovedsakelig taubanedrift, en økning på 5,5 mill. kroner fra året før. Økningen skyldes delvis ekstraordinært driftstilskudd som følge av koronapandemien.

Det ble i 2020 satt av 83 mill. kroner over LUF til skogkulturtiltak, i tillegg til 8 mill. kroner til øremerkede miljøtiltak i skog.

Foryngelsesarealet ved planting var i 2020 på nesten 229 000 dekar, en økning på ca. 4 000 dekar fra 2019. Tallet på planter har økt de senere årene, delvis som en konsekvens av økt avvirkning og delvis som en konsekvens av tettere planting. I 2020 ble det til sammen plantet i overkant av 43 mill. planter, herunder rundt 40 mill. planter ved nyplanting og rundt 3 mill. planter ved suppleringsplanting. Ungskogpleie har hatt en økning de to siste årene, og endte i 2020 på 328 000 dekar. Det er en økning på 57 000 dekar fra 2019. Det meste av økningen har kommet på Østlandet. Til tross for en positiv utvikling er det et stort etterslep og behov for økt ungskogpleie.

I 2020 ble det utbetalt i underkant av 2,6 mill. kroner til miljøtiltak i skog. Etter de tre åra ordningen har vært i bruk står det nå til sammen 10,9 mill. kroner i udisponerte midler over ordningen. Den sentrale rammen og ordningen har vært lansert og gjort kjent for forvaltningen og næringen på vanlig måte. Antall saker og søknadsmengde tilsier at ordningen hittil har vært relativt lite etterspurt.

Det ble i 2020 satt av 25 mill. kroner til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer. Av dette ble det utbetalt om lag 16 mill. kroner til formålet i 2020. Dette er en reduksjon på 9,2 mill. kroner fra året før. Årsaken til reduksjonen i utbetalinger for 2020 er at flere prosjekter fikk forsinkelser som følge av koronapandemien. Det ble levert skogbruksplanprosjekter for et areal på 3,1 mill. dekar og livsmiljøregistreringer med et arealbeslag på 92 000 dekar.

Miljøregistreringene fra skogbruksplanleggingen dekker nå en stor del av den produktive skogen. Skogeierne har, med basis i livsmiljøregistreringene, frivillig satt av over 71 000 nøkkelbiotoper – i hovedsak som ikke-hogst-områder. Nøkkelbiotoparealet legger beslag på et anslått stående tømmervolum på rundt 10 mill. kubikkmeter i hogstklasse 4 og 5. Dette utgjør en tømmerverdi på ca. 4 mrd. kroner (sams tømmerpris på 400 kroner). Det totale arealet med nøkkelbiotoper utgjør et areal på 1,19 mill. dekar.

Skogbruk i kyststrøkene har særskilte utfordringer knyttet til bl.a. lav skogsveidekning, høy andel vanskelig terreng, eiendomsstruktur mv. Kystskogbruket omfatter kystfylkene fra Agder

Tabell 3.4 Fordeling av tilskuddsrammer skogbruk for 2016–2020, mill. kroner

	2016	2017	2018	2019	2020
Nærings- og miljøtiltak i skogbruket	177	178	176	194	204
<i>Veibygging, taubane o.a.</i>	104	103	103	110	113
<i>Skogkultur, miljøtiltak og andre tiltak</i>	73	75 ¹	70	76	83
<i>Miljøtiltak</i>			3	8	8
Kystskogbruket	3,5	4,5	4,5	5	6
Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer	20	26 ²	27,5	28,5	32
Kompetansetiltak (Skogkurs og Velg Skog)	13,5	13,5	14	14,5	15
Totalt	214	222	222	242	257

¹ Inkl. 5 mill. kroner av kompensasjonsmidler for økt CO₂-avgift på mineralolje for 2017.

² Inkl. 3 mill. kroner av kompensasjonsmidler for økt CO₂-avgift på mineralolje for 2017.

(tidligere Vest-Agder) til Finnmark. Disse fylkene har betydelige skogressurser. Det er gitt midler til bl.a. fylkesovergripende prosjekter der infrastrukturtiltak som skogsbilveier og tømmerkaier er prioritert.

Skogbrukets Kursinstitutt (Skogkurs) er en sentral aktør når det gjelder å utvikle og gjennomføre kompetansetiltak på skog- og utmarksområdet, rettet mot veiledningsapparat og skogeiere, skogsarbeidere og entreprenører over hele landet. Skogkursserien Aktivt skogbruk er et eksempel på denne aktiviteten, og det ble gjennomført over 400 slike kurs i 2020.

Som følge av koronapandemien og utfordringer med å få gjennomført vårplantingen i skogen i 2020, ble det, i samråd med avtalepartene og skognæringen, etablert en ekstraordinær plantetilskuddsordning. Ordningen ble finansiert gjennom en omdisponering av LUF-midler til skogbruk. Totalt ble rundt 36 mill. kroner brukt til plantetilskudd i 2020, der disse midlene ble omfordelt fra vei og drift (ca. 22 mill. kroner), skogkultur (ca. 10 mill. kroner) samt noe fra skogbruksplanlegging (ca. 4 mill. kroner).

Høsten 2020 trakk Landbruksdirektoratet inn 21 mill. kroner som ble gitt i tilsagn til Granvin tømmerkai etter at søker frafalt tilsagnet. Med bakgrunn i dette og det som går fremover, ble Landbruksdirektoratet i supplerende tildelingsbrev gitt anledning til å bruke om lag 23 mill. kroner ekstra over kap. 1149, post 71 til skogsveiformål. Videre ble 15 mill. kroner på LUF skogbruk til skogsvei omdisponert til skogkultur.

3.3.3.16 Tiltak mot villsvin

Det har siden jordbruksoppgjøret i 2018 blitt satt av 2 mill. kroner til tiltak mot villsvin og til oppfølging av Handlingsplan mot villsvin 2020–2024. Midlene forvaltes av Miljødirektoratet. Siden oppstart er midlene brukt på to større prosjekter. Det ene prosjektet går på bestandsovervåking av villsvin, i regi av Norsk institutt for naturforskning. Formålet med prosjektet er å utvikle metodikk for overvåking av villsvinbestanden og -utbredelse, i stor grad basert på bruk av viltkamera. I 2020 ble det utbetalt 1 mill. kroner til dette prosjektet.

Det andre prosjektet er Grunneierbasert tiltaksplan for kontroll av villsvin i Norge (Villsvinprosjektet) i regi av Norges Bondelag, Glommen Mjøsen Skog SA, NORSKOG og Utmarksforvaltningen AS. Hovedmålet i prosjektet er å bygge opp under handlingsplanens mål om minst mulig villsvin gjennom godt grunneiersamarbeid og effektiv jakt over store arealer. Ved utgangen av 2020 er det i regi av prosjektet etablert 6 vald der grunneiere har formalisert avtale om jakt som omfatter villsvin. I 2020 ble det utbetalt 1,2 mill. kroner (inkl. 0,2 mill. kroner overført fra 2019) til prosjektet.

3.3.3.17 Konfliktforebyggende tiltak jordbruk – reindrift

Det ble avsatt 1,5 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift i 2020. I tillegg ble det avsatt 1,5 mill. kroner til samme formål over reindriftsavtalen. Midlene forvaltes av Fylkesmannen i Trøndelag og nyttes hovedsak-

lig til gjerdebygging, men også til ekstraordinære tiltak for gjeting, fôring og beiteundersøkelser. Det ble i 2020 innvilget 2,3 mill. kroner til ni prosjekter i fylkene Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark. Fylkesmannen i Trøndelag vurderer ordningen som et viktig tiltak som kan bidra til å dempe til dels langvarige og større konflikter. I tillegg gir prosessen med utarbeiding av søknadene og tilhørende avtaler mellom partene, i seg selv et grunnlag for dialog og konfliktdeмпing. Om lag halvparten av søknadene i 2020 er fra områder lengst sør i det samiske reinbeiteområdet, og det kom ingen søknader fra tamreinlagene i Sør-Norge. Statsforvalterne må legge vekt på å gi god informasjon om ordningen, slik at den er kjent i alle reinbeiteområder.

3.4 Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen

3.4.1 Inntektsutvikling

Fra 2019 til 2021 er bruttoinntektene i jordbruket beregnet å øke med i overkant av 3,8 mrd. kroner, mens kostnadene (inkl. realrentekostnaden) er anslått å gå øke med i om lag 0,82 mrd. kroner. Det innebærer at *Vederlag til arbeid og egenkapital* for jordbrukssektoren øker med nesten 3 mrd. kroner fra 2019 til 2021.

Tabell 3.5 viser utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital fra 2019 til budsjetterte tall for 2021 ifølge Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Tabellen viser også resultat per utført årsverk i sektoren, og resultat inkl. verdien av jordbruksfradraget ved ligningen. Som følge av at inntekten har økt i perioden, samt at jordbruksfradraget ble hevet i jordbruksoppkjøret 2019 med virkning fra 2020, har verdien av jordbruksfradraget i perioden 2019 til 2021 gått kraftig opp.

Årets beregninger viser en økning i vederlag til arbeid og egenkapital fra 2019 til 2020 på 16,7 pst., eller 49 000 kroner per årsverk, ekskl. verdien av jordbruksfradraget. Inkl. verdien på jordbruksfradraget er økningen i vederlag til arbeid og egenkapital om lag 17,3 pst. per årsverk. Fra 2020 til 2021 budsjetteres det med en økning i vederlag til arbeid og egenkapital på 4,4 pst., tilsvarende 19 500 kroner per årsverk ekskl. verdien av jordbruksfradraget. Inkl. verdien på jordbruksfradraget er økningen i vederlag til arbeid og egenkapital 5 pst.

I perioden 2019 til 2021 er inntektene budsjettert å øke med 8,3 pst. Det er flere årsaker til den gode inntektsutviklingen fra 2019 til 2020, og videre til 2021. Blant annet er det i 2021 markedsbalanse i alle produksjoner med unntak av for egg, lave rente- og energikostnader og en kraftig økning i produksjonsinntektene blant annet som følge av koronapandemien.

Tabell 3.5 Utviklingen i inntekter og kostnader, samt vederlag til arbeid og egenkapital iflg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper

	2019	2020	2021*	20/19 Prosent	21*/20 Prosent	21*/19 Prosent
Produksjonsinntekter	33 966	35 804	37 211	5,4 %	3,9 %	9,6 %
Direkte tilskudd	11 733	12 097	12 300	3,1 %	1,7 %	4,8 %
Sum inntekter, mill. kr	45 698	47 900	49 510	4,8 %	3,4 %	8,3 %
Driftskostnader	22 023	21 925	22 816	-0,4 %	4,1 %	3,6 %
Kapitalkostnader	9 919	9 923	9 941	0,0 %	0,2 %	0,2 %
Sum kostnader, mill. kr	31 942	31 848	32 757	-0,3 %	2,9 %	2,6 %
Vederlag arbeid og egenkapital, mill. kr	13 757	16 052	16 753	16,7 %	4,4 %	21,8 %
Antall årsverk	42 300	42 900	42 550	1,4 %	-0,8 %	0,6 %
Kroner pr årsverk	325 200	374 200	393 700	15,1 %	5,2 %	21,1 %
Verdi jordbruksfradrag, kr pr årsverk	24 100	35 500	36 300			50,6 %
Totalt, kr pr årsverk	349 300	409 700	430 000	17,3 %	5,0 %	23,1 %

* Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda

Referansebrukene

Referansebrukene er beregninger på foretaksnivå for ulike produksjoner, størrelser og områder, og er basert på NIBIOs driftsgranskinger. Beregningsprinsippene er forskjellige fra Totalkalkylen på noen områder, bl.a. føres avskrivningene etter historisk kostnad, og lånt kapital godtgjøres med betalt nominell rente. I Totalkalkylen inflasjonsjusteres kapitalsaldoen før beregning av kapital slit og lånt kapital godtgjøres med normalisert realrente. Dette gir ulik utvikling i kapitalkostnadene mellom enkeltår. I tillegg føres inntekter i Totalkalkylen på produksjonsåret, blant annet føres etterbetaling fra samvirkene på produksjonsåret. I referansebrukene føres etterbetalinger på utbetalingsåret.

Variasjon i regnskapene i driftsgranskningene

De ulike referansebrukene beregnes som uveide gjennomsnitt av de brukene i driftsgranskningene som er med i kategorien for det aktuelle referansebruket. Det er store variasjoner i inntekt per årsverk på de ulike brukene, noe som illustreres i produksjonene korn, sau og melk i figur 3.11. Dette omtales også i kapittel 6.

Årets referansebruksberegninger

Årets beregninger er basert på regnskapene fra 2019, og er av den grunn fortsatt noe preget av tørken sommeren 2018. Samtidig har resultatene av den sterke reduksjonen i grensehandelen og endret konsum som følge av koronapandemien ført til at forholdstallet for melk har økt fra 0,98 i 2019 til 1,07 i 2021. Av den grunn valgte Budsjett-nemnda å avvike fra ordinær metode for volumfremregning for melkebrukene, og volumtrenden er satt til null for 2020 og 2021. Det er sannsynlig at volumøkning vil bidra mer positivt til inntektsutviklingen i melkeproduksjonen enn det referansebrukene viser for disse årene.

I tillegg er ikke førkjøpet, som var et resultat av tørken i 2018, videreført i 2020 og 2021. Budsjett-nemnda har også lagt inn ekstra kostnader og økt arbeidsforbruk i grøntsektoren som følge av koronapandemien. Dette gjelder både for referansebruket med frukt og bær, og for det nye referansebruket med grønnsaker. Disse brukene er vesentlig mindre enn brukene som leier inn mye sesongarbeidskraft, og er derfor mindre berørt av begrensningene på utenlandsk arbeidskraft enn de store produsentene i sektoren.

Tabell 3.6 viser Budsjett-nemndas beregninger av vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, inkl. virkningen av jordbruksfradraget, for referansebrukene i årene 2019 til 2021.

Referansebruksberegningene for perioden 2019 til 2021 viser en positiv inntektsutvikling for alle bruk med unntak av referansebrukene med frukt og bær (9) og grønnsaker og korn (10). Dette skyldes i all hovedsak at disse to brukene har økte kostnader som følge av koronapandemien og økte utgifter til leid arbeid. For referansebrukene med melkeproduksjon er inntektene for 2019 lavere i de områdene som ble hardest rammet av tørken i 2018, som følge av økte kostnader til førkjøp. Etterbetalingen for melk i 2021 var høy, og fører til at de større brukene får en større inntektsvekst enn de mindre melkebrukene. Brukene med sau/lam faller tilbake i inntekt fra 2020 til 2021, som følge av negativ produktivitet utvikling de siste årene, men øker for perioden 2019 til 2021. For kornbrukene ligger inntektene i 2020 høyere enn 2021 som følge av at prisøkningen etter oppgjøret i 2020 er ført på 2020, mens prisen i 2021 regnes som et snitt av foregående år. I perioden 2019 til 2021 har markedet for svin gått fra overproduksjon med høy omsetningsavgift, til om lag markedsbalanse. Inntektsutviklingen i perioden har derfor vært svært god.

Lønnsveksten

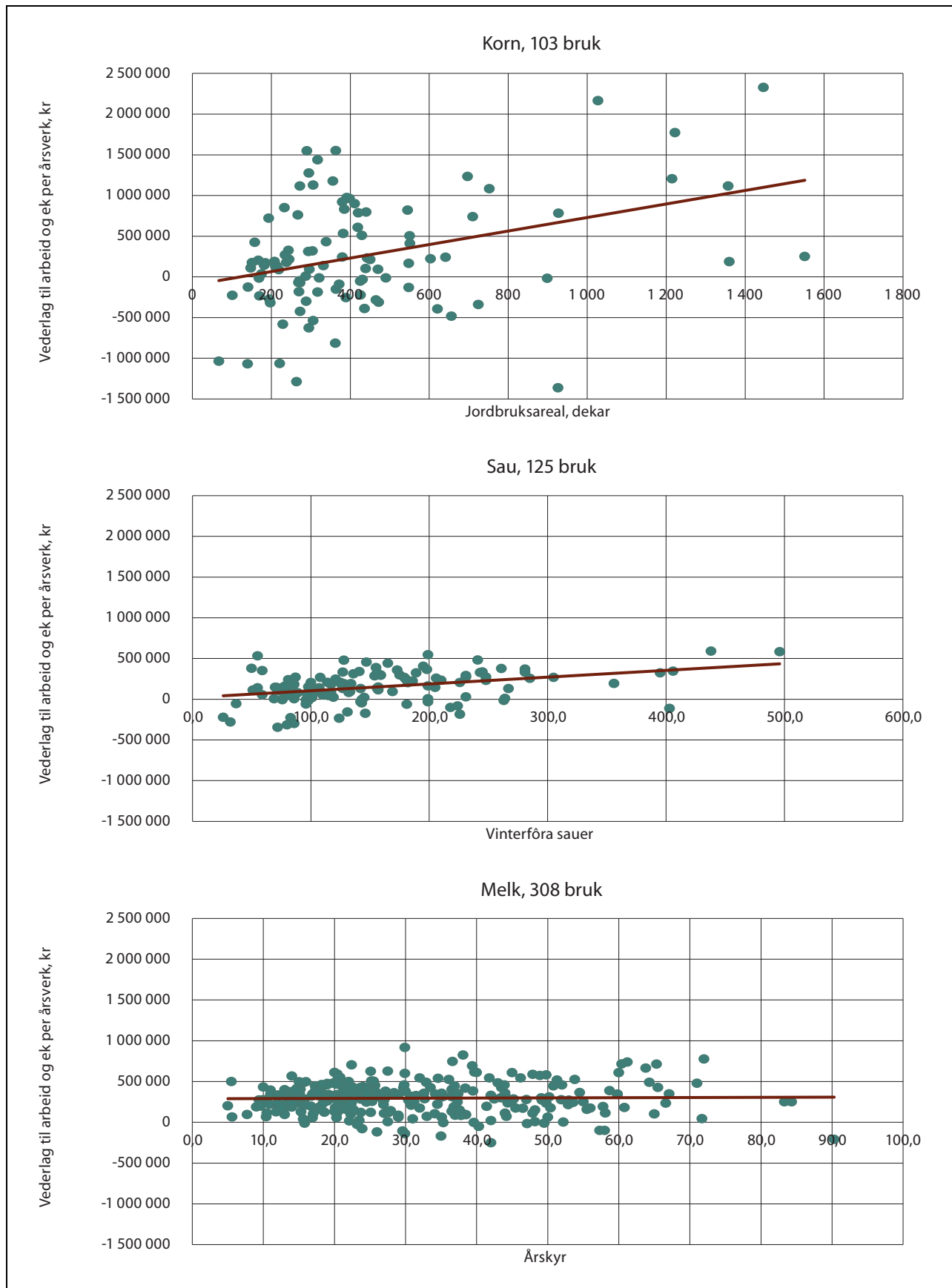
Tabell 3.7 viser årslønnsveksten for alle grupper lønsmottagere. Statistisk sentralbyrå (SSB) prognoserer en inntektsvekst i 2021 på 2,6 pst. og på 3,1 pst. i 2022. Regjeringen har lagt dette til grunn i sine vurderinger.

3.4.2 Kostnadsutvikling og investeringer

Totalkalkylen viser at kostnadene fra 2019 til 2021 økte med 2,6 pst., mens inntektene i samme periode økte med 8,3 pst., jf. tabell 3.6. Fra 2019 til 2020 ble driftskostnadene redusert med i underkant av 100 mill. kroner. Dette skyldes i stor grad at utgiftene til energi og smøremidler ble kraftig redusert, at sommeren 2019 ga gode avlinger slik at det ikke var store utgifter til kjøp av grovfôr, samt at det ikke var noen økning i de resterende kostnadspostene. Kapitalkostnadene var stabile som følge av en reduksjon i realrenta.

Fra 2020 til 2021 er det beregnet at kostnadene skal øke om lag 2,9 pst. Realrentekostnadene er prognosert å gå videre ned i 2021, mens driftskostnadene øker. Inntektene er prognosert å øke 3,4 pst fra 2020 til 2021.

Figur 3.11 Variasjon i vederlag til arbeid og egenkapital for bruk i driftsgranskingene, for noen produksjoner. 2019-tall

Kilde: NIBIO

Tabell 3.6 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på referansebrukene, inkl. inntektsverdi av jordbruksfradraget (kroner per årsverk)

	2019	2020	2021	19 til 20	20 til 21	19 til 21
1 Melk. 30 årskyr	323 000	345 500	402 600	22 500	57 100	79 600
2 Korn. 396 dekar	236 900	294 000	260 000	57 100	-34 000	23 100
3 Sau. 156 vinterfôra	194 600	230 800	228 200	36 200	-2 600	33 600
4 Melkegeit. 144 årsgeiter	436 400	446 700	470 200	10 300	23 500	33 800
5 Svin/korn. 52 avlssvin	377 500	531 300	607 200	153 800	75 900	229 700
6 Egg/planteprod. 6.800 høner	462 300	510 800	526 100	48 500	15 300	63 800
7 121 daa poteter + 313 daa korn	433 900	462 800	482 700	28 900	19 900	48 800
8 31 ammekyr	180 800	251 900	258 800	71 100	6 900	78 000
9 49 dekar frukt og bær	387 900	392 600	383 300	4 700	-9 300	-4 600
10 82 daa grønnsaker + korn	357 400	350 800	353 700	-6 600	2 900	-3 700
11 Fjorfeslakt og planteprodukter	576 300	748 000	711 800	171 700	-36 200	135 500
12 Økologisk melk. 29 årskyr, landet	295 700	318 600	372 400	22 900	53 800	76 700
13 Melk. 15 årskyr, landet	312 400	330 900	361 400	18 500	30 500	49 000
14 Melk. 49 årskyr, landet	318 900	344 200	425 000	25 300	80 800	106 100
15 Melk. 66 årskyr, landet	340 400	369 200	463 000	28 800	93 800	122 600
16 Melk. 36 årskyr, Østlandets flatbygder	284 500	332 200	396 400	47 700	64 200	111 900
17 Melk. 29 årskyr, Østl. andre bygder	391 200	418 100	477 300	26 900	59 200	86 100
18 Melk. 34 årskyr, Agder/Rogal. Jæren	253 600	279 500	355 300	25 900	75 800	101 700
19 Melk. 26 årskyr, Ag./Ro. andre bygder	270 700	311 600	363 400	40 900	51 800	92 700
20 Melk. 28 årskyr, Vestlandet	314 400	335 800	387 900	21 400	52 100	73 500
21 Melk. 34 årskyr, Trøndelag	339 200	338 100	404 300	-1 100	66 200	65 100
22 Melk. 28 årskyr, Nord-Norge	333 800	343 100	395 800	9 300	52 700	62 000
23 Korn. 234 daa, Østlandet	143 700	197 000	167 000	53 300	-30 000	23 300
24 Korn. 865 daa, Østlandet	443 000	514 600	491 100	71 600	-23 500	48 100
25 346 dekar korn + 27 avlssvin, Trøndelag	381 300	526 900	589 100	145 600	62 200	207 800
26 Sau. 142 vinterfôra, Vestlandet	168 000	192 800	191 500	24 800	-1 300	23 500
27 Sau. 183 vinterfôra, Nord-Norge	265 200	303 200	298 900	38 000	-4 300	33 700
28 Sau. 292 vinterfôra, landet	269 600	302 200	301 300	32 600	-900	31 700

Kilde: Budsjettmemnda

Tabell 3.7 Lønnsvekst

	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Lønnsvekst	3,7 %	3,9 %	3,1 %	2,8 %	1,7 %	2,3 %	2,8 %	3,5 %	3,1 %	2,6 %	3,1 %

Kilde: Det tekniske beregningsutvalget, SSB

Målt i faste priser (volum) nådde investeringene sitt laveste nivå etter opptrappingen på 70-tallet i 2001. I perioden 2014 til 2021 har den årlige gjennomsnittlige investeringen inkl. leasing vært i overkant av 9,6 mrd. kroner målt i faste 2019-priser. Den største gruppen investeringer er bygninger.

3.4.3 Utvikling i sysselsetting

Jordbruket stod for 1,8 pst. av samlet sysselsetting i Norge i 2020, mot 4,0 pst. i 1999, ifølge Budsjettnemnda. I tillegg leverer mange foretak varer og tjenester til landbruket, og det er en omfattende virksomhet knyttet til foredling og omsetning av landbruksvarer.

Tabell 3.8 viser utviklingen i antall jordbruksbedrifter i drift og antall årsverk siden 1999. Arbeidsforbruket er basert på SSBs arbeidsforbrukstallene som følger av SSBs nye fullstendige landbrukstelling, er omtalt i kap. 3.1. På 2000-tallet var den gjennomsnittlige årlige nedgangen i antall årsverk 4,1 pst. Etter 2010 har den årlige nedgangen vært klart lavere. Ifølge tall fra Budsjettnemnda var det en årlig reduksjon i antall årsverk på 3,7 pst. i snitt i perioden 2005 til 2013. I perioden 2014 til 2021 var den årlige reduksjonen i antall årsverk 1,0 pst. i snitt. Budsjettnemnda mener dette skyldes vesentlig sterkere produksjonsvekst i denne perioden enn i den foregående perioden, særlig i arbeidskrevende produksjoner. Etter 2017 flater produksjonsveksten ut. Budsjettnemnda har anslått den årlige reduksjonen i arbeidsforbruk til 1,4 pst. i perioden 2010 til 2020. Reduksjonen i antall jordbruksbedrifter er også avtagende. I perioden 2005 til 2013 var det en reduksjon i antall jordbruksbedrifter på 2,6 pst. årlig, mens det i perioden 2014 til 2021 har vært en årlig reduksjon på 1,6 pst.

3.4.4 Strukturutvikling

Antall jordbruksbedrifter har gått ned med om lag 11 pst., 4 700 bedrifter, i perioden 2014 til 2020.

Gjennomsnittlig areal per jordbruksbedrift har økt med 29 dekar i samme periode, fra 229 dekar til 258 dekar, eller i overkant av 12 pst. Gjennomsnittstall for antall dyr eller dekar preges av at mange jordbruksbedrifter har flere produksjoner, hvor noen produksjoner er typiske tilleggproduksjoner. Strukturutviklingen innebærer likevel generelt at bedriftene spesialiseres i større grad enn tidligere.

Arealøkningen per jordbruksbedrift har sammenheng med at antallet jordbruksbedrifter går ned mens det totale jordbruksarealet er relativt stabilt. Arealet til bedrifter som går ut av næringen overtas i stor grad av eksisterende bedrifter enten via salg eller leie. Statistikken viser betydelig regional variasjon. Andelen leid areal var i 2019 på 46 pst., og det er flest leieforhold per jordbruksbedrift i fylker som tradisjonelt sett har mindre teiger, som Telemark og Agder samt i de tre nordligste fylkene.

I 2010 var det 11 130 jordbruksforetak med melkekyr. I 2020 var antallet redusert til 7 150. Samtidig har antall melkekyr per foretak økt fra 21,4 melkekyr i 2010 til 29,9 melkekyr i 2020. I jordbruksoppkjøret 2014 ble særreglene for samdrift fjernet i kvote- og produksjonstilskudsregelverket, og kvotetaket hevet til 900 000 liter uavhengig av foretakstype. Gjennomsnittlig antall liter kvote som ble disponert av et melkeproduksjonsforetak har økt fra 141 500 liter i 2010 til 228 700 liter i 2020. I 2020 ble det gjennomført en ekstraordinær oppkjøpsrunde for melkekvote som følge av Stortingets vedtak om å kutte eksportsubsidiene fra 1. juli 2020. Oppkjøpet hadde effekt fra og med 2021.

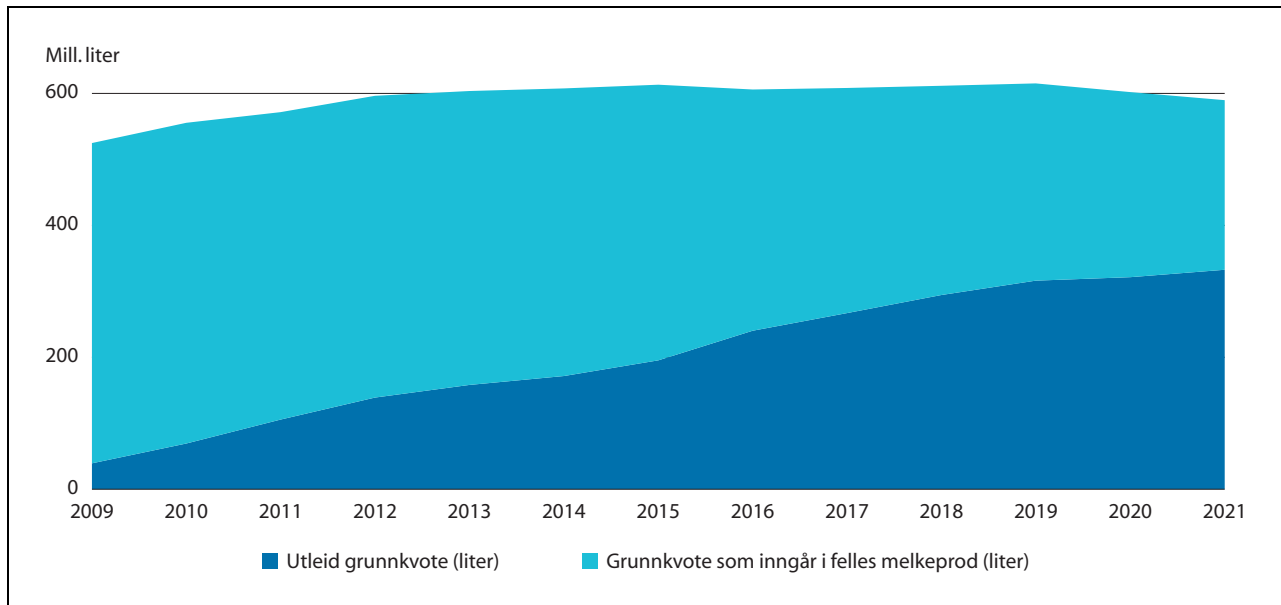
Tall fra Landbruksdirektoratet viser at andelen av grunnkvote som inngår i produksjon på flere kvoter, enten som utleid eller i samdrift, har vært stabil rundt 37 pst. de siste ti årene. Figur 3.12 viser andel av grunnkvote som inngår i produksjon på flere kvoter i perioden 2009 til 2021. Det er i stor grad landbrukseiendommer med kvoter under 100 000 liter som bortdisponerer sin kvote, og de mellomstore og store landbrukseiendommene som produserer på flere kvoter.

Tabell 3.8 Antall jordbruksbedrifter og årsverk i 1 000 stk., 1999–2021

År	1999	2005	2013	2014	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
Jordbr.bedr.	70,7	53,0	43,7	43,0	41,1	40,3	39,7	39,1	38,6	38,3
Årsverk	79,9	61,7	46,2	45,5	44,0	43,3	42,8	42,3	42,9	42,6

* Foreløpige tall

Kilde: Budsjettnemnda

Figur 3.12 Andel av grunnkvote som inngår i produksjon på flere kvoter, 2009–2021

Antall jordbruksbedrifter med korn og oljevekster har gått ned fra 13 533 bedrifter i 2010 til 10 201 bedrifter i 2020. Reduksjon har i all hovedsak skjedd hos bedrifter med mindre enn 500 dekar, mens bedrifter med over 500 dekar har økt. Antall dekar korn per bedrift med kornproduksjon økte fra 227 dekar i 2010 til 278 dekar i 2020. I samme periode har antall jordbruksbedrifter med potetareal gått ned fra 2 795 til 1 505, mens det gjennomsnittlige potetarealet per bedrift har økt fra 47,4 dekar til 76,2 dekar. Dersom man kun tar med bedrifter med mer enn 10 dekar potetareal, har gjennomsnittarealet for bedrifter med potetproduksjon økt fra 100,7 dekar i 2010 til 141,7 dekar i 2020. Antall jordbruksbedrifter med grønnsaker på friland har gått ned fra 1 044 i 2010 til 892 i 2020, mens det gjennomsnittlige grønnsaksarealet per bedrift har økt fra 68,2 dekar til 94 dekar, eller fra 98,8 dekar til 154,7 dekar dersom man kun tar med bedrifter med mer enn 10 dekar grønnsaksareal. Antall jordbruksbedrifter med ammeku har økt fra 5 203 i 2010 til 5 937 i 2020. Den gjennomsnittlige ammekubesetningen økte fra 13,4 ammekyr i 2010 til 18 ammekyr i 2020, og den gjennomsnittlige saubesetningen økte fra 62,4 sauer til 65,5 sauer per bedrift. Jordbruksbedrifter med sau har gått ned fra 14 779 i 2010 til 13 747 i 2020. Antallet verpehøner per bedrift økte fra i underkant av 6 000 i 2010 til 7 300 i 2020 når bedrifter med under 500 høner ikke tas med. Antall jordbruksbedrifter med purker har gått ned fra 1 460 i 2010 til 961 i 2020, mens den

gjennomsnittlige besetningsstørrelsen økte fra 65,1 til 77,4 purker i samme periode.

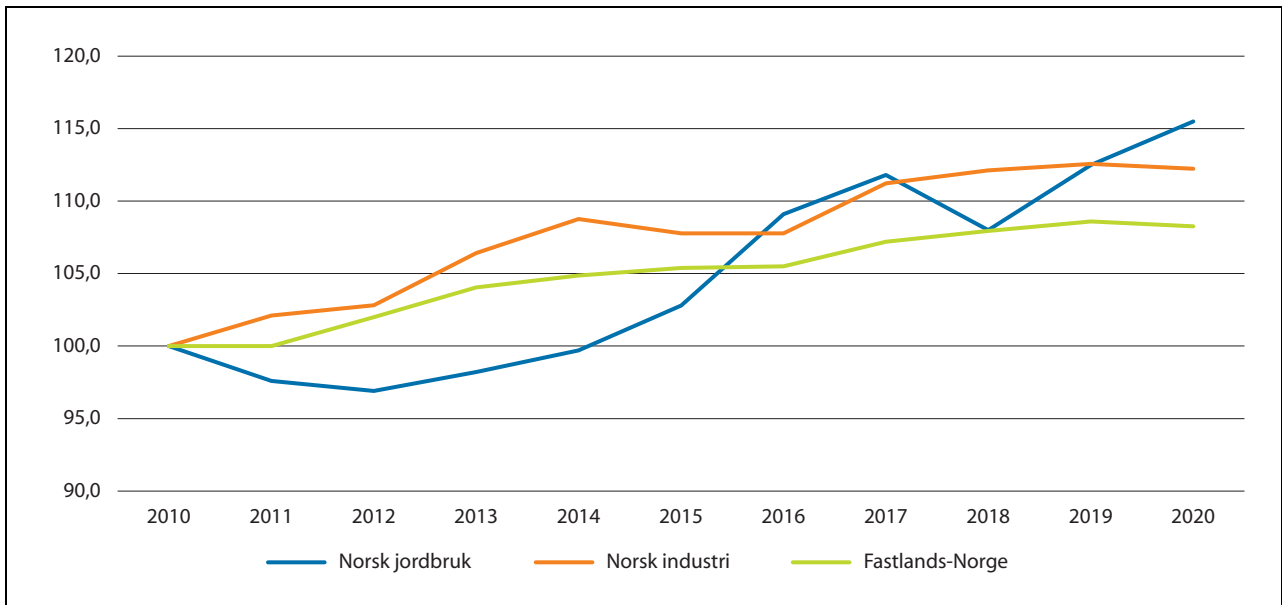
3.4.5 Produktivitet

Jordbruket har hatt høy vekst i arbeidsproduktiviteten i mange år. De siste årene har den vært klart avtagende, som følge av at den lange trenden med færre bruk og lavere arbeidsforbruk har vært avtagende.

Produktivitetsveksten i jordbruket har tradisjonelt sett vært høy. Jordbrukssektoren har de siste 10 årene hatt en vekst i brutto arbeidsproduktivitet på i gjennomsnitt 1,4 pst. årlig. Dette er om lag på nivå med resten av økonomien. Gjennomsnittlig vekst i Fastlands-Norge de siste ti årene var 1,0 pst. ifølge Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppkjørene, jf. figur 3.13. Tilsvarende produktivitetsmål for norsk industri (bruttoprodukt per timeverk) viser en gjennomsnittlig årlig vekst på 1,8 pst. de siste ti år.

3.4.6 Overføringene til jordbruket

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøtten andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importvernet (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdensmarkedspris og norsk pris. I tillegg kommer verdien av særskilte skatte- og avgiftsordninger. Beregningene skal i prinsippet gi et totalmål for støtten til produsentene. For Norges del er jord-

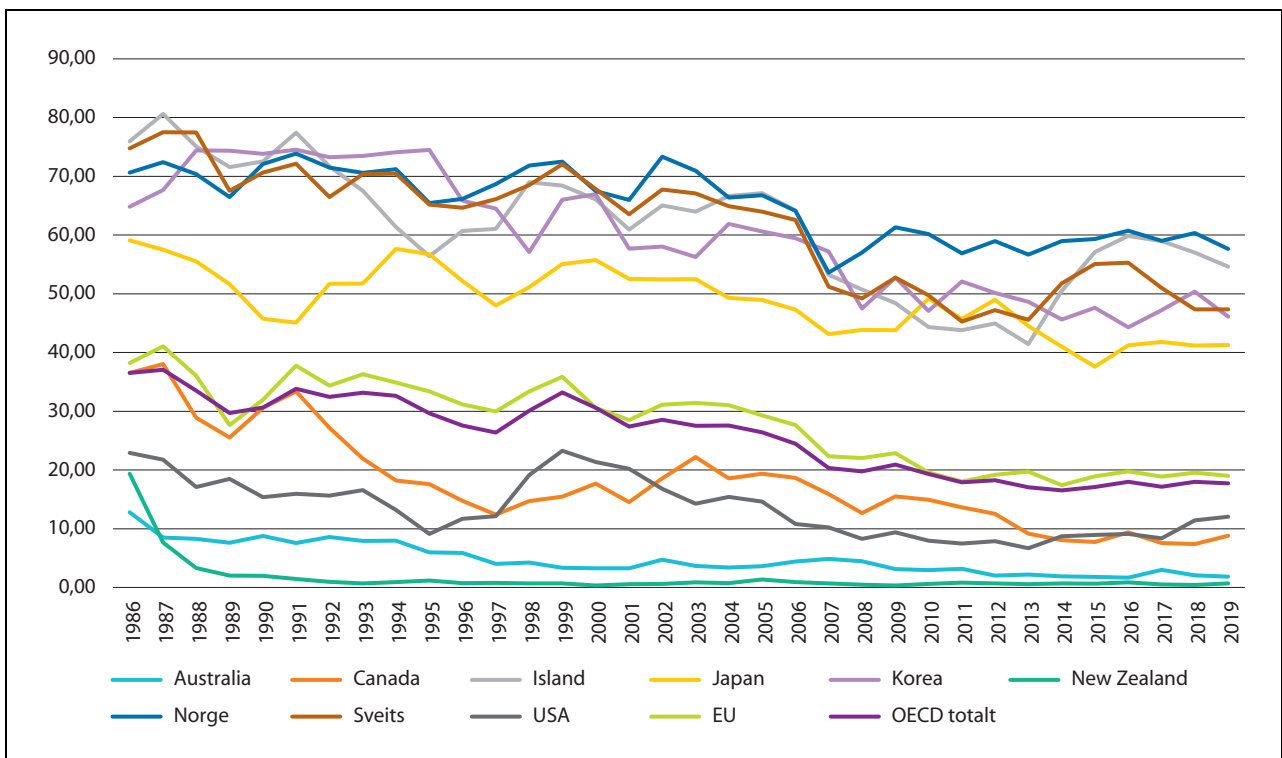
Figur 3.13 Utvikling i brutto arbeidsproduktivitet

Kilde: Budsjettnemnda og Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppjørene, mars 2021

bruksfradraget i skatteligningen et eksempel på en skatteordning som også inkluderes i beregningene. PSE-prosenten gir med andre ord en indikasjon på støttenivået. Den gir ikke grunnlag for en nøyaktig sammenligning mellom land, fordi det varierer hvor stor andel av jordbruks-

produksjonen og hvilke virkemidler som er inkludert.

Netto overføringer i faste kroner var høyest i siste halvdel av 1980-årene, og har deretter hatt en nedadgående trend. Etter 2007 har det vært en viss økning i realverdien av totaloverføringene,

Figur 3.14 Utvikling i PSE-prosent for utvalgte land

Kilde: OECD

Tabell 3.9 Gjennomsnittlig PSE-prosent for Norge og andre land

	1986–88	2000–02	2017–19	2017	2018	2019
OECD-gjennomsnitt	36	29	18	17	18	18
EU	38	30	19	19	19	19
Norge	71	68	59	59	60	58
Sveits	77	66	49	51	47	47
Island	77	64	57	59	57	55
Japan	57	54	41	42	41	41
Sør-Korea	69	61	48	47	50	46

Kilde: OECD (2020), Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2020

ifølge OECD. Norge har, sammen med Sveits, Sør-Korea, Japan og Island, den mest omfattende jordbruksstøtten blant OECD-landene.

Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosenten har i gjennomsnitt vært i underkant av 60 de siste årene. Prosenten har variert en del fra år til år, i hovedsak pga. svingninger i verdensmarkedspriser på en rekke landbruksprodukter. Endringer i PSE-prosenten kan også skyldes endringer i det interne støttenivået og valutakurser. Tabell 3.9 gir en oversikt over PSE for Norge og sammenlignbare land.

OECDs system for støtte målt i PSE kan ikke sammenlignes direkte med WTOs inndeling av internstøtte, bl.a. fordi WTO-beregningene benytter administrerte priser og verdensmarkedspriser fra 1986–1988 til å beregne «skjermingsstøtten». WTO-beregningene angir derfor ikke et lands oppdaterte skjermingsstøtte. Når det gjelder Norges forpliktelser på internstøtte, vises det til kapittel 5.2.

CSE (Consumer Support Estimate) er et uttrykk for den implisitte skatt som pålegges forbrukerne som følge av landbrukspolitikken (negativ verdi fordi det er en overføring fra forbrukerne). Norges prosentvise CSE var i 2019 på -37 pst. I gjennomsnitt for OECD-land var CSE på -7 pst.

OECD har gjennomgått den norske landbrukspolitikken i rapporten «Policies for the future of farming and food in Norway» (OECD 2021). Hovedformålet med rapporten fra norsk side var å få innspill på innovasjonsarbeidet og innovasjonssystemet. Rapporten inngår i en serie hvor OECD gjør nærmere undersøkelser av ulike lands landbrukspolitikk basert på et rammeverk for produktivitet, robusthet og bærekraft.

Rapporten understreker at Norge har komparative fortrinn, f.eks. innen husdyravl, og at det kan bygges videre på dette og identifiseres nye slike områder. Det norske innovasjonssystemet er godt om enn ikke fremragende, men rapporten nevner også flere forbedringspunkter for at dette skal bidra til mer bærekraft og verdiskapning. OECD peker på at et større privat engasjement og vektlegging av tverrsektorielt samarbeid vil kunne bidra til mer sirkulærøkonomi. I tillegg mener OECD at bioøkonomien bør prioriteres sterkere, og at langtidsplanen for forskning og høyere utdanning bør brukes mer aktivt for å få til bredere, tverrfaglige prioriteringer.

Norge skårer høyt på matsikkerhet i rapporten og på målet om landbruk over hele landet, men får kritikk for at dette sikres ved unødvendig høye kostnader, og at måloppnåelsen skjer på bekostning av de to andre målene (økt verdiskapning og bærekraftig jordbruk med lavere klimagassutslipp). Rapporten påpeker at dagens støtte til landbruket reduserer konkurransekraften i verdikjeden og at høy støtte og markedsregulering bidrar til at potensialet for økt verdiskapning og mer bærekraftig jordbruk ikke tas ut. OECD mener Norge i for stor grad vektlegger innenlands matproduksjon og landbruk i hele landet, og påpeker at det politiske målet om at landbruk skal foregå over hele landet er unikt for Norge.

OECD konkluderer med at Norge generelt har en god miljøtilstand og et godt politisk rammeverk for å ivareta miljøhensyn. Sammenlignet med andre OECD-land, finner OECD imidlertid at jordbrukets måloppnåelse for vannmiljø og klima kunne vært bedre. Utfordringene på vannmiljø tilskrives den geografiske produksjonsfordelingen. De mener også at Norge har en uklar måloppnåelse for kulturlandskap og naturmangfold.

3.5 Bærekraftig utvikling – miljø og klima

3.5.1 Miljø og klima

I dette kapitlet rapporteres det på målsettingen om bærekraftig landbruk. Det vises for øvrig til nettbasert miljø- og klimastatistikk fra Landbruksdirektoratet, miljøstatus.no, vann-nett.no og SSB.

Utvikling på miljøområdet

Norsk landbruk har lange tradisjoner for bærekraftig forvaltning som tar hensyn til miljø, kulturlandskap og biologisk mangfold. Utvikling i kunnskap og virkemidler har bidratt til at aktiviteten på mange områder er mer miljøvennlig i dag enn for 20–30 år siden. Måretting i utvikling av miljøvirkemidlene har stått sentralt.

Jordbrukets kulturlandskap er preget av både elementer fra historisk bruk og moderne drift. I innmark og utmark finnes en mosaikk av åker og eng, beitemark, tun, gjerder og andre typer natur- og kulturminneelementer. Jordbrukets kulturlandskap og kulturarv er et viktig fellesgode for samfunnet og har betydning for tilhørighet, tradisjon og verdiskaping. Ulike naturgitte forhold har gitt stor variasjon i produksjonsmåter og ressursutnyttelse i ulike deler av landet, med forskjellige særpregede kulturlandskap. Kulturlandskapet er i stadig endring.

For mye næringsstoffer er blant de tre største påvirkningene på våre vassdrag og kystområder. De viktigste kildene til dette er separate avløpsanlegg som ikke tilfredsstiller rensekravene, restutslipp fra kommunale avløpsanlegg og arealavrenning fra jordbruk.

Ytterligere reduksjon av vannforurensning (avrenning av jord, næringsstoff og plantevernmidler) er derfor viktig. Samlet gjennomføring av ulike jordarbeidingstiltak, grasdekte arealer m.m. i kornområdene, har redusert erosjonsrisikoen på de dyrkede arealene. NIBIO¹ viser til at jord- og fosfortap i et nedbørfelt påvirkes av mange faktorer som bidrar til å tilsløre effekten av jordarbeiding. Temperatur, nedbør og avrenning er viktige faktorer og særlig i forbindelse med vinterforhold kan været være avgjørende for hvor store jord- og fosfortapene blir det enkelte år. Konklusjonene fra analyse av 25 år med overvåkingsdata i JOVA-programmet er at nedbør og temperatur er de viktigste faktorene som bestemmer jord- og fosfortap og at det er effekt av jordarbeiding på fosfortap og

fosforkonsentrasjoner. Effekten er størst når det er mye nedbør, stor avrenning og store jordtap. For problemstillinger med gjødsling er avrenningsmønsteret i mindre grad naturgitt. I enkelte områder har en del foretak for mye gjødsel og lite spredeareal og/eller lagerkapasitet. Effektene nedstrøms er også påvirket av andre forhold, som spredt avløp fra husholdningskloakk og værforhold. I tråd med vannforskriften fastsetter de regionale vannforvaltningsplanene miljømål for alt vann, både elver, innsjøer, kystvann og grunnvann. Første planperiode med vannforvaltningsplaner har gitt oss verdifull erfaring som vil være nyttig i det videre arbeid med å nå miljømål for vann i Norge. Det gjenstår fortsatt utfordringer for å tette gapet mellom dagens tilstand og miljømålene som er satt etter vannforskriften. Reviderte regionale vannforvaltningsplaner med tiltaksprogram for perioden (2022–2027) er på høring våren 2021.

Ammoniakk (NH₃) har forsurende effekt, og i tillegg er ammoniakk kilde til utslipp av klimagassen lystgass (N₂O). Utslipp av ammoniakk kan også medføre overgjødsling av vann og vassdrag, fordi det fører til økt avrenning av nitrater. Ammoniakk bidrar også til dannelsen av små helse-skadelige partikler i atmosfæren.

Utslipp av ammoniakk fra jordbruket kommer fra to hovedkilder, husdyrgjødsel og bruk av mineralgjødsel. Utslippene fra jordbruket har de siste årene utgjort litt over 90 pst. av de totale ammoniakktutslippene til luft i Norge. Utslippene av ammoniakk fra jordbrukssektoren har vært relativt stabile siden 1990.

Norge har gjennom Gøteborgprotokollen forpliktet seg til å begrense utslippene av ammoniakk. Forpliktelsen er også innlemmet i EØS-avtalen (Direktivet om nasjonale utslippstak for forurensninger til luft). Etter at Norge i 2019 ratifiserte forpliktelsene i den reviderte Gøteborgprotokollen fra 2012, har Norge en forpliktelse om å redusere de årlige utslippene av ammoniakk fra 2020 med 8 pst. sammenlignet med utslippene i 2005. Dette tilsvarer et maksimalt årlig utslipp på 28 000 tonn (SSB des. 2020). For 2019 var utslippene 28 550 tonn, dvs. 550 tonn over forpliktelsen som gjelder fra 2020.

Utvikling innen utslipp av klimagasser fra jordbruket

All matproduksjon starter med fotosyntesen. I utgangspunktet er derfor alt jordbruk basert på omsetning av CO₂. Jordbruksaktiviteter og særlig husdyrhold er biologiske prosesser som også er opphav til utslipp og opptak av klimagasser,

¹ NIBIO, rapport nr. 6/2020.

hovedsakelig i form av utslipp av metan (CH_4) og lystgass (N_2O). Jordbruket er den største kilden til utslipp av både metan og lystgass i Norge.

Jordbrukets utslipp har blitt redusert med 6,4 pst. fra 1990 til 2019. Bokførte tall for utslipp av klimagasser fra jordbrukssektoren i Norge var på 4,4 mill. tonn CO_2 -ekvivalenter i 2019, og utgjorde 8,8 pst. av de totale norske utslippene i 2019. Klimagassutslippene fra jordbrukssektoren blir beregnet med metodikk i tråd med retningslinjene til FNs klimapanel (IPCC). Utslipp av metan kommer i hovedsak fra dyrenes fordøyelse, og fra lagring av husdyrgjødsel. Jordbruket står for vel halvparten av de norske metanutslippene. Utslippene av metan fra jordbruket har vært relativt stabile siden 1990. Fra 2018 til 2019 gikk de ned med 2,8 prosent. Færre storfe, grunnet økt effektivitet i melkeproduksjonen, og redusert bruk av gjødsel er hovedårsakene til nedgangen i utslipp fra jordbruket siden 1990. Utslipp av lystgass kommer i hovedsak fra spredning av mineral- og husdyrgjødsel. Utslippene avhenger blant annet av lokale forhold som hvordan jorda bearbeides og nedbør og jordsmonn og hva som dyrkes, noe som gir utslippstall med stor usikkerhet.

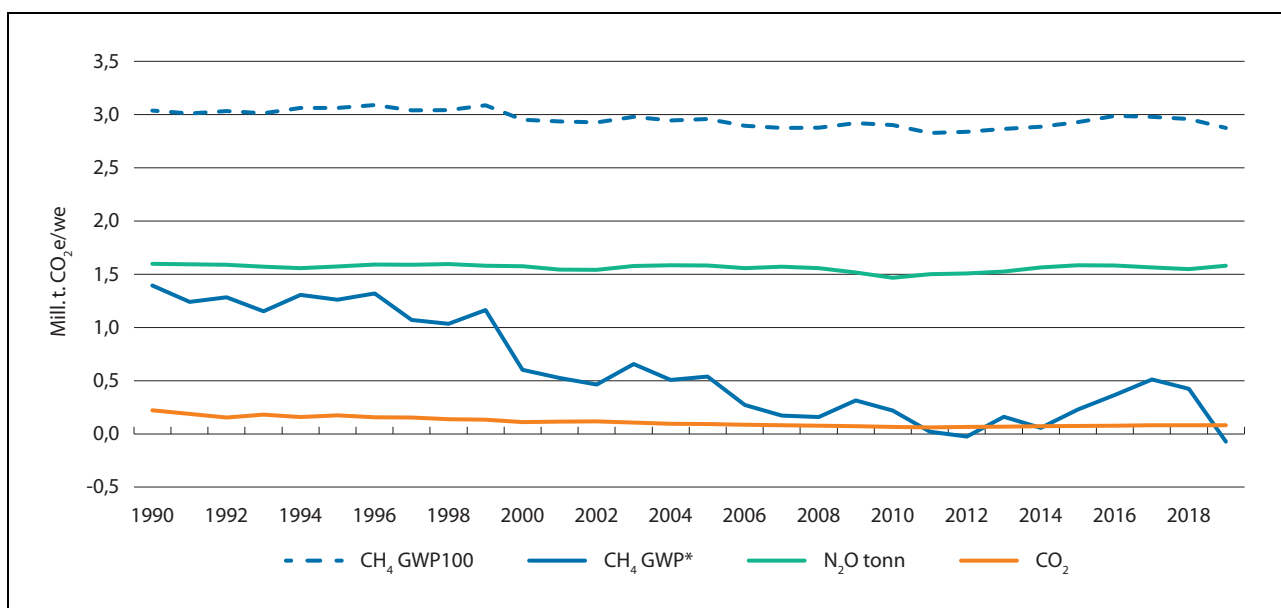
I juni 2019 inngikk regjeringen, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag en intensjonsavtale om klimamål for jordbruket. Avtalen handler om utslippskutt og økte opptak, som samlet skal utgjøre 5 mill. tonn CO_2 -ekvivalenter for perioden 2021–2030. Klimaavtalen mellom jordbruket og staten sier at partene også

skal følge utslippene av de ulike klimagassene separat.

En stor del av utslippene fra jordbruket er den kortlevde gassen metan. Det at metan er en kortlevet klimagass, gjør at det i hovedsak er utslippene de siste tiårene som bestemmer hvor stor oppvarmingseffekten av gassen er. Stabile eller svakt fallende utslipp bidrar ikke til ytterligere oppvarming. Problemet med kortlevde gasser er at de har stor effekt den tiden de er i atmosfæren. Derfor har hvert utslipp (og utslippskutt) en mer umiddelbar, men samtidig mer forbigående, effekt på temperaturen. Denne effekten holder seg derfor bare så lenge utslippene (eller utslippskuttene) fortsetter. Dette er til forskjell fra langlevde gasser som for eksempel CO_2 . CO_2 blir ikke brutt ned, men hoper seg opp i atmosfæren inntil utslippene blir tatt opp i havet eller på landjorda.

For å oppnå et gitt temperaturmål kan det være nødvendig å kutte utslippene av kortlevde gasser ned til et nytt nivå, men vi trenger ikke nødvendigvis å redusere utslippene til null. Modellberegninger fra FNs klimapanel peker på at CO_2 -utslippene globalt må kuttes til netto null, mens metanutslippene må reduseres med minst 35 pst. for å nå 1,5-gradersmålet. De globale utslippene av metan har de siste ti årene økt raskt.

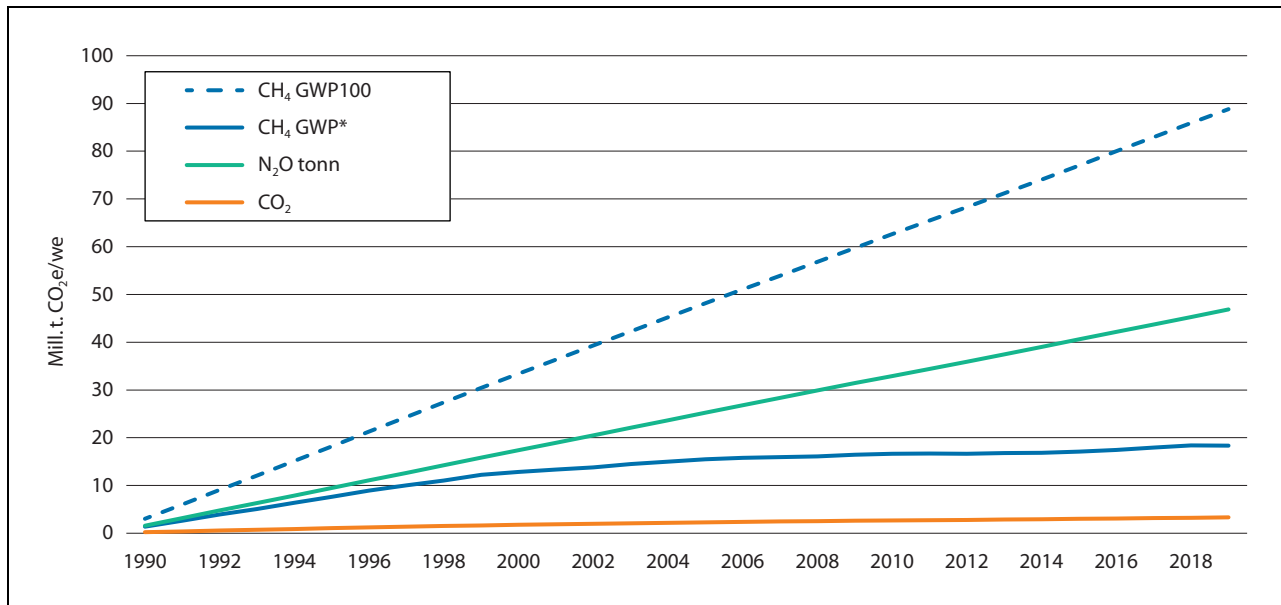
Klimaforskere har de siste årene utviklet en ny metode, med benevnningen GWP^* , for å beregne oppvarmingseffekten av kortlevde klimagasser over tid. Metoden tar utgangspunkt i den eta-

Figur 3.15 Årlige utslipp av klimagasser fra jordbruket, målt i CO_2 -ekvivalenter (GWP100) og CO_2 -oppvarmingsekvivalenter (GWP*)

Kilde: Basert på utslippsdata fra SSB

Figur 3.16 Akkumulert bidrag til oppvarming av klimagasser fra jordbruket, målt i CO₂-ekvivalenter (GWP100) og CO₂-oppvarmingsekvivalenter (GWP*)

Kilde: Basert på utslippsdata fra SSB

blerte vekt faktoren GWP (100) for å regne om utslipp til CO₂-ekvivalenter². Figur 3.15 og 3.16 viser henholdsvis det årlige og akkumulerte bidraget fra jordbruket til oppvarming fra 1990 til 2019. Målt i årlige utslipp i CO₂-ekvivalenter utgjør utslippet fra jordbruket om lag 8,8 pst. av de totale norske utslippene i perioden. Oppvarmingsbidraget siden 1990 er om lag halvparten fordi metanutslippene har falt noe i den samme perioden, og oppvarmingseffekten av det er om lag en fjerdedel av det som fremkommer beregnet med GWP100. Dette kan endre seg dersom det skjer en økning i metanutslippet.

3.5.2 Rapportering

Avlsprosjektet «Avl for klimavennlig storfe»

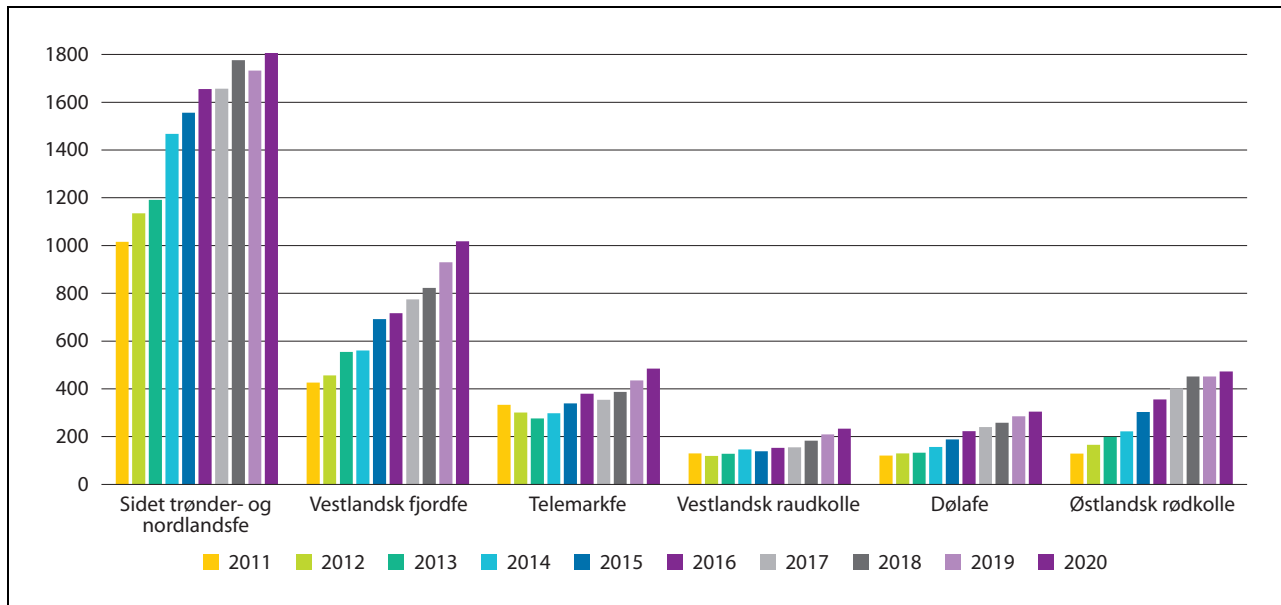
I jordbruksavtalen for 2017 ble det avsatt 15,5 mill. kroner til et 4-årig avlsprosjekt i regi av GENO, der GENO og samarbeidspartnere bidrar med en tilsvarende sum. Midlene skal bidra til å utrede mulighetene for å inkludere lavere metangassutslipp i avlsarbeidet på NRF mjølkekyr, samtidig som det tas hensyn til andre egenskaper som produksjon, fruktbarhet, helse og økt føreffektivitet. Det er nå installert totalt 17 metangassmålere av typen GreenFeed for registrering, innsamling og

lagring av metanutslippsdata på individnivå på 16 ulike lokasjoner rundt om i landet. Det er også inngått samarbeid med Felleskjøpet Fôrutvikling på Mære og med NMBU om deling av innhentede data. De kan dermed utnytte dataene i sine forsøk og spare investering i dyrt utstyr. Prosjektet er fortsatt i en tidlig fase av datainnsamlingen, men så langt indikerer resultatene at 5–8 pst. av bruttoenergien i fôret hos melkekyr slippes ut som metan. En reduksjon av dette utslippet vil gi viktige bidrag både klimamessig og økonomisk. Det er også observert variasjon i utslipp mellom og innen dyr og besetninger. Noe av denne variasjonen skyldes forskjeller i melkemengde og fôring, men indikerer også genetisk variasjon som viser at det mulig å selekttere dyr med lavere metanutslipp. Prosjektet er ca. 8 måneder forsinket i henhold til opprinnelig plan pga. reiseforbud og koronarestriksjoner som har gjort det krevende med installasjon av metanmålere.

Genetiske ressurser – Bevaringsverdige husdyrraser

Hovedkriteriene for å definere en bevaringsverdig rase går frem av Norsk genressurssenters *Handlingsplan for bevaringsverdige husdyrraser 2020–2025*. Fra og med 2016 er tilskudd til bevaringsverdige husdyr på nasjonalt og regionalt nivå slått sammen til én ordning slik at den omfatter også bevaringsverdige småfe og hest i tillegg til bevaringsverdige storferaser. Figur 3.17 viser utvik-

² Miljødirektoratet (2020): Metodikk for framstilling av klimaeffekt på kort og lang sikt

Figur 3.17 Utviklingen i antall avlshunndyr, storfe, 2012–2020, Kuregisteret

Kilde: Norsk genressurscenter

lingen i antall avlshunndyr for storfe fra 2012–2020 og tabell 3.10 viser utviklingen i antall rasegodkjente småfe i 2015 og 2020. For 2020 viser tallene en økning i de bevaringsverdige husdyr-rasene innen storfe, sau, hest og geit.

Nasjonalt program for jordhelse

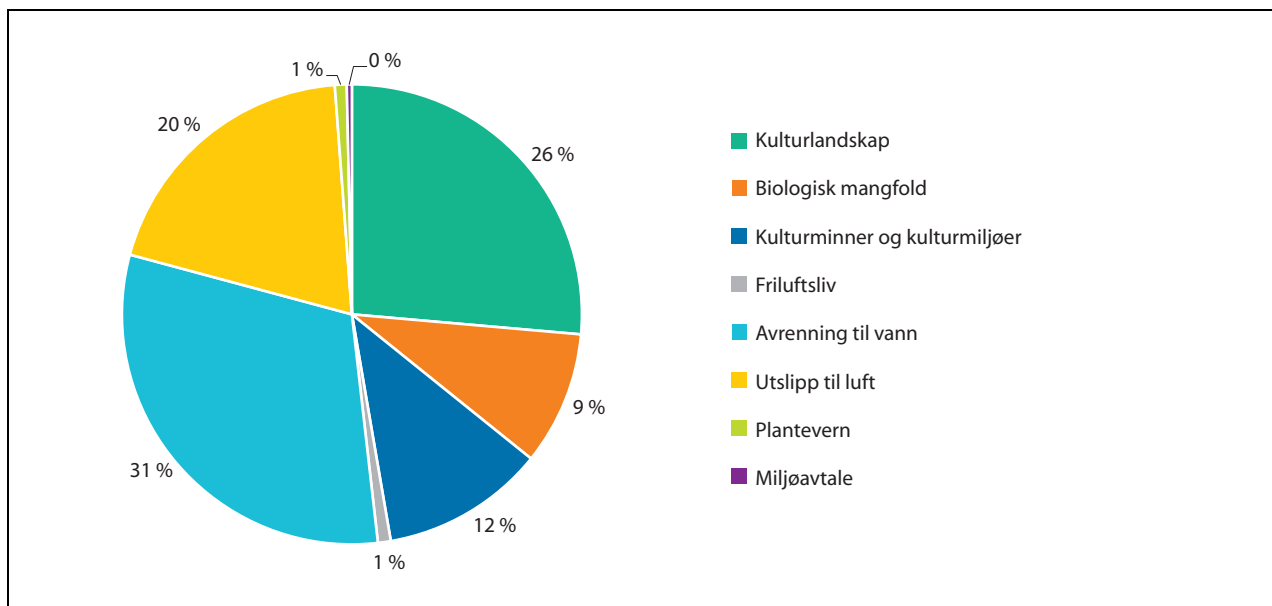
Bakgrunn og faglige rammer for Jordprogrammet ble gitt i regjeringens nasjonale strategi for økologisk jordbruk (juni 2018). Jordprogrammet skulle danne et grunnlag for å styrke arbeidet

med jordkvalitet i norsk landbruk, med formål om å bevare/øke matjordas kapasitet for matproduksjon, gjøre jorda mer robust for klimendringer, øke jordas klimabidrag i form av karbonbinding og redusere ulike miljøbelastninger knyttet til jord. Det ble etablert en arbeidsgruppe i 2019 bestående av representanter fra Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Fylkesmannen i Oslo og Viken, Norsk landbruksrådgiving, NMBU, NORSØK og NIBIO. Landbruksdirektoratet ledet arbeidet i arbeidsgruppa. Rapporten *Nasjonalt program for jord-*

Tabell 3.10 Antall rasegodkjente søyer/geiter registrert i Sauekontrollen og Ammegeitkontrollen med låst rasekode i 2015 og 2020

Rase	Rasegodkjente søyer/geiter med lamming/kjeing i 2015	Rasegodkjente søyer/geiter med lamming/kjeing i 2020
Dala	620	761
Rygja	1 808	1 984
Steigar	66	474
Gammalnorsk spælsau	6 656	14 689
Grå trønder	765	1 632
Fuglestadbroket	410	561
Blæset	1 111	2 247
Norsk kystgeit	283	432

Kilde: Norsk genressurscenter

Figur 3.18 RMP-midler fordelt på hovedområder i 2020

Kilde: Landbruksdirektoratet

helse. Faggrunnlag og forslag til utvikling av tiltak og virkemidler for økt satsing på jordhelse ble ferdigstilt til jordbruksforhandlingene 2020 (Jordprogrammet). Jordprogrammet beskriver status og trusler for jordhelse på norske arealer og peker på kunnskapsbehov. Rapporten ble delvis behandlet i jordbruksforhandlingene 2020, blant annet ved at jord ble tatt inn som tema i Klima- og miljøprogrammet. På oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet har Landbruksdirektoratet utarbeidet et forslag til en implementeringsplan for jordprogrammet.

Regionale miljøprogram

Regionale miljøprogram (RMP) ble innført i 2005 for å stimulere til økt miljøinnsats i jordbruket ut over det som er mulig gjennom nasjonale ordninger. Hvert fylke har et eget miljøprogram som dekker en rekke miljøtemaer. RMP omfatter en sentral del av de mest målrettede miljøtiltakene og miljøvirkemidlene over jordbruksavtalen. Formålet er bevaring og skjøtsel av naturmangfold, kulturminner og kulturmiljøer i kulturlandskapet og å redusere forurensning til vann og luft. Det er fastsatt en nasjonal meny av tiltak som fylkene kan velge fra, basert på sine miljøutfordringer.

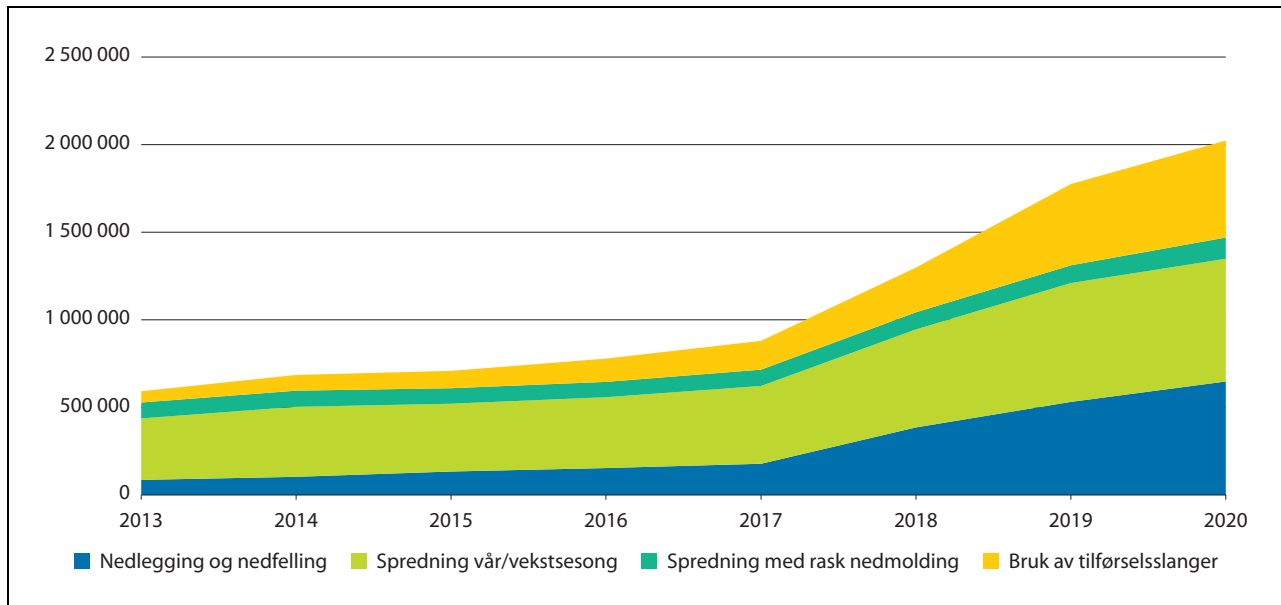
I 2020 ble det gjennomført tiltak på 20 558 foretak for 552 mill. kroner innenfor de regionale miljøprogrammene. Figur 3.18 viser den totale fordelingen av tiltak per hovedområde. De største til-

taksområdene var avrenning til vassdrag og kyst (31 pst.) og kulturlandskap (26 pst.).

Oppslutningen om tiltaket som er spesielt innrettet mot å redusere utslipp til luft, «Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel», har økt betydelig over flere år, og alle fylker har implementert tiltaket i Regionalt miljøprogram fra 2019. Tiltaket bidrar til mindre utslipp av ammoniakk, mindre avrenning av næringsstoff til vann og gir bedre utnyttelse av husdyrgjødsel. 20 pst. av midlene gikk til dette formålet i 2020, og tiltaket ble gjennomført på drøyt 2 mill. dekar, en økning på over 725 000 dekar fra 2018, jf. figur 3.19.

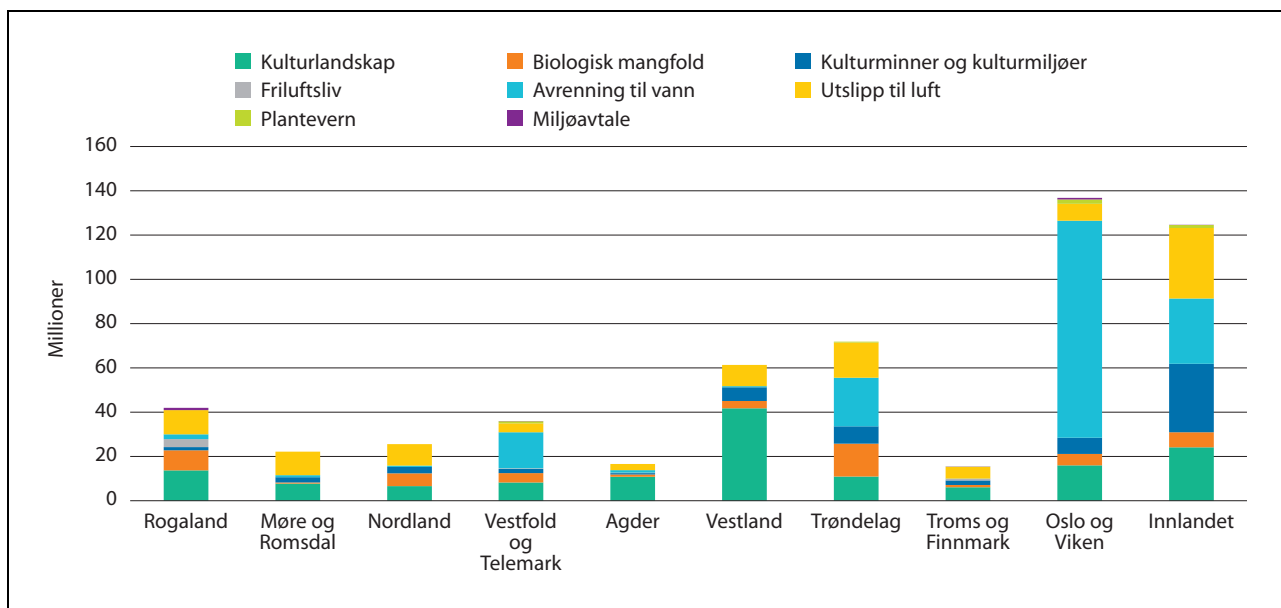
Fangvekster bidrar både til redusert avrenning til vann og reduserte lystgassutslipp. I jordbruksoppgjøret 2020 ble det bestemt at tilskudd til fangvekster skulle prioriteres i de regionale miljøprogrammene. Det fikk en umiddelbar effekt. Det ble innvilget tilskudd for 80 800 dekar fangvekster i 2020, en økning på nær 50 pst. fra 2019. Siden 2018 har arealet med fangvekster doblet seg.

Det er stor variasjon i prioriteringer av tiltak mellom de ulike fylkene, jf. figur 3.20 Fylker med stor andel korndyrking bruker en betydelig andel av midlene til tiltak for å redusere erosjon og næringsstoffavrenning til vann og vassdrag, mens de øvrige fylkene særlig vektlegger tiltak som hindrer gjengroing og ivaretar verdifulle kulturlandskap og naturtyper. Den ulike prioriteringen av tiltak mellom fylker er i tråd med intensjonen for ordningen.

Figur 3.19 Areal med innvilget tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Dekar

Kilde: Landbruksdirektoratet

Figur 3.20 Fylkesvis fordeling av miljøtema i RMP i 2020

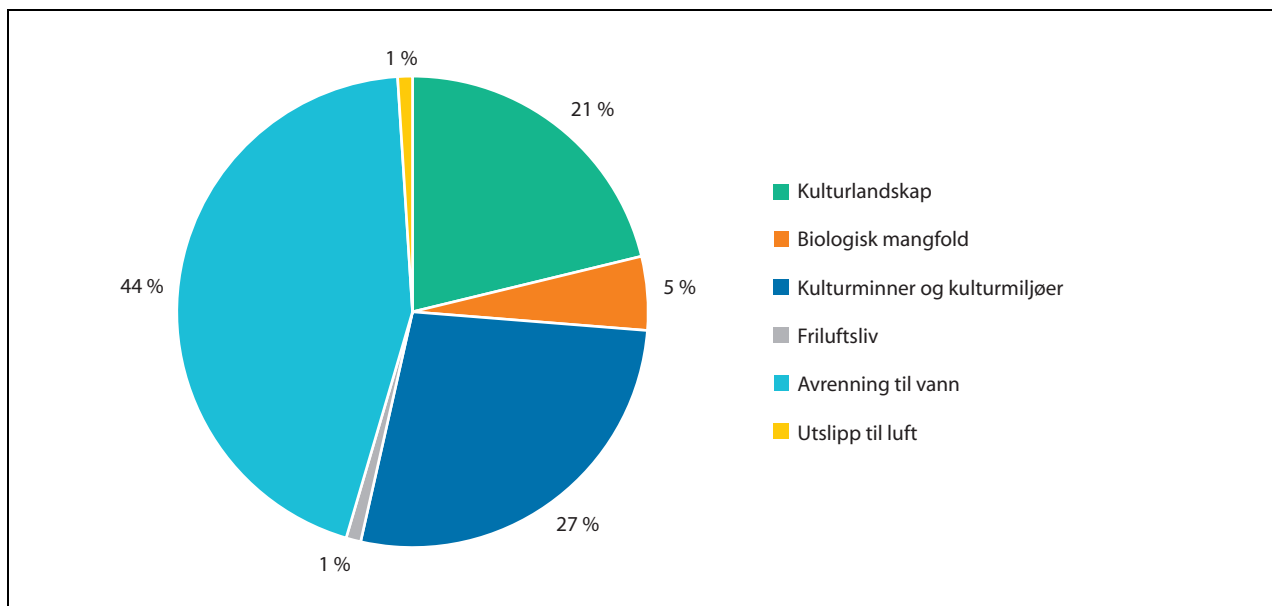
Kilde: Landbruksdirektoratet

3.5.2.1 Rapportering på miljøvirkemidler i Landbrukets utviklingsfond

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) er å ivareta natur- og kulturminneverdiene i kulturlandskapet, samt redusere forurensningen fra jordbruket. Ordningen skal gi mer målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger.

Ordningen forvaltes av kommunene og totalt ble det i 2020 innvilget 179,3 mill. kroner til 3 170 prosjekter. Om lag 55 pst. av midlene ble i 2020 innvilget til tiltak for å fremme verdier i kulturlandskap, kulturmiljøer og biologisk mangfold, mens 44 pst. av midlene gikk til tiltak for å redusere forurensning til vann, jf. figur 3.21 I perioden 1989 til 2020 er det er innvilget ca. 166 mill. kroner i tilskudd til nær 15 000 hydrotekniske utbedringstiltak.

Figur 3.21 SMIL-midler fordelt på hovedområder i 2020. Prosent

Kilde: Landbruksdirektoratet

En stadig større andel av midlene går til utbedring av hydrotekniske tiltak og andre tiltak for redusert forurensning. Dette kan forklares med behov for tilpasning til et endret klima og oppfølging av vannforvaltningsplaner. Det er de siste årene øremerket midler til utbedring av hydrotekniske anlegg i planeringsområdene, dvs. i kornområdene rundt Oslofjorden og i Trøndelag. Dette har gitt en betydelig økning i oppslutningen, både i antall anlegg oppgradert og innvilget tilskudd. 79 pst. av midlene som innvilges innen temaet forurensningstiltak går til utbedring av hydrotekniske anlegg. Verneverdige bygninger er den største posten når det gjelder bevaring av kulturlandskap.

Drenering

Godt drenert jord gir bedre utnyttelse av næringsstoffer, reduserer faren for jordpakking og reduserer faren for lystgassutslipp. God drenering bedrer også muligheten for produksjon og innhøsting i perioder med ekstremvær. Gjennomføring av drenering skal ta hensyn til effekter for naturmangfold og automatisk freda kulturminner. Tilskudd til drenering er berettiget for drenering av tidligere grøftet jord, og planert areal som ikke tidligere er grøftet.

Det var 2650 som søkte og fikk innvilget tilskudd til drenering i 2020, og det ble innvilget tilskudd for 96,7 mill. kroner, noe som potensielt betyr drenering av i underkant av 50 000 dekar.

De siste to årene er en større andel av leid jord drenert, i 2019 og 2020 utgjør dette om lag 30 pst. av innvilget tilskudd.

Om lag 68 pst. av tilskuddet går til systematisk grøfting/drenering, tilskudd til enkeltgrøfter og avskjæringsgrøfter utgjør ca. 26 pst., og omgraving ca. seks pst. Det anslås at ca. 334 000 dekar jordbruksareal er drenert siden ordningen ble innført i 2013.

Klimasmart Landbruk

Prosjektet Klimasmart Landbruk ble etablert i 2017. Prosjektets formål er å redusere klimaavtrykket fra norsk landbruk ved å sikre bedre informasjon om og gode verktøy for klimasmart drift på norske gårdsbruk, herunder klimakalkulatoren. Klimasmart Landbruk eies og driftes av Landbrukets klimaselskap SA. Det ble avsatt 20 mill. kroner til arbeidet over jordbruksavtalen for 2019, og 20 mill. kroner over det ordinære statsbudsjettet for 2017/2018. Det ble avsatt 8 mill. kroner til Klimasmart Landbruk i 2020. Midlene skulle brukes til ferdigstilling av klimakalkulatoren.

Klimakalkulator for melk, korn og gris ble lansert i oktober 2020. Fra lansering og frem til mars 2021 har ca. 1200 gårder begynt å bruke kalkulatoren. Om lag 900 av disse har hatt godt nok datagrunnlag for å få en tilfredsstillende beregning. Kalkulatoren for ammeku, sau, potet og fjørfe er planlagt ferdigstilt i oktober 2021. Deretter gjen-

står arbeid med fremstilling av modeller for grøntsektoren.

Levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg

Forskrift om tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg trådte i kraft 1.1.2015. Ved å bruke husdyrgjødsel og matavfall til biogassproduksjon, bidrar man til reduserte utslipp av klimagasser fra jordbruket, samtidig som det produseres klimavennlig biogass som kan komme til erstatning for fossile drivstoff.

Ved søknadsomgangen i januar 2021 er det innvilget tilskudd til 39 foretak for et beløp på til sammen 7,4 mill. kroner. 36 av søkerne har levert husdyrgjødsel til større anlegg, de fleste til Greve Biogassanlegg i Vestfold og Telemark. Resterende tre søkere har brukt husdyrgjødsel i privat anlegg. Det er foreløpig få biogassanlegg som tar imot husdyrgjødsel, og det er en av de største hindringene for at ordningen ikke har større omfang. Koronasituasjonen har medført forsinkelse i planlegging og bygging av nye anlegg. Tilskuddssatsen har vært økt flere ganger siden oppstarten og sist i jordbruksoppgjøret 2020, da satsen ble økt til 100 kroner per tonn husdyrgjødsel fra 2021. Det ble presisert i jordbruksoppgjøret 2020 at ordningen er å betrakte som en ordinær ordning.

Tilskudd til tiltak i beiteområder og organisert beitebruk

Tilskudd til felles investeringer til tiltak i beiteområder og driftstilskudd til organiserte beitelag har som mål å fremme bruk av beiteressursene i utmarka, vedlikehold av kulturlandskap og redusere tap av dyr. Støtte til investeringer kan ses i sammenheng med midler til forebyggende og konfliktdependende tiltak mot rovviltskader over Klima- og miljødepartementet sitt budsjett, der dette er relevant. Det var avsatt 18 mill. kroner til investeringer i beiteområder i 2019 og 23 mill. kroner i 2020 hvorav 3 mill. kroner ble øremerket til bekjempelse av skrantesjuka (CWD) begge årene. Høsten 2019 økte departementet, i samråd med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, øremerkingen til CWD-tiltak til 5 mill. kroner for 2020 ved å redusere midler til ordinære tiltak til 18 mill. kroner.

Det ble i tillegg utbetalt 32,6 mill. kroner i driftstilskudd fra RMP til 754 godkjente beitelag som omfattet om lag 3/4 av totalt antall sau og 1/3 av totalt antall storfe som ble sluppet på utmarksbeite. Kartfestede data fra ordningen er grunn-

laget for Informasjonssystem for beitebruk i utmark (IBU). IBU driftes av NIBIO og gir grunnlag for rådgivning til næring og forvaltning om utmarksbeite, herunder om effekter av rovviltforvaltningen. Kartet viser hovedtrekk i beitedyrenes bruk av områdene.

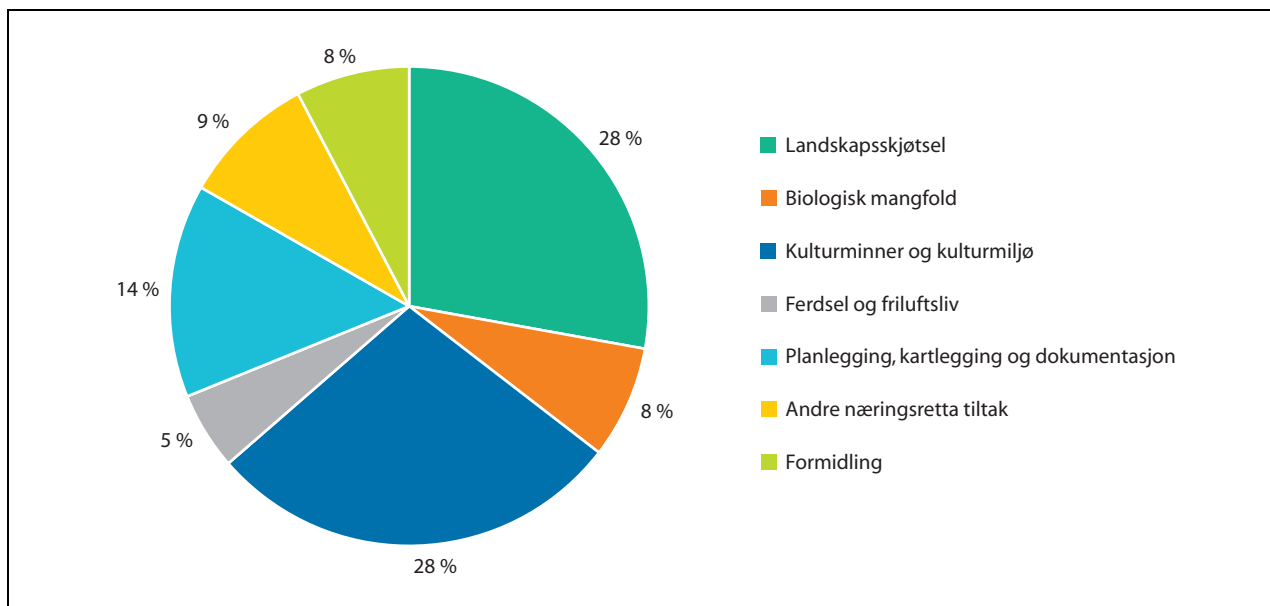
Klima- og miljøprogrammet

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til å oppnå landbrukspolitikkenes målsettinger på klima- og miljøområdet gjennom utredninger og informasjonstiltak som raskt kan formidles til landbruket. Den totale rammen for 2021 på 29,1 mill. kroner inkludert overførte midler ble høsten 2020 fordelt med 9 mill. kroner til fylkesvise tiltak og 20,1 mill. kroner til sentrale tiltak. Midler til sentrale tiltak lyses ut etter retningslinjer som er avklart i møte med avtalepartene i jordbruksoppgjøret. De regionale midlene lyses ut med utgangspunkt i samme retningslinjer, men med noen regionale tilpasninger. Det ble innvilget støtte til 19 prosjekter innen fagområdene klimatilpasning, klimagassutslipp, jord, forurensning og kulturlandskap/biomangfold. Jord var nytt tema for programmet fra denne søknadsomgangen. Fylkenes rapportering viser at midlene i hovedsak går til aktiviteter som retter seg direkte mot bønder. Det er et stort spenn i regionale utfordringer, og dermed faglige tema og innhold i prosjektene. I 2020 var det en overvekt av regionale prosjekter knyttet til klimagassutslipp.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap

Ordningen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket ble etablert i 2009 med 20 områder der ulike skjøtselstiltak ble finansiert med midler over jordbruksavtalen og Klima- og miljødepartementets (KLD) budsjett. I behandlingen av Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet* ba Stortinget om at ordningen skulle utvides innen 2020. Antall områder teller nå 46. Til sammen var det satt av vel 37,3 mill. kroner til ordningen i 2020, med 15,5 mill. kroner over jordbruksavtalen og 21,8 mill. kroner over budsjettet til Klima- og miljødepartementet. Direktoratene har vurdert mulighetene for å utvide antall områder ytterligere innenfor dagens økonomiske ramme. De kom frem til at det er mulig å utvide antallet fra 3 til 5 områder innen 2025.

De utpekte områdene representerer variasjoner av kulturlandskap i jordbruket med store verdier knyttet til biologisk mangfold, kulturminner

Figur 3.22 Fordeling av midler til Utvalgte kulturlandskap i 2020. Prosent

Kilde: Landbruksdirektoratet

og kulturmiljøer over hele landet. Aktiv landbruksproduksjon er viktig for gjennomføring av satsingen. Ordningen er evaluert og anses som vellykket med god måloppnåelse.

Midlene til verdensarvområdene Vegaøyen og Vestnorsk Fjordlandskap over jordbruksavtalen var 7,5 mill. kroner i 2020. Det ble bevilget 2 mill. kroner over KLDs budsjett til samfinansiering med jordbruksavtalemidlene til skjøtsel i disse verdensarvområdene. I begge verdensarvområdene har midlene vært viktige for grunneiere og drivere, for å sikre at arealer holdes i hevd og blir skjøttet. I tillegg bidrar KLD med betydelige midler til Verdensarvområdene som blant annet omfatter informasjonsarbeid og tilretteleggingstiltak for å ivareta forpliktelsene gjennom Verdensarvkonvensjonen.

Ordningene Utvalgte kulturlandskap og Verdensarvsatsingen er slått sammen til en ordning og forvaltes av kommunene fra 2020. Figur 3.22 viser fordelingen av midler til utvalgte kulturlandskap i jordbruket i 2020, inkl. midlene over KLDs budsjett.

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler (2016–2020) er under revisjon.

Det har vært forholdsvis små endringer for helse- og miljørisiko i planperioden. Revidert

handlingsplan vil gjelde for en ny periode på fem år. Planen vil fastsette mål og tiltak for å redusere avhengighet av plantevernmidler, og for å redusere risiko for negative virkninger av bruken av plantevernmidler på helse og miljø. For 2020 var det avsatt 12 mill. kroner til å følge opp handlingsplanen. Referansegruppen har gitt overordnede føringer for hvilke tiltak som skulle prioriteres i 2020. Totalt søknadsbeløp for til sammen 28 søknader var 25,1 mill. kroner, hvorav 13,9 mill. kroner for aktivitet i 2020. Landbruksdirektoratet vurderte søknadene i samarbeid med Mattilsynet og tildelte 11,6 mill. kroner til 25 prosjekter som blant annet omhandlet tema som integrert plantevern, plantevernmidler i jord og vann, effekter og risiko i norsk klima og informasjon, opplæring og bærekraftig bruk av plantevernmidler.

3.5.3 Økologisk jordbruk

Satsingen på økologisk jordbruk følger av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk fra 2018. Målet for økologisk jordbruk er å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet. Oppfølgingen av strategien gjøres blant annet i de årlige jordbruksforhandlingene. I 2020 ble det utbetalt 118,2 mill. kroner i direkte tilskudd til økologisk primærproduksjon. Dette var en økning på 2,3 mill. kroner fra 2019.

3.5.3.1 Markedsutvikling

Landbruksdirektoratet har for årene 2019 og 2020 ikke utarbeidet fullverdig statistikk for omsetning av økologiske varer i dagligvarekjedene. Arbeidet for å få på plass en slik statistikk videreføres, og man har forhåpninger om en løsning som gjør at man har statistikk for 2021.

Innhentet informasjon fra Landbruksdirektoratets rapport *Produksjon av økologiske jordbruksvarer. Rapport for 2020* viser at omsetningen av norske økologiske frukt, grønnsaker og poteter økte med 10 pst. i 2020 sammenlignet med 2019. Gulrøtter er fortsatt den største økologiske produksjonen, men andelen økologisk av totalomsetning er redusert med 0,4 prosentpoeng fra 2019 til 2020 og er nå på 4,4 pst. Omsetningen av økologiske agurker økte, og andelen økologisk av totalandelen er nå oppe i 2,3 pst. Omsetning av økologisk brokkoli og blomkål økte med henholdsvis 57 og 63 pst. i 2020, og andelen økologisk av totalen er på 3,6 og 2,5 pst.

De største økologiske kulturene, målt i andel av totalomsetning er urter i veksthus, ruccola, pastinakk, rødbeter og stilselleri.

Salgskanaler utenom dagligvare

Koronapandemien påvirket omsetningen av økologisk mat og drikke gjennom de ulike salgskanalene ulikt. Omsetningen gjennom serveringsmarkedet og Bondens marked gikk ned, mens omsetningen gjennom spesialbutikker, Vinmono-

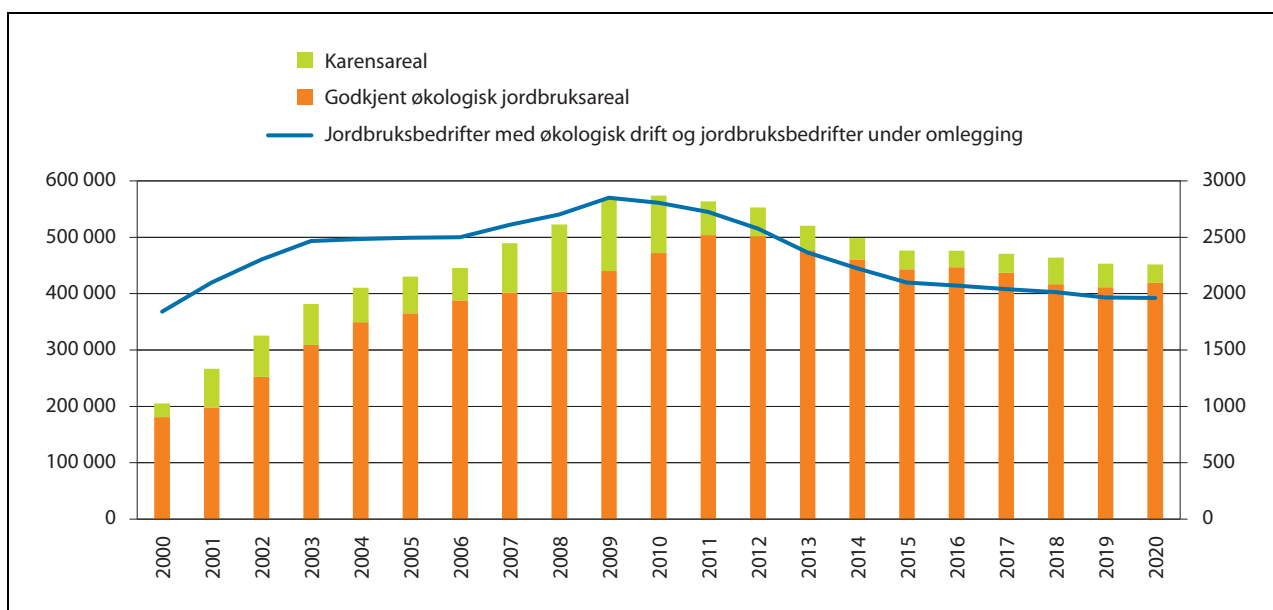
polet og REKO-ringer økte. Nedgangen i serveringsmarkedet var på 36 pst. i 2020, sammenliknet med 2019, mens omsetningen i Bondens marked krympet med 27 pst. Det var en økning i omsetningen av økologiske drikkevarer på 45 pst. gjennom Vinmonopolet i 2020 enn i 2019, og økningen i omsetningen av økologiske jordbruksvarer gjennom spesialbutikker var på 20 pst.

3.5.3.2 Areal – og produksjonsutvikling

Figur 3.23 viser utvikling i økologisk drevet areal og areal under omlegging (karensareal) samt antall driftsenheter med økologisk drift for perioden 1995–2020. Andelen foretak med økologisk produksjon har holdt seg relativt stabil på 5 pst. de siste årene. 418 800 daa jordbruksareal ble drevet økologisk i 2020, tilsvarende om lag 4,2 pst. av det totale jordbruksarealet (medregnet karensareal er andelen 4,6 pst.). Det økologiske kornarealet, og andelen økologisk av totalt kornareal, økte for andre år på rad i 2020. Produksjonen av økologisk melk økte med 1,2 pst. i 2020 til 49,7 mill. liter. Økningen var lik som for konvensjonell melk. Anvendelsesgraden har vært relativt stabil på ca. 58 pst. de siste fem årene.

Den samlede produksjonen av økologisk kjøtt av storfe, gris og sau og lam, økte med 9 pst. i 2020 sammenliknet med året før. Økologisk slakt fra fjørfe økte med 22 pst. i 2020.

Tabell 3.11 viser andel økologisk areal av totalt jordbruksareal for noen land i Europa.

Figur 3.23 Utvikling i økologisk areal og karensareal (dekar) samt antall økologiske driftsenheter, 2000–2020

Kilde: SSB

Tabell 3.11 Økologisk areal (inkl. karens) og andel av totalt jordbruksareal i 2019

Land	Hektar	Andel økologisk
Danmark	285 526	10,9 %
Finland	306 484	13,5 %
Frankrike	2 240 797	7,7 %
Tyskland	1 613 785	9,7 %
Norge ¹	45 312	4,6 %
Sverige	613 964	20,4 %
Storbritannia	459 275	2,6 %

¹ Tallene for Norge avviker noe fra det som presenteres lenger oppe i teksten ettersom grunnlaget kan avvike.

Kilde: FiBL – IFOAM-rapport: World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging Trends 2021

3.5.3.3 Utviklingsmidler

For 2020 ble det avsatt 34 mill. kroner til utviklingstiltak innen økologisk landbruk, der en stor del av midlene ble tildelt særskilte satsinger som fulgte av føringer i strategien. Landbruksdirektoratet ga tilskudd til totalt 25 utviklingsprosjekter i hele verdikjeden. Prosjektene skal bidra til å løse flaskehalsen i hele verdikjeden for økologisk mat.

Koronasituasjonen har fått konsekvenser for gjennomføring av en del tiltak i 2020, og enkelte prosjekter har derfor løst oppgavene på andre måter eller har søkt om utsettelse.

I tillegg ble det satt av 2 mill. kroner over bevilgningen til Stiftelsen Norsk Mat til forbrukerrettet informasjonsarbeid om økologiske produktformer og produkter.

3.5.4 Andre politikkområder

Norsk Landbruksrådgiving

Norsk landbruksrådgiving (NLR) driver faglig utvikling og uavhengig rådgivning i landbruket i hele landet. NLR bidrar til å bringe aktuell forskning ut til produsentene, og er en sentral

aktør når det gjelder å øke kompetanse i næringen og legge grunnlaget for god agronomi og effektiv produksjon. Organisasjonen består av 10 regioner og et sentralledd.

Fra 2019 har NLR fått en utvidet rolle med å utvikle og koordinere faglige nettverk innen økologisk produksjon for frukt og bær, grønnsaker, veksthus og potet, melk og kjøtt og korn. Fra 2020 fikk NLR i tillegg i oppgave å utvikle og koordinere fagområdet for jord og jordkultur. Det ble satt av 98 mill. kroner til Norsk landbruksrådgiving i 2020. I tillegg ble det over jordbruksavtalen avsatt 4 mill. kroner til videreføring av mentorordningen som en nasjonal ordning forvaltet av NLR.

NLR har kjernekompetanse på agronomi, og gir råd innen planteproduksjon, maskin- og byggeteknikk, næringsutvikling, foretaksøkonomi, økologisk landbruk, miljøtiltak, klimatiltak og HMS. HMS-rådgivingen skal bidra til å forebygge ulykker og yrkeslidelser. NLR sin virksomhet er viktig for å utvikle god agronomi og økt kompetanse i næringen. NLR arrangerer også kurs, samlinger og fagdager med ulike tema innen ulike fagområder de har ansvaret for, og samarbeider med relevante fagmiljø og aktører.

4 Utvikling i foredlings- og omsetningsledd

4.1 Innledning

Jordbruks- og handelspolitiske forhold, markedsordninger og prisutvikling på råvarer har stor betydning både for næringsmiddelindustri og omsetning. Landbrukspolitikken, og utformingen av virkemidlene i jordbruksavtalen, må som følge av dette ha alle ledd i kjeden fra jord til bord som perspektiv. Matindustrien er Norges største industri, både regnet etter sysselsetting og etter verdiskaping. Sysselsettingen i matindustrien er mer enn dobbelt så stor som den nest største industrien i Norge, metallvareindustrien, ifølge industristatistikkens næringsinndeling.

Betydelige deler av næringsmiddelindustrien foredler norskproduserte råvarer, samtidig som den i økende grad er eksponert for internasjonal konkurranse.

4.2 Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder

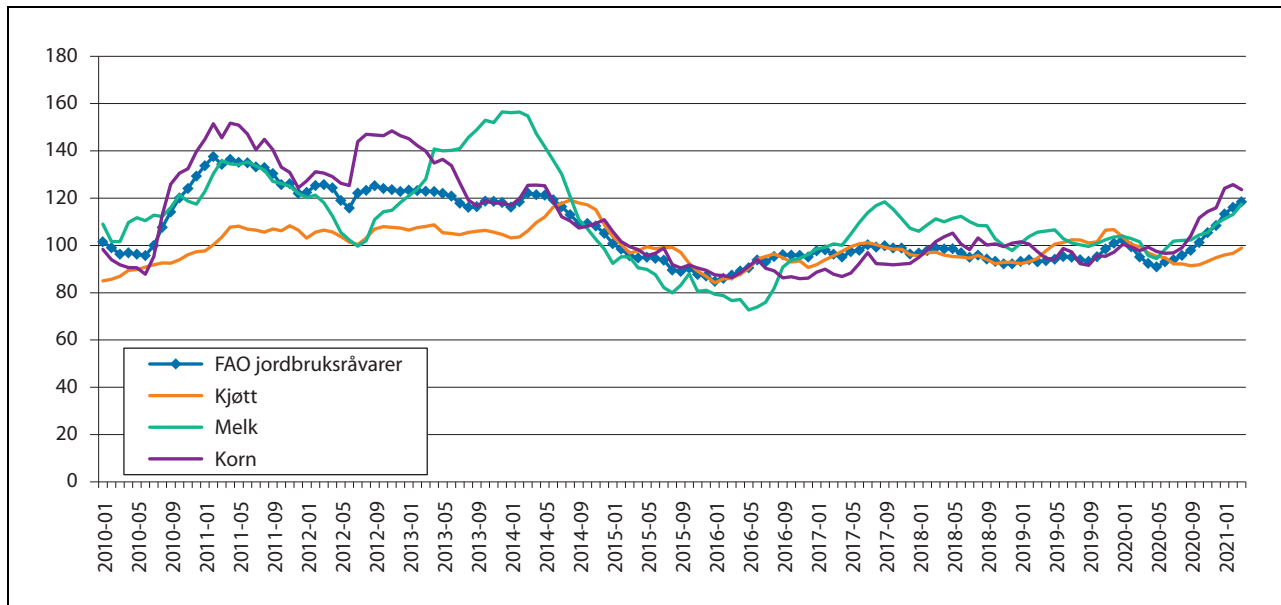
Utbruddet av koronapandemien skapte stor usikkerhet i globale matvaremarkeder. På tross av dette viste matproduksjonen og matvarehandelen seg å være robust, selv om det var enkelte utfordringer. Internasjonalt samarbeid og en åpen og regelbasert verdenshandel er spesielt viktig for et lite land som Norge, og viktig for norsk matvareberedskap. Pandemien førte til at den økonomiske veksten stupte over hele verden. Euroområdet ble særlig hardt rammet, mens verdiskapingen i Kina økte fra 2019. Både OECD og IMF forventer at den globale veksten tar seg raskt opp igjen. Både kronekursen, oljeprisen og frakt-kostnader for kornvarer falt kraftig da pandemien var et faktum. Alle tre faktorer normaliserte seg innen sommeren og svingte rundt et moderat nivå ut året, i tråd med graden av usikkerhet i internasjonale finansmarkeder.

Effekten av pandemien på den globale handelen med matvarer og fôr- og bioetanolråvarer har vært svært ulik i ulike faser av krisen og for de ulike varegruppene. I en rapport fra august 2020 delte Verdens handelsorganisasjon (WTO) land-

brukets globale respons til pandemien i to faser. Fase 1 var den umiddelbare krisehåndteringen. Verdens regjeringer stengte ned en rekke sektorer, men anerkjente aktiviteter knyttet til matforsyningskjeden som samfunnskritiske. De innførte derfor en rekke tiltak for å sikre nasjonal matforsyning. Fase 2 handlet om tilvenning til den «nye normalen». For å sikre forsyningskjeden lanserte de fleste land økonomiske støttetiltak til matprodusenter og foredlingsbedrifter.

Umiddelbart etter den generelle nedstengningen i mars og april 2020 hersket det stor usikkerhet rundt pandemiens omfang og varighet. Dette førte til hamstring blant forbrukere og proteksjonisme på nasjonalt nivå i form av handelsrestriksjoner, grensestengninger og oppbygging av lagerbeholdningene. I noen uker ble det varslet om forsyningsflaskehalser og mulig matmangel, men den internasjonale matvarehandelen viste seg å være robust. I Norge førte pandemien og nedstengningen i mars til det største kronekursfallet i moderne tid. Dette bidro igjen til at importprisen på viktige landbruksråvarer steg kraftig i andre kvartal. I løpet av sommeren 2020 styrket den norske kronen seg igjen, og prisenivået for mange importvarer falt ned til nivået fra før pandemien.

Pandemien påvirket også de ulike varegruppene forskjellig. Korn og oljefrø er de viktigste varene i den globale matvarehandelen. Dyrking av disse vekstene har en svært høy mekaniseringsgrad og involverer relativt få mennesker, mens transporten foregår i bulk med skip. Derfor ble både produksjon av og handel med korn og oljevekster lite påvirket. Produksjon og omsetning av frukt- og grøntkulturer er derimot svært arbeidsintensiv og avhengig av sesongarbeidskraft. Ifølge FNs internasjonale organisasjon for migrasjon utfører migrasjonsarbeidere så mye som 25 pst. av alt landbruksarbeid i verden (IOM, 2020). Våren 2020 ble denne arbeidskraften sterkt påvirket av omfattende reiserestriksjoner og karanteneregler. I mange land måtte det innføres spesielle regler og tiltak for å sikre planting og innhøsting av årets frukt- og grøntkulturer.

Figur 4.1 FAOs prisindeks for matvarer. Gjennomsnitt 2014–2016=100

En annen effekt av pandemien på verdikjeden for mat var utbredt smitte blant ansatte i videreforedlingsindustrien og transportbransjen. Bla. måtte store slakterianlegg i flere land stoppe eller redusere sin virksomhet i perioder.

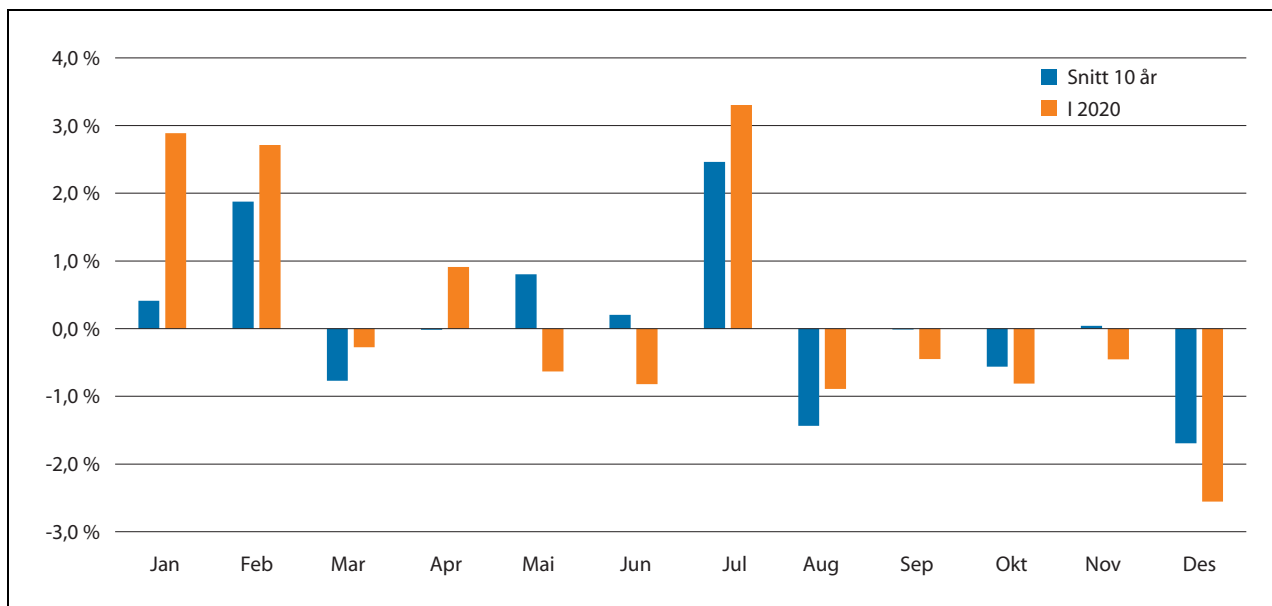
I juni 2020 undersøkte FAO hvorvidt pandemien kunne utløse en global matkrise. FAO understreket på det tidspunktet at produksjonsprognosene for 2020–2021 var gode, matkornlagrene var fulle, internasjonale matvarepriser var lave, prisene for innsatsvarer var stabile og drivstoffprisene hadde falt. Konklusjonen var at det ikke var noen global matkrise i sikte på grunn av tilbudssvikt. Til tross for fulle lagre og gode avlinger, varslet FAO at matsikkerheten reduseres for et hundretalls millioner mennesker som følge av økonomisk nedgang under pandemien.

I 2020 lå FAOs prisindeks på sitt høyeste gjennomsnittsnivå på tre år, 3,1 pst. over nivået i 2019. Trenden over tid har vært en nedgang i internasjonale matvarepriser, og prisnivået ligger fortsatt langt under det historiske toppunktet i 2011. Den totale matprisindeksen startet på et høyt nivå i 2020, men stupte i forbindelse med pandemien til et bunnivå i mai. Deretter styrket den seg raskt måned for måned, og i slutten av året nådde den sitt høyeste nivå siden 2014. Stigningen i den totale indeksen ble drevet av økte kornpriser. Høy etterspørsel etter ris, hvete og mais førte sammen med usikkerhet rundt avlinger til at kornindeksen styrket seg for hver måned fra sommeren av. Prisene på meieriprodukter og kjøttvarer var derimot lavere i 2020 enn i 2019.

Meieriindeksen ble særlig trukket ned av reduserte smørpriser. Prisfall på svin og fjørfe, særlig i første halvdel av året, førte til at indeksen for kjøttpriser svekket seg med 4,5 pst. sammenlignet med fjøråret.

De internasjonale matvareprisene lå høyt i 2020 delvis som resultat av pandemien. Kornprisene drev utviklingen, mens prisnivået på andre varer var lavere enn i 2019. OECD og FAO forventer at realprisen på de fleste jordbruksvarer vil ligge stabilt eller gå marginalt ned i det kommende tiåret. Økt produktivitet veier opp for effektene av ressursbegrensninger og økt etterspørsel. Med ny teknologi og forbedret praksis kan bønder produsere mer effektivt, hvilket fører til lavere priser. Ettersom befolkningsveksten i verden avtar, vil produktivitetsveksten overstige etterspørselen. De forventede prisreduksjonene er også i tråd med trenden vi har sett de siste tiårene.

Kronekursen falt til et rekordlavt nivå da pandemien rammet Norge i mars. Uroen i markedet avtok gjennom våren og sommeren, og kronen styrket seg gjennom resten av året, selv om den svingte noe. I september og oktober svekket kursen seg igjen i forbindelse med den andre smittebølgen i Europa, men ved utgangen av året var kronekursen tilbake til mer normale nivåer. En sterkere krone vil, isolert sett, svekke konkurransekraften til norsk matsektor på hjemmemarkedet. Samtidig bidrar en sterk krone til at viktige innsatsvarer i jordbruket, og matvarer som importeres, blir billigere.

Figur 4.2 Prisendring på matvarer måned for måned i 2020, sammenlignet med gjennomsnittet de siste 10 år

Kilde: SSB

4.3 Prisutviklingen på matvarer

I 2020 opplevde matmarkedet i Norge antagelig den største omveltningen siden krigen. Grensehandelen stupte, omsetningen i Horeca-markedet falt, færre reiste utenlands og flere måltider ble spist hjemme, bl.a. som følge av at mange hadde hjemmekontor. Det førte til at omsetningen i dagligvarebutikkene økte med 17 pst. til 208,8 mrd. kroner, ifølge analyseselskapet NielsenIQ. På grunn av importvernet for sentrale produkter fra det norske jordbruket, påvirkes forbrukerprisene for mat i Norge mindre av internasjonale pris-svingninger enn i mange andre land.

I 2020 økte matvareprisene med 3,2 pst. Det er den største økningen siden den internasjonale matkrisen i 2008–2009. Matprisene steg kraftig de første månedene i 2020, men falt mer enn normalt inn mot årsskiftet. Til tross for prisveksten i 2020, har matprisene steget litt mindre enn generell prisvekst de siste 10 årene.

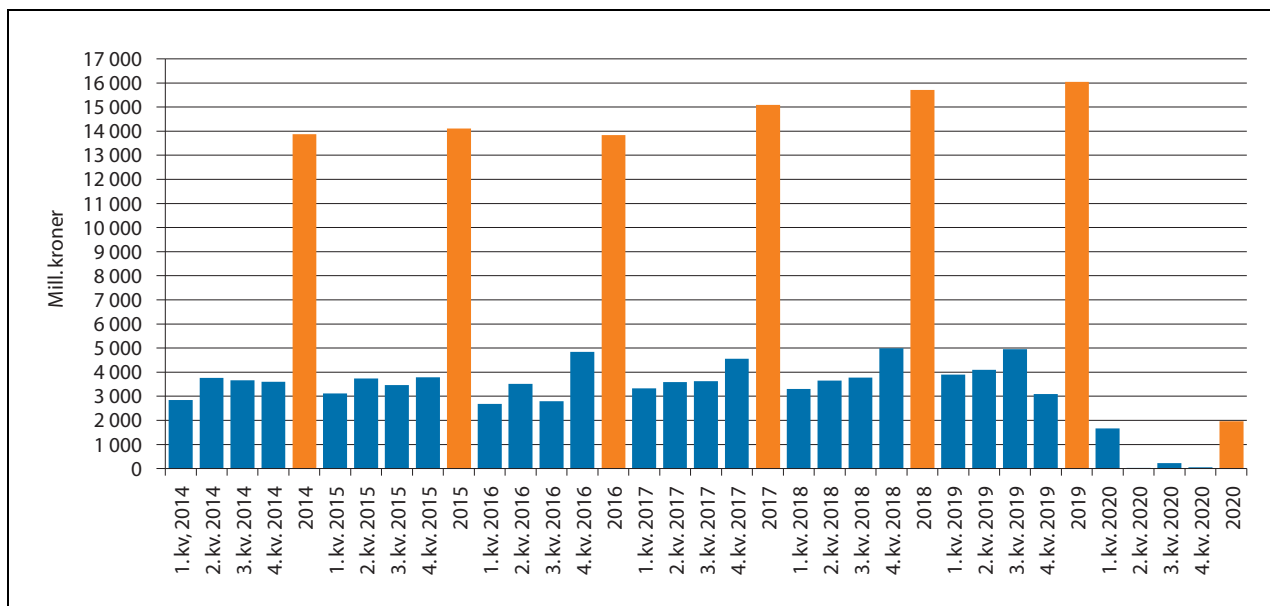
Nordmenn bruker en liten andel av inntekten på mat, til tross for at prisnivået er høyt. Det høye prisnivået skyldes blant annet høyt kostnads- og lønnsnivå, kostbar distribusjon og konkurranseforhold. I tillegg er norske råvarepriser høyere enn i nabolandene, blant annet som følge av landbrukspolitikken, herunder tollvernet. Ifølge Eurostat/SSB lå prisnivået på matvarer og alkoholfrie drikkevarer 57 pst. over EU27 i 2019. Av matvarene er det fisk som, relativt sett, er billigst sammenlignet med våre naboland. Prisnivået på

alle varer og tjenester til konsum i husholdningene var 44 pst. høyere i Norge enn gjennomsnittet i EU27. Sammenlignet med Norge var prisnivået på matvarer og alkoholfrie drikkevarer 27 pst. lavere i Sverige og 18 pst. lavere i Danmark. Ifølge Eurostat/SSB utgjorde mat og drikke 10,8 pst. av konsumet i husholdningene, mens de utgjorde 12,3 pst. i Sverige og 11,4 pst. i Danmark. Ifølge perspektivmeldingen utgjorde utgifter til matvarer 10,5 pst. av husholdningenes disponible inntekt i 2019.

Grensehandelen

Etter mange år med vekst i grensehandelen, ga koronatiltakene fra 12. mars 2020 nær full stans i grensehandelen i forbindelse med dagsturer til utlandet. Fra 2019 til 2020 falt grensehandelen med 88 pst. ifølge SSB, jf. figur 4.3.

Privatimport av matvarer gjennom grensehandel har tidligere ikke inngått i statistikken for matforbruk. Til Helsedirektoratets rapport *Utviklingen i norsk kosthold* har NIBIO fra 2020 innarbeidet et grovt anslag på omfanget av grensehandelen til beregningen av selvforsyningsgraden, og revidert tidsseriene. Mengden kjøtt ble anslått til 4 kg, meierivarer til 3 kg, korn/mel til 3,4 kg, sukkervarer til 1 kg, kakao (sjokolade) til 1 kg og sukker fra brus til 1,1 kg per innbygger. Gjennom stopp i grensehandelen blir uregistrert import i noen grad erstattet av ordinær import. Uten anslaget på omfanget på grensehandelen

Figur 4.3 Grensehandel per kvartal og år. Mill. kroner

Kilde: SSB

ville endringer i innkjøpsmønsteret fremstått som forbruksvekst. Selv om anslagene for grensehandelen er usikre, gir likevel endringene et riktigere uttrykk for forbruksendringene enn uten disse anslagene. For kjøtt anslår NIBIO at grensehandelen er redusert fra vel 4 kg til 0,5 kg så lenge nedstengingen varer. Totalt viser da forbrukstallene at trenden med reduksjon i kjøttforbruk per person ser ut til å vedvare.

4.4 Industri og konkurranseforhold

Produksjonen i norsk jordbruk og næringsmiddelindustri har vært jevnt økende over tid. 2020 ble imidlertid et spesielt år etter at koronapandemien gav store endringer i etterspørselen pga. stengte grenser med lite reising og ingen grensehandel.

Norsk produksjon av svinekjøtt var uendret i 2020 jamført med 2019, men det var samtidig en økning i engrossalget på 5,4 pst. Differansen mellom norsk produksjon og engrossalg ble dekket med import. Kyllingproduksjonen var 97 150 tonn i 2020. Etter mange år med produksjonsvekst, var det en svak reduksjon på 0,6 pst. i 2020. Norsk produksjon av storfe gikk ned med ca. 2 pst. i 2020 i forhold til 2019-nivå. Samtidig gikk engrossalget opp med ca. 5 pst. Dette medførte en stor økning i importen av storfekjøtt etter generelle tollnedsettelse i 2020. For lam ble norsk produksjon redusert med 1 000 tonn i 2020 sammenlignet med overproduksjonssituasjonen i 2019, mens

engrossalget økte med 1 300 tonn sammenlignet med 2019. Både produksjon og engrossalg av egg i Norge var noe lavere i 2020 enn i 2019. Med bruk av produksjonsregulering er det normalt relativt liten årlig differanse mellom produksjon og forbruk.

Norsk produksjon av melk økte med 1,1 pst. fra 2019 til 2020 til 1 517,7 mill. liter, hvorav 1 496,9 mill. liter var kumelk. Produksjonsøkningen, spesielt i andre halvår har sammenheng med at forholdstallet ble økt både i april og juni som følge av økt etterspørsel etter meieri-produkter på grunn av koronapandemien. Det var stor etterspørselsvekst på ost. Økt etterspørsel etter smør og kremfløteprodukter førte til at smørlageret ble redusert med over 1 500 tonn. Importen av meieri-produkter økte med 6 pst. i mengde. Ost, smaksatt søt melk og yoghurt er de største importvarene.

Forbruket av norskprodusert ost steg med 8 pst. i mengde og 7,3 pst. per capita grunnet koronapandemien.

Importen av landbruksvarer til Norge øker i verdi, men har de siste årene vært relativt stabil i volum. I 2020 ble det importert jordbruksvarer til en verdi av 82,6 mrd. kroner, en økning på 17 pst. fra året før. Varer som ble importert tollfritt utgjorde 67 mrd. kroner i importverdi. Dette viser at det meste av importen består av varer som ikke produseres i Norge eller som er nødvendige innsatsvarer til næringsmiddelindustrien.

Veksten i import av råvarer til fiskefôr utgjør historisk sett en betydelig andel av veksten i importen av landbruksvarer. Av mengden importerte fôrråvarer utgjør råvarer til fiskefôr om lag 2/3, mens råvarer til kraftfôr utgjør om lag 1/3.

Av jordbruksvarene ble det i 2020, målt i verdi, importert mest råvarer til fiskefôr. Denne importen utgjorde 21 pst. av jordbruksvareimporten. Import av frukt og grønnsaker utgjorde 14 pst. av importverdien, mens importen av brus, øl, vin og brennevin utgjorde 11 pst.

Norge har en betydelig import av grøntprodukter som poteter, grønnsaker, frukt og bær med en samlet importverdi i 2020 på 9,3 mrd. kroner (2019: 8,5 mrd. kroner). En stor del av dette er grøntprodukter som ikke produseres i Norge, for eksempel tropiske produkter, eller produkter der det ikke er markedsdekning av norsk vare eller tilgang til norsk vare kun i deler av året. Importverdien av kornprodukter og bakverk var 6 mrd. kroner i 2020 (2019: 5,3 mrd. kroner).

Om lag 62 pst. av importen av landbruksvarer kommer fra EU (ekskl. Storbritannia fra 1. februar 2020). Danmark og Sverige var størst i 2020, med en samlet eksportverdi til Norge på 14,8 mrd. kroner. I størrelsesorden 21 pst. av importen i 2020 kom fra GSP-land. Brasil er her dominerende med sin eksport av proteinråvarer til fiskefôr.

Eksporten av jordbruksvarer fra Norge var i 2020 på 13,4 mrd. kroner, en økning på 8 pst. fra 2019. De viktigste eksportvarene målt i verdi var fiskefôr, fiskemel og soyamel og -olje produsert av importerte soyabønner. Eksporten av ost og pelskinn ble redusert.

Bearbeidingsindustrien/RÅK-industrien

Bearbeidede landbruksprodukter som omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon (RÅK), er spesielt utsatt for økt importkonkurranse. Importen er økende, og i 2020 ble det importert RÅK-varer til mat til en verdi av 16,4 mrd. kroner. Dette er en økning på 18 pst. fra 2019. I samme periode ble det eksportert RÅK-varer til en verdi av 3,1 mrd. kroner. Eksportert mengde falt med 8 pst., mens verdien økte med 12 pst.

Rundt 90 pst. av importen av RÅK-varer til Norge kommer fra EU, og da særlig fra våre nærmeste naboland. Utviklingen i råvareprisene i Norge sammenlignet med EU er derfor et helt sentralt element i konkurransevilkårene for industrien, og for avsetning av norske jordbruksprodukter.

Primærproduksjonen er avhengig av en konkurransedyktig næringsmiddelindustri som kundebase, og næringsmiddelindustrien er avhengig av

råvarer som er konkurransedyktige med hensyn til både pris og kvalitet. Rundt 75 pst. av matkornet, 22 pst. av bær- og frukt-produksjonen, 15 pst. av melkeproduksjonen og 10 pst. av eggproduksjonen i Norge inngår i produksjonen av RÅK-varer.

For norsk næringsmiddelindustri er det en utfordring å beholde eller øke markedsandelen innenfor det voksende markedet for bearbeidede landbruksvarer. Fremtidig utvikling i industrien avhenger av både nasjonale rammebetingelser (råvarepriser, kronekurs og rentenivå) som industrien opererer under, internasjonal konkurranse og industriens egen evne til effektivisering og omstilling.

For de råvarene og ferdigvarene som omfattes av RÅK-ordningen, blir råvareprisforskjeller mellom norsk og internasjonal pris kompensert med utbetaling av tilskudd når tollsatsen alene ikke kompenserer for råvareprisforskjellen. Prisutjevningen skjer nå i form av prisnedskrivning av innenlandske jordbruksråvarer som benyttes til produksjonen av ferdigvarer. Fra utgangen av 2020 falt muligheten for å gi eksportstøtte til bearbeidede landbruksvarer bort.

Utvikling i matvarekjeden

Dagligvaremarkedet har de siste tiårene vært preget av en økende vertikal integrasjon, noe som påvirker konkurranseforholdene for matindustrien. Det er utviklet nye grossist- og distribusjonsløsninger, og dagligvarekjedene kontrollerer i hovedsak all distribusjon av dagligvarer.

De tre store dagligvarekjedene kontrollerer om lag 96 pst. av dagligvaremarkedet i Norge. I 2020 hadde NorgesGruppen 43,7 pst. av markedet, Coop 29,5 pst. og Rema 1000 hadde 23,2 pst. Bunnpris har 3,6 pst. av markedet og har innkjøps- og distribusjonsavtale med NorgesGruppen. Et fåtall frittstående aktører og netthandel dekker de resterende 0,1 pst. av markedet.

Andelen av dagligvarehandelens egne merkevarer (EMV) er i jevn vekst og utgjør en stadig større del av dagligvarekjedenes omsetning. Fra 2010 til 2019 er verdiandelen økt fra 9,2 pst. til 17,3 pst. ifølge tall fra Nielsen. EMV-andelen øker mest innen kategorier av ferskvarer som egg, ferske deiger/farser, fjørfekjøtt og kjøttpålegg. På varekategorier som ferskt rent kjøtt er andelen EMV nå ca. 66 pst. og for ferske deiger og farser er andelen ca. 82 pst. ifølge Meld. St. 27 (2019–2020) *Daglegvare og konkurranse – kampen om kundane*.

Dagligvarekjedene satser også på oppkjøp av industri og har etablert seg innen bl.a. bakeri,

grønt- og kjøttsektoren. Vertikal integrasjon sammen med stor markedskonsentrasjon i alle tre salgskanaler (dagligvare, storhusholdning og bensin, kiosk og servicehandel), er samlet med på å gi dagligvarekjedene stor kontroll i verdikjeden.

Virksom konkurranse i alle ledd i verdikjeden er nødvendig for at norske forbrukere skal ha både kvalitetsmessig god mat, et størst mulig vareutvalg og varer i ulike priskategorier.

4.5 Matpolitikken

All mat som blir omsatt i Norge skal være trygg, og uten farlige smitte- og fremmedstoffer. Mattryggheten sikres gjennom tiltak langs hele produksjonskjeden fra jord og fjord til bord. Geografiske forhold, et kjølig klima, lite livdyrimport og gode overvåkings- og kontrolltiltak som næringen slutter opp om, er viktig for mattryggheten. Mangeårig og godt samarbeid mellom myndigheter og næring er også av stor betydning. Sammenlignet med andre land, har Norge lite forekomst av matbåren sykdom. Forekomsten av smittestoffer og fremmedstoffer i mat er lavt.

God plante- og dyrehelse er grunnleggende for mattrygghet, kostnadseffektivitet og en langsiktig og bærekraftig matproduksjon. Norsk dyre- og plantehelse er blant verdens beste. Forekomst av sykdommer hos husdyr som er overførbare til mennesker, direkte eller gjennom mat, er begrenset. Det er en fordel både for folkehelsen og for konkurransevnen i husdyrnæringene.

En gunstig situasjon når det gjelder plante-skadegjørere og god plantehelse legger til rette for lav bruk av plantevernmidler. Det arbeides kontinuerlig med å redusere bruk og risiko ved bruk av plantevernmidler. Overvåkingsprogram for rester av plantevernmidler i næringsmidler viser funn av rester over grenseverdien i norskprodusert mat og fôr i 0,6 pst. av prøvene i 2020.

Antibiotikaresistens er et raskt voksende problem i verden, og utgjør en alvorlig trussel mot global helse. Bruken av antibiotika i norsk husdyrhold er svært lav i internasjonal sammenheng. Den gode situasjonen i landbruket skyldes blant annet god helse hos dyrene som fører til redusert behov for antibiotika, samt en svært restriktiv praksis for bruk av antibiotika. Som oppfølging av regjeringens nasjonale strategi mot antibiotikaresistens for perioden 2015–2020 ble det i 2016 laget en egen handlingsplan med tiltak mot antibiotikaresistens i landbruket. Et viktig mål for landbruket var å redusere forbruket av antibiotika til produksjonsdyr med 10 pst. innen 2020, noe

som ble oppnådd allerede i 2018. Det er også viktig å hindre at den resistente bakterien LA-MRSA etableres i norsk svinehold. Dette har man så langt lykkes med. Husdyrnæringa la i juni 2017 frem en egen handlingsplan for forebygging av antibiotikaresistens hos produksjonsdyr.

Det ble i 2020 gitt politisk tilslutning til at Helse- og omsorgsdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet, Klima- og miljødepartementet, Landbruks- og matdepartementet samt Utenriksdepartementet skal samarbeide om en videreutvikling av den nasjonale strategien. Dette tverrsektorielle arbeidet ledes av Helse- og omsorgsdepartementet. Det er enighet mellom departementene om å fortsatt ha fokus på tilgang på antibiotika (smalspektret) og på ansvarlig bruk. For å få et helhetlig perspektiv på utvikling av den videre strategien mot antibiotikaresistens, fikk Folkehelseinstituttet i oppdrag å lede en tverrsektoriell ekspertgruppe som skulle oppdatere rapporten «Antibiotikaresistens – kunnskapshull, utfordringer og aktuelle tiltak» fra 2014. Ekspertgruppen leverte sin rapport 25. mars 2021. Denne oppdateringen vil utgjøre et svært viktig grunnlag for videreutviklingen av den nasjonale strategien, og for hvordan arbeidet skal målrettes i årene fremover slik at den fordelaktige situasjonen i Norge kan opprettholdes.

Matpolitikken skal ivareta flere forbrukerhensyn enn helse og mattrygghet. Oppmerksomheten om dyrevelferd er stor i befolkningen. Dyrevelferden i Norge er gjennomgående god, men det er likevel utfordringer. Godt samarbeid mellom Mattilsynet og næringa, blant annet om HMS-tjenester og med slakteriene, bidrar til at dyrehold med risiko for omsorgssvikt mot dyr kan bli oppdaget tidlig. Virkemidlene for å fremme dyrevelferd er styrket de senere årene, herunder innføring av overtredelsesgebyr. Mattilsynet har inngått en samarbeidsavtale med politiet. Det er etablert dyrekrimenheter i alle av Mattilsynets fem regioner (seks politidistrikt). Ytterligere seks enheter i de resterende politidistriktene vil bli etablert innen utgangen av 2021. Evaluering av prosjektet i Region Midt har vist at dette har gitt bedre samhandling mellom etatene og ført til strengere straffepåstander i saker om dyrevelferd, i tråd med Høyesteretts praksis.

Merking av mat er viktig for at forbrukerne skal få riktig informasjon om matvarene. Et mangfoldig matmarked og lovfestet matinformasjon som er riktig, relevant og lett tilgjengelig, er viktige forutsetninger for at forbrukerne skal kunne ta informerte valg.

5 Importvernet og internasjonale forhold

5.1 Importvernet for landbruksvarer

Handel er grunnleggende for økonomisk vekst og utvikling. Utviklingen over tid har gått i retning av reduserte handelsbarrierer og økt handel. De senere årene har det imidlertid generelt vært mindre fremdrift i liberaliserende prosesser. Handelspolitikken preges fortsatt av uløste problemer i WTO og handelskonflikter. Samtidig har flere land forhandlet frem nye handelsavtaler i 2020, deriblant Storbritannia og EU ved utgangen av året.

Siden Storbritannia trådte ut av EU 31. januar 2020, har Norge forhandlet sammen med Island om en avtale med Storbritannia om fremtidige handelsvilkår, inkludert for landbruk.

Norge forhandler også avtaler gjennom EFTA som påvirker markedsadgangen for landbruksvarer til Norge. Dette er omfattende forhandlinger som inkluderer en rekke forhandlingsområder. Fra norsk side kan det være krevende avveininger mellom offensive interesser som økt markedsadgang for industrivarer og fisk, og defensive interesser knyttet til beskyttelse av norsk jordbruksproduksjon.

Regjeringen vil balansere ulike hensyn i den nasjonale forvaltningen av importvernet og i internasjonale handelsforhandlinger om landbruksvarer, i samsvar med regjeringens mål for landbrukspolitikken. Hensynet til forutsigbarhet for næringen vil tillegges vekt.

5.2 Import fra EU og utviklingsland

Den største andelen av importen av jordbruksvarer kommer fra EU. Importen fra EU utgjorde 62 pst. av importverdien i 2020. Det er da lagt til grunn at Storbritannia var EU-medlem frem til 31. januar. Importen av jordbruksvarer fra Storbritannia for månedene februar–desember utgjorde om lag 4 pst. av importen i 2020.

Verdien av importen av jordbruksvarer fra alle u-land utgjorde 17,3 mrd. kroner i 2020, tilsvarende 22,6 pst. av totalimporten av jordbruksvarer. Dette innebar en økning fra 16,3 mrd. kro-

ner i 2019. En betydelig del av u-landsimporten kommer fra Sør-Amerika og er førråvarer til oppdrettsnæringa og jordbruket.

Toll- og kvotefri markedsadgang for produkter fra de fattigste landene er et sentralt tiltak i norsk utviklings- og handelspolitikk. Alle land på FNs offisielle MUL-liste og alle lavinntektsland med mindre enn 75 mill. innbyggere, til sammen 52 land, omfattes i dag av denne nulltoll-ordningen. Andre u-land får også vesentlige tollreduksjoner ved eksport til Norge. Namibia, Botswana og Eswatini har i tillegg særskilte eksportmuligheter for storfekjøtt og sauekjøtt til Norge, innenfor årlige tak på 3 700 tonn for storfekjøtt og 400 tonn for sauekjøtt.

Importen fra de fattigste landene har relativt sett økt betydelig for enkelte varer de siste årene, f.eks. blomster, kaffe og marine oljer. Importen fra de fattigste landene utgjorde 1,6 pst. av den totale importen av jordbruksvarer i 2020, med en samlet verdi på 1,3 mrd. kroner. Importen av fiskeolje og roser utgjør nesten 70 prosent av importen fra nulltoll-land.

5.3 WTO Landbruksavtalen

Uruguay-runden, med multilaterale forhandlinger om regelverk knyttet til handel, resulterte i opprettelsen av Verdens Handelsorganisasjon (World Trade Organisation – WTO) 1. januar 1995. Samtidig ble det etablert egne avtaler om landbruk (Landbruksavtalen) og om sanitære og plantesanitære forhold (SPS-avtalen). Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken på de tre områdene markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier.

Markedsadgang

Norges forpliktelser når det gjelder øvre tillatte tollsatser og importkvoter, fremgår av Norges bindingsliste til WTO (vedlegg til St.prp. nr. 65 (1993–94)). Norge har notifisert bruk av importkvoter til og med 2019. I alt rapporterte Norge kvoteutnyttelsen for 21 WTO kvoter for 2019.

Internstøtte

WTOs landbruksavtale skiller mellom støtte som i Uruguayrunden ble underlagt reduksjonsforpliktelse (såkalt gul støtte), og støtte som ikke ble underlagt slike forpliktelser (såkalt blå og grønn støtte). For den sistnevnte kategorien støtte eksisterer det ingen øvre beløpsbegrensning, men støtteordningene må oppfylle visse kriterier for å være unntatt fra begrensningen.

Grønn støtte har liten eller ingen innvirkning på produksjon og handel, og var unntatt reduksjonsforpliktelser i Uruguayrunden. For Norges del omfatter denne kategorien støtte til bl.a. miljøprogrammer og velferdsordninger. For 2019 var notifisert grønn støtte på 8,9 mrd. kroner.

Blå støtte er ordninger under produksjonsbegrensende programmer basert på faste arealer eller avlinger, eller på et fast antall dyr eller produksjon i en referanseperiode. Blå støtte var unntatt fra reduksjonsforpliktelsene i Uruguayrunden. For 2019 var notifisert blå støtte på 6,0 mrd. kroner.

Samtlige interne støttetiltak til fordel for jordbruksprodusenter som ikke er omfattet av ett av unntakene, er underlagt begrensninger som er uttrykt ved hjelp av et samlet mål for støtte, AMS (Aggregate Measurement of Support), også omtalt som gul støtte. Gul støtte er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser fra perioden 1986–1988 multiplisert med tilhørende volumer, i tillegg til prisstøtte over budsjett, fratrukket særavgifter. Norges maksimalt tillatte gule støtte er på 11,449 mrd. kroner. For 2019 var det notifiserte nivået i gul boks 10,8 mrd. kroner.

Eksportstøtte

På ministerkonferansen i Nairobi i desember 2015 ble det gjort vedtak om å avvikle bruken av eksportstøtte for landbruksvarer. For Norge innebar enigheten at våre ordninger for eksportstøtte senest måtte avvikles innen utgangen av 2020. Dette er formalisert i Norges reviderte bindingsliste til WTO (godkjent 28.2.2018). Eksportstøtte for ost ble avvirket fra 1. juli 2020. Eksportstøtte for svinekjøtt og bearbeidede landbruksvarer ble avvirket ved utgangen av 2020.

Landbruksforhandlingene

Landbruksforhandlingene er en del av den brede forhandlingsrunden som ble vedtatt på WTOs ministerkonferanse i Doha i 2001. Forhandlinger i

2008 om ferdigstilling av tekster stoppet da det viste seg at avstanden mellom enkelte av aktørene, på sentrale punkter, var for stor.

På ministerkonferansen på Bali i desember 2013 oppnådde WTOs medlemsland enighet på flere områder. På landbruksområdet ble det enighet om ministerbeslutninger som gjelder tollkvoteadministrasjon og matsikkerhet for utviklingsland. I tillegg ble det enighet om en ministererklæring om å utvise tilbakeholdenhet i bruken av alle former for eksportstøtte i påvente av en endelig avtale der eliminering av slike støtteordninger inngår. Som nevnt ovenfor, ble det ved den påfølgende ministerkonferansen i Nairobi i desember 2015 gjort vedtak om endelig avvikling av eksportstøtte for landbruksvarer.

Ministerkonferansen i Buenos Aires i desember 2017 brakte ingen nye resultater på landbruksområdet. Det ble heller ikke vedtatt nye mandat for videre forhandlinger på dette området. Forsøk på å avtale en varig løsning for offentlig matvarelagring for matsikkerhet i utviklingsland førte ikke frem.

Ministermøtet som var planlagt i Kasakhstan i juni 2020, ble utsatt som følge av koronapandemien. Ministermøtet vil i stedet avholdes i Genève fra 29. november 2021. På grunn av smittevern-tiltakene er alle møter virtuelle, noe som er med å sette sitt preg på forhandlingene, i tillegg til det generelle handelspolitiske klimaet som har utviklet seg i negativ retning de siste årene.

Landbruk står fremdeles sentralt i forhandlingene i WTO. Mange land har som hovedprioritet å komme til enighet om et resultat på landbruk til ministerkonferansen senere i år, men avstanden mellom medlemmene er betydelig på en rekke områder. For bruk av nasjonale støtteordninger diskuteres et forslag fra en rekke store landbruks-eksportører om å halvere handelsvridende støtte-rettigheter innen 2030, mens det under markedsadgang er lite aktivitet. De initiativene som synes mest realistisk å få konsensus rundt ved det kommende ministermøtet, er initiativer for å styrke åpenheten i det internasjonale handelssystemet gjennom bl.a. nye krav til notifiseringsforpliktelser.

5.4 EUs landbrukspolitikk

Landbrukspolitikken er ikke en del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs felles landbrukspolitikk har likevel betydning for norsk landbruk og landbrukets næringsmiddelindustri. Prisutviklingen på jordbruksproduktene i EU påvirker

omfanget av importen, grensehandelen og konkurransekraften til næringsmiddelindustrien.

EU skal iverksette ny landbrukspolitikk for perioden 1. januar 2023 til ut 2027. Medlemslandene ble i Rådet enige om et forslag til ny politikk i oktober 2020. Forslaget drøftes nå videre med Kommisjonen og Parlamentet. Alle disse tre instansene må være enige før ny landbrukspolitikk kan iverksettes.

Den nye landbrukspolitikken har ni målsetninger. Disse er å sikre en rimelig inntekt for bøndene, øke konkurransekraften, styrke bondens posisjon i verdikjeden, tiltak knyttet til klima, miljøvern og biologisk mangfold, sikre rekruttering, utvikle nye arbeidsplasser i distriktene og sikre trygg og helsestøttende mat.

EU legger stor vekt på at samfunnet skal bli mer klima- og miljøvennlig. 40 pst. av EUs landbruksbudsjett skal derfor gå til klimatiltak. Det legges også opp til at en betydelig andel av den direkte støtten skal brukes på et eget miljøprogram. Medlemslandene har foreslått 20 pst., mens Kommisjonen og Parlamentet foreslår 30 pst.

Den gjennomsnittlige alderen på bøndene i EU er høy og økende. EU har derfor en ordning med at unge bønder under 40 år kan få ekstra støtte i fem år etter overtakelsen. Det ligger an til at denne støtten kan øke i den nye landbrukspolitikken.

Det legges også opp til en bedre utjevning av arealstøtten mellom EU-landene, dvs. at støtten økes i de land som har hatt støtte under gjennomsnittlig nivå. Kommisjonens opprinnelige forslag om reduksjoner i støtten til bruk som får mer enn 60 000 euro og et tak på støtte på 100 000 euro, fikk imidlertid ikke støtte fra medlemslandene.

En vesentlig endring i den nye landbrukspolitikken er at ansvaret for gjennomføringen i større grad blir gitt til medlemslandene. Hvert enkelt medlemsland skal utarbeide en nasjonal strategiplan. I denne planen skal de beskrive de nasjonale utfordringene og hvilke virkemidler de ønsker å bruke for å nå EUs felles målsetninger. Det legges også opp til en midtveis-gjennomgang med Kommisjonen for å drøfte hvordan landene ligger an til å nå EUs felles målsetninger.

Det legges også opp til økt fleksibilitet for medlemslandene når det gjelder virkemidlene for bygdeutvikling, bl.a. støtte til innovasjon, modernisering og styrket konkurransekraft.

Som en del av EUs grønne giv («Green Deal») la Kommisjonen i mai 2020 frem en strategiplan for utvikling av landbrukssektoren fra jord til bord («Farm to Fork»). Planen skal bidra til å forbedre kostholdet, helsen og miljøet. Strategien omfatter

hele verdikjeden, dvs. innsatsvarer, produksjon, videreforedling, transport, distribusjon og forbruk.

I strategien er målsettingen at EU innen 2030 skal redusere bruken av plantevernmidler med 50 pst., bruken av gjødsel med 20 pst. og bruken av antibiotika med 50 pst. Kommisjonen har videre foreslått at 25 pst. av EUs jordbruksareal innen 2030 skal være drevet økologisk. Dagens nivå er 7,5 pst.

Flere medlemsland etterlyser konsekvensanalyser av strategien. Enkelte medlemsland frykter at landbruket på grunn av disse målsettingene får høyere kostnader som vanskelig kan tas ut i økt forbrukerpris, og at EU kan miste konkurransekraft både på hjemmemarkedet og på eksportmarkedet. Kommisjonen mener at strategien nettopp sikrer bøndene økt konkurransekraft, fordi det legges om til produksjon av trygge produkter med høy kvalitet som EUs innbyggere og også eksportmarkedet i økt grad etterspør.

Portugal har for tiden formannskapet i Rådet. De arbeider for enighet med Kommisjonen og Parlamentet om fremtidig landbrukspolitikk for sommeren. Deretter skal medlemslandene utarbeide sine strategiplaner og få de godkjent av Kommisjonen.

5.5 Forhandlinger om handelsavtaler

Norge har gjennom det europeiske frihandelsforbundet EFTA, som omfatter Sveits, Liechtenstein, Island og Norge, iverksatt 30 handelsavtaler med 40 land. I tillegg har EFTA undertegnet en handelsavtale med Indonesia og ferdigforhandlet en avtale med Mercosur (Brasil, Argentina, Uruguay og Paraguay). Avtalen med Indonesia er ennå ikke formelt ratifisert. Avtalen med Mercosur er ikke formelt undertegnet. Det gjenstår blant annet noen avklaringer knyttet til miljøkapittelet i avtalen.

EFTA forhandler nå nye handelsavtaler med Moldova, Malaysia, India og Vietnam.

EFTA reforhandler videre sine eksisterende frihandelsavtaler med Chile, Canada og SACU (Sør-Afrika, Namibia, Botswana, Eswatini og Lesotho).

Norge gjenoptok de bilaterale handelsforhandlingene med Kina i 2017. Handel med landbruksvarer er en viktig del av disse forhandlingene.

Storbritannia trådte ut av EU og EØS-avtalen 31. januar 2020. Samme dag trådte den midlertidige avtalen mellom Storbritannia og Norge i

kraft. For handel med landbruksvarer innebærer den midlertidige avtalen i hovedsak videreføring av handelsbetingelsene som gjaldt da Storbritannia var EU-medlem. Den omfatter også 5 land-

brukskvoter inn til Norge der en ostekvote på 299 tonn er den viktigste.

Nye handelsavtaler forelegges Stortinget før iverksettelse.

6 Hovedtrekk i forslaget til jordbruksoppgjør

6.1 Mål og rammer for oppgjøret

Kapittel 1–5 gjennomgår premissgrunnlaget for forhandlinger om ny jordbruksavtale. I kapittel 1 gjengis jordbrukskapitlet i Granavolden-plattformen og noen sentrale deler av Næringskomiteens beskrivelse av mål og rammer for jordbrukspolitikken. Hovedavtalen sier at jordbruksavtalens formål er å regulere tiltak som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket, og som ikke er uttømmende regulert ved lov, stortingsvedtak eller forskrift. Hovedavtalen sier også at jordbruksavtaler står tilbake for lover og stortingsvedtak, og kan heller ikke kreves gjennomført i strid med traktater som er bindende for staten.

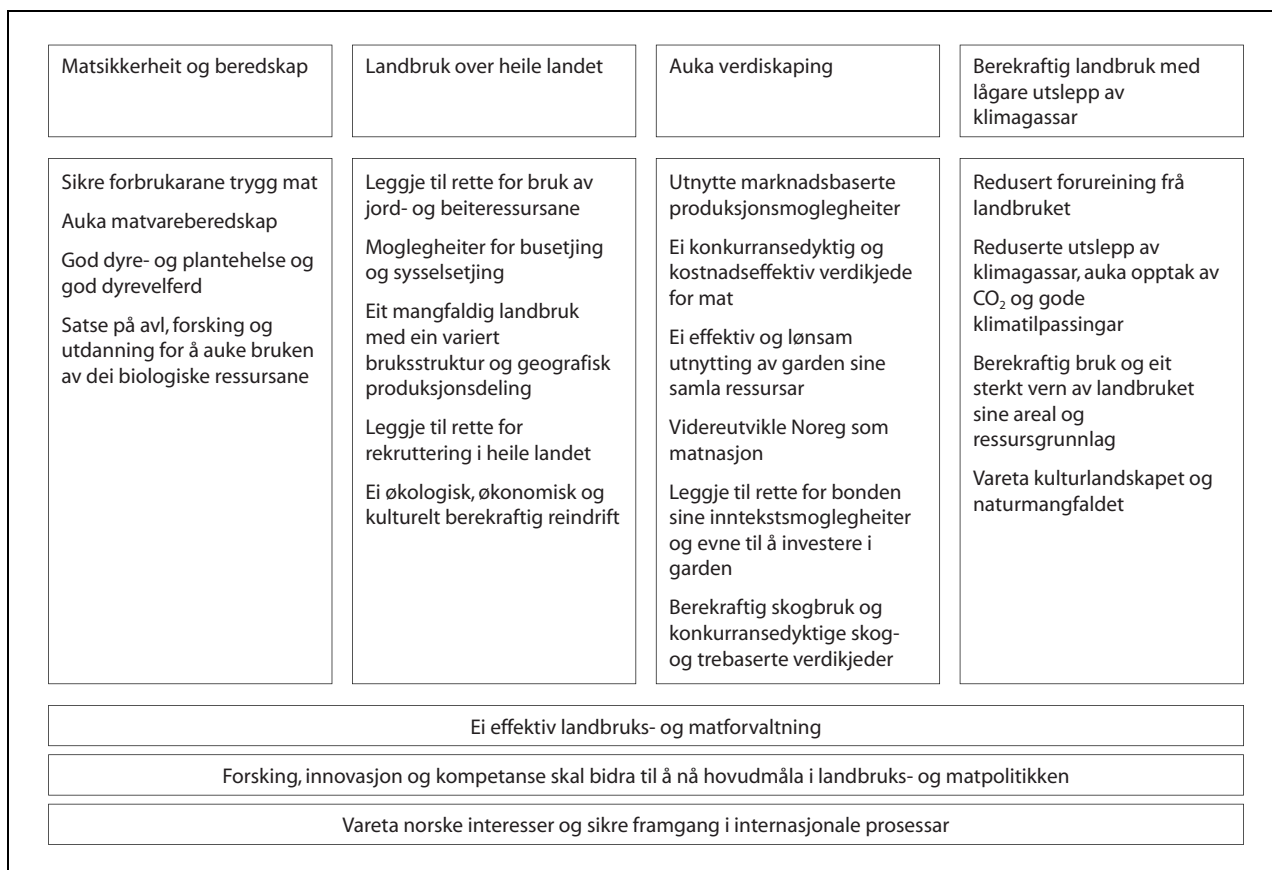
Etter at jordbruket valgte å ikke benytte retten de har til å forhandle med staten om rammebe-

tingelsene for kommende avtaleperiode, fremmer regjeringen en proposisjon basert på statens tilbud.

Hovedmålene i jordbrukspolitikken

Gjeldende mål for landbrukspolitikken er gjengitt i Landbruks- og matdepartementets budsjettproposisjon for 2021, jf. figur 6.1. Jordbruksoppgjørets oppgave er å utvikle virkemidlene med sikte på en best mulig måloppnåelse, samlet sett.

I Granavolden-plattformen heter det at regjeringen baserer hovedlinjene i landbrukspolitikken på forståelsen de fire partiene som utarbeidet den, stilte seg bak i forbindelse med behandlingen av Meld. St. 11 (2016–2017) *En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*. Regjeringen baserer sin landbrukspolitikk på en klar forståelse av at bønder er

Figur 6.1 Målene for landbrukspolitikken

selvstendig næringsdrivende. Bruken av virkemidlene må baseres på en prioritering mellom målene og at måloppnåelsen skal skje effektivt. Målkonflikter innebærer at økt måloppnåelse på ett område vil kunne gi lavere måloppnåelse på et annet, både på kort og lengre sikt. Det har i flere år ligget til grunn at hovedformålet med jordbrukspolitikken skal være økt matproduksjon på norske ressurser.

Samtidig er klimaendringer vår tids største utfordring, og alle sektorer må bidra til at Norge oppfyller sine forpliktelser under Parisavtalen. Ved behandlingen av Klimaplan 2021–2030 har både regjeringen og Stortinget sagt at klimaavtalen med jordbruket skal ligge til grunn for arbeidet i jordbrukssektoren. Det innebærer at en hovedoppgave er at klimaarbeidet må forsterkes. Oppgjøret må også få en tydelig profil for prioritering av bærekraftig matproduksjon. Samtidig ønsker Stortinget en høy selvforsyning, med grunnlag i norske ressurser, innenfor bærekraftige økonomiske og miljømessige rammer. Forutsetningene for matproduksjon i Norge skiller seg mye fra de fleste andre land. Vi har god plante- og dyrehelse, rikelig vanntilgang, tilgang på arealer for grasproduksjon og beiter som gir gode forutsetninger for drøvtyggere, men vi har også noen begrensninger, som klimatiske forhold. Et bærekraftig matsystem i Norge må derfor innebære å velge produksjoner som best mulig utnytter lokale ressurser innenfor våre landegrensener, og som fører til minst mulig negative og mest mulig positive effekter for miljø, økonomi og sosiale forhold. Bare en liten del av landarealet i Norge er dyrket, og klimaet gjør at vi har færre muligheter til å velge hva vi skal produsere. Derfor importerer vi mye mat- og fôrvarer, og er utsatt for de virkningene klimaendringene har på jordbruket i andre land. Matsystemet må også ta hensyn til det norske matkonsumets effekter utenfor landets grenser, og globale klima-, matsikkerhets- og miljøutfordringer.

Skiftende utfordringer

Jordbruket har hatt delvis turbulente år, bl.a. med overproduksjon i flere husdyrproduksjoner hvor etterspørselen har stagnert og gått tilbake, år med for mye nedbør i deler av landet, og ekstremtørken i 2018. Jordbruket og matforsyningene dro med seg effektene av det inn i 2019, og så kom pandemien i 2020. Matmarkedet opplevde sannsynligvis den største omveltningen siden krigen, men matforsyningene har vist seg robuste til tross for utfordringene. Koronatiltakene har skapt en

midlertidig vekst i matmarkedet, og matnæringene er blant sektorene som har kommet seg best gjennom pandemien. Noen sektorer har likevel opplevd utfordringer, spesielt de som normalt benytter mye utenlandsk sesongarbeidskraft og de som leverer til spesialmarkeder eller er basert på reiseliv.

På grunn av pandemien ble det gjennomført forenklete forhandlinger i 2020, uten ordinært grunnlagsmateriale og uten makroøkonomiske prognoser. Det viser at forhandlingsinstituttet er i stand til å håndtere ekstraordinære situasjoner, og avtalen som ble inngått bidro til større forutsigbarhet for produsentene enn det som ellers ville vært tilfelle.

Årets oppgjør gjelder i hovedsak rammebetingelser for 2022, hvor det må legges til grunn at markedene etter hvert normaliseres, men hvor det på forhandlingstidspunktet fortsatt var betydelig usikkerhet. Det må antas at økonomien normaliseres og at matmarkedet vil være preget av trender fra før pandemien, med stagnasjon og delvis tilbakegang i etterspørselen etter husdyrprodukter, men fortsatt god etterspørsel etter korn og grøntprodukter. Men det kan ikke utelukkes at forbruksendringer under pandemien kan vare noe lenger. Noe av den økte etterspørselen under pandemien er håndtert gjennom økt import. Det reduserer overgangsproblemene til et mer normalisert matmarked for jordbruket.

Verdiskaping og landbruk over hele landet

Utviklingen i etterspørselen utfordrer målet om landbruk over hele landet. Bruk av gras- og beitearealene er avgjørende for jordbruksproduksjon mange steder, og for jordbrukets bidrag i distriktspolitikken. Fortsatt fall i etterspørselen etter grasbaserte matvarer vil gjøre det krevende å opprettholde arealbruken. For melk står vi i en svært annerledes situasjon enn da partene avtalte en ekstraordinær oppkjøpsordning for melkekvoter høsten 2019, pga. utviklingen av eksportsubsidiene. Ingen kunne se pandemien komme og føre til økning i etterspørselen. Det er usikkerhet om melkebehovet når markedene normaliseres. Men dersom det legges til grunn at den underliggende trenden fra før pandemien fortsetter, vil en av de største utfordringene for fortsatt landbruk over hele landet være å styrke konkurransekraften mot import. Med fallende omsetning reduseres også grunnlaget for å bruke grasarealer i distriktene.

Det er krevende å øke verdiskapingen i et stagnerende og delvis fallende marked. Budsjettens tall viser svakere vekst i produktiviteten

enn på lenge. De siste årene har den sterke produktivitetsveksten i jordbruket avtatt. Det skyldes både svakere utvikling i bruttoproduktet og lavere reduksjon i arbeidsforbruket. Den ekstreme tørken i 2018 har også betydning for tallene. Det å fortsatt ta i bruk ny teknologi og bedre produksjonsmetoder, god plantehelse og avlingsframgang, god dyrevelferd og avlsframgang, og lav bruk av antibiotika må fortsatt bidra til produktivitetsvekst og til lavere klimagassutslipp per produsert enhet. God produktivitetsutvikling er en forutsetning for inntektsmålet.

Internasjonale forhold påvirker i økende grad rammebetingelsene for jordbruket og matindustrien. Importen av jordbruksprodukter er økende. Matsektorens konkurransekraft er avgjørende for å opprettholde en høy hjemmemarkedsandel. Tilstrekkelig konkurransekraft er fundamentet for et omfattende norsk jordbruk og for måloppnåelsen på alle områder.

Økt bruk av norske fôrressurser

Budsjettnemndas materiale viser at i 2020 var andelen norsk fôr til husdyrene 82 pst. Ved de forenklede forhandlingene i 2020, ga partene Landbruksdirektoratet i oppdrag å vurdere forbedring av virkemidlene i jordbruksavtalen med sikte på å øke norskandelen. Direktoratet har levert en grundig og god rapport, som også gjør vurderinger av forslag i de siste årenes utredninger fra andre fagmiljøer. Virkemidler innenfor jordbruksavtalens virkeområde som kan bidra til økt bruk av norsk fôr er et viktig oppdrag for avtalepartene. Samtidig har næringen og fôrindustrien et eget ansvar. Økt bruk av norsk fôr er viktig både som en næringsstrategi for å øke produksjonsmulighetene, og det har betydning for norsk matproduksjons omdømme. Det er mye som kan, og bør, gjøres utenfor det jordbruksavtalen kan bidra med. Flere av disse tiltakene er også foretaksøkonomisk lønnsomme for jordbruket. Det er grunn til å være tilbakeholdne med nye tilskuddsordninger, marginale differensieringer og nye reguleringer i et virkemiddelsystem som er omfattende og hvor effekten av justeringer er usikker.

Strukturpolitikken

Stortinget har ved flere anledninger pekt på viktigheten av å legge til rette for en variert bruksstruktur, og betydningen av det for å utnytte arealene over hele landet. Granavolden-plattformen omtaler strukturpolitikken både i sammenheng

med inntektsmålet og i omtalen av å sikre produksjonsgrunnlaget over hele landet:

«Bruke jordbruksoppkjørene til å styrke grunnlaget for en variert bruksstruktur og en geografisk produksjonsfordeling som sikrer produksjonsgrunnlaget i hele landet. Dagens tilskuddsprofil innebærer en nedtrapping i husdyrtilskuddene ved økt driftsomsfang, og det er naturlig at denne nedtrappingen holdes på dagens nivå for å bidra til at produksjon utover et visst driftsomsfang baseres på markedsinntektene.»

I kravet foreslo Jordbrukets forhandlingsutvalg å reversere en del strukturtiltak som ble gjennomført etter forhandlinger på Stortinget i 2014, for å legge bedre til rette for heltidsbrukene. Disse elementene har i hovedsak ligget fast de påfølgende årene, samtidig som partene, ved fordeling av budsjettmidler siden 2015, i betydelig grad har prioritert små og mellomstore bruk. Effekten av dette for melkeproduksjonen er vist gjennom kalkyler i figur 6.2.

Figurene viser at omfordelingen av tilskudd i 2014 var liten sammenlignet med endringen i de påfølgende årene, som i betydelig grad har prioritert små og mellomstore bruk. Figuren illustrerer også effekten av å opprette sone 5b for arealtilskudd grovfôr og avvikle arealtilskudd grovfôr i kornområdene.

Regjeringen legger til grunn at budsjettet på jordbruksavtalen gjør det mulig å gi de samlede tilskuddene den ønskede strukturprofilen, uten å gjeninnføre tak og kutte i tilskudd til foretak som har investert og tilpasset seg rammene fra 2014. Spesielt gjelder det arealtilskuddene. Her er det krevende å forvalte avtrappende satser, fordi det finnes en rekke ulike former for driftssamarbeid og muligheter for å leie entreprenører. Hensikten med strukturprofilen er å kompensere mindre bruk for reelle skalaulemper. Man skal ikke ha stordriftsfordeler i praksis, men likevel høste tilskudd som om man var flere små enheter.

Inntekt – mål og virkemiddel

For bonden som privat næringsdrivende er inntekt et mål i seg selv. Men landbrukspolitisk er inntekt først og fremst et virkemiddel for å nå de overordnede målene. En for sterk prioritering av inntektsmuligheter har flere ganger ført til oppbygging av overkapasitet og overproduksjon. Det bidrar til dårligere inntekter, økte kostnader, lavere verdiskaping og svekket konkurransekraft.

Figur 6.2 Endring i samlet budsjettstøtte per melkeku i 2014 og de påfølgende oppgjør. Kr/ku ved ulike bruksstørrelse i ulike områder

Kilde: Landbruksdirektoratet

Lite effektiv bruk av ressurser svekker både grunnlaget for landbruk over hele landet og annen måloppnåelse i landbrukspolitikken.

I Granavolden-plattformen heter det at regjeringen vil:

«Arbeide for at næringsutøverne i alle produksjoner og på alle typer bruk skal ha reell mulighet til inntektsutvikling på linje med andre i samfunnet. For å sikre rekruttering og inntektsmuligheter for dem som bruker hele eller mesteparten av arbeidskraften sin i næringen, er det viktig å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre i samfunnet. En bærekraftig kostnadsutvikling, god markedstilpasning og produktivitetutvikling vil være en forutsetning for inntektsutviklingen. Målet er at inn-

tekter for bonden i størst mulig grad hentes fra markedet.»

I oppkjøringen til forhandlingene, og i jordbrukets krav, er det igjen reist spørsmålsteget ved grunnlagsmaterialet fra Budsjettneemnda, som benyttes til å måle inntektsutviklingen opp mot inntektsmålsettingen. Problematikeringen synes delvis å ha grunnlag i at mange enkeltutøvere ikke kjenner seg igjen i inntektstallene og sektoravgrensingen i Totalkalkylen for jordbruket. Det er reist kritikk mot avtalepartenes bruk av resultatmålet *Vederlag til arbeid og egenkapital* i forhandlingene. Dette resultatmålet har vært benyttet til å vurdere inntektsutviklingen i sektoren siden 1993, da nivået for inntekt ble forlatt sammen med modellbrukssystemet med sine

effektivitetsnormeringer og tallfesting av levekårfordeler for jordbruket.

I sitt omforente materiale til forhandlingene, leverer Budsjettnemnda bl.a. sektorregnskapet *Totalkalkylen for jordbruket og Referansebruksberegninger*, som er basert på regnskap fra gårdsbrukene som er med i NIBIOs driftsgranskinger. Stortinget har gjentatte ganger sluttet seg til både at vurdering av inntektsutviklingen skal baseres på Totalkalkylen, normalisert regnskap, med resultatmålet *Vederlag til arbeid og egenkapital*, og samtidig understreket at Totalkalkylen ikke er egnet til å måle inntektsnivå i næringen. Om måling av inntekt i jordbruket skriver et flertall på Stortinget i Innst. 251 S (2016–2017):

«Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, erkjenner at det er vanskelig å måle inntekt for selvstendig næringsdrivende og sammenligne dette med lønsmottakere. Flertallet viser til at Totalkalkylen utarbeidet av Budsjettnemnda for jordbruket er egnet til å beskrive inntektsutvikling, og i mindre grad egnet til å måle inntektsnivå.»

Regjeringen legger til grunn at alt ut over samme prosentvise inntektsvekst som for lønsmottagerne, bidrar til å redusere inntektsforskjeller. En ansvarlig jordbrukspolitikk må ta hensyn til den effekten inntektspolitikken har for insentivene til produksjon og for markedet, ikke minst av hensyn til næringen selv. Et marked i balanse er en forutsetning for å kunne legge til rette for

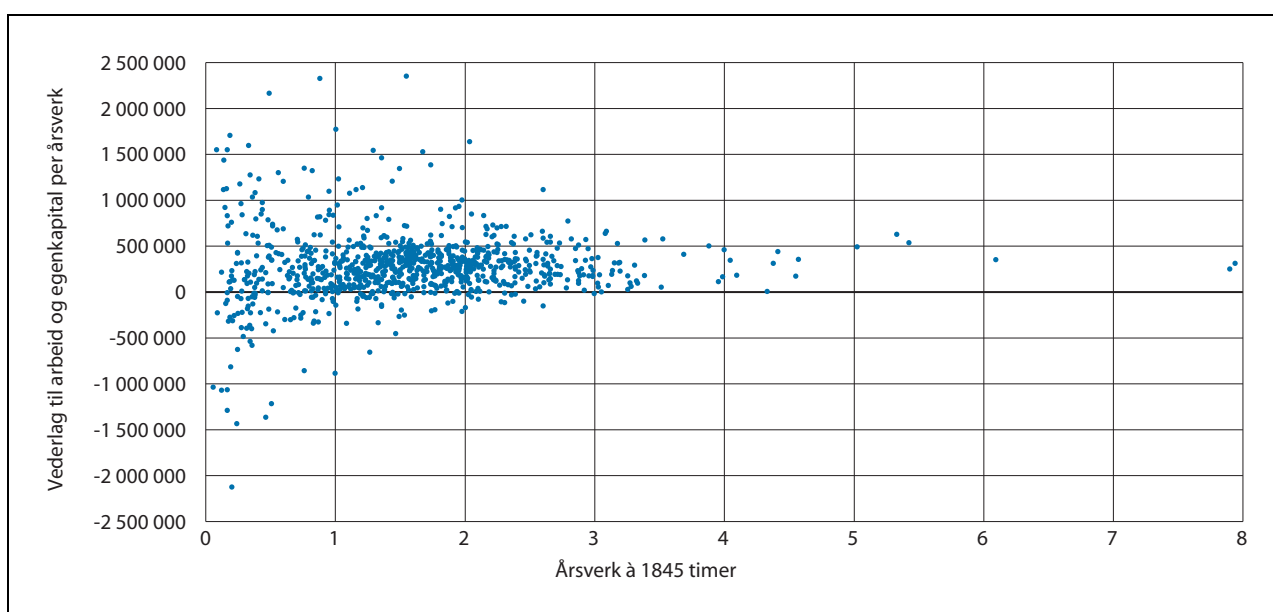
videre inntektsvekst over tid. I jordbruksmeldingen ble det slått fast at også inntektsmålet i større grad enn tidligere må kunne avveies mot andre hensyn. Stortinget sluttet seg til denne føringen.

Å kjenne seg igjen

Totalkalkylen og Referansebrukene har som formål å vise hva innsatsfaktorene arbeid og kapital, herunder jordkapital, kaster av seg, ikke hva bøndene tjener. Den som er registrert som hovedbruker på gårdsbruk har inntekter fra flere kilder, og utfører i gjennomsnitt i underkant av 0,6 årsverk på gården, iflg. foreløpige tall fra SSBs landbruksundersøkelse i 2020. I bondens skattemessige næringsinntekt kan inntekten være fordelt mellom bruker og ektefelle, det kan være gjort skattemessige disposisjoner, rentekostnader er ikke trukket fra og inntekten er ikke relatert til arbeidsinnsats. I tillegg har Stortinget vedtatt at verdien av jordbruksfradraget skal legges til beregnet inntekt før skatt i avtalesammenheng. Det kan også være en kilde til at enkeltbrukere ikke kjenner seg igjen. Utvidelsen av fradraget fra 2020 er en medvirkende årsak til den beregnede inntektsveksten i 2020 og 2021.

Det finnes like mange årsresultat på gårdsbruk som det finnes gårdsbruk i Norge og variasjonen er meget stor. Figur 6.3 viser spredningen i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk i NIBIOs driftsgranskinger.

Jordbrukets forhandlingsutvalg skriver i kravet at jordbruksoppgjøret er et inntektsoppgjør

Figur 6.3 Spredningen i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk i NIBIOs driftsgranskinger

Kilde: NIBIO

for bønder. Både den store spredningen i inntekt for enkeltforetak, og den store inntektsvariasjonen fra år til år, som ikke kan tilskrives rammen i jordbruksoppkjøret viser at oppkjøret verken er, eller kan være, et inntektsoppkjøp i tradisjonell forstand. Det er umulig for avtalepartene, og offentlige myndigheter, å vedta resultatet på bunnlinja i knapt 40 000 jordbruksforetak. Oppkjøret kan bare bidra til å gi inntektsmuligheter, som det vil være opp til den enkelte næringsutøver å utnytte. Resultatet avhenger av en rekke beslutninger som det enkelte foretak rår over, i tillegg til forhold verken staten eller jordbruksorganisasjonene har kontroll over, som forbrukervalg, markedene for innsatsfaktorer, makroøkonomiske forhold, været mv.

Sektoravgrensing og leie av driftsmidler

Totalkalkylen er et sektorregnskap som skal vise totalverdiene som skapes i norsk jordbruk. Det får noen beregningstekniske konsekvenser, jf. kap. 3. Å endre Totalkalkylen til å være noe annet enn et sektorregnskap, er en omfattende prosess, som i tilfelle må utredes grundig. Å endre eller etablere et alternativ til Totalkalkylen, er en omfattende prosess som reiser en rekke prinsipielle og praktiske problemstillinger, også ut over dem som har fremkommet i den offentlige debatten om disse spørsmålene. Disse problemstillingene må i tilfelle utredes grundig.

En av problemstillingene som er reist er håndteringen av de ikke avskrivbare driftsmidlene jord og melkekvote som ikke er eid av aktive produsenter, som problematiseres. Omfanget av jordleie og produksjon på flere melkekvoter har vært relativt stabilt de siste årene. Budsjettnemndas tall påvirker derfor uansett i liten grad den beregnede utviklingen i inntekt. Og det er et vesentlig poeng at jordbruksarealene ikke kan være både eid og leid av jordbrukssektoren. Noe leie skjer for øvrig fra andre aktive jordbruksbedrifter og genererer tilsvarende inntekt for disse.

Resultatmålet

Næringsdrivende bønder må investere kapital for å generere inntekt. Det behøver ikke lønnsinntektene. Resultatmålet *Vederlag til arbeid og egenkapital*, har vært beregnet og benyttet siden 1993 fordi det er et inntektsbegrep for jordbruket som næringsdrivende, som er mest mulig sammenlignbart med lønn for lønnsinntektene. Utgangspunktet er at dette resultatet skal bonden kunne konsumere uten å tære på den investerte kapitalens

kjøpekraft. Det skjer ved at kapitalaldoen inflasjonsjusteres, før hvert års kapitalslit beregnes. Det føres med andre ord en godtgjøring til egenkapitalen knyttet til de avskrivbare driftsmidlene tilsvarende generell prisvekst.

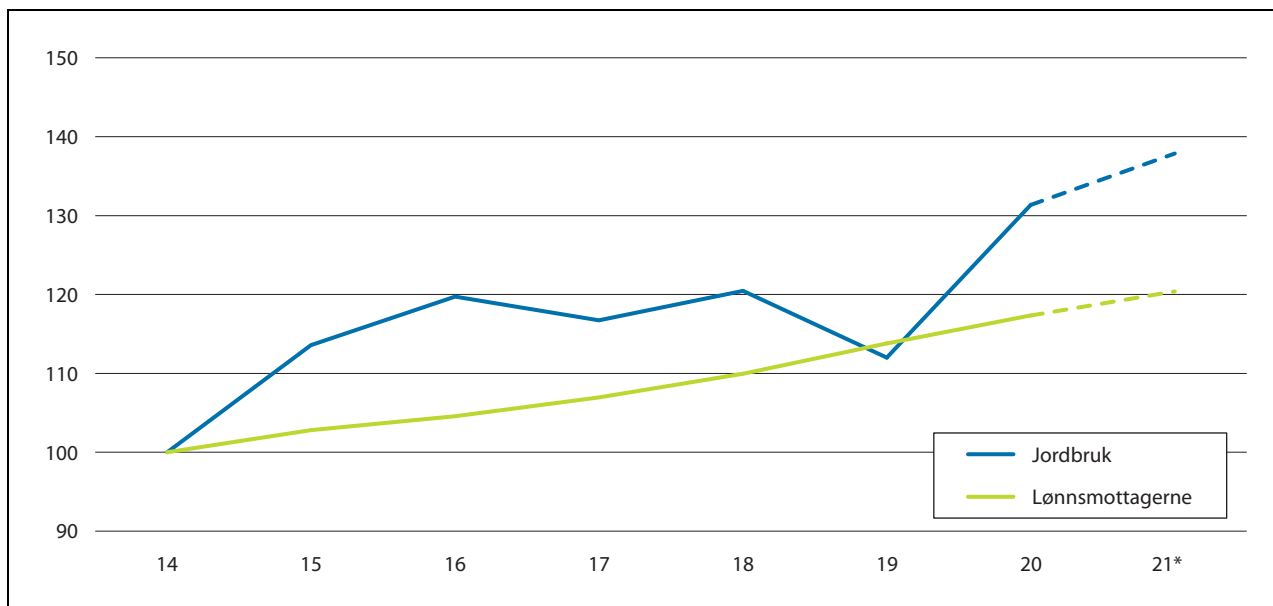
Jordbruket, og bøndenes driftsoverskudd (*Vederlag til arbeid og kapital*) skal gi avkastning både til utført arbeid og næringens investerte egenkapital. Hvor mye av driftsoverskuddet som skal være avkastning til arbeidet, og hvor mye som skal være realavkastning til egenkapitalen er det verken behov for, eller ønskelig, at partene eller staten tar stilling til. Det kan bonden velge selv. Ønsker bonden en høy kapitalavkastning vil mindre av driftsoverskuddet kunne gi avkastning til utført arbeid i foretaket, og motsatt. Hensikten er at *Vederlaget til arbeid og egenkapital* kan bonden konsumere etter egne prioriteringer, slik lønsmottagerne kan med sin inntekt. Dersom partene skulle fastsette en normert realavkastning til egenkapitalen, ville igjen spørsmålet om størrelsen på egenkapitalen som staten/felleskapet skulle garantere en risikofri realavkastning på blir reist.

Budsjettnemnda har også i år lagt frem et omforent grunnlagsmateriale til partene, på et best mulig faglig grunnlag, ut fra de føringer som er lagt fra Storting, regjering og avtalepartene. Nemnda gjør et omfattende arbeid med datainnsamling og diskuterer føringsprinsipper noe som er nødvendig før selve forhandlingene.

Regjeringen vil foreslå at partene i lys av de spørsmål som er reist, og delvis også av Jordbrukets forhandlingsutvalg, setter ned et utvalg. Mandatet til et slikt utvalg bør være å drøfte og klargjøre prinsipper og metoder, samt muligheter og begrensninger, for måling av inntekter for jordbruket som sektor og for bønder som private næringsdrivende, samt grunnlag og forutsetninger for sammenligning av næringsinntekter med lønn for arbeidstakere.

6.2 Grunnlagsmaterialet

Grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) viser betydelig variasjon fra år til år, bl.a. som følge av ekstremvær og pandemien. Stopp i grensehandelen, hjemmekontor og lite reising har gitt økt etterspørsel etter matvarer. Det har gjort at overproduksjon er avløst av økte produksjonsmuligheter i noen sektorer, tømte reguleringslagre, økte priser og lavere reguleringskostnader finansiert med omsetningsavgifter. For kjøtt er økningen i etterspørsel i stor grad dekket av

Figur 6.4 Inntektsutvikling for jordbruket og årslønn for andre grupper. 2014=100

Kilde: BFJ, DTBU og SSB

økt import, for å unngå å bygge opp produksjonskapasitet for en midlertidig etterspørselstopp. For 2020 og 2021 faller det sammen med rekordlav rente og svært lave energipriser. I sum gir dette jordbruket sterk inntektsvekst disse to årene. Den beregnede inntektsveksten forsterkes av at jordbruksfradraget ble utvidet med virkning fra 2020.

I årets beregninger har Budsjettnemnda tatt ut pelsdyrholdet fra Totalkalkylens tidsserier, og ellers innarbeidet ny kunnskap som bedrer tallgrunnlaget. Nemnda har også innarbeidet foreløpige tall for arbeidsforbruket fra SSBs landbruksundersøkelse i 2020. De viser at arbeidsforbruket i 2020 økte for første gang på 50 år. Den lange trenden med færre bruk og mindre arbeidsforbruk har vært avtagende de siste årene. Veksten i 2020 kom i grøntsektoren som normalt benytter mye utenlandsk sesongarbeidskraft, og antas å være forbigående. Nemnda har også innarbeidet anslag på andre økte pandemikostnader i grøntsektoren.

Inntektsutviklingen

Budsjettnemnda skriver at det er større grunn enn vanlig til å vurdere inntektsutviklingen over flere år. Etter at jordbrukets gjennomsnittlige *Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk* (inkl. verdien av jordbruksfradraget) falt med 7 pst. i 2019, økte den med vel 17 pst. i 2020 og ytterligere 5 pst. i budsjettet for 2021. Fra 2019 til 2020 kommer 3 ¼ prosentpoeng (11 400 kroner) av veksten fra kombina-

sjonen av utvidelse av jordbruksfradraget og økt inntekt. I gjennomsnitt har jordbruksinntektene økt med 5 pst. i perioden, mens lønnsveksten har vært 2,7 pst. Jordbrukets kjøpekraft har i perioden 2014–2021 økt med 17 pst., mens lønsmottageres kjøpekraft har økt med 2,2 pst.

Med så stor variasjon, kan inntektsutviklingen fremstilles veldig forskjellig, avhengig av hvilken periode en ser på. Figur 6.4 viser inntektsutviklingen fra 2014, siden det er startåret for økonomiske rammebetingelser lagt av regjeringen Solberg. Jordbruket starter i kravet sin fremstilling av inntektsutviklingen i 2015. Gjennomsnittlig årlig vekst reduseres fra 5 pst. til 3,6 pst. det er likevel klart høyere enn lønsmottagerens 2,7 pst. Også kjøpekraften målt i kroner har vokst sterkere i jordbruket enn for lønsmottakere i perioden 2015–2021.

6.3 Rammen

Etter noen år med stagnasjon og delvis tilbakegang i etterspørselen etter husdyrprodukter, har markedsinntektene i jordbruket igjen økt i 2020 og 2021. Det er stor usikkerhet om utviklingen til 2022, som dette oppgjøret skal legge rammebetingelser for. Det må legges til grunn at matmarkedene, grensehandelen og økonomien i stor grad normaliseres i 2022. Det vil antagelig medføre redusert etterspørsel og økte kostnader. Samtidig har Budsjettnemnda anslått en reduksjon

igjen i arbeidsforbruket i 2022, som følge av normaliseringen i grøntsektoren og en fortsatt underliggende reduksjon i arbeidsforbruket i øvrige produksjoner.

Ved dimensjonering av rammen er det tatt utgangspunkt i anslag for utviklingen i jordbrukets produksjon, kostnadsutvikling, samt arbeidsforbruk og anslag på lønnsvekst, jf. tabell 6.1. For de makroøkonomiske størrelsene er i stor grad SSBs prognoser lagt til grunn. De tekniske forutsetningene om utviklingen fra 2021 til 2022 er de samme som Jordbrukets forhandlingsvalg benyttet i kravet. Prognosen om prisøkning på 2,6 pst. for varer som ikke har målpris kan synes optimistisk.

Det gir følgende anslag:

- Reduksjon i produksjonsvolum på 0,65 pst. fra 2021 til 2022.
- Prisøkning på 2,6 pst. i gjennomsnitt for inntektsposter som ikke er avtaleregulert.
- Reduksjon i volumet av ikke-varige driftsmidler med 0,9 pst.
- Prisøkning på jordbrukets ikke-varige driftsmidler på 1,8 pst.
- Kapitalslit og leasing er beregnet av Budsjett-nemndas sekretariat med grunnlag i generell prisvekst, og SSBs prognose for renteøkning.
- Normalisert rentekostnad er beregnet med samme forutsetninger og økning i lånemassen til en samlet næringsgjeld på 62,4 mrd. kroner.
- I sum er det lagt til grunn en kostnadsvekst på 775 mill. kroner, som jordbruket kompenseres for, jf. tabell 6.1.
- 2,9 pst. reduksjon i arbeidsforbruk, som prognosert av Budsjett-nemnda.
- 3,1 pst. lønnsøkning for lønnsinntakerne.

Budsjett-nemndas prognose for reduksjon i arbeidsforbruket i 2022 på 2,9 pst. henger særlig sammen med at det i 2020 og 2021 ligger inne et forhøyet arbeidsforbruk i grøntsektoren, pga. pandemien. I 2022 forutsettes arbeidsforbruket per dekar i grøntsektoren å være normalisert. For øvrige produksjoner er det med støtte i modellberegninger anslått en reduksjon i arbeidsforbruket på 1,1 pst., bl.a. med grunnlag i SSBs landbruksundersøkelse i 2020. Dette er ikke et effektivitetskrav, men en teknisk prognose på utviklingen, som også henger sammen med prognosen om en reduksjon i produksjonen på 0,65 pst.

Med de tekniske anslagene vil det kunne legges til rette for samme prosentvise inntektsutvikling som andre grupper, fra det høye nivået i 2021 til 2022, med en ramme på 690 mill. kroner. I tillegg foreslås en økning i avtalerammen på 272 mill. kroner, slik at samlet ramme er 962 mill. kroner.

Forslaget legger til rette for en inntektsøkning i jordbruket fra 2021, før oppgjør, til 2022, på om lag 4 ½ pst. (18 700 kroner). Dette legger til rette for at inntektsforskjellen mellom jordbruket og lønnsinntakerne reduseres vesentlig for hele perioden 2014–2022. Økningen i målprisene fra 1. juli 2021 gjør at noe av inntektsveksten tas ut allerede i inneværende år, og det resterende i 2022. På grunn av pandemien er det betydelig usikkerhet om prognosene for 2022.

Vanligvis regner avtalepartene inntektseffekt av hele rammen. Denne rammen er høyere enn det som skal til for å legge til rette for en inntektsvekst på 4 ½ pst., for å bidra til finansiering av klima- og miljøtiltak og en forsvarlig forvaltning av Landbrukets utviklingsfond. Regjeringen mener det er nødvendig å intensivere klima- og miljøarbeidet i

Tabell 6.1 Tekniske anslag og økonomisk ramme. Mill kroner og prosent

	Grunnlag	Volum	Pris	Sum
	Mill. kr			Mill. kr
1. Produksjonsvolum	37 211	-0,65 %		-242
2. Prisendring på varer uten målpris	13 212		2,6 %	346
3. Driftskostnader	22 816	-0,90 %	1,8 %	202
4. Kapitalslit og leasing	9 587			322
5. Normalisert realrentekostnad	354			250
6. Arbeidsforbruk	18 299	-2,9 %	3,1 %	20
A. Sum, forutsatt lik prosentvis vekst som andre grupper				690
B. Økning ut over lik prosentvis vekst				272
SUM, ramme, mill. kroner				962

Tabell 6.2 Finansiering av rammen. Mill. kroner

Sum	962
Netto endring i målpriser fra 01.07.21	400
Endret bevilgning på kap. 1150	490
Overførte midler fra 2020	32
Endret verdi av jordbruksfradraget	40

jordbruket, for å følge opp klimaavtalen og oppnå resultater tidlig i gjennomføringsperioden.

Det er ikke regnet inntektseffekt av 50 mill. kroner av økningen i bevilgningene. Det skyldes både kapitalsituasjonen i LUF og sterk prioritering av klima- og miljøtiltak. Bevilgningen til LUF foreslås økt med 83 mill. kroner. Innenfor Landbrukets utviklingsfond foreslås en sterk prioritering, som gir en økning i utbetaling på ordninger som utbetales til jordbruksforetakene på over 50 millioner kroner.

Regjeringen viser også til at i revidert nasjonalbudsjett er det for 2021 foreslått bevilget 40 mill. kroner til opplæring i grøntnæringa og 3,5 mill. kroner til CWD-tiltak.

Finansieringen av rammen går frem av tabell 6.2. Målprisene økes fra 1. juli 2021 med en årsvirkning på 400 mill. kroner. Fra 2020 er det om lag 32 mill. kroner i overførte midler, som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet fra Budsjett-nemnda. Disse midlene disponeres som en del av rammen. Bevilgningen over kap. 1150 foreslås økt med 490 mill. kroner i 2022. Med prognosene i tabell 6.1 vil verdien av jordbruksfradraget øke med 40 mill. kroner.

Disponeringer i 2021

På kapittel 1150 er 62,3 mill. kroner disponible i 2021. Midlene disponeres til post 73, Pristilskudd

Tabell 6.3 Målprisendringer fra 1. juli 2021

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 538,2	5,47	0,08	123,1
Gris ¹	131,2	33,89	0,87	114,1
Poteter	222,1	5,32	0,16	35,5
Grønnsaker og frukt	3 575,7		2,8 %	100,7
Norsk matkorn	208,7	3,63	0,128	26,6
Sum målprisendringer				400,0

¹ Målpris på gris foreslås avvirket fra 1. juli 2021, men er tatt med her, framfor i varer uten målpris.

korn, til prisnedskrivning og økt tilskudd til matkorn fra 1. juli 2021.

6.4 Fordeling på priser og tiltak

6.4.1 Økning i målprisene

Det foreslås endringer i målprisene som vist i tabell 6.3. Målprisene økes innenfor en samlet ramme på 400 mill. kroner.

Næringsmiddelindustrien

Næringsmiddelindustriens konkurransekraft skal opprettholdes. Bevilgningen til råvareprisordningen (post 70.12) skal ta hensyn til svingninger i volumer, endringer i internasjonale priser, endringer i målpriser og tilskuddsendringer som påvirker råvareprisene til industrien, samt virkninger som følge av mulige svingninger i valutakurser. Bevilgningen til RÅK-industrien økes med 5,3 mill. kroner, som følge av prognosert bevilgningsbehov, inkl. økning i målprisene.

Målprisene for matkorn foreslås økt med 13 øre per kg. Prisnedskrivningstilskuddet til alt norsk korn og tilskudd til matkorn økes, slik at råvareprisen på matkorn øker marginalt.

6.4.2 Endring i bevilgninger over avtalen

Bevilgningene på kapittel 1150, *Til gjennomføring av jordbruksavtalen*, foreslås økt med 490 mill. kroner, jf. vedlegg 1. De foreslåtte bevilgningsendringene inkluderer både endringene som foreslås, og justeringer som følge av endret behov ved gjeldende satser.

6.4.3 Utslag på referansebrukene

Budsjett-nemndas sekretariat har beregnet det kvantumsfaste isolerte utslaget av pris- og til-

skuddsendringer for 2022, inkludert forutsetninger om pris- og kostnadsendringer og økt utnyttning av jordbruksfradraget, som vist i tabell 6.1 og 6.2.

Tabell 6.4 viser at inntektene varierer fra år til år, som følge av en rekke andre forhold enn jordbruksoppkjøret. Herunder spiller periodisering av inntekter i regnskapet og ekstraordinære forhold inn, som tørken i 2018, variasjon i etterbetaling på melkeprisen, kvoteoppkjøp og pandemien. Det er derfor også i referansebrukene nødvendig å vurdere endringene over flere år, jf. for eksempel melk som fra 2020 til 2022 har en beregnet inntektsvekst på 68 900 kroner per årsverk.

Som i jordbrukets krav ser utslagene noe svakere enn i gjennomsnittet i rammeoppsettet, bl.a. pga. prioriteringer i fordelingen og at reduksjonen i arbeidsforbruket i Totalkalkylen i hovedsak gjelder grøntsektoren. Ekstraordinært høyt arbeidsforbruk i grøntsektoren i 2020 og 2021 er forutsatt å falle bort i 2022. På referansebrukene gjelder det bare brukene med frukt og bær og grønnsaker (nr. 9 og 10).

6.5 Andre hovedpunkter

Et betydelig bidrag for å oppfylle klimaavtalen

Et viktig grunnlag for den foreslåtte økonomiske rammen er å bidra til å nå målene i klimaavtalen, og at tiltak iverksettes raskt for å få resultater tidlig i perioden. Det foreslås en betydelig styrking av klima- og miljøsatsingen i jordbruksavtalen, spesielt prioriteres investeringer i klimatiltak som skal bidra til utslippsreduksjoner. Denne satsingen skal bidra til å følge opp klimaavtalen mellom regjeringen og organisasjonene i jordbruket og arbeidet med å nå andre miljømål, eksempelvis innen kulturlandskap og vannmiljø. Videre prioriteres areal- og kulturlandskapstilskudd og beitetilskuddene som bidrar til å opprettholde et variert og levende kulturlandskap og naturmangfold i hele landet.

Totalt økes avsetningen som har klima- og miljøvirkning med 238 mill. kroner fra 2021 til 2022.

Landbrukets utviklingsfond

Landbrukets utviklingsfond inneholder viktige virkemidler for investeringer og utviklingsprogram. Kapitalsituasjonen i fondet er nå slik det foreslås å øke bevilgningen til fondet med 83 mill. kroner, samtidig som innvilgningsrammen reduseres på en del poster. Det innebærer en samlet innvilgningsramme i 2022 på 1 691 mill. kroner. Avsetningen økes med 51 mill. kroner på ordninger som har klima- og miljøinvesteringer som formål

og som har bønder som mottakere: Investerings- og bedriftsutviklingsordningen, verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket, spesielle miljøtiltak i jordbruket, bio-gassordningen og tiltak i beiteområder.

Norsk fôr

I utredningen om økt bruk av norske fôrressurser peker Landbruksdirektoratet på to hovedstrategier for å øke produksjon og bruk av norsk fôr: (1) Øke norskandelen i kraftfôret, (2) Mer og bedre grovfôr.

For å øke norskandelen i kraftfôret må kornproduksjonen forbedres, produksjonen av proteinvekster økes og bruken av alternative proteinkilder i fôret økes. I 2020 var andelen norsk fôr på 82 pst. Å øke andelen videre krever at konkurransekraften til norske fôrråvarer bedres. Det er et arbeid som må pågå kontinuerlig. For å bedre grovfôrproduksjonen vil forskning, rådgiving og bruk av ny teknologi være viktig.

Norsk Landbruksrådgiving (NLR) spiller en viktig rolle for å bidra til økt andel norsk fôr. Det forutsetter et likeverdig rådgivingstilbud over hele landet og at NLR er organisert på en slik måte at oppgavene løses på en effektiv måte. Departementet vil på dette grunnlag gjennomgå støtten til NLR.

Forslaget til jordbruksoppkjøp prioriterer økonomien i produksjon av korn og proteinvekster. Målprisene økes tilsvarende 134 mill. kroner og arealtilskuddene med 13 mill. kroner. Videre foreslås det at, for å gi riktigere prissignaler og å gjøre prissettingen på fôrkorn mer fleksibel og gi større muligheter for markedstilpasning, Landbruksdirektoratet skal utrede innføring av en felles målpris for fôrkorn innen neste års jordbruksoppkjøp. Tiltakene jordbruksavtalen kan bidra med er ellers omtalt sektor for sektor i kapittel 7.

Oppfølging av WTO-avtalen – målpris på svin

Gjennom WTO-avtalen er Norge forpliktet til å overholde et maksimalnivå på AMS (gul støtte) på 11 449 mill. kroner. Målprisen for melk, korn og svinekjøtt utgjør det meste av norsk AMS-nivå. Prognosert produksjonsomfang i 2021 viser at taket på AMS-støtte kan bli overskredet i inneværende år, før effekt av årets oppgjør. Stortinget har tidligere lagt til grunn at når norsk AMS-nivå tilsier det, skal også svinekjøtt legges om til volummodellen, etter de prinsippene som gjelder for den. Denne endringen må gjennomføres fra 1. juli 2021.

Endringer i statsbudsjettet 2021 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2021 m.m.)

Tabell 6.4 Beregnet kvantumsfast helårsvirkning på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer, inkl. anslåtte kostnadsendringer til 2022, inkl. endret verdi av jordbruksfradraget. Kroner per årsverk

	Årsverk	2019			2020			2021			2022		2022-2021		2022-2020	
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	
1 Melk og storfeslakt, 30 årskyr	2,034	323 000	345 500	402 600	414 400	414 400	11 800	11 800	68 900							
2 Korn, 396 dekar korn	0,386	236 900	294 000	260 000	295 900	295 900	35 900	35 900	1 900							
3 Sau, 156 vinterföra sauer	1,197	194 600	230 800	228 200	247 700	247 700	19 500	19 500	16 900							
4 Melkeproduksjon geit, 144 årsgreiter	1,630	436 400	446 700	470 200	477 700	477 700	7 500	7 500	31 000							
5 Svin og korn, 52 avlssvin + 373 dekar korn	1,562	377 500	531 300	607 200	651 900	651 900	44 700	44 700	120 600							
6 Egg og planteprod., 6758 høner + 343 daa korn	1,557	462 300	510 800	526 100	549 100	549 100	23 000	23 000	38 300							
7 Poteter og korn, 121 daa poteter + 313 daa korn	1,360	433 900	462 800	482 700	508 000	508 000	25 300	25 300	45 200							
8 Storfeslakt/ammeku, 31 ammekyr	1,234	180 800	251 900	258 800	274 300	274 300	15 500	15 500	22 400							
9 Frukt og bær, 49 dekar frukt og bær ¹	1,902	387 900	392 600	383 300	436 700	436 700	53 400	53 400	44 100							
10 Grønnsaker, 82 dekar grønnsaker + 286 daa korn ¹	2,288	357 400	350 800	353 700	404 400	404 400	50 700	50 700	53 600							
11 Fjorfekjøtt og planteprodukter, 123 241 fjorfeslakt	1,067	576 300	748 000	711 800	749 600	749 600	37 800	37 800	1 600							
12 Økologisk melk og storfeslakt, 29 årskyr. Landet	2,020	295 700	318 600	372 400	388 100	388 100	15 700	15 700	69 500							
13 Melk, de 1/3 minste melkebrukene, 15 årskyr. Landet	1,756	312 400	330 900	361 400	373 900	373 900	12 500	12 500	43 000							
14 Melk, de 1/3 største melkebrukene, 49 årskyr. Landet	2,418	318 900	344 200	425 000	436 100	436 100	11 100	11 100	91 900							
15 Melk, de 25 største melkebrukene, 66 årskyr. Landet	2,807	340 400	369 200	463 000	474 900	474 900	11 900	11 900	105 700							
16 Melk og storfeslakt, 36 årskyr. Østlandets flatbygder	1,991	284 500	332 200	396 400	405 900	405 900	9 500	9 500	73 700							
17 Melk og storfeslakt, 29 årskyr. Østlandets andre bygder	1,945	391 200	418 100	477 300	491 900	491 900	14 600	14 600	73 800							
18 Melk og storfeslakt, 34 årskyr. Agder/Rogaland, Jæren	1,840	253 600	279 500	355 300	364 200	364 200	8 900	8 900	84 700							
19 Melk og storfeslakt, 26 årskyr. Agder/Rogaland a.bygder	1,916	270 700	311 600	363 400	373 800	373 800	10 400	10 400	62 200							
20 Melk og storfeslakt, 28 årskyr. Vestlandet	2,099	314 400	335 800	387 900	399 400	399 400	11 500	11 500	63 600							
21 Melk og storfeslakt, 34 årskyr. Trøndelag	2,093	339 200	338 100	404 300	414 200	414 200	9 900	9 900	76 100							
22 Melk og storfeslakt, 28 årskyr. Nord-Norge	2,082	333 800	343 100	395 800	405 400	405 400	9 600	9 600	62 300							
23 Korn, <400 dekar korn (234 dekar korn). Østlandet	0,293	143 700	197 000	167 000	207 800	207 800	40 800	40 800	10 800							
24 Korn, de 20 største brukene, 865 dekar korn. Østlandet	0,730	443 000	514 600	491 100	532 400	532 400	41 300	41 300	17 800							
25 Korn og korn/svin, 346 daa korn + 27 avlssvin. Trøndelag	0,798	381 300	526 900	589 100	636 900	636 900	47 800	47 800	110 000							
26 Sau, 142 vinterföra sauer. Vestlandet	1,311	168 000	192 800	191 500	208 200	208 200	16 700	16 700	15 400							
27 Sau, 183 vinterföra sauer. Nord-Norge	1,349	265 200	303 200	298 900	316 400	316 400	17 500	17 500	13 200							
28 Sau, de 25 største sauebrukene, 292 v.f. sauer. Landet	1,662	269 600	302 200	301 300	319 400	319 400	18 100	18 100	17 200							

¹ Forhøyet arbeidsforbruk pga. korona i 2020 og 2021, er tatt ut i 2022.

Videre oppfølging av tiltak for innovasjon og vekst i grøntsektoren

Frukt- og grøntsektoren er i vekst og utgjør om lag 17 pst. av verdiskapingen i landbruket. Sektoren har et stort innovasjonspotensial og forbrukertrender tyder på et økt markedspotensial.

Næringen har satt seg ambisiøse vekstsmål for 2035. Jordbruksavtalen omfatter virkemidler og tiltak som kan bidra til å nå disse målene. Dette gjelder blant annet satsing på rådgiving, investeringer, tiltak for fornybar energi og teknolog utvikling, presisjonsjordbruk, rekruttering, kompetanse, forskning og utvikling, prosjektrettede virkemidler, sortsutvikling og foredling. I tillegg kommer økning i målpriser og distriktstilskudd for frukt, bær, grønnsaker og potet.

En rekke forprosjekter og utredninger som omhandlet ulike deler av grøntsektoren ble igangsatt i 2020, herunder arbeid med utvikling av bærekraftstrategi for sektoren, tiltak for å øke etterspørsel etter norsk frukt og grønt og økt norskandel i offentlige innkjøp, samt tiltak for å bedre samarbeidet i sektoren. Flere av prosjektene vil pågå utover i 2022. Det er viktig å videreføre satsingen på tiltak som kan bidra til økt innovasjon og vekst for grøntsektoren.

Planteprodukter

For å bidra til økt produksjon og økt selvforsyningsgrad på områder hvor det er markedsmuligheter, gjøres følgende hovedendringer:

- Målprisen på matkorn hvete økes med 13 øre per kg.
- Økt prisnedskrivning til korn og økt matkorntilskudd gjør at råvareprisen til mel holdes om lag uendret.

- Bevilgningen til arealtilskuddet til korn økes med 13,1 mill. kroner, ved å øke arealtilskuddet i sone 2 til 7.
- Målprisene på førkorn økes med 10 øre per kg og prisnedskrivningstilskuddet økes, slik at råvarer til kraftfôr blir 2,6 øre dyrere per kg.
- Tilskuddet til lagring av såkorn videreføres med 6 mill. kroner.
- Målprisene på grønnsaker økes med 2,8 pst. og poteter med 16 øre per kg.
- Bevilgningen til distriktstilskuddene til frukt og grønt økes med 3,1 mill. kroner.

Husdyrhold

- Målprisen på melk økes med 8 øre per liter. Grunntilskudd geitemelk økes med 10 øre per liter.
- Driftstilskuddet til melkeproduksjon økes med 10 000 kroner i sone 1–4 og med 14 000 kroner i sone 5–7.
- Driftstilskudd til ammekyr økes om lag som for melkekyr.
- Satser tilskudd husdyr økes, tilsvarende 74,4 mill. kroner.
- Satsene i beitetilskuddene økes tilsvarende 27 mill. kroner.
- Arealtilskudd til grovfôr økes med 60,5 mill. kroner med økte satser fra og med sone 3 til og med sone 7.
- Råvarer til kraftfôr blir 2,6 øre dyrere.
- Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid økes med 2,33 pst, og taket per foretak heves med 2 000 kroner.
- Tilskudd til tiltak i beiteområder økes med 3 mill. kroner til totalt 26 mill. kroner. Av disse øremerkes 6,5 mill. kroner til CWD-tiltak.

7 Nærmere om viktige politikkområder

7.1 Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Ordningene under LUF omfatter virkemidler innenfor næringsutviklings- og miljøtiltak, herunder bl.a. tilskuddsordninger, utviklingsprogrammer og prosjekter.

7.1.1 Økonomisk oversikt over fondet

Regnskap og prognoser for utviklingen av fondet er basert på Landbruksdirektoratets årsrapport for fondet avgitt 26. april 2021. Per 31. desember 2020 var fondets egenkapital 747,9 mill. kroner. Av dette var 744,6 mill. kroner inntående i Norges Bank, inkl. a konto i Innovasjon Norge. 47,7 mill. kroner var utestående investeringslån som ventes tilbakebetalt i løpet av de nærmeste årene. 44,3 mill. kroner er avsatt til tapsfond for risikolån BU. Tabell 7.1 viser kapital situasjonen i LUF.

Fondet har ansvar for innvilgede, men ikke utbetalte tilskudd. Ansvar per 31. desember 2020 er beregnet til 1 932,5 mill. kroner. I tillegg kommer ansvar for rentestøtteordningen som per 31.12.2020 er beregnet til 90,7 mill. kroner.

Tilskuddsrammen fra fondet har i flere år vært vesentlig høyere enn bevilgningen inn til fondet, noe som har medført et relativt stort negativt årsresultat for fondet i flere år. Ettersom fondet har hatt en relativt stor egenkapital med årlig tilførsel av innbetalinger i form av tilbakebetaling av investeringslån, har det vært mulig å budsjettere med et visst negativt årsresultat fra jordbruksavtalepartenes side. Årsresultatet for 2020 på -577,5 mill. kroner ble imidlertid vesentlig høyere enn det forventede resultatet som ble oppgitt i Prop. 118 S (2019–2020) – Jordbruksoppgjøret 2020 m.m. Avviket skyldes bl.a. mangelfull prognosesetting i rapporteringen fra Landbruksdirektoratet i forbindelse med jordbruksoppgjøret 2020. Dette førte til at utbetalingene ble vesentlig større enn ventet og at egenkapitalen ble redusert raskere enn forventet. Prognosesettingen og rutineene for denne er gjennomgått i forbindelse med rapportering til årets jordbruksoppgjør slik at lignende feil ikke skal oppstå fremover.

Kapitalsituasjonen og likviditetsutviklingen for LUF må holdes under oppsyn. Ordninger med store ubenyttede rammer må gjennomgås, og det må etableres et felles system for budsjettering og håndtering av underforbruk på tilskuddsordningene under fondet. Ved årsskiftet 2020/2021 stod det totalt 283 mill. kroner i ubenyttede midler på ordningene som er finansiert over LUF, herunder nærmere 100 mill. kroner i ubenyttede midler på dreneringsordningen. Etter en gjennomgang av denne oversikten, der det er tatt hensyn til forventet aktivitet i 2021, ser departementet at det er mulig å inndra i overkant av 100 mill. kroner av de ubenyttede midlene umiddelbart. Dette omfatter inndragning av totalt 50 mill. kroner av ubenyttede midler fra dreneringsordningen, 11 mill. kroner fra skogmidlene, 20 mill. kroner fra Utviklingsprogrammet, 15 mill. kroner fra avviklede ordninger og reduksjon av tapsfond risikolån BU med 5 mill. kroner, samt inndragning av 6 mill. kroner fra andre ordninger. Fremover i tid må det budsjetteres med en bedre balanse mellom bevilgningen til fondet og den samlede tilskuddsrammen fra fondet. Egenkapitalen bør minimum være 100 mill. kroner for å ha en tilstrekkelig sikkerhet for å kunne dekke utbetalingsforpliktelser. Med bakgrunn i dette foreslås det at bevilgningen til fondet økes med 83 mill. kroner i 2022 og at tilskuddsrammen fra fondet reduseres med 17 mill. kroner. Den utfordrende situasjonen til fondet vil fortsette inn i 2023 og det vil være behov for å følge opp med ytterligere tiltak for å styrke fondet fremover i tid.

7.1.2 Tilskuddsramme for LUF

Tabell 7.2 viser tilskuddsramme for LUF i 2022, samt endring i tilskuddsramme fra 2021 til 2022. Tilskuddsrammen for fondet for 2022 foreslås redusert med 17 mill. kroner og settes til totalt 1 691 mill. kroner. I tillegg kommer utbetalingsforpliktelser for rentestøtteordningen på 10 mill. kroner.

En vesentlig del av tilskuddsrammen for LUF for 2022 er avsatt til ordninger som skal stimulere til investering og bedriftsutvikling, næringsutvik-

Tabell 7.1 Framføring av kapitalsituasjonen for LUF for 2020–2022. Mill. kroner

	Regnskap 2020	Prognose 2021	Prognose 2022
Bevilgning	1 250,6	1 295,6	1 378,6
Engangsoverføring	9,5	0,0	0,0
Renteinntekter	7,8	0,0	0,0
Andre inntekter inkl. bevilgning fra kap. 1149.71	67,3	69,3	69,3
Sum tilførsel	1 335,2	1 364,9	1 447,9
Utbetalinger jf. årsrapport for LUF 2020	1 912,6	1 815,3	1 773,6
Endring i tilskuddsramme			-17,0
Sum utbetalinger	1 912,6	1 815,3	1 756,6
Årsresultat	-577,5	-450,4	-308,8
<i>Utvikling i egenkapital</i>			
Innestående i Norges Bank, inkl. a konto IN	744,6	317,9	130,8
Utestående investeringslån	47,7	23,9	9,2
Inndragning av ubenyttede midler		107,0	
Sum eiendeler	792,2	448,8	140,0
Tapsfond BU risikolån	44,3	39,3	39,3
Disponibel egenkapital	747,9	409,5	100,7
<i>Utvikling i likviditet</i>			
Tilført årsbevilgning og andre inntekter	1 335,2	1 364,9	1 447,9
Netto tilførsel av kapital ifm. Investeringslån (avdrag)	35,5	23,8	14,7
Disponibel likviditet	1 370,7	1 388,6	1 462,5
Utbetalinger	1 912,6	1 815,3	1 756,6
Endring i likviditet	-541,9	-426,7	-294,1

ling og gründerskap i landbruket. Skogbruk, og ordninger knyttet til klima- og miljøtiltak, utgjør en annen sentral del av tilskuddsrammen til fondet. Det er nødvendig å følge opp klimameldingen (Klimaplan 2021–2030) og klimaavtalen med jord-

bruket, og ordninger som bidrar til klima- og miljøinvesteringer er følgelig prioritert. Utover dette har den krevende situasjonen for fondet gjort det nødvendig å gjøre strenge prioriteringer mellom ordningene i fondet.

Tabell 7.2 Tilskuddsramme for LUF. Mill. kroner

	2021	2022	Endring 2021–2022
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	664,5	679,5	15,0
Nasjonale tilretteleggingsmidler	8,0	6,0	-2,0
Inn på tunet-løftet del 2	3,0	3,0	0,0
Regionale tilretteleggingsmidler	48,0	43,0	-5,0
Områderettet innsats			
<i>Arktisk landbruk</i>	4,0	4,0	0,0
<i>Fjellandbruket</i>	4,0	4,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket			
<i>Regionale kompetansenettverk for lokalmat¹</i>	14,7	12,7	-2,0
<i>Regionale tilskudd til rekruttering og komp.heving</i>	14,0	12,0	-2,0
<i>Nasjonal modell for voksenagronom</i>	17,0	17,0	0,0
<i>Mentorordning</i>	4,0	3,0	-1,0
Forskning og utvikling	82,0	77,0	-5,0
PRESIS – Presisjonsjordbruk i praksis	4,0	4,0	0,0
Stiftelsen Norsk Mat (tidl. Matmerk)	63,0	57,0	-6,0
Utviklingsprogrammet ²	91,3	85,3	-6,0
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologi- utvikling i landbruket	97,0	112,0	15,0
Skogbruk	257,0	221,0	-36,0
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	2,0	2,0	0,0
Midler til konfliktforeb. tiltak jordbruk/reindrift	1,5	1,5	0,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	132,0	147,0	15,0
Drenering	68,0	68,0	0,0
Tilskudd til tiltak i beiteområder	23,0	26,0	3,0
Handlingsplan for plantevernmidler	12,0	12,0	0,0
Klima- og miljøprogram	28,0	28,0	0,0
Biogass	9,0	12,0	3,0
Støtte verdensarvområdene og utv. Kulturlandskap	23,0	23,0	0,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	34,0	31,0	-3,0
SUM tilskuddsramme	1 708,0	1 691,0	-17,0

¹ Rammen inkluderer administrasjonskostnader for ordningen på 0,7 mill. kroner, som i 2020 ble overført fra Utviklingsprogrammet i Innovasjon Norge.

² Rammen for 2021 er 0,7 mill. kroner lavere enn oppgitt i Prop. 118 S (2019–2020). Dette skyldes at uttrekket på administrasjonskostnader for de regionale kompetansenettverkene som ble overført til fylkeskommunen i 2020 ikke ble synliggjort i tabellen.

7.2 Rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket

Regjeringen vil bidra til fortsatt vekst og utvikling i alle typer næringer basert på landbrukets ressurser. Utviklingen innen lokal mat og drikke har vært spesielt god de siste årene. Denne utviklingen er et resultat av langsiktig arbeid og bevisst politikk for å ivareta og utvikle tilgjengelige ressurser. Dette ligger også til grunn for regjeringens nylig fremlagte strategi for Matnasjonen Norge. Strategien er en felles plattform for videre utvikling av Norge som matnasjon frem mot 2030. Strategien vektlegger samspillet mellom volumproduksjon og småskalaproduksjon, og mellom ivaretagelse av tradisjoner og fornying gjennom innovasjoner for å bidra til å bygge et fremtidsrettet norsk matproduksjon som stimulerer til sysselsetting og verdiskaping i hele landet. Den peker også på betydningen av samarbeid på tvers av sektorer, blant annet mellom blå og grønn sektor, og mellom matproduksjon og reiseliv. Flere av virkemidlene som ligger under Landbrukets utviklingsfond er viktige for å følge opp strategien. Meld. St. 31 (2014–2015) *Garden som ressurs – marknaden som mål* og Meld. St. 11 (2016–2017) *Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*, samt Stortingets behandling av disse, er også retningsgivende for satsingen på rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket.

Sentrale mål for virkemidlene er å legge til rette for flere gründere, flere vekstkraftige bedrifter og innovative næringsmiljøer i landbruket. Risikoavlastende virkemidler er et viktig bidrag til å få en mer konkurransedyktig og fremtidsrettet landbruksproduksjon over hele landet. Flere av virkemidlene har videre som mål å lette oppstartsutfordringer og bidra til kompetanseutvikling i næringen. Ordningene har derfor betydning for rekrutteringen til landbruket.

I Granavolden-plattformen pekes det på at innretningen på kapitaltilgangen og investeringsvirkemidlene for alle bruksstørrelser gjennom Innovasjon Norge skal vurderes for å bidra til fornying av driftsbygninger og rekruttering. Videre legger regjeringen vekt på å styrke grunnlaget for skogbruket gjennom kostnadsreducerende tiltak, fjerning av flaskehalsen i infrastrukturen og utbygging av skogsbilveier og tømmerkaier. Det vises også til styrking av FoU-innsats knyttet til utvikling av plantesorter og dyreegenskaper som er godt tilpasset fremtidige klimakrav og endrede produksjonsforhold, samt styrking av landbruksutdanning og iverksetting av kompetanserettede tiltak for å stimulere til rekruttering til næringene.

Avvikling av regionalt bygdeutviklingsprogram som en overbygning for regionale strategier for landbruk

Den regionale planstrukturen på landbruksområdet består av 3 programmer, herunder regionalt miljøprogram, regionalt skog- og klimaprogram og regionalt næringsprogram. I tillegg til de tre delprogrammene skal regionalt bygdeutviklingsprogram (RBU) være en overordnet strategi og synliggjøre synergier og koblinger mellom de tre programmene. I forbindelse med regionreformen ble ansvaret for regionalt næringsprogram overført fra statsforvalteren til fylkeskommunene, mens statsforvalteren fremdeles har ansvar for de to øvrige delprogrammene.

Det er ønskelig å legge til rette for en god og målrettet planstruktur på landbruksområdet. Merverdien ved å ha et regionalt bygdeutviklingsprogram vurderes som begrenset og mange regioner har allerede valgt å gå bort fra systemet for å få en bedre integrering med øvrige regionale plansystemer. Med bakgrunn i dette foreslås det å avvikle RBU som en overbygning for de tre regionale strategidokumentene på landbruk. Det legges til grunn at statsforvalteren fortsatt skal utarbeide regionalt miljøprogram og regionalt skog- og klimaprogram i samarbeid med det regionale partnerskapet. Når det gjelder regionalt næringsprogram bør det være opp til fylkeskommunen å vurdere om dette skal være et eget program, eller integreres i øvrige regionale næringsstrategier. Endringene skal ikke rokke ved det regionale partnerskapet på landbruk sin involvering i planarbeidet på landbruksområdet og det understrekes at faglagene i landbruket fremdeles må være involvert i strategiarbeidet.

7.2.1 Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midler)

Midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket har et todelt formål; å bidra til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommene, med mål om økt sysselsetting, og å bidra til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket, med særskilt mål om effektivisering av produksjonen. Gjennom investeringer og moderniseringer i driftsapparatet og bruk av ny teknologi, oppnås effektivisering og økt produktivitet i landbruket. Modernisering av driftsapparatet gir også mulighet for en mer miljøvennlig produksjon og mindre utslipp av klimagasser med f.eks. bedre energieffektivisering og bedre utnytting av avfall, restråstoff og biologiske ressurser.

Ordningen er også et målrettet virkemiddel for å fremme rekruttering til næringen, både fordi yngre gårdbrukere investerer i større grad enn eldre, og også fordi mange eldre som investerer gjør det for å legge til rette for neste generasjon. Næringsutøvere under 35 år er prioritert i deler av regelverket.

NIBIO har, på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet, utarbeidet en rapport der det er gjort beregninger av investeringsbehovet innen melkeproduksjon som følge av kravet om løsdrift for storfe som trer i kraft i 2034. Rapporten gjør rede for status for omlegging fra bås-fjøs til løsdriftsfjøs både nasjonalt og regionalt. Det er også gjort beregninger av investeringsbehovet fremover i tid. I 2019 var nærmere 60 pst. av besetningene fremdeles i bås-fjøs og 37 pst. av melka ble produsert i bås-fjøs. Utfordringene er særskilt store i Vestland og Innlandet. NIBIO anslår et samlet investeringsbehov på 18–23 mrd. kroner frem mot 2034 for å imøtekomme kravet om løsdrift.

Statens bidrag til investeringer i landbruket er i dag betydelig. I perioden 2014–2021 har avsetningen til IBU-midlene økt med i overkant av 26 pst. (136,5 mill. kroner). Det er et høyt aktivitetsnivå i dagens investeringer i løsdriftsfjøs. Gjennom tydelige nasjonale og regionale prioriteringer i virkemiddelbruken er det etter regjeringens vurdering mulig å legge tilstrekkelig til rette for nødvendige investeringer de neste 13 årene uten en særskilt investeringspakke.

Investeringsprosjekter med 15–30 kyr har blitt særlig prioritert i de senere års jordbruksoppgjør. Disse prosjektene har i gjennomsnitt fått en høyere andel tilskudd enn øvrige investeringsprosjekt. Andelen prosjekter som etter investering er innenfor bruksstørrelsen 15–30 årskyr har økt fra 25 pst. i 2016 til i underkant av 45 pst. i 2020. Prioriteringen har således hatt effekt og foreslås videreført.

Det er en ambisjon å øke produksjon og forbruk av norsk frukt og grønt. Investeringsvirkemidlene skal også bidra til nødvendige investeringer i grøntsektoren. De siste to årene har det blitt avsatt en egen ramme innenfor IBU-ordningen til dette formålet. Rammen har blitt avsatt på nasjonalt nivå og midlene har ikke blitt tildelt fylkene som en del av den fylkesvise rammen. Dette har ført til en stor økning i investeringsprosjekt innen grøntproduksjon og særskilt knyttet til lager- og sorteringsanlegg, nyplanting innen frukt og bær og vanningsanlegg. Samtidig som man med dette har fått en god mobilisering og prioritering av grøntsektoren, har en slik øremerking av

delar av IBU-rammen ført til mindre handlingsrom for prioritering av andre produksjoner, og det har f.eks. vært en nedgang i totale tilsagn gitt til investeringer i melkeproduksjon. For å få en best mulig utnytting av tilskuddsmidlene, der regionale utfordringer og muligheter i større grad legges til grunn for investeringene, foreslås det å avvikle den særskilte tilskuddsrammen til grøntsektoren. Støtte til frukt-, grønt- og veksthusnæringen skal fremdeles være et tydelig prioritert område, men uten en egen øremerket ramme, lik praksisen for øvrige produksjoner.

Det presiseres for øvrig at utgangspunktet for tilskudd gitt over IBU-ordningen er investeringer knyttet til landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt. Det er derfor ikke anledning til å gi investeringstilskudd over denne ordningen uten at det skjer med utgangspunkt i en landbrukseiendom.

Det har videre vært en føring at støtte over IBU-ordningen til omlegging fra fossil energi til fornybar energi i veksthus må sees i sammenheng med støtte fra Enova. Etter nærmere dialog med Innovasjon Norge om praksis her, er det naturlig at denne føringen legges til Verdskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket, siden den har liten relevans for IBU-ordningen. Det foreslås av den grunn at føringen utgår under IBU-ordningen.

Det er en generell føring for IBU-midlene å prioritere klima- og energieffektive løsninger. I jordbruksoppgjøret i 2020 ble det enighet om å innføre et ekstra tilskudd til investering i landbruksbygg i tre for å premiere landbruksbygg innen tradisjonelt landbruk som har tre som byggemateriale. For å få opp aktiviteten på dette området ble det bestemt at tilskuddet skulle ha en varighet på tre år. I 2020 ble det bevilget 33,7 mill. kroner til 142 prosjekter som bygde i tre. Størst aktivitet finner vi i fylkene med de største fylkesvise IBU-rammene; Innlandet, Trøndelag og Vestland. I jordbrukets krav bes det om at tiltaket evalueres til jordbruksforhandlingene 2022. Det foreslås på bakgrunn av dette at Innovasjon Norge gis ansvar for å evaluere tiltaket innen 1.2.2022.

Håndtering av gjødsel i forbindelse med husdyrproduksjon er viktig både for å forhindre forurensning og for å kunne få til en best mulig utnytting av gjødsel som ressurs. I forbindelse med investering i nye produksjonsanlegg er gjødselhåndtering og andre tiltak som kan bidra til redusert klima- og miljøbelastning en del av prosjekteringen og en del av det som godkjennes som tilskuddsberettigede kostnader. I tillegg til dette er det anledning til å søke om tilskudd til bygging av

gjødsellager i seg selv. Ordningen er per i dag mest brukt i vestland fylkene og i Trøndelag. I jordbrukets krav foreslås det å heve tilskuddsatsen fra 20 pst. til 25 pst. av godkjent kostnadsoverslag, samt øke den øvre grensen for tilskudd fra 100 000 kroner til 200 000 kroner, og at tilskudd til biorestlager for ett eller flere gårdsbruk også må være en del av denne prioriteringen. Regjeringen er enig og foreslår å endre disse føringene i tråd med jordbrukets forslag. I tillegg foreslås det at det åpnes for å gi tilskudd til prosjekter som inkluderer gjødselseparatorer. Med bakgrunn i oppprioriteringen av investeringer i gjødsellager og -separatorer foreslås det at avsetningen til IBU-ordningen økes med 15 mill. kroner og settes til 679,5 mill. kroner for 2022.

Risikolån

Ordningen med risikolån landbruk over IBU-ordningen er et supplerende verktøy som kan benyttes til å redusere risikoen i investeringsprosjekt særskilt i områder med lavt pantegrunnlag. Innlån skjer gjennom Innovasjon Norges generelle innlånsvirksomhet, mens tapsavsetningen skjer fra IBU-ordningen og er balanseført i regnskapet til Landbrukets utviklingsfond. Gjennomgangen av ordningen fra 2017 viste at 79 pst. av alle risikolån gitt i perioden 2006–2016 ble gitt innenfor sone 3 i det distriktpolitiske virkeområdet. I disse områdene med lavt pantegrunnlag vil en slik toppfinansiering i begrenset grad være mulig i det private markedet.

Ordningen videreføres med en ramme på 100 mill. kroner. Størrelsen på tapsavsetningen har de siste årene økt fra 38,5 mill. kroner i 2018 til 44,3 mill. kroner i 2021, mens størrelsen på porteføljen har vært stabil. Det foreslås at tapsfondet reduseres til 39,3 mill. kroner og at 5 mill. kroner tilbakeføres Landbrukets Utviklingsfond i 2021 som et ledd i å styrke egenkapitalen. Det vurderes per nå at det ikke er behov for å tilføre tapsfondet ytterligere midler for 2022, men dette bør vurderes nærmere ved årsskiftet.

Samlede nasjonale føringer for 2022:

Forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket skal legges til grunn for forvaltningen av midlene. Det foreslås at de samlede nasjonale føringer for forvaltningen av IBU-midler i 2022 er følgende:

- Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres til produksjoner med markedspotensial.

- Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med fast toppdekke eller minimum 10 måneders lagringskapasitet, samt til biorestlager med fast toppdekke og med kapasitet til sesongbehovet for biorest. Det kan også gis tilskudd til anlegg med gjødselseparator. Tilskuddet er avgrenset til 25 pst. av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket med en øvre grense på 200 000 kroner per prosjekt.
- Prosjekt med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres. Ved bruk av tre som byggemateriale, kan det i tillegg gis et tilskudd på inntil 20 pst. av innvilget tilskudd etter § 3 c, første ledd i forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket, avgrenset oppover til 400 000 kroner. Det skal tas hensyn til graden av trebruk i prosjektet ved utmåling av tilskudd.
- Støtte til frukt-, grønt- og veksthusnæringen skal prioriteres. Det kan gis tilskudd til investering, kompetanse- og produktutvikling til produsenter i grøntnæringen. Nye produsenter bør prioriteres ved markedsvekst. Småskala produksjon av grønnsaker, frukt og bær er en del av målområdet.
- I kornproduksjonen skal tilskudd til tørke- og lageranlegg prioriteres.
- I vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene må det tas hensyn til det samlede næringsgrunnlaget på bruket.
- Ulike eierformer skal likestilles ved prioritering mellom søknader.
- Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling av støtte. Innen melkeproduksjon er det særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med 15–30 kyr.
- Det skal tas hensyn til nye krav til dyrevelferd og behov for fornying av driftsapparatet.
- Økologiske produsenter som må gjøre større investeringer som følge av endrede krav knyttet til implementering av EUs økologiregelverk, skal prioriteres.
- Det kan gis inntil 100 mill. kroner i risikolån der tapsavsetningen skjer innenfor rammen av IBU-midlene.
- Strategiske føringer fra det regionale partnerskapet er avgrenset til prioritering mellom ulike produksjoner og mellom ulike områder i den enkelte regionen/fylket. Faglagene skal inngå i de regionale partnerskapene.
- Maksimal prosentsats for tilskudd til investeringer blir videreført med inntil 35 pst. av godkjent kostnadsoverslag for investeringen. Den øvre grensen for tilskudd på 2 mill. kroner per

prosjekt, med unntak for Troms og Finnmark, blir også videreført.

7.2.2 Nasjonale tilretteleggingsmidler

Formålet med midlene er å bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tilretteleggende tiltak som bidrar til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi. Målgruppen for ordningen er bl.a. organisasjoner, forsknings- og utviklingsinstitusjoner, samt fylkeskommuner og kommuner. Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet. Forskrift om tilskudd til nasjonale tilretteleggings tiltak til næringsutvikling og kompetanseheving i landbruket ligger til grunn for forvaltningen av midlene.

Midlene må ses i sammenheng med bedriftsrettede virkemidler innen næringsutvikling forvaltet av Innovasjon Norge, samt regionale tilretteleggingsmidler innen næringsutvikling og kompetanseheving forvaltet av fylkeskommunen.

Det foreslås at avsetningen for 2022 reduseres med 2 mill. kroner til 6 mill. kroner.

7.2.3 Inn på tunet-løftet 2

Inn på tunet-løftet skal være utløsende for både tjeneste- og næringspotensialet for Inn på tunet, blant annet gjennom å utvikle markedet og legge til rette for informasjon om og økt etterspørsel etter godkjente Inn på tunet-tilbud. Landbruksdirektoratet har prosjektlederansvaret for satsingen. I tillegg til midler over jordbruksavtalen er satsingen tilført 3 mill. kroner fra revidert nasjonalbudsjett for 2019.

Det er avsatt 3 mill. kroner per år i 3 år (2020–2022) til Inn på tunet-løftet 2 over jordbruksavtalen. 2022 er det siste året satsingen finansieres over avtalen.

7.2.4 Regionale tilretteleggingsmidler i landbruket

De regionale tilretteleggingsmidlene skal bidra til utvikling og fornying av det tradisjonelle landbruket og å understøtte utvikling av andre landbruksbaserte næringer gjennom utviklings- og mobiliseringstiltak. Midlene skal støtte opp om innledende faser og arbeid knyttet til landbruksbasert næringsutvikling regionalt, og kan gis til bl.a. kommuner, organisasjoner og forsknings- og utviklingsinstitusjoner. Ordningen forvaltes av fylkeskommunene. Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og

kompetanseheving ligger til grunn for forvaltningen av ordningen.

Det foreslås at avsetningen til regionale tilretteleggingsmidler i landbruket reduseres med 5 mill. kroner til 43 mill. kroner i 2022. Det forutsettes ellers at den strategiske innretningen på bruken av tilretteleggingsmidlene er godt samordnet med den strategiske innretningen for de bedriftsrettede virkemidlene regionalt og at arbeidet er godt forankret i de regionale partnerskapene.

7.2.5 Områderettet innsats

Med utgangspunkt i erfaringene fra tidligere arbeid med områderettet innsats, vedtok avtalepartene å avsette ytterligere midler over jordbruksavtalen til fjellandbruket og arktisk landbruk i 2019, med sikte på en 3-årig satsing. Avtalepartene ble enige om å øke avsetningen til områderettet innsats til 8 mill. kroner i 2020. Bevilgningen ble videreført for 2021, fordelt med 4 mill. kroner til arktisk landbruk og 4 mill. kroner til fjellandbruket.

Fjellandbruket omfatter utvalgte områder i Trøndelag, Innlandet, Vestfold og Telemark og Viken. Statsforvalteren i Trøndelag har et koordinerende ansvar for forvaltningen av midlene opp mot øvrige statsforvaltere, næringsorganisasjonene, fylkeskommunene og andre aktører i de berørte områdene.

Satsingen på *arktisk landbruk* omfatter Nordland, Troms og Finnmark. Statsforvalteren i Troms og Finnmark har et koordinerende ansvar for forvaltningen av midlene opp mot Statsforvalteren i Nordland, næringsorganisasjonene, fylkeskommunene, og andre aktører.

For begge satsingene er regionale næringsstrategier førende for tematikk og innretning på bruken av midlene, og det legges vekt på synergier med andre ordninger og god forankring i landbruksnæringene. I rapporteringen peker statsforvalterne på at man gjennom midlene får rettet en særskilt innsats mot synliggjøring, mobiliserings- og rekrutteringsarbeid og gjennomføring av prosjekter for å bidra til økt ressursutnyttelse og verdiskaping.

Gjennom to prosjektperioder er det bevilget til sammen 49 mill. kroner til områderettet innsats over LUF. 2021 er siste år i andre prosjektperiode, og sluttrapportering vil foreligge i 2022. Områderettet innsats har så langt ikke vært gjenstand for en evaluering.

Det foreslås at avsetningen til områderettet innsats videreføres med 4 mill. kroner til arktisk

landbruk og 4 mill. kroner til fjellandbruket for 2022. Av den totale bevilgningen skal 0,5 mill. kroner benyttes til å gjennomføre en ekstern evaluering.

7.2.6 Rekruttering og kompetanseheving i landbruket

Agronomisk kompetanse og kunnskapsbasert driftsledelse er viktig for et bærekraftig landbruk, og for å nå målet om økt matproduksjon. Et godt opplærings- og utdanningssystem bidrar til å tilby utøverne i landbruket riktig kompetanse. I tillegg til det formelle utdanningssystemet, er ulike rådgivingstjenester, nettverk, kurs og mentorordninger m.m. viktige kilder til kompetanseheving for næringsutøverne i landbruket. Kompetansebehovet i næringen er variert og avhenger bl.a. av type produksjon. En rekke av ordningene over jordbruksavtalen bidrar til å styrke kompetansen i næringen, spesielt ordninger innenfor Landbrukets utviklingsfond.

I tillegg til ordningene som omtales nedenfor, omfatter IBU-ordningen, Utviklingsprogrammet, de nasjonale tilretteleggingsmidlene, de regionale kompetansenettverkene for lokalmat og avsetningen til skogbruk kompetansehevende tiltak for den enkelte næringsutøver. Rådgivingstjenesten i form av Norsk landbruksrådgiving er en sentral aktør for kompetanseheving i landbruket, og en bidragsyter til kunnskapsbasert utvikling av produksjonsgrunnlaget på den enkelte gård.

Rekruttering til landbruksfagene i videregående skole, under utdanningsprogrammet naturbruk, har vist en jevn økning i antall søkere over flere år. Målrettede rekrutteringstiltak og større oppmerksomhet på betydningen av grønne næringer, kan ha bidratt til denne utviklingen. Imidlertid er det få søkere til disse fagene sammenlignet med andre fag i videregående skole. Den relativt svake rekrutteringen til landbruks- og gartnerutdanningen i videregående skole kan få konsekvenser for kompetansen i landbruket. Det er i dag ingen fylkeskommunale skoler og bare to friskoler som tilbyr gartnerutdanning. Årsaken er lave søkertall. Det er først til neste år man vil se effekten på søkertallene av ny opplæringsmodell for gartnerfaget, fra treårig skoleløp til to år i skole og to år i lære som fører til fagbrev.

Det har de senere årene blitt gjennomført flere utredninger og nedsatt flere arbeidsgrupper for å se på utfordringer knyttet til rekruttering og kompetanseheving i landbruket. Som en oppfølging av jordbruksoppgjøret 2019 har NIBIO gjennomført en utredning om kompetansebehovet

i landbrukets verdikjede jf. omtale av rapporten i kapittel 3.3.3.9. Våren 2021 avleverte et regjeringsnedsatt rådgivende utvalg en rapport om utfordringer og muligheter for økt rekruttering til mat- og måltidsbransjen. Rapporten peker på flere tiltak for at flere unge skal velge mat- og måltidsbransjen som sin karrierevei.

Når det gjelder spørsmål om rekruttering til landbruket spesielt, ble dette behandlet i en partsammensatt arbeidsgruppe som ble nedsatt i forbindelse med Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2014. I arbeidsgruppens rapport «Økt rekruttering landbruket. Mangfold og muligheter for fremtiden» ble det sett på ulike utfordringer knyttet til rekruttering, herunder kompetansebehov, likestilling, virkemiddelbruk m.m.

I jordbrukets krav ble det foreslått at det nedsettes et partssammensatt utvalg som skal se på likestillingsutfordringer i landbruket. Med bakgrunn i de nevnte evalueringene og arbeidsgrupperapportene mener regjeringen at det ikke er behov for en ny arbeidsgruppe nå, men at det kan være grunnlag for å ha dialog med jordbruket om oppfølging av de nevnte arbeidene.

Som en oppfølging av utredningen om kompetansebehov i landbrukets verdikjede, jf. omtale i kapittel 3.3.3.9, anbefales det at det etableres et nettverk bestående av representanter fra næringen, utdanningsinstitusjoner og andre relevante aktører. Nettverket bør konkretisere utfordringene, se på mulige tiltak, rolledeling og samarbeidsformer.

7.2.6.1 Fylkesvise midler til rekruttering og kompetanseheving

Fylkeskommunene forvalter virkemidler til styrking av innsatsen innenfor rekruttering og kompetanseheving i landbruket. Prioriterte områder for ordningen er støtte til etterutdanning i landbruket, og tiltak som retter seg inn mot rekruttering og likestilling.

Det foreslås å redusere avsetningen med 2 mill. kroner til 12 mill. kroner for 2022.

7.2.6.2 Nasjonal modell for voksenagronomen

Mange av de som etablerer seg i næringen i dag har en annen utdanning enn landbruksfaglig utdanning. I tillegg til de ordinære utdanningsløpene er det derfor nødvendig med fleksible løsninger for kompetanseheving. En fleksibel landbruksutdanning er også et viktig tiltak for de som ikke har noen tilknytning til landbruket fra før, men som ønsker seg inn i næringen.

For 2022 foreslås det å sette av 17 mill. kroner til den nasjonale modellen for voksenagronomopplæring. Av dette skal 0,3 mill. kroner gå til drift av felles pedagogiske og digitale løsninger for hele landet, basert på prosjektet som ble igangsatt i forbindelse med etableringen av voksenagronomordningen.

7.2.6.3 Mentorordning i landbruket

Norsk landbruksrådgiving har siden 2017 hatt ansvar for et forsøk med en lavterskel mentorordning i landbruket, i samarbeid med faglagene regionalt og Innovasjon Norge. Fra 2020 har ordningen vært en nasjonal ordning. Målet med ordningen er å bistå unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter innenfor landbruket eller landbruksbaserte næringer, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase. Det må legges til rette for nettverk mellom adeptene som deltar i mentorordningen. Det skal ikke være særskilte medlemsfordeler knyttet til ordningen.

Det foreslås å redusere avsetningen med 1 mill. kroner til 3 mill. kroner i 2022.

7.2.7 Forskning og utvikling

Midler til forskning og utvikling over jordbruksavtalen har som formål å støtte utvikling av ny kunnskap og teknologi til landbruks- og matsektoren. Forskning av høy kvalitet og med relevans for sektorens næringsliv skal bidra til økt matproduksjon, trygg mat og til bærekraft og konkurransevne i sektoren.

Som prioriterte forskningstema foreslås klima, med hovedvekt på utslippsreduksjoner, både fra planteproduksjon og husdyrproduksjon. Utslippsreduksjoner henger nøye sammen med klimatilpasning. Temaet inkluderer utfordringer som metodeutvikling, tallfesting av effekter av tiltak, økt datakvalitet osv., og vil bidra til oppfølging av jordbrukets klimaavtale.

Det foreslås videre å prioritere jordhelse og agronomi. God jordhelse betyr at kjemiske, fysiske og biologiske komponenter i jorda fungerer godt sammen, og har betydning for å sikre god produksjon. Ved å se jordhelse og agronomi i sammenheng vil det kunne legge grunnlag for økning i produksjon på en bærekraftig måte. Temaet har også klimaaspekter ved seg, for eksempel knyttet til karbonlagring.

Forskningsprosjekter finansiert over ordningen skal resultere i anvendte løsninger med stor nytte for næringen.

Støtten til det norsk-svenske samarbeidet innen hesteforskning skal videreføres på om lag samme nivå som tidligere.

For 2022 foreslås det å redusere avsetningen til forskning med 5 mill. kroner til 77 mill. kroner.

Avsetningen skal videre disponeres til utredninger, men omfanget justeres noe ned sammenlignet med tidligere år for å reflektere kuttet i avsetningen.

Økonomireglementet i staten stiller krav om at tilskuddsordninger evalueres. Det foreslås at det startes opp en evaluering av ordningen med forsknings- og utviklingsmidler over jordbruksavtalen. Arbeidet vil også inkludere Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter. Ordningene har ikke tidligere vært evaluert. De overordnede problemstillingene for mandatet vil være å vurdere følgende: 1) er driften effektiv, 2) er forvaltningen av ordningene hensiktsmessig organisert og 3) bidrar ordningene til å nå formålet. Styrene konkretiserer mandatet innenfor denne rammen og står som avtalepart overfor ekstern evaluator. Arbeidet skal starte høsten 2021 og ferdigstilles i løpet av 2022. Kostnader forbundet med evalueringsarbeidet finansieres med midler fra ordningen.

7.2.8 PREISIS

Det er økende etterspørsel etter teknologiske løsninger i landbruket, men også en utålmodighet i markedet for å utvikle slike produkter, noe som kan medføre økt risiko for feilinvesteringer i teknologi som ikke er tilpasset norske forhold.

Målet med prosjektet PREISIS (Presisjonsjordbruk ut i praksis) er å utvikle et helhetlig system som skal sørge for at norske gårdbrukere kan få tilgang på brukervennlige, teknologiske tjenester innen presisjonsjordbruk som er testet og tilpasset norske forhold. Prosjekteier er NIBIOs senter for presisjonsjordbruk, i samarbeid med NLR, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. En viktig del av prosjektet er å skreddersy brukerstøtte og rådgivning for hver av de nye tjenestene som tilbys. Dette skjer gjennom et tett samarbeid mellom NIBIO, NLR og pilotbønder.

Det foreslås at det avsettes 4 mill. kroner til NIBIO for 2022, som er det tredje av prosjektets femårige løp. Prosjektet må sikre god dialog med andre aktører med tilgrensende digitaliseringsprosjekt, for eksempel Klimasmart landbruk. Prosjektet skal avlevere årlige rapporter til Landbruksdirektoratet.

7.2.9 Stiftelsen Norsk Mat

Stiftelsen Norsk Mat (tidligere Matmerk) har som formål å styrke konkurranseevnen til norsk matproduksjon og å skape preferanse for norskprodusert mat. Det skjer gjennom arbeid med kvalitets sikring, kompetanse og synliggjøring av norske konkurransefortrinn og opprinnelse overfor matprodusenter, handel og forbrukere. Stiftelsen har i oppgave å administrere og videreutvikle Kvalitetssystem i landbruket (KSL), godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet, merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede Betegnelser og Spesialitet, generisk informasjon om økologisk mat, samt drift og utvikling av databasen lokalmat.no. Stiftelsen skal også bidra til profilering og markedsadgang for norske matspesialiteter og drifte det nasjonale nettstedet for Inn på tunet.

Norsk Mat har gjennom flere år pekt på et stort behov for økt revisjonsfrekvens i KSL, spesielt innenfor risikobaserte produksjoner og dyrevelferdsprogrammene på fjørfe og svin. Grøntprodusentene har uttrykt ønske om å øke revisjonstakten til hvert tredje år. Norsk Mat planlegger derfor å øke antall revisjoner fra 6 000 i 2021 til 6 350 i 2022.

Det foreslås at avsetningen til Stiftelsen Norsk Mat reduseres med 6 mill. kroner til 57 mill. kroner for 2022. Innenfor denne rammen bør videre arbeid med KSL-systemet prioriteres. For øvrig gjøres ytterligere prioriteringer for 2022 i dialog med stiftelsen.

7.2.10 Utviklingsprogrammet

Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping skal skape vekst og verdiskaping innen lokal mat og drikke, reiseliv, herunder jakt- og fisketurisme, reindriftsnæringen, Inn på tunet, innlandsfiske og andre næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser. Programmet forvaltes av Innovasjon Norge, og er et sentralt virkemiddel for å oppnå målsettingene i landbrukspolitikken, herunder spesielt Meld. St. 31 (2014–2015) om vekst og gründerskap innen landbruksbaserte næringer. Strategi for Matnasjonen Norge, Nasjonal reiselivsstrategi 2030 fra Innovasjon Norge til regjeringen, samt regjeringens strategi for reiseliv basert på landbruket og reindriftens ressurser *Opplevingar for ein kvar smak*, gir også sentrale føringer for prioriteringer av midlene over programmet.

Programmet tilbyr finansiering til bedrifter som ønsker å vokse og støtte til etablering av forpliktende produsentnettverk, samt støtte til til-

passede kompetansetiltak til bedriftene. Med utgangspunkt i føringene i strategien for Matnasjonen Norge og reiselivsstrategien skal programmet medvirke til videre utvikling av sterke mat- og reiselivsregioner. Utviklingsprogrammet er også sentralt for oppfølgingen av kompetanse- og produktutvikling for aktører som ønsker å selge jaktopplevelser, og for de som ønsker å videreforedle og selge viltkjøtt. Det er utarbeidet en handlingsplan på området, og gjennom oppfølging av denne har bedrifter fått bistand og det er gjennomført webinarer og flere forsknings- og utredningsarbeider.

Programmet ble i 2020 tilpasset slik at man i større grad kunne støtte opp om bedrifter som hadde utfordringer på grunn av koronapandemien. Tilpasningene er videreført i 2021. I 2020 ble det også opprettet en ordning for bl.a. Bondens marked om kompensasjon for deltakeravgift på markedene fra pandemiens utbrudd og ut året. Det foreslås at Bondens marked får slik støtte også i 2021, og at det åpnes for at ordningen også inkluderer administrative merkostnader og kostnader knyttet til smitteverntiltak.

Omdømmeinnsatsen er en viktig del av Utviklingsprogrammet. Omdømmetiltakene skal bidra til å øke kunnskap om de ulike områdene som programmet dekker, både hos forbrukere, i markedet og i samfunnet generelt, og til å øke kompetanse og bygge stolthet i næringen. Sentrale omdømmeprosjekter er blant annet Matstreif, deltakelse på Internationale Grüne Woche (IGW), Det norske måltid og støtte til regionale matfestivaler. Omdømmeporteføljen har vært relativt stabil over flere år og det er igangsatt et arbeid for å gå gjennom og revidere denne. Hensikten med revisjonen er blant annet å sikre god innretning av og sammenheng mellom de ulike aktivitetene, at en fremtidig portefølje fanger opp aktiviteter innenfor samtlige målgrupper for programmet, og at den bidrar til oppfølging av relevante strategier, herunder strategien for Matnasjonen Norge. Med bakgrunn i gjennomgangen vil programmets styringsgruppe diskutere eventuelle endringer i omdømmeporteføljen med sikte på å fastsette en ny innretning fra 2022. Dersom forslagene innebærer større budsjettmessige endringer innenfor programmet, kan arbeidet bli strukket inn i 2022. I forbindelse med denne revisjonen bør det gjøres en vurdering av hvordan konkurransen Det norske måltid i enda sterkere grad kan knyttes til annen konkurransevirkosomhet på matområdet, og til programmets øvrige omdømmeprosjekter.

Det foreslås at avsetningen til Utviklingsprogrammet reduseres med 6 mill. kroner til

Tabell 7.3 Regionale kompetansenettverk og ansvarlige fylkeskommuner

Ansvarlig fylkeskommune	Kompetansenettverk for lokalmat	Dekker følgende fylker	Forslag 2022, mill. kr.
Rogaland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Sør-Norge	Agder og Rogaland	2,05
Viken fylkeskommune	Kompetansenettverket i Øst-Norge	Vestfold og Telemark, Oslo, Viken og Innlandet	3,04
Vestland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Vest-Norge	Vestland	2,05
Trøndelag fylkeskommune	Kompetansenettverket i Trøndelag.	Trøndelag og Møre og Romsdal	2,50
Troms og Finnmark fylkeskommune	Kompetansenettverket i Nord-Norge.	Nordland og Troms og Finnmark	2,36

85,3 mill. kroner for 2022. Det overlates til programmets styringsgruppe å gjøre de budsjettmessige prioriteringene mellom aktiviteter innenfor programmets portefølje. I tråd med Innovasjon Norges vurderinger, foreslås det at det gis mulighet til å forlenge koronatilpasningene av programmet inn i 2022 dersom det er behov for det. I 2020 og 2021 ble det gitt støtte til Bondens marked og Norsk Gardsost over programmets ramme på hhv. 2 og 1 mill. kroner. Eventuell videreføring av denne støtten til disse organisasjonene må sees i sammenheng med øvrig støtte disse organisasjonene får over programmet. Slik støtte må være prosjektbasert og bidra til utvikling av organisasjonene og tilbudet de gir til bedriftene de arbeider for. Det gis ikke driftsstøtte over Utviklingsprogrammets budsjett. Utvikling av næring knyttet til høstbare viltressurser prioriteres i utviklingsprogrammet på samme måte som i 2020 og 2021.

7.2.11 Kompetansenettverksordningen

Kompetansenettverksordningen for lokalmat finansieres over LUF og forvaltes av noen utvalgte fylkeskommuner, som fordeler midler til fem regionale aktører som er ansvarlige for aktivitetene i kompetansenettverkene jf. tabell 7.3.

Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med inntil 10 ansatte. Det kan være primærprodusenter eller næringsmiddelbedrifter med mål om å utvikle, foredle og selge kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer eller reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. I tillegg til det matfaglige tilbudet hos kompetansenettverkene kan man få

hjelp til å løse markedsutfordringer gjennom Norsk Mat sitt tilbud innen markedstjenester. De fem ansvarlige fylkeskommunene skal bidra til god koordinering mellom kompetansenettverkene, mellom fylkene som hører til i det enkelte nettverkets virkeområde, og opp mot andre kompetansetilbud i regionen. Det legges videre til grunn at kompetansenettverkene samarbeider med Norsk Mat om synliggjøring av det samlede tilbudet via lokalmat.no

Det foreslås at avsetningen til drift av de fem kompetansenettverkene for lokalmat reduseres med 2 mill. kroner til 12 mill. kroner for 2022. I tillegg kommer 0,7 mill. kroner til administrasjons- og gjennomføringskostnader. Fordeling av tilskudd mellom nettverkene fremgår av tabell 7.3

7.2.12 Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket

Økt produksjon av biobrensel og leveranser av biovarme fra landbruket gir økt verdiskaping, og bidrar til å nå regjeringens mål i klima- og energipolitikken. Bioenergi er hovedprioriteten for fornybardelen av programmet. Programmet har også som mål å bidra til å teste ut ny produksjonsteknologi som kan bidra til reduserte klimagassutslipp og økt konkurransekraft for landbruket.

Programmets målområde omfatter også anlegg som kombinerer biovarmeproduksjon med strømproduksjon fra solceller. Det kan også gis støtte til kombinerte el-/varmeanlegg basert på biobrensel, såkalte CHP-anlegg. Det stilles de samme kravene til lønnsomhet som for rene bio-

energianlegg. Slike løsninger gir gårdsbruk muligheter for å bli selvforsynt med energi. Et annet utviklingsområde er produksjon av biokull som sideprodukt til bioenergi. Dette kan være særlig interessant som et klimatiltak, gjennom binding og lagring av karbon i jord.

Utviklingen av gårdsbaserte biogassanlegg er også et prioritert område innenfor programmet og den nasjonale klimapolitikken. Ordningen til Klima- og miljødepartementet med biogasspiloter har, sammen med andre virkemidler i Innovasjon Norge, bidratt til utviklingen av ny teknologi og kunnskap innen biogassområdet. Dette avlaster og utfyller verdiskapingsprogrammet for fornybar energi i landbruket til å finansiere prosjekter innen prosess og teknologi. Det legges vekt på etablering av pilotanlegg som behandler husdyrgjødsel i kombinasjon med biologisk avfall. Erfaringene så langt er at dette har resultert i økt kunnskap om bruk av nye råstoff, i tillegg til synergieffekter og økt effektivitet i utviklingsarbeidet.

Fra 2019 ble målområdet utvidet til å omfatte utviklings- og utprøvningsprosjekter knyttet til uttesting av ny produksjonsteknologi og nye løsninger på gårdsnivå som kan bidra til reduserte klimagassutslipp og økt konkurransekraft for næringen. I 2020 er det innvilget støtte til 6 prosjekter med til sammen 15,3 mill. kroner. Det ble blant annet gitt tilskudd til en ny type biogassanlegg, anlegg for produksjon av biokull og uttesting av nytt dyrkingssystem for grøntproduksjoner.

Verdiskapingsprogrammet er et viktig virkemiddel for å bidra til innovasjon og omstilling ved bruk av fornybar energi og utvikling av teknologi innen grøntsektoren. Det har over flere år blitt gitt støtte til Norsk Gartnerforbunds energirådgivningsprosjekt som har oppnådd svært gode resultater med sin satsing. Det er fremdeles aktuelt å gi støtte til prosjekt knyttet til utvikling av fornybar energi i veksthussektoren, men dette må da være i form av nye utviklingsprosjekter og ikke som driftsstøtte til pågående tiltak.

Det foreslås, i tråd med råd fra Innovasjon Norge, at verdiskapingsprogrammet for fornybar energi bør videreutvikles til å ta et mer helhetlig ansvar for utvikling av klima, miljø og energi for landbruket. Programmet kan gjennom dette gi et aktivt bidrag til at klimaavtalens målsetting nås. Ett område hvor en kan forvente økt investeringsbehov fremover er i biorestlager og gårdsanlegg, gitt at det legges opp til økt utnyttelse av husdyrgjødsel til produksjon av biogass. Verdiskapingsprogrammets innretning gir med dette gode

muligheter for å bidra til å introdusere ny teknologi og bruk av fornybar energi i landbruket, samt bruk av landbrukets ressurser til produksjon av energi i andre sektorer og samfunnsområder. For å få til en bedre sammenheng mellom innsatsen som gjøres gjennom verdiskapingsprogrammet og øvrig innsats knyttet til fornybar energi, vil regjeringen ta initiativ til en dialog med Innovasjon Norge og Enova.

Det foreslås at avsetningen til verdiskapingsprogrammet økes med 15 mill. kroner til 112 mill. kroner for 2022.

7.2.13 Skogbruk

Meld. St. 6 (2016–2017) *Verdier i vekst*, samt Stortingets behandling av denne, omtaler regjeringens politikk for skog- og trenæringen, og er retningsgivende for videre satsing på skogområdet. Videre, og med bakgrunn i oppfølgingen av to anmodningsvedtak fra Stortingets behandling av skogmeldingen, ble strategien *Skog- og trenæringa – ein drivar for grøn omstilling* lagt frem 14. mars 2019. Strategidokumentet skal vise retning for å mobilisere skog- og trenæringen til økt forsknings-, utviklings- og innovasjonsaktivitet, og bidra til at grønne, trebaserte produkter blir et førstevalg der det er mulig og formålstjenlig.

Skogressursene er viktige for sysselsetting og verdiskaping i Norge, og som kilde til fornybar energi og trematerialer som erstatter mer klimabelastende materialer. Skogens positive klimabidrag går frem av Meld. St. 13 (2020–2021) *Klimaplan for 2021–2030*.

For å bidra til økt verdiskaping i hele verdikjeden skog, vil regjeringen legge til rette for økt avvirkning innenfor bærekraftige rammer, der som markedene etterspør dette. Samtidig stimuleres det til økt etterspørsel gjennom å arbeide for at tre kan brukes i flere ulike produkter og i økt omfang.

Regjeringen vil styrke miljøhensynene i skogbruket ved å bruke virkemidlene i naturmangfoldloven, og skogbrukets virkemidler som miljøregistreringer, miljøtiltak i skog, kunnskapsutvikling og Norsk PEFC Skogstandard, slik at uttaket av biomasse fra skog kan økes samtidig som det biologiske mangfoldet ivaretas.

Med bakgrunn i at hogsten har økt de siste årene, øker også behovet for planting og ungskogpleie. Skogkultur er viktig for fremtidig virkestilgang, verdiskaping og CO₂ opptak i norske skoger. Klimaplan 2021–2030 peker på at økt skogkulturinnsats kan gi betydelige klimabidrag fremover.

Et velfungerende skogsveinett er avgjørende for et lønnsomt skogbruk. Nybygging av skogsveier og standardheving av gamle veier legger til rette for rasjonell og kostnadseffektiv transport. Veinvesteringene bidrar også til å gjøre skogsveinettet mer robust mot klimaendringer og klimarelaterte skader.

Bærekraftig skogbruk krever et godt kunnskapsgrunnlag for å gjøre avveininger mellom økonomi og miljø og sikre god måloppnåelse. Det er viktig at beslutninger gjøres med grunnlag i kunnskap som er basert på dokumenterbar og etterprøvbar informasjon om de naturressursene som skal forvaltes. Viktige kilder er Landsskogtakseringen, Kilden (skogportalen), Askeladden (kulturminner) og Naturbase. Skogeiere har ansvar for å følge opp foryngelse og ivaretagelse av nøkkelbiotoper, samt andre hensyn som friluftsliv og kulturmiljøverdier.

Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer er det grunnleggende virkemiddelet, både for å sikre god nok kunnskap om hvor de viktige miljøverdiene er slik at de kan tas hensyn til, men også for å kunne dokumentere skogbrukets miljøinnsats. Skogbruksplanleggingen har blitt modernisert de siste årene, blant annet gjennom at det nå er inndelings- og beskrivelsessystemet fra Natur i Norge (NiN) som ligger til grunn for miljøregistreringen.

Tilskudd til miljøtiltak i skogbruket skal bidra til at miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner i skogen blir ivarettatt og videreutviklet. For eksempel kan midlene gå til skjøtsel av nøkkelbiotoper, kompensasjon for økte driftsutgifter og fjerning av utenlandske treslag av hensyn til miljøverdier. Tiltakene skal gjennomføres i tråd med forskrift om næringsutvikling og miljøtiltak i skogbruket. Til tross for at det er informert bredt om ordningen, har det generelt vært en beskjeden økning i etterspørsmål etter miljøtilskudd de siste årene.

Det foreslås at Landbruksdirektoratet utreder innretningen på miljøtiltak i skogbruket under LUF, og at det nedsettes en partssammensatt referansegruppe for arbeidet. Skogbrukets næringsorganisasjoner inviteres til å delta.

Kompetansehevende tiltak er sentralt for gjennomføringen av skogpolitikken. Skogbrukets Kursinstitutt (Skogkurs) er en viktig aktør i denne sammenheng, og retter seg mot både offentlig og privat veiledningsapparat, skogeiere, skogsarbeidere og entreprenører over hele landet. Løpende kompetanseheving er en forutsetning for skogeiernes muligheter til selv å kunne legge til rette for økt verdiskaping med basis i eiendommens

ressurser. Skogbrukets Kursinstitutt har også kurs i håndtering av viltkjøtt og kurs rettet mot utmark som næring. Handlingsplanen for næringsutvikling basert på høstbare viltressurser peker i sin omtale av tiltak på viktigheten av økt kompetanse og samarbeid mellom aktørene i utmarksnæringen.

Det foreslås å redusere avsetningen med 36 mill. kroner, til 221 mill. kroner for 2022. Fordelingen mellom de ulike virkemidlene vil gjøres etter drøftinger mellom avtalepartene. Skogbrukets næringsorganisasjoner inviteres til å delta.

7.2.14 Tiltak mot villsvin og oppfølging av Handlingsplan mot villsvin

Utbredelse av villsvin i Norge skaper uro i landbruksmiljøene og særlig i norsk svinehold. Den viktigste årsaken til dette er risikoen for utbrudd av afrikansk svinepest og de svært alvorlige konsekvensene dette vil ha for svinenæringen i Norge. Villsvin forårsaker også skader for landbruksproduksjon på åker og eng og kan ha negative effekter på naturmangfold i Norge.

Regjeringen har fastsatt et mål om færrest mulig villsvin spredt ut over et minst mulig område i Norge. *Handlingsplan mot villsvin – 2020–2024*, som ble lagt frem i 2019, bygger opp under dette målet. Oppfølgingen er godt i gang.

På grunn av økt forekomst av villsvin nord og vest for områder som hittil har hatt yngling, har Villsvinprosjektet i regi av Norges Bondelag, Glommen Mjøsen Skog SA, NORSKOG og Utmarksforvaltningen AS (Viken Skog SA kom med i 2021) ønske om å utvide virkeområdet sitt. Hovedmålet i prosjektet er å bygge opp under handlingsplanens mål gjennom godt grunneier-samarbeid og effektiv jakt over store arealer. I 2021 har dette prosjektet derfor mottatt hele tilskuddspotten over jordbruksavtalen.

Det foreslås at avsetningen videreføres med 2 mill. kroner i 2022. Midlene er en del av en helhetlig innsats for å redusere bestanden av villsvin. Det legges til grunn at Villsvinprosjektet gis rammer for en viss økt aktivitet, der det også blir satt av midler til å videreføre arbeid med å kartlegge villsvinbestanden og kursing i effektiv jakt.

7.2.15 Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift forvaltes av Statsforvalteren i Trøndelag og nyttes hovedsakelig til gjerdebygging, men det

kan også gis tilskudd til andre tiltak under spesielle forhold. Dette kan være tiltak som reduserer konfliktene i områder hvor gjerdebygging ikke vil være et hensiktsmessig tiltak.

Det foreslås at avsetningen videreføres med 1,5 mill. kroner for 2022. Total avsetning er på nivå med tilsvarende avsetning over reindrifts-avtalen. Det må jobbes mer med å gjøre ordningen kjent i aktuelle områder.

7.3 Miljø og klima

I Granavolden-plattformen er klima- og miljø-satsingen i landbruket formulert slik:

«Landbruket er en viktig bidragsyter i det grønne skiftet, både gjennom binding av karbon og produksjon av fornybar, biobasert energi og drivstoff. Samtidig er reduserte klimagassutslipp fra landbruket helt nødvendig. Et bærekraftig jordbruk er en forutsetning for å sikre ressursene og miljøverdiene for fremtiden. Regjeringen vil føre en politikk som gir insentiver til mindre utslipp og nødvendige klimatiltak i landbruket.»

Granavolden-plattformen sier også at det skal arbeides for å bedre miljøtilstanden i jordbruket gjennom økt skjøtsel og istandsetting av kulturlandskap, naturmangfold og kulturminner. Norsk landbruk har lange tradisjoner for bærekraftig forvaltning som tar hensyn til miljø, kulturlandskap og biologisk mangfold.

Norge har ratifisert Parisavtalen. Av Parisavtalen går det frem at vi må bedre evnen til å møte negative klimaendringer og kutte klimagassutslipp på en måte som ikke truer matproduksjonen. I januar 2021 lanserte regjeringen Klimaplan 2021–2030 (Meld. St. 13 (2020–2021)). Meldingen presenterer regjeringens politikk for å redusere klimagassutslippene i perioden 2021–2030 i tråd med Norges klimamål og i samarbeid med EU. I klimaplanen slås det fast at klimaavtalen mellom regjeringen og jordbruket fra 2019 er bærebjelken i det videre klimaarbeidet i landbruket og at et bærekraftig og levende landbruk i hele landet er en viktig del av det grønne skiftet og det grønne næringslivet som Norge skal ha i tiårene fremover. Videre fremgår det av Klimaplan 2021–2030 at norsk jordbruk skal produsere det forbrukerne etterspør på en klimasmart og bærekraftig måte. Jordbruket har selv levert en klimaplan som følger opp klimaavtalen. Utviklingen av virkemidler skal følges opp i de årlige jordbruksoppkjørene. I

Stortingets behandling av Klimaplan 2021–2030 var det bred enighet om at klimaavtalen først og fremst skal innfris gjennom tiltak som forbedrer norsk matproduksjon, og at den viktigste oppgaven i klimasammenheng er å redusere utslippene uten at klimaomstillingen fører til karbonlekkasje, og derfor reduserte utslipp per produsert enhet. Å bedre kunnskapen og praksisen for opptaket av karbon i jord, jordhelse og bærekraftig bruk av jordbruksarealene, blir et viktig arbeid fremover. I 2020 sluttet Norge seg til «Fire promille-initiativet» som ble lansert under klimatoppmøtet i Paris i 2015.

Miljø- og klimasatsingen over jordbruksavtalen skal bidra til å opprettholde kulturlandskapet og til å redusere miljøbelastningen fra jordbruket, herunder utslipp til luft og vann. Flere av miljøordningene bidrar også til bedre agronomi. I 2015 vedtok FNs medlemsland 17 globale mål for en bærekraftig utvikling frem mot 2030. Målene gjelder for alle land og legger grunnlaget for en langsiktig og samstemt innsats. Målsetning for matsikkerhet og landbruk er å «Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk.» Jordbruket bidrar også til andre bærekraftsmål som mål 13 om klima og 15 om livet på land. Regjeringen skal legge frem en stortingsmelding om hvordan det arbeides for å følge opp disse målene i Norge.

Det er et viktig landbrukspolitisk mål å sikre bærekraftig ressursforvaltning med et sterkt vern av jordsmonnet, og bedre bevaring og vedlikehold av kulturlandskapet og det biologiske mangfoldet. Landbruket har et ansvar for å følge opp disse målene gjennom god forvaltning og drift av arealene. I tråd med Granavolden-plattformen vil regjeringen bedre miljøtilstanden i jordbruket gjennom økt skjøtsel og istandsetting av kulturlandskap, naturmangfold og kulturmiljø. Jordbruket har alltid søkt best mulig tilpasning til vær- og klimavariasjoner og har kunnskap og erfaring. Endret klima kan gi nye muligheter for produksjon som bøndene vil utnytte, men endringen vil også medføre stor usikkerhet. Utvikling av tilpasset teknologi, forskningsbasert og praktisk agronomisk kunnskap er en forutsetning for å lykkes under mer krevende værforhold.

I jordbrukslandskapet er det store verdier knyttet til biologisk mangfold og kulturmiljø. Disse verdiene har utviklet seg i takt med utviklingen i jordbruket, og jordbruket har et eget ansvar for å ta vare på dem. Landbruksarealene er viktige områder for utøvelse av friluftsliv, og det er derfor viktig å gi allmennheten mulighet for ferdsel i landskapet. FNs konvensjon for biologisk mang-

fold (CBD) har som formål å bevare det biologiske mangfoldet, sikre bærekraftig bruk av biologiske ressurser og en rimelig og rettferdig fordeling av fordelene som følger av utnyttelsen av genetiske ressurser. Partslandene er forpliktet til å utarbeide nasjonale strategier og handlingsplaner for iverksetting av konvensjonen nasjonalt. Under konvensjonen har Norge forpliktet seg til Aichi-målene, som er globale mål for å stoppe tapet av naturmangfold innen 2020. Det pågår et arbeid for å utvikle nye globale mål for biologisk mangfold for perioden etter 2020.

Regjeringen har utarbeidet en tiltaksplan for fremmede skadelige arter og vil lansere en tiltaksplan for pollinerende insekter våren 2021. Det er også et tverrsektorielt samarbeid på tiltak for truet natur. Sektorvise tiltak for biologisk mangfold skal bidra til å nå det nasjonale målet om at ingen arter og naturtyper skal utryddes og at utviklingen til truet natur, nær truet natur og naturtyper skal bedres.

Jordbruksavtalen omfatter flere økonomiske virkemidler som skal stimulere til redusert avrenning til vassdrag og kyst, eksempelvis gis det tilskudd for at kornarealer og vassdragsnære arealer ikke jordarbeides om høsten. Gjeldende vannforvaltningsplaner, med tilhørende tiltaksprogrammer, for årene 2016–2021 oppdateres nå for planperioden 2022–2027. Arbeidet utføres i samsvarende med ny kunnskap, endrede forutsetninger, kravene i vannforskriften og nasjonale føringer. Det har fremkommet behov for forsterket innsats mot jordbruksavrenning, især i utsatte vannområder for å nå mål om bedret vannmiljøtilstand. Landbruks- og matdepartementet har nylig oppdatert statsforvalteren sin adgang til å stille regionale miljøkrav i særlig utsatte områder, og anmodet statsforvalteren om å vurdere og bruke hjemlene der påvirkningen fra landbruket er for stor til at vannforskriftens miljømål «god tilstand» nås med dagens innsats.

7.3.1 Klimaavtalen mellom regjeringen og organisasjonene i jordbruket

I juni 2019 inngikk regjeringen og organisasjonene i jordbruket en intensjonsavtale med mål om å redusere klimagassutslippene og øke opptak av karbon tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekv. innen 2030. Avtalen omfatter klimatiltak som kan tilskrives all jordbruksaktivitet innen sektorene jordbruk, transport, oppvarming av bygg og arealbrukssektoren (unntatt skog) i det offisielle utslippsregnskapet. For flere tiltak er det ikke etablert tilstrekkelig metodikk til å beregne effekten.

For andre tiltak mangler det aktivitetstall som er nødvendig for å regne ut effekten. Disse tiltakene skal tas inn i rapporteringen under avtalens Anneks 1 etter hvert som grunnlaget er på plass. Det er derfor et mål å intensivere arbeidet med å dokumentere endring i utslipp og effekt av tiltak, slik at flere tiltak kan bidra til at måltallet for klimaavtalen nås.

Delrapportering fra regnskapsgruppen som skal følge opp klimaavtalen

Regnskapsgruppen som skal følge opp klimaavtalen mellom regjeringen og organisasjonene i jordbruket avga sin første delrapport i mars 2021. Første hovedrapport avleveres høsten 2021. Regnskapsgruppen består av representanter for avtalepartene og ledes av LMD. Sekretariatet ledes av Miljødirektoratet, og består for øvrig av representanter fra Landbruksdirektoratet, SSB, NMBU og NIBIO. Delrapporten gjør opp status for arbeidet i regnskapsgruppen per mars 2021. I 2021 prioriteres arbeidet med å rigge et transparent og robust system for rapportering. Det arbeides med et system og metodikk for å synliggjøre endring i utslipp og effekt av tiltak. Deler av rapporteringssystemet vil kreve omfattende metodeutvikling og vil strekke seg inn i 2022. Gruppen har bestemt å iverksette fire utredninger våren 2021 som skal bidra til utvikling av metodikk og infrastruktur i rapporteringssystemet:

- Utvikling av system som skal gi tallgrunnlag for å vurdere måloppnåelsen i klimaavtalen (GAP-analyse)
- Metodeutvikling for tiltaksrapportering av klimaavtalens del A
- Metodeutvikling for tiltaksrapportering av klimaavtalens del B
- Utvikling av indikatorer for tiltaksrapportering i avtalens Anneks 2 (tiltak som per nå ikke gir effekt i utslippsregnskapet) og indirekte utslippseffekt av tiltak i Anneks 1.

Resultat fra prosjektene skal presenteres skriftlig og i temamøter høsten 2021. Prosjektene finansieres av de avsatte midler til dette arbeidet over Klima- og miljøprogrammet i jordbruksforhandlingene 2020.

Regnskapsgruppen har i sin delrapport foreslått flere prosjekter og utredninger, som sitt innspill til jordbruksforhandlingene, som de mener bør prioriteres. Dette er prosjekter innen drenering som klimatiltak, lystgassutslipp fra dyrket mark, fangvekster og biokull. Regnskapsgruppen ber også avtalepartene ta stilling til

hvordan særskilte kostnader i sekretariatet skal finansieres.

Regnskapsgruppen har levert en god første delrapport og de foreslåtte prosjektene for videre arbeid støttes. Det presiseres at det fremover også må prioriteres utviklingsarbeid som bidrar til kunnskap om hvordan reduserte utslipp fra de store utslippkildene, som enterisk metan, bedre kan dokumenteres.

Det foreslås å sette av 2,5 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet til arbeid i regnskapsgruppen i 2022. Av avsetningen skal 2 mill. kroner brukes til utredningsarbeid og 0,5 mill. kroner til arbeid i sekretariatet som ikke kan dekkes på annen måte.

For å få bedre oversikt over klimaeffekten av de ulike endringer som årlig blir gjort under jordbruksforhandlingene, vil regjeringen at klimaeffekten av jordbruksoppkjøret skal synliggjøres i de årlige proposisjonene som omhandler jordbruksavtalen, jf. Meld. St. 13 (2020–2021) *Klimaplan 2021–2030*. En slik årlig beregning skal gi et kunnskapsgrunnlag som kan bidra til å sikre at dreiningen av avtalen i en mer klimavennlig retning er et tilstrekkelig bidrag til å nå målet om reduserte klimagassutslipp fra jordbruket i 2030. Dette vil legge grunnlag for et videre arbeid med å vurdere hvordan virkemidlene i jordbrukspolitikken i Norge best kan innrettes for å ivareta og balansere hensynene til de landbrukspolitiske målene med klima- og miljømål.

Det foreslås at en gruppe bestående av eksperter innen klimagassregnskapet og virkemidler på jordbruksavtalen utarbeider forslag til en modell som kan brukes til å synliggjøre klimaeffekt av jordbruksoppkjøret. Sekretariatet til regnskapsgruppen som følger opp klimaavtalen er sammensatt med de institusjoner som ivaretar denne kompetansen, og det foreslås derfor at sekretariatet utgjør denne ekspertgruppen, og trekker inn nødvendig kompetanse etter behov. Selve regnskapsgruppen vil fungere som en referansegruppe for arbeidet. Det settes av 0,3 mill. kroner til arbeidet over post 21. Arbeidet skal avsluttes innen 15.2.2022.

Basert på dette arbeidet og som en oppfølging av Meld. St. 13 (2020–2021) *Klimaplan 2021–2030* foreslås det å nedsette en partssammensatt arbeidsgruppe som skal vurdere hvordan virkemidlene i jordbrukspolitikken best kan innrettes for å ivareta og balansere hensynene til de landbrukspolitiske målene med klima- og miljømål. Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet skal utgjøre sekretariat for arbeidet som skal slutføres innen 31.12.2022.

7.3.2 Samlet oversikt over miljø- og klimasatsing i jordbruksavtalen

Det foreslås en betydelig styrking av klima- og miljøsatsingen i jordbruksavtalen, spesielt investeringer i klimatiltak som skal bidra til utslippsreduksjoner prioriteres. Denne satsingen skal bidra til å følge opp klimaavtalen mellom regjeringen og organisasjonene i jordbruket og arbeidet med å nå andre miljømål, eksempelvis innen kulturlandskap og vannmiljø. Tabell 7.4 gir en oversikt over den samlede satsingen på miljø- og klimaområdet på jordbruksavtalen i 2022. Forslaget omfatter en betydelig satsing på miljø- og klimainvesteringer, videre prioriteres areal- og kulturlandskapstilskudd og beitetilskuddene som bidrar til å opprettholde et variert og levende kulturlandskap og naturmangfold i hele landet.

Det foreslås å avsette 6 010 mill. kroner til ordninger med klima- og/eller miljømål i 2022, dette er 238 mill. kroner mer enn det som ble avsatt for 2021.

7.3.3 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram (NMP) skal bidra til å nå nasjonale mål, herunder mål om et bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser og ivareta internasjonale forpliktelser gjennom å målrette miljøarbeidet i jordbruket. I NMP synliggjøres jordbrukets samlede miljøinnsats og det legges til rette for forankring av miljøarbeidet både regionalt og lokalt. Tiltakene i programmet bidrar til et åpent og variert jordbruks- og kulturlandskap, til at et bredt utvalg av landskapstyper og særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjottes, samt til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensning og tap av næringsstoffer til luft og vann. Ordningene som ligger i NMP forvaltes på ulike nivåer. Ordningene som forvaltes nasjonalt har generelle krav knyttet til seg, og skal bidra til å gi generelle miljøgoder som eksempelvis åpent kulturlandskap. Miljøkravene er innlemmet i Kvalitetssystemer i landbruket (KSL). Ordningene som forvaltes regionalt og lokalt skal ivareta utfordringer som krever større grad av målretting enn det som er mulig i de nasjonale tilskuddene.

Nasjonalt miljøprogram er inndelt i åtte miljøfaglige tema der jordbruket har et sektoransvar. Disse er en videreføring fra tidligere nasjonale miljøprogram. For hvert tema er det utformet mål som viser til en ønsket tilstand eller utvikling.

Tabell 7.4 Oversikt over ordninger på jordbruksavtalen med klima- og/eller miljøformål, mill. kroner

Kap. 1150		2021	2022	Endring
Post 50	Investeringer i gjødsellager og gjødselseparatorer (Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket IBU)		15,0 ¹	15,0
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	132,0	147,0	15,0
Post 50	Drenering av jordbruksjord	68,0	68,0	0,0
Post 50	Tiltak i beiteområder (organisert beitebruk)	23,0	26,0	3,0
Post 50	PRESIS	4,0	4,0	0,0
Post 50	Klima- og miljøprogram	28,0	28,0	0,0
Post 50	Utvalgte kulturlandskap og Verdensarvområdene	23,0	23,0	0,0
Post 50	Biogass	9,0	12,0	3,0
Post 50	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	97,0	112,0	15,0
Post 50	Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler	12,0	12,0	0,0
Post 50	Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	34,0	31,0	-3,0
Post 73.19	Prisnedskrivning proteinvekster, økologisk korn mm	65,8	72,0	6,2
Post 74.16	Beitetilskudd	1 035,1	1 078,0	42,9
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	3 569,3	3 648,6	79,3
Post 74.19	Regionale miljøprogram (RMP)	551,1	601,1	50,0
Post 74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	120,5	130,2	9,7
Post 77.12	Tilskudd til frøavl av frøblandinger til bruk på pollinatorstriper	0	2,0	2,0
	Sum virkemidler innen miljø- og klima	5 771,8	6 009,9	238,1

¹ Gjødsellager og gjødselseparatorer skal prioriteres innenfor IBU, se kap. 7.2.1.

Rullering av Nasjonalt miljøprogram

Nåværende programperiode for NMP og regionale miljøprogram (RMP) er 2019–2022. For RMP vil det si at siste søknadsomgang etter dagens programmer er 2022, med utbetaling i 2023. NMP, instruks for regionale miljøprogram og de regionale miljøprogrammene må derfor rulleres slik at nye program og tilhørende virkemidler er klare til søknadsomgangen 2023, med utbetaling i 2024. Den nye programperioden vil vare fra og med 2023 til og med 2026.

Tiltak som fører til karbonbinding i jord vil bidra til å oppfylle klimaavtalen mellom regjeringen og organisasjonene i jordbruket, noe som også omtales i Meld. St. 13 (2020–2021) Klimaplan for 2021–2030. I 2020 sluttet Norge seg til «4-promille initiativet». Tema jord ble tatt

inn som et eget miljøtema i Klima- og miljøprogrammet i jordbruksforhandlingene 2020. Det foreslås derfor at jord og jordhelse inkluderes som eget miljøtema i NMP i forbindelse med rulleringen av programmet. Dette vil også være en oppfølging av Nasjonalt program for jordhelse (2020).

Instruks for regionale miljøprogram

Landbruksdirektoratet har utarbeidet en nasjonal instruks som grunnlag for fylkesvise forskrifter for regionale miljøtilskudd. Instruks for RMP definerer hvilke tiltak fylkene kan velge blant, og setter formål og vilkår for tiltakene. Rullering av instruks for regionale miljøprogram innebærer å vurdere om det er behov for justering av vilkår for eksisterende tiltak, behov for nye tiltak/til-

Tabell 7.5 Tilskudd til bevaringsverdige raser, kroner per dyr. Post 74.14

Dyreslag	Sats, kr. per dyr
Storfe (Melkeku, ammeku og okse av minst 7/8 av en av rasene dølafe, sidet trønder- og nordlandsfe, telemarkfe, vestlandsk fjordfe, vestlandsk raudkolle og østlandsk rødkolle)	3 460
Sau (blæset, dala, fuglestadbrogete, grå trønder, rygja og steigar)	310
Geit (kystgeit)	610
Hest (unghest under 3 år av nordlandshest/lyngshest, fjordhest, dølahest)	1 200

taksklasser og om enkelte tiltak bør gå ut på grunn av lav måloppnåelse.

Landbruksdirektoratet er ansvarlig for rulleringen av NMP og instruksen for RMP. Miljødirektoratet og Riksantikvaren involveres i arbeidet. Endringene skal sendes på høring før fastsettelse. Frist for ferdigstillelse av begge disse prosesser er 1. juni 2022. Statsforvalterne skal bidra i arbeidet med rulleringen av instruksen. Se for øvrig omtale av rullering av RMP under kap. 7.3.4.

Nasjonal tilskuddsordning for bevaringsverdige husdyrraser

Norge har gjennom Konvensjonen for biologisk mangfold forpliktet seg til en bærekraftig forvaltning, som inkluderer husdyrgenetiske ressurser. Norsk genressurscenter har et overordnet ansvar for genressursarbeidet for de nasjonale husdyrrasene og et særskilt ansvar for å følge opp og støtte rasene som er truet eller kritisk truet. I Norge er 18 av de nasjonale småfe-, storfe- og hesterasene i landbruket regnet som bevaringsverdige, og definert som truet eller kritisk truet etter standarder fra FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO). Det genetiske materialet hos disse husdyrrasene vil kunne gå tapt dersom de ikke lenger benyttes i landbruksproduksjonen og inngår i videre avl.

Å sikre de bevaringsverdige husdyrrasene bidrar til å beholde valgmuligheter og livsgrunnlag for framtidens landbruk, og samtidig gjøre det mulig å benytte rasenes spesielle egenskaper i kommersiell sammenheng.

Tilskuddsordningen er rettet mot besetninger som holder de husdyrrasene som regnes som truet eller kritisk truet. Foreløpig er populasjonene så små at innavlsgraden er den største utfordringen. Norsk genressurscenter, rase- og avlslag for den enkelte rasen og interesseorganisasjoner samarbeider om å gi avlsråd. Det er ønskelig at besetningene skal benyttes i produksjon, samt å vurdere strengere seleksjon på

ønskede egenskaper når antallet livdyr tilsier at det er forsvarlig.

Det er de husdyrrasene som er definert som bevaringsverdige som har høyest prioritet. Når en av de nasjonale husdyrraser ikke lenger er så fåtallige at de regnes som truet eller kritisk truet, vil de, etter en helhetsvurdering av Norsk genressurscenter, tas ut av tilskuddsordningen. Tilskuddet til bevaringsverdige husdyrraser vurderes å ha en god effekt. Dyretallet i rasene har i de senere år økt i takt med økning i tilskuddet.

Det foreslås å videreføre tilskuddssatsene til de bevaringsverdige husdyrrasene. Se tabell 7.5 for satser per dyr. Det vises også til tilskuddet til hestesentrene over statsbudsjettet, og Landbruks- og matdepartementets oppfølging for å sikre en positiv utvikling for disse rasene.

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler (2016–2020) er under revidering. Revidert plan vil gjelde for en ny periode på 5 år. Planen vil fastsette mål og tiltak for å redusere risiko for helse og miljø ved bruk av plantevernmidler, og for å redusere avhengigheten av kjemiske plantevernmidler.

Referansegruppen viser til at det er udekte behov på flere viktige områder i handlingsplanen (2016–2020). Dette gjelder blant annet holdningskapende arbeid blant de som bruker plantevernmidler, prosjekter knyttet til helserisiko for næringsutøvere og omgivelser, og riktig bruk av verneutstyr. Det er videre behov for ytterligere kunnskap om utvikling av bærekraftig bruk av plantevernmidler og utstyr, avdriftsreducerende tiltak, kunnskapsutvikling om effekter av plantevernmidler under norske forhold, alternativer til kjemiske plantevernmidler, integrerte metoder og hensyn til pollinatorer. Dette er også viktig sett i lys av frukt- og grøntsatsingen, og større oppmerksomhet på jordhelse gjennom Jordprogram-

met. Referansegruppen mener at internasjonale forpliktelser og nasjonale behov tilsier en styrking av innsatsen.

Det foreslås å videreføre avsetningen på 12 mill. kroner for 2022 til oppfølging av revidert handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler.

Oppfølging av Nasjonal pollinatorstrategi

Gjennom flere tilskuddsordninger i landbruket gjennomføres det en lang rekke tiltak som har tilrettelegging for gode leveområder for pollinatorer som hovedmål eller delmål. Her presenteres en samlet oversikt over tiltak som legger til rette for pollinatorer og deres leveområder.

- Gjennom Regionale miljøprogram (RMP) gis det tilskudd til å så pollinatorvennlige frøblandinger og/eller skjøtte pollinatorvennlige soner på jordbruksarealer.
- Det gis også prosjektmidler gjennom SMIL-ordningen og RMP-tilskudd til andre tiltak som legger til rette for gode leveområder for pollinatorer. Dette er blant annet tilskudd til setring, slått eller beiting av verdifulle jordbrukslandskap og åkerholmer, slått av slåttemyr og slåttemark, skjøtsel av kystlynghei og andre biologisk viktige arealer, skjøtsel av steingjerder, bakkemurer, trerekker og alléer, rydningsrøyser og kulturminner, og vedlikehold av turstier i kulturlandskapet. Videre gis det tilskudd til fangvekster og grasdekte vannveier og kantsoner, og til bruk av andre metoder for ugrasbekjempelse enn sprøytamidler.
- Det kan gis tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK), inkludert tilskudd til skjøtsel av skog i kantsoner og i sammenheng med kulturminner.
- Landets 46 Utvalgte kulturlandskap er sær-egne jordbrukslandskap med store biologiske og kulturhistoriske verdier. Verdensarvområdene Vegaøyan og Vestnorsk fjordlandskap har også store biologiske verdier. For begge områdetyper gis det tilskudd for å bidra til å sikre blant annet biologisk mangfold gjennom langsiktig skjøtsel og drift.
- Gjennom Klima- og miljøprogrammet gis det midler til prosjekter som øker kunnskapen om pollinatorer i jordbrukslandskapet, og bidrar til tilrettelegging og skjøtsel for pollinerende insekter.

Som oppfølging av den nasjonale pollinatorstrategien, utvides Forskrift om tilskudd til frøavl m.m. til å omfatte pollinatorvennlige frøblandinger

gjeldende fra juni 2022. I første omgang utvides forskriften til å omfatte de regionalt tilpassede artene som er under oppformering. Forskriften innrettes slik at artslisten kan utvides ved behov. Det foreslås en avsetning på 2 mill. kroner til formålet i 2022 på post 77.12.

7.3.4 Regionale miljøprogram (RMP)

Nasjonalt miljøprogram legger rammene for utforming av de regionale miljøprogrammene. De regionale miljøprogrammene skal gi en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket ut over det som er mulig gjennom generelle nasjonale ordninger. Hvert fylke har egne 4-årige miljøprogram som prioriterer innsatsen rettet mot miljøutfordringene i fylket. De regionale miljøprogrammene har tiltak med tilhørende tilskudd til foretak innenfor følgende områder: redusere forurensning til vann og luft, ivareta kulturlandskap og kulturminner, legge til rette for friluftsliv og tilgjengelighet, ivareta biologisk mangfold, utslipp til luft, plantevern og miljøavtale. I de regionale miljøprogrammene skal miljøutfordringer i fylket beskrives. Med utgangspunkt i disse skal det gjøres prioriteringer av hvordan man vil følge opp med tiltak. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for bruk av SMIL-midler.

Rullering av Regionale miljøprogram

Inneværende programperiode for regionale miljøprogram gjelder fra 2019 til 2022. I tillegg til tiltakene som har eksistert i miljøprogrammene fra tidligere, er det de siste årene innført to nye miljøtiltak; tilskudd til områder som er gunstige for pollinatorer, og beite eller slått av områder med truede naturtyper. Nye regionale miljøprogram for 2023–2026 skal baseres på oppdatert Nasjonalt miljøprogram og instruks for regionale miljøprogram, jf. kap. 7.3.3. Statsforvalterne rullerer RMP for sitt fylke i samarbeid med det regionale partnerskapet. Programmet fastsettes av statsforvalteren etter samråd med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. De regionale miljøprogrammene må ferdigstilles innen utgangen av desember 2022, da det må være tid til fastsettelse av regional forskrift og utarbeidelse av søknadsmateriell før søknadsomgangen 2023.

I jordbruksoppgjøret 2020 ble det bestemt at tilskudd til klimarådgivning skal implementeres i de regionale miljøprogrammene fra søknadsomgangen 2021. Landbruksdirektoratet utarbeidet en rapport med forslag til modell for innføring

av ordningen høsten 2020, der avtalepartene var involvert gjennom deltakelse i referansegruppen. For at Landbruksdirektoratet og statsforvalterne skulle rekke å klargjøre ordningen for søknadsomgangen 2021, avklarte avtalepartene i møte 18. mars 2021 følgende rammer for tilskudd til klimarådgivning i Regionale miljøprogram:

- «Partene er enige om at klimarådgivning inngår i RMP som et nytt tiltak, med en pilotfase på tre år, fra søknadsomgangen 2021.
- Det settes som et krav at rådgivningsopplegg og tiltaksplan sikrer en god og helhetlig klimarådgivning med mål om at det skal gjennomføres klimatililtak på foretaket.
- Rådgivningen som tilbys skal omfatte en helhetlig gjennomgang av klimagassutslipp, karbonbinding og behov for klimatilpasning i produksjonen for hele foretaket.
- Innholdet i rådgivningen rettet mot søker må forhåndsgodkjennes før det kan gis tilskudd. Landbruksdirektoratet godkjenner rådgivningsopplegg som skal kvalifisere for tilskudd.
- Det kan tilbys ulike typer rådgivningstilbud som er berettiget tilskudd: En-til-en-rådgivning og grupperådgivning. Dette vil kreve to tilskuddsklasser etter type rådgivning i søknadssystemet.
- Det settes krav om utarbeidelse av tiltaksplan som skal lastes opp med søknaden. Dette vil være et viktig element for å sikre at tilskuddet går til at rådgivningen er gjennomført i tråd med formålet. Dette vil også gi relevante opplysninger for kommunene som skal kontrollere at tiltaket er gjennomført.
- Tiltaksplanen skal også inneholde et punkt der man bekrefter at effekten på andre miljøhensyn er vurdert som en del av den helhetlige klimarådgivningen.
- Det stilles ikke krav om gjennomføring av klimatililtak for tilskudd. Men det må fremkomme som et mål med klimarådgivningen.
- Det settes ikke begrensninger i hvor ofte man kan søke klimarådgivning, ut over at det kun er mulig å søke en gang per søknadsomgang. Dersom man søker flere ganger, må det imidlertid fremkomme tydelig fra søknaden at det er gjennomført helhetlig rådgivning på nytt, dvs. at det er gjort samlet gjennomgang av klimagassutslipp, karbonbinding og behov for klimatilpasning i produksjonen for hele foretaket. Tiltaksplanen skal oppdateres ved gjentatt søknad. Oppdatert plan legges ved søknaden som dokumentasjon.
- Forvaltningsrutinen for RMP følges for tilskudd til klimarådgivning.»

Ny fordelingsnøkkel for regionale miljøprogram

I jordbruksoppkjøret 2020 ble partene enige om at Landbruksdirektoratet skulle se nærmere på fordelingsnøkkelen for RMP med utgangspunkt i alle endringer som er gjort i programmet de siste årene. Det ble etablert en referansegruppe bestående av avtalepartene. Landbruksdirektoratet avleverte sin rapport 3.2.2021. Landbruksdirektoratet har valgt en prinsipiell tilnærming til utvikling av en ny fordelingsnøkkel, der fordeling av midler mellom fylker gir størst mulig samlet miljø- og klimaeffekt. Rapporten skisserer ulike løsningsalternativer som bygger på objektive, faglige kriterier som gir forutsigbarhet ved endringer i bevilgningen til RMP. Det er lagt til grunn kriterier som er såpass overordnet at nye tiltak eller avvikling av tiltak ikke gjør at struktur og kriterier i fordelingsnøkkelen må forandres. Det er også vektlagt at kriteriene skal være etterprøvbare.

Forslaget til ny fordelingsnøkkel vil kunne medføre betydelig omfordeling mellom regioner og det understrekes at formålet med RMP er å bidra til nå miljømål iht. jordbruket sitt sektoransvar, og at ny og riktigere kunnskap om miljøtilstand, tiltak og tiltakseffekt må medføre omfordeling av tilskudd. Det må arbeides videre med forslagene fra direktoratet og arbeidet bør harmoniseres med ny programperiode for regionalt miljøprogram (2023–2026). Det foreslås derfor at det settes ned en partssammensatt arbeidsgruppe med mål om å fremlegge et revidert forslag til fordelingsnøkkel til jordbruksoppkjøret 2022.

Nye erosjonsrisikokart

I jordbruksoppkjøret 2020 ble det bestemt at de nye erosjonsrisikokartene for utmåling av tilskudd til Ingen jordarbeiding om høsten skal innføres fra søknadsomgangen 2021. I januar 2021 ble det gamle erosjonsrisikokartet fra 1991 erstattet med to nye kart for tilskuddsutmåling. Det ene kartet viser risiko for flateerosjon og jordtap gjennom drenerør, det andre viser risiko for drågerosjon. Disse kartene vil ligge til grunn for tilskuddsutmåling i RMP fra søknadsomgangen 2021.

Justeringskravet til seterdrift

I jordbruksoppkjøret 2018 ble det bestemt å styrke satsingen på seterdrift over RMP. Det ble bestemt at det skulle tilrettelegges for tilskudd for minst 50 000 kroner per seter og at kravet til produksjonstid skulle være minst seks uker per

Tabell 7.6 Fordeling av midler til regionale miljøprogram for søknadsomgangen 2021 med utbetaling 2022. Mill. kroner

Fylker	Mill. kroner
Oslo og Viken	149,2
Innlandet	135,8
Vestfold og Telemark	39,3
Agder	17,9
Rogaland	45,7
Vestland	66,8
Møre og Romsdal	24,2
Trøndelag	77,8
Nordland	27,8
Troms og Finnmark	16,6
Sum post 74.19	601,1

sesong. Seterdrift er et viktig element i norsk matproduksjon, både når det gjelder opprettholdelse av biologisk mangfold og kulturlandskap, kulturmiljøhensyn, bruk av beiteressurser m.m. Det foreslås derfor at minstekravet til oppholdstid på seter for å være berettiget tilskudd over RMP reduseres fra seks til fire uker fra søknadsomgangen 2021.

Bevilgning til regionale miljøprogram

Det foreslås at rammen for RMP økes med 50 mill. kroner for 2022, jf. tabell 7.6. Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel og øvrige vannmiljøtiltak, der hensynet til nye erosjonsrisikokart ivaretas, og pollinatortiltak skal prioriteres. Det legges til grunn at tilskudd til klimarådgivning innføres i alle fylker. Statsforvalteren fastsetter satser for tilskudd til klimarådgivning. Den totale avsetningen til regionale miljøprogram blir 601 mill. kroner for 2022.

7.3.5 Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med SMIL-ordningen er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket. Midlene kan ses i sammenheng med tiltak

i RMP og midler fra miljøforvaltningen til istandsetting av naturtyper og kulturmiljø, tiltak for pollinerende insekter og fjerning av fremmede skadelige arter. Tiltakene som bidrar til å redusere forurensning under SMIL-ordningen kan også bidra til bedre agronomisk driftspraksis og tilpasning til klimaendringer. SMIL-ordningen forvaltes av kommunene og tilskudd gis som engangsstøtte til investeringer og utbedringer.

Ordningen er også et viktig klimatilpasnings-tiltak for å sikre god håndtering av overflatevann og riktig dimensjonering av hydrotekniske anlegg, inkludert fangdammer.

Det foreslås å øke avsetningen til SMIL-ordningen med 15 mill. kroner, slik at den totale avsetningen blir 147 mill. kroner i 2022. Det foreslås at hydrotekniske tiltak prioriteres der behovene er store.

Tilskudd til drenering av jordbruksjord

Godt drenert jord er avgjørende for å kunne øke matproduksjonen i årene som kommer, og viktig for å tilpasse jordbruket til et endret klima med mer nedbør. Drenering bidrar også til å gjøre arealene bedre rustet til perioder med ekstremvær. God dreneringstilstand i jorda motvirker jordpakking, gir lavere risiko for utslipp av lystgass og høyere avlingsnivå. Det anslås at ca. 334 000 dekar jordbruksareal er drenert siden ordningen ble innført i 2013. De siste to årene er en større andel av leid jord drenert, i 2019 og 2020 utgjør dette om lag 30 pst. av innvilget tilskudd.

Det foreslås at den totale avsetningen videreføres uendret på 68 mill. kroner i 2022. I 2020 ble det innvilget om lag 97 mill. kroner i tilskudd til drenering. Det anses å være tilstrekkelig med ubrukte midler på ordningen til å dekke innvilgning på om lag samme nivå i 2021 og 2022. Av hensyn til blant annet vannmiljøutfordringer, skal arealer med korn, grønnsaker og poteter fortsatt prioriteres ved fordeling av midler. Det understrekes at tilskuddet kun er ment å være et insitament for å igangsette drenering, og at hoveddelen av kostnadene må dekkes av tiltakshaver.

Tilskudd til tiltak i beiteområder (organisert beitebruk)

Ordningen stimulerer til effektivt samarbeid mellom dyreeiere og til realisering av nødvendig infrastruktur for næringsutvikling i husdyrproduksjoner basert på utmarksbeiteressursene. Det kan gis tilskudd til investeringer i fysiske anlegg i beiteområder, teknologi/elektronisk overvåkings-

utstyr og til planleggings- og tilretteleggingsprosjekter.

Til bekjempelse av skrantesjuka (CWD) ble det øremerket 5,0 mill. kroner for 2020 og 2021. Statsforvalteren i Viken i samarbeid med Statsforvalteren i Vestland har ansvaret for forvaltning av disse midlene. Som følge av at CWD ble påvist på Hardangervidda i september 2020 utvides områdene som legges under bestemmelser om beitebruk i forskrift om endring av CWD-soneforskrift som er sendt på høring.

Det foreslås at avsetningen til ordningen økes med 3 mill. til 26 mill. kroner i 2022. Av disse øremerkes 6,5 mill. kroner til CWD-tiltak i Nordfjella og på Hardangervidda. I Revidert Nasjonalbudsjett 2021 foreslår regjeringen en økning på posten på 3,5 mill. kroner for 2021, grunnet funn av skrantesyke på Hardangervidda, i tillegg er 5 mill. kroner avsatt til CWD-tiltak i jordbruksoppkjøret for 2021.

Klima- og miljøprogrammet – bærekraftig jordbruk gjennom god agronomi

Klima- og miljøprogrammet skal gjennom utredninger og informasjonstiltak bidra til å oppnå landbrukspolitikkenes målsettinger på klima- og miljøområdet. Økt kunnskap om utfordringer og tiltak, effektive virkemidler for næringsutøverne, god kunnskapsoverføring fra forskning til praktisk jordbruk og oppdatert rådgivning overfor næringsutøverne innen temaene klimagassutslipp, klimatilpasning, jord, vannmiljø og kulturlandskap, er sentrale elementer. Ny kunnskap som fremkommer gjennom prosjektene, skal raskt implementeres i praktisk jordbruk.

For 2022 foreslås det å fortsatt prioritere prosjekter som bidrar til å styrke kunnskapsgrunnlaget knyttet til jordbrukets klimautfordringer. Det er også behov for bedre kunnskap om effektiv klimatilpasning, utslippsreducerende tiltak og økt opptak. Det er også viktig med bedre kunnskapsgrunnlag knyttet til oppfølging av vannforskriften, bl.a. for å bedre målretting av tiltaksgjennomføringen.

Det foreslås å sette av midler til følgende utredningsarbeid over Klima- og miljøprogrammet frem til jordbruksoppkjøret 2022:

- Utrede barrierer og muligheter for økt gjennomføring av vannmiljøtiltak i jordbruket for å nå de nasjonale målene i vannforskriften.
- Utrede muligheter for et praktisk utprøvningsprosjekt for å få bedre kunnskap om bruk av biokull i husdyrrom, gjødsellager og i planteproduksjon.

Det foreslås videre at det i 2022 settes av 2,5 mill. kroner til arbeid i regnskapsgruppen som skal følge opp klimaavtalen. Herunder 2 mill. kroner til utredningsarbeid og 0,5 mill. kroner til arbeid i sekretariatet som ikke kan dekkes på annen måte, jf. kap. 7.3.1.

Det foreslås å videreføre bevilgningen til Klima- og miljøprogrammet slik at avsetningen blir 28 mill. kroner i 2022.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og Verdensarvsatsingen Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyen

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvsatsingen Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap er sektorovergripende satsinger som skal ivareta verdifulle jordbrukslandskap i Norge. Aktiv landbruksdrift er nødvendig for å ivareta kulturlandskapsverdiene i begge satsingene. Klima- og miljødepartementet er også med og finansierer disse satsingene.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket består av 46 områder som er et representativt utvalg av verdifulle norske jordbrukslandskap over hele landet. Satsingen går til tiltak for å ta vare på variasjonen i jordbrukets kulturlandskap med store verdier knyttet til biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer. Fra 2020 forvaltes ordningen av kommunene. Det er god måloppnåelse og erfaring med disse helhetlige områdesatsingene.

Det foreslås å videreføre bevilgningen i 2022 med 23 mill. kroner. Det foreslås også å be Landbruksdirektoratet, i samråd med Miljødirektoratet og Riksantikvaren, om å vurdere innlemmelse av Cirkumferensen ved Røros Bergstad i ordningen om tilskudd til skjøtsel i verdensarvområdene, etter forslag fra verdensarvrådet Røros bergstad og Cirkumferensen. Arbeidet skal ferdigstilles til jordbruksoppkjøret 2022. Cirkumferensen er et område på nesten 5 000 km² i kommunene Os, Tolga, Engerdal, Holtålen og Røros og viser hvordan ressursgrunnlag, logistikk og matproduksjon var helt avgjørende for å utvikle bergverksdriften i andre halvdel av 1600-tallet. Kulturlandskapet og bosettingene som vokste frem i Cirkumferensen under kobberverksperioden er en viktig del av identiteten til verdensarvområdet.

Biogass

Behandling av husdyrgjødsel i biogassanlegg er et viktig tiltak for å redusere klimagassutslipp fra husdyrgjødsel. Det forventes økt søknadspågang i 2022 og det er behov for å øke avsetningen til ordningen.

Det foreslås at avsetningen økes med 3 mill. kroner til 12 mill. kroner for 2022.

7.4 Økologisk jordbruk

Målet for regjeringens satsing på økologisk jordbruk er å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet. Satsingen følger av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk fra 2018. Strategien har tre innsatsområder: Kunnskap og kompetanse, legge til rette for økologisk produksjon og utvikling av en effektiv verdikjede.

Det foreslås å øke satsene for areal med økologisk korn med 18 kroner per dekar. Det foreslås videre at satsene for økologisk husdyrproduksjon også øker, med hhv. 100 kroner per melkeku, 100 kroner per ammeku, 38 kroner per sau/melkegeit. Prisnedskrivningstilskuddet for økologisk korn økes med 0,063 kr/kg, for økologiske oljevekster med 0,3 kr/kg og økologiske fôrarter med 0,2 kr/kg. Satsøkninger til økologisk jordbruksdrift og avsetningen til utviklingstiltak jf. under, økes samlet med om lag 6,7 mill. kroner for 2022. Satsendringer går frem av vedlegg 1.

Det foreslås videre at Landbruksdirektoratet får i oppdrag å gjøre en helhetlig gjennomgang av rammevilkårene for den norske verdikjeden for økologisk melk. Mandatet for utredningen avklares av partene.

Landbruksdirektoratet har for årene 2019 og 2020 ikke utarbeidet statistikk for omsetning av økologiske varer i dagligvarekjedene. Arbeidet for å få på plass en slik statistikk videreføres, og man har forhåpninger om en løsning som gjør at man har statistikk for 2021.

Stiftelsen Norsk Mat har ansvaret for å arbeide med faktabasert informasjon om økologisk mat rettet mot forbruker, og de er gitt et koordinerende ansvar for å systematisere og tilgjengeliggjøre fakta og dokumentasjon om økologisk mat. Det foreslås å videreføre avsetningen til dette arbeidet med 2 mill. kroner i 2022. Omsetningsrådet oppfordres til fortsatt å delta i spleiselaget med staten om den forbrukerrettede informasjonsvirksomheten og bidra med støtte til dette arbeidet.

Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Det foreslås å redusere avsetningen til utviklingsmidler med 3 mill. kroner til 31 mill. kroner for 2022.

Midlene forvaltes av Landbruksdirektoratet. Prioritering av midlene skjer i tråd med Nasjonal

strategi for økologisk jordbruk, Økologiprogrammet for perioden 2019–2030 og proposisjoner om jordbruksoppkjøret. Landbruks- og matdepartementet arbeider med å forskriftsfeste ordningen med sikte på ikrafttredelse fra 2023. I forbindelse med dette arbeidet vil ordningen bli gjennomgått, og grensegangen mot andre ordninger, herunder øvrige søknadsbaserte ordninger Landbruksdirektoratet forvalter, bli vurdert.

Norsk landbruksrådgiving (NLR) ble i 2019 tildelt en nøkkeloppgave i overtagelse og videreutvikling av satsingen med foregangsfylker (2010–2018) gjennom å utvikle og koordinere faglige nettverk innen en rekke områder. NORSØK er også en viktig aktør for videreføring av foregangsfylkenes ansvarsområder. NLRs nye oppgaver og samarbeidet med NORSØK om dette ble forankret i en overordnet plan for perioden 2019–2021, der det ble lagt til grunn at prosjektet skulle gå over i en driftsfase fra 2022. Med utgangspunkt i dette foreslås det at disse oppgavene fra 2022 inngår i organisasjonenes ordinære drift. For NLR innebærer dette at aktiviteten fremover skal dekkes av grunnbevilgningen. For 2022 kan NLR søke Landbruksdirektoratet om midler over ordningen for utviklingstiltak til arbeidet.

Det foreslås å videreføre støtten over utviklingsmidlene til produktutvikling i Nofima, og Regelverksutvalget for 2022. Det foreslås at øvrige midler til utviklingstiltak lyses ut i tråd med innsatsområdene i strategien. Som oppfølging av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk har det tidligere vært øremerkede midler til Debio Info, innenfor temaet «økologisk mat i storhusholdning» og øremerkede midler til Landbrukets Økoløft innenfor temaet «rekruttering, mobilisering og markedsrettede tiltak». Det foreslås at midlene ikke øremerkes for 2022, men at temaene «økologisk mat i storhusholdning» og «rekruttering, mobilisering og markedsrettede tiltak» fortsatt er prioriterte temaer i utlysningen av midlene. Utforming av utlysningstekst for midlene blir gjort i dialog mellom Landbruksdirektoratet og partene.

7.5 Korn, kraftfôr og mel

Stortingets behandling av jordbruksmeldingen i 2017 og produksjons- og markedssituasjonen for de ulike sektorene i norsk jordbruk ligger til grunn for prioriteringen av kornproduksjonen. Regjeringen vil styrke og tydeliggjøre arbeidsdelingen i norsk jordbruk slik at arealer til korn- og grøntproduksjonen opprettholdes, mens tyngden av den grasbaserte husdyrproduksjonen blir

liggende i distriktene. Denne målsettingen gjenspeiles både hva gjelder kornpris og endringer i arealtilskuddet for korn.

Årene 2014 til 2017 ga gode kornavlinger, mens 2018 ble et svært vanskelig år på grunn av den ekstreme tørken. Avlingene i 2019 var 1 261 000 tonn, og oppdatert prognose per mars 2021 for tilgang på norsk korn i sesongen 2020/2021 er 1 258 000 tonn inkludert erter og oljefrø. Dette er 9 pst. høyere enn gjennomsnittet for perioden 2015 til 2019. Markedsregulators prognose for mars viser et overskudd av mathvete på 87 000 tonn, hvorav 15 000 tonn er overlagret fra forrige sesong.

Markedsregulator angir at det er marked for mer hvete til fôr og mat, og noe økt behov for havre. Dersom hveten ikke holder matkvalitet og må klassifiseres som fôrhvete, er det gode anvendelsesmuligheter for fôrhvete som karbohydratråvare i kraftfôret.

Det kan stilles spørsmål ved om matmel- og kraftfôrindustrien i dag gir riktige prissignaler til kornprodusentene, slik at de produserer de kvalitetene som etterspørres. For å gjøre prissettingen for fôrkorn mer fleksibel og gi større muligheter for markedstilpasning foreslås det at Landbruksdirektoratet utreder innføring av en felles målpris for fôrkorn innen neste års jordbruksoppkjøret.

Dersom de ulike kvalitetene av mathvete i sterkere grad prisdifferensieres og sorteres innenfor rammen av målprisen, kan det gi avsetning av mer norskprodusert hvete. Det kan også bidra til at produksjonen i større grad tilpasses behovet for de ulike kvalitetene.

7.5.1 Målpriser, prisnedskrivningstilskudd, matkorntilskudd og kraftfôrpris

Når nivået på kornprisene skal vurderes, må en legge til grunn et verdikjedeperspektiv. Fôrkornprisene må fastsettes gjennom avveininger mellom lønnsomhet i fôrkornproduksjonen på den ene siden og hensynet til kostnadene i husdyrholdet på den andre. På lignende måte må matkornprisene fastsettes gjennom avveininger mellom lønnsomhet i matkornproduksjonen på den ene siden, og hensynet til konkurransesituasjonen for bakerbransjen på den andre siden.

Det foreslås at målprisen for hvete økes med 13 øre per kg, oljefrø med 40 øre per kg og at målprisene for de andre kornslagene økes med 10 øre per kg. Det legges til grunn at prisen på erter til modning kan økes med 30 øre per kg. Prisnedskrivningstilskuddet til norsk korn foreslås økt med 6,3 øre per kg. Råvarekostnaden i produk-

sjonen av kraftfôr økes med dette tilsvarende 2,6 øre per kg. Matkorntilskuddet økes med 6,0 øre per kg. Det bidrar til å sikre konkurransevnen til bakeribransjen ved at prisen på korn til matmel bare øker marginalt.

7.5.2 Tilpasninger i arealtilskuddet

Økningene i kornpris, og særlig økningen i prisene for matkorn, kommer produsenter i de beste kornområdene mest til nytte. Det foreslås derfor å øke arealtilskudd for korn i sone 2–5, mens satsen i sone 1 holdes uendret, jf. vedlegg 1.

7.5.3 Fraktilskuddsordningene til korn og kraftfôr

Fraktilskuddsordningene til korn og kraftfôr er et viktig virkemiddel for å bidra til å utjevne regionale prisforskjeller på kraftfôrprisen. Det foreslås uendret bevilgningsnivå for 2022 for fraktordningene for korn og kraftfôr.

Fraktordningene for korn og kraftfôr ble sist gjennomgått i forkant av jordbruksforhandlingene i 2012. Det skjer kontinuerlige endringer i strukturen i markedet og det vurderes nå som hensiktsmessig at Landbruksdirektoratet innen jordbruksoppkjøret i 2022 gjør en ny gjennomgang av fraktordningene fra kyst og frem til kraftfôrbruker.

7.5.4 Tilskudd til lagring av såkorn

For å sikre tilstrekkelig tilgang på såkorn tilpasset norske dyrkingsforhold kan det gis tilskudd til beredskapslagring av såkorn mellom kornsesonger med en sats på 0,90 kroner per kg. Bevilgningen er på 10 mill. kroner, men estimert forbruk er på 6 mill. kroner. Ordningen videreføres med en bevilgning tilsvarende prognosen for 2022.

7.6 Frukt, bær, grønnsaker og poteter

Frukt- og grøntmarkedet i Norge har blitt sterkt påvirket av koronapandemien i 2020 og 2021. Stengte grenser påvirket arbeidssituasjonen i næringen, som i stor grad bruker sesongarbeidere fra andre land, og medførte økte utgifter til arbeidskraft og smitteverntiltak. Frost og fuktige forhold i vekstsesongen 2020 påvirket kvalitet og avling av både poteter, grønnsaker, frukt og bær. Inntektene i sektoren økte likevel med 10 pst. ifølge Budsjettmemnda, som følge av høyere priser og god etterspørsel etter norske varer.

Frukt, bær, grønnsaker og poteter er produksjoner med stort markedspotensial, og forbruket er stigende. Det er et mål i Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold at befolkningens inntak av frukt, bær og grønnsaker skal øke ytterligere. Mye av etterspørselsøkningen skyldes økt forbruk av nye produkter og nye produktvarianter, noe som gir et potensial for utvikling og nyskaping i sektoren. Økt produksjon og forbruk av disse energirike matvekstene kan bidra til økt selvforsyningsgrad.

Det foreslås å øke målprisene for frukt, bær og grønnsaker innenfor en ramme på 2,8 pst., og en økning i målpris for potet med 16 øre per kilo. Distriktstilskudd frukt, bær, grønnsaker og potet foreslås økt med 3,1 mill. kroner. Forslag til endringer fremgår av vedlegg 1.

7.6.1 Tilskudd til sertifisert settepotetavl

Formålet med tilskudd til settepotetavl er å stimulere til økt bruk av settepoteter av høy kvalitet gjennom sertifisert settepotetavl. Det har over tid blitt jobbet med en revidering av forskriften for ordningen med sikte på forenkling. Landbruksdirektoratet legger opp til at ny forskrift sendes på høring annet halvår 2021, og fastsettes med virkning for 2022. Det er lagt til grunn et forbruk over ordningen på 10 mill. kroner i 2022, dvs. som for inneværende år.

7.7 Melk

Melkeproduksjonen i Norge foregår i hele landet, og er avgjørende for målsettingen om landbruk over hele landet. Som følge av Stortingets vedtak om å fjerne eksportstøtte, ble det i 2019 enighet om en utkjøpsordning for melkekvoter. Utkjøpet ble gjennomført i 2020. De siste årene har lønnsomheten i melkeproduksjonen steget, blant annet fordi etterbetalingen fra Tine økte som følge av økt salg av meieriprodukter på grunn av endrede kostholdsvaner i koronapandemien, og fordi omsetningsavgiften ble redusert for 2021. Etterspørselen etter melkekvoter er fortsatt høy og det investeres mye i næringen, spesielt pga. kravet om løsdriftsfjøs fra 2034. Investeringer i 15–30 kysrbruk er prioritert innenfor IBU-ordningen, jf. kap. 7.2.1.

Det foreslås å øke målprisene på melk med 8 øre per liter. Distrikts- og strukturprofilen styrkes gjennom en økning i driftstilskudd melk med 92,2 mill. kroner, grunntilskuddet til geitemelk økes med 10 øre per liter og tilskudd for avløsning

ferie og fritid økes tilsvarende 2,3 pst. Endringene fremgår av vedlegg 1.

7.7.1 Inndragning av geitemelkkvote solgt til staten

Formålet med kvoteordningen for melk er å tilpasse melkeproduksjonen til avsetningsmulighetene i markedet innenfor de målsetninger Stortinget har fastsatt, herunder distriktsprofil og variert bruksstruktur.

Det foreslås at geitemelkkvote solgt gjennom den statlige ordningen i 2022 ikke skal videregjelges. Som fastsatt i jordbruksavtalen finansieres inndragningen over omsetningsavgiften for melk.

7.7.2 Gjeninnføring av ordinær omsetningsordning for kumelk

I jordbruksoppkjøret 2020 var det enighet mellom staten og jordbrukets organisasjoner om at en ordinær omsetningsordning for melkekvoter skulle innføres fra kvoteåret 2022, dvs. med søknadsfrist fra 1. august 2021. Partene var også enige om at delen av kvote som må selges til staten settes til minimum 40 pst., at prisen på kvote solgt til staten settes til 4,00 kroner per liter og at eventuelt salg av statlig kvote selges ut igjen i kvoteregionene.

Det foreslås at kvote som selges til staten i omsetningsrunden 2021 ikke trekkes inn.

7.7.3 Mulig endring av kravspesifikasjonen for melk

Endringer i kravspesifikasjonen for melk må vedtas av Omsetningsrådet. Spesifikasjonen angir hvilket innhold av fett og protein melken som leveres under forsyningsplikten skal ha. Dette er av betydning for målprisen fordi representantvaren for melk er definert å være innenfor kravspesifikasjonen. Endringer i kravspesifikasjonen vil derfor kunne medføre behov for tekniske endringer i målprisen for melk. Etter enighet i jordbruksoppkjøret 2015, ble mulige endringer i kravspesifikasjonen for melk utredet til jordbruksoppkjøret 2016. Partene valgte den gang å videreføre eksisterende ordning.

Det kan være behov for å gjøre noen justeringer i dagens kravspesifikasjon. Det foreslås at Landbruksdirektoratet får i oppdrag å gjøre en utredning av eventuell teknisk justering i kravspesifikasjonen for melk frem mot jordbruksoppkjøret i 2022.

7.7.4 Høring av satser i prisutjevningsordningen

Landbruksdirektoratet har sendt forslag til satser i prisutjevningsordningen for melk for kommende avtaleperiode på høring, jf. høringsbrev av 26. mars 2021. Satsene i prisutjevningsordningen fastsettes av Landbruksdirektoratet etter ordinære forvaltningsmessige prosedyrer, men avtalepartene i jordbruksoppkjøret kan gi føringer. Endringene i satsene innebærer at avgiftene senkes og tilskuddene øker med om lag 6 øre per liter. Dette innebærer at økningen i målpris ikke fullt ut tas ut i pris til forbruker.

Innretning og virkemidler innenfor prisutjevningsordningen for melk, herunder de konkurransefremmende tiltakene, er ikke forhandlingstema i jordbruksforhandlingene.

7.8 Kjøtt og egg

I årene før koronapandemien var markedet for gris, sau/lam og egg preget av overproduksjon, mens det har vært underdekning av storfe. Pandemien har ført til større forbruk av norsk kjøtt i 2020 og 2021 enn det som tidligere var prognosert for perioden. Markedsregulator Nortura har i sin prognose fra mars i år anslått et importbehov på 8 200 tonn storfekjøtt og 5 400 tonn svinekjøtt for 2021. For sau/lam, fjørfekjøtt og egg er det relativt god balanse mellom tilførsel og forbruk. Effektene av koronapandemien vil avta når grensene åpnes opp. Framtidig norsk produksjon kan derfor ikke basere seg på dagens markedssituasjon. Forbrukertrender går i retning av mindre kjøttinntak i norsk kosthold, noe som over tid kan bidra til et redusert marked for norsk husdyrbruk.

I tillegg til tilskuddsordningene som omtales nedenfor, er satsøkningene som foreslås for prisnedskrivingsordningen for norsk korn og avløser-tilskudd ferie/fritid viktige for jordbruksforetak med kjøtt- og eggproduksjon.

7.8.1 Svinekjøtt og egg

Det er behov for å styrke økonomien i svineholdet bl.a. for å bidra til at produsentene kan gjennomføre vedlikehold mv. av produksjonsapparatet. Samtidig må det vektlegges at det før pandemien var overproduksjon av svinekjøtt og at det forventes en fortsatt effektivitetsutvikling i næringen. Ut fra en samlet vurdering foreslås det en økning av målprisen for svinekjøtt på 0,87 kroner per kg, jf. vedlegg 1.

Geografisk fordeling av norsk kjøttproduksjon er vesentlig både for å opprettholde primærproduksjonen i distriktene og for å bidra til et nødvendig slaktevolum og kontinuitet i virksomheten ved slakteriforetakene. Distriktstilskudd for kjøtt er et viktig virkemiddel for å oppnå denne målsettingen. Det er stor nedgang i svineproduksjonen i tidligere Troms fylke, og det foreslås derfor en styrking av distriktstilskuddet for svin i dette distriktet, jf. vedlegg 1.

Satsene for verpehøner i tilskudd husdyr for de to intervallene 1001–5000 og 5001–7500, dvs. intervallene opp til grense for konsesjonsfri drift, justeres for å oppnå like satser.

7.8.1.1 Omlegging til volummodell svin

Gjennom WTO-avtalen er Norge forpliktet til å overholde et maksimalnivå på AMS (gul støtte) på 11 449 mill. kroner. Målprisen for melk, korn og svinekjøtt utgjør det meste av norsk AMS. Prognosert produksjonsomfang i 2021 viser at taket på AMS-støtte kan bli overskredet i inneværende år. Stortinget har tidligere lagt til grunn at når norsk AMS-nivå tilsier det, skal også svinekjøtt legges om til volummodellen.

I Innst. 251 S (2016–2017) fra næringskomiteen om jordbruksmeldingen fra 2016 står det:

«Komiteen har merket seg at regjeringen vil avvikle målprisen og innføre en volummodell for markedsbalansering av svinekjøtt.

Komiteen viser til at dette vil bety at adgangen til reguleringseksport av svin bortfaller. Dette vil uansett bortfalle innen 2020 i forbindelse med at eksportsubsidiene fjernes.

Komiteen merker seg at Norges forpliktelser i WTO vil bety at eksportstøtten for svin vil falle bort senest fra utgangen av 2020, og at taket for gul støtte i WTO kan gjøre det nødvendig å avvikle målprisen for svin innen den tid.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti slutter seg til at målprisen for svin avvikles fra det tidspunkt det anses som nødvendig for at Norge skal kunne overholde sine forpliktelser i WTO, og at en markedsordning basert på volummodellen først da gjøres gjeldende for svin inkl. purke og råne.

Disse medlemmer registrerer at flertallet bestående av Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre mener Norge skal avvikle målprisen for svin før det er nødvendig, for å opprettholde våre forpliktelser i WTO.

Dette vil gjøre at svinenæringen vil kunne miste muligheten til å drive reguleringseksport før det er nødvendig. Det vil gjøre det vanskeligere å regulere markedet for svin. Det oppnås ingen positive effekter for jordbruket gjennom en slik fremskynding.»

For å overholde Norges AMS-forpliktelser overføres svinekjøtt fra målpris- til volummodellen, med virkning fra 1. juli i år. Omleggingen vil redusere norsk AMS-nivå med om lag 2,6 mrd. kroner på årsbasis. Ved omleggingen av kjøtt av storfe og lam til volummodellen ble det gitt adgang til videreføring av fellesfinansiert reguleringslagring ut fra historisk nivå på lagring ut fra sesongbehov. Fordi svineproduksjon i liten grad er sesongbasert, har det for denne næringen vært lite sesonglagring.

Etter endringer av WTO-regelverket bortfalt muligheten til subsidiert eksport fra 1. januar 2021, og tilbudsoverskudd kan etter dette ikke lenger fjernes fra det norske markedet gjennom reguleringseksport. For å fullføre overgangen til en markedsbalansering som skal notifiseres uten prisstøtte, avvikles administrert fastsatt prisnivå (målpris) fra 1. juli 2021. Markedsregulator kan videreføre fellesfinansiert reguleringslagring innenfor en ramme på inntil 3 000 tonn per år.

7.8.2 Grovfôrbasert husdyrhold – kjøtt av storfe og sau/lam

Markedsbalansen for storfekjøtt er avhengig av utviklingen i både melkeproduksjonen og i drifts-omfanget i jordbruksforetakene med ammekuproduksjon. Det er rom for en økning i ammekuttallet, og det foreslås en heving av satsene for driftstilskudd til spesialisert kjøttfeproduksjon og økte satser for storfe i begge beitetilskuddene, jf. vedlegg 1.

For sau/lam foreslås en økt sats for sau i utmarksbeitetilskuddet og heving av satsen for sau i tilskudd husdyr i intervallet 1–150 dyr.

Heving av satsene for arealtilskudd grovfôr i sone 3–7 vil også bidra til å styrke økonomien i storfe- og saueholdet, samtidig vil dette tiltaket relativt sett styrke distriktsjordbruket.

7.8.3 Frakttilskudd slaktedyr

Landbruksdirektoratet la i 2020 frem en rapport med evaluering av ordningen. Det framgår av rapporten at det ikke foreligger noen underkompensasjon av de lange innfraktene til Nord-Norge. Ved

jordbruksoppkjøret 2020 ble frakttilskudd for slaktedyr styrket med 12 mill. kroner.

Satsene for frakttilskudd slaktedyr beregnes på nytt for hvert år. Beregningen av nye satser for store slakterier, dvs. over 1 500 tonn i årlig slaktevolum, fastsettes med en sats per tilskuddsberettiget dyreslag og kommune. I tillegg kommer fastsetting av særlige satser per slakteri med lavere årlig slaktekvantum. Imidlertid er det relativt begrenset behov for å gjøre dette omfattende arbeidet hvert år. Dette fordi det normalt kun er relativt små endringer i produsert volum per år innenfor de geografiske områdene tilskuddene omfatter. Det er dessuten tidligere fastsatt at endringer i slakteristruktur ikke lenger skal hensyntas oftere enn hvert femte år. Ut fra dette foreslås det at nytt grunnlag for fastsetting av tilskuddssatser kun skal beregnes hvert tredje år. Dersom partene i framtidige jordbruksforhandlinger vil øke avsetningen til ordningen, kan de gjeldende satsene tilpasses en endret avsetning ved en prosentvis lik økning av alle tilskuddssatsene.

Ut fra overnevnte forslag må gjeldende avtalebestemmelse om hvor ofte Landbruksdirektoratet skal hensynta endringer i slakteristrukturen endres fra hvert femte til hvert sjette år.

Formålet med fastsetting av egne satser for de små slakteriene er å styrke lokal nærings- og produktutvikling. For å ivareta denne småskala-produksjonen foreslås det at nye slakterier med slaktekvantum mindre enn 1 500 tonn per år, kan få beregnet tilskudd etter samme tilskuddssats som mobile slakterier inntil de får beregnet egne satser. Med dette forslaget kan små slakteriforetak oppnå tilskudd før endringer i slakteristruktur hensyntas i tilskuddsberegningene hvert sjette år.

7.9 Velferdsordninger

Gode velferdsordninger i landbruket er viktig for å bidra til rekruttering og landbruk over hele landet. For de ordninger som ikke er omtalt nedenfor foreslås det å videreføre gjeldende satser og øvrige utmålingsbestemmelser i avtaleåret 2022.

7.9.1 Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid

Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid bidrar til finansiering av leid arbeidshjelp og bidrar på den måten til at husdyrprodusenter kan ta ferie og få ordnet fritid.

Som en videreføring av regjeringens vektlegging av velferdsordningene over flere år, foreslås en økning av satsene for ordningen med 2,33 pst. og heving av maksimalbeløpet med 2 000 kroner til 87 800 kroner per år og foretak, jf. vedlegg 1.

7.9.2 Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.

Tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv. er viktig for jordbruket gjennom å finansiere arbeidshjelp når brukerne pga. sykdom, svangerskap eller andre grunner ikke kan ta del i driften.

Det foreslås at maksimal dagsats for ordningen videreføres, jf. vedlegg 1.

7.9.3 Tidligpensjonsordningen for jordbrukere (TPO)

Det foreslås å videreføre satsene på 105 200 kroner for enbrukerpensjon, og 168 320 kroner for tobrukerpensjon.

Etter forskrift om tidligpensjon til jordbrukere kan statsforvalteren dispensere fra kravet til minstenivået på referanseinntekt (§ 7), dersom søker pga. arbeidsavklaring eller uførhet i referanseperioden før søknad fremmes ikke oppfyller kravet. Ytelser fra Nav inngår i slike tilfeller ikke i referanseinntekten, men regnes som «annen inntekt». Statsforvalteren kan imidlertid ikke tilsvarende dispensere fra kravet i forskriftens § 9 om at ektefelle/samboer ved tobrukerpensjon ikke kan ha hatt mer enn 100 000 kroner per år i annen inntekt i referanseperioden (§ 9). Det foreslås at forskriften endres slik at det også kan gis dispensasjon fra forskriftens § 9 i denne type tilfeller.

Det er en utvikling mot at jordbrukere som driver Inn på tunet-virksomhet blir ansatt i kommunen og mottar lønnsinntekt for dette arbeidet. Etter forskriftens § 3 regnes all lønnsinntekt som «annen inntekt» og arbeidet med Inn på tunet kan dermed redusere muligheten for å oppnå tobrukerpensjon, jf. § 9. Det foreslås derfor at statsforvalter skal kunne fravike kravet i § 3 ved at lønnsinntekt fra slik virksomhet kan unntas fra beregningen av «annen inntekt».

7.10 Andre politikkområder

7.10.1 Erstatning for avlingssvikt i 2020 og 2021

Sommeren 2020 ble det oppnevnt en arbeidsgruppe som skal gjennomgå en rekke spørsmål

rundt ordningen med tilskudd ved avlingssvikt i plante- og honningproduksjon. Denne gruppen skal levere sin rapport til forhandlingene i 2022, og det foreslås derfor ingen endringer i gjeldende ordning nå.

Som følge av koronapandemien, og tiltak mot spredning av viruset, har det i både 2020 og 2021 vært restriksjoner knyttet til mobiliteten av arbeidskraft. Innenfor norsk frukt-, bær- og grøntproduksjon er det betydelig behov for manuell arbeidskraft, særlig i innhøstingssesongen. Mye av denne arbeidskraften kommer til Norge fra andre land. I 2020 var det stor usikkerhet knyttet til planleggingen av sesongen. For å unngå at mange grøntprodusenter reduserte sin produksjon mer enn nødvendig, avtalte partene i jordbruksoppgjøret en utvidelse av ordningen der redusert salgsproduksjon som følge av mangel på manuell arbeidskraft knyttet til restriksjoner mot spredning av viruset ble tatt inn som et midlertidig vilkår for sesongen 2020. Vilkåret gjaldt vekstgruppene poteter, frukt, bær og grønnsaker inkludert veksthusproduksjon. I tillegg ble taket for utbetaling for disse vekstgruppene økt fra 750 000 kroner til 2 mill. kroner. Utbetalingene etter en vekstsesong fordeler seg over to kalenderår, og i jordbruksoppgjøret 2020 ble det satt av 1,5 mill. kroner for 2020 og 3,5 mill. kroner for 2021.

Situasjonen med pandemien og restriksjoner på mobilitet av arbeidskraft fortsatte i 2021. Partene signerte derfor en protokoll den 30. mars 2021 som forlenget gjeldende ordning med ett år, dvs. for sesongen 2021.

Utbetalingene i 2021 for denne del av ordningen har vært om lag 1,0 mill. kroner. Det legges til grunn at de 3,5 mill. kroner som ble satt av for 2021 vil være tilstrekkelig for å dekke inn utbetalinger for sesongen 2021. For 2022 videreføres uendret bevilgningsnivå. Det innebærer at det er satt av 3,5 mill. kroner til å dekke utbetalinger i 2022 knyttet til avlingssvikt som følge av mangel på arbeidskraft i 2021.

7.10.2 Markedsbalansering

I etterkant av Markedsbalanseringsutvalgets rapport og Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016–2017) *Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*, gjennomgikk Omsetningsrådet sitt regelverk for markedsbalansering. For å følge opp arbeidet opprettet Omsetningsrådet i april 2018 en rekke arbeidsgrupper som så på ulike tema og sektorer. Arbeidsgruppene leverte sine rapporter våren 2019, og den

2. desember 2019 ble forslag om endringer i forskrift 22. oktober 2008 nr. 1136 om markedsregulering til å fremme omsetningen av jordbruksvarer (markedsreguleringsforskriften) med tilhørende retningslinjer sendt på høring. Høringsfristen var 1. mars 2020, og endringene i forskriften og retningslinjene trådte i kraft 1. juli 2020.

Det regelverket som Omsetningsrådet sendte på høring virker inn mot samme områder som regelverket Landbruks- og matdepartementet har ansvar for, herunder regelverk under jordbruksavtalen og den såkalte rammeforskriften (forskrift 1. juli 2003 nr. 919 om Omsetningsrådets myndighet vedrørende markedsregulering for jordbruksråvarer). Som et ledd i den helhetlige gjennomgangen av markedsbalanseringsvirkemidlene sendte departementet den 14. november 2019 et forslag om enkelte endringer i rammeforskriften på høring. Hovedmålsettingen med departementets høringsforslag var å bidra til transparente ordninger som hindrer konkurransevridning, og derigjennom sikre at disse ordningene har legitimitet hos aktørene. En måte å sikre dette på er å sørge for at rammeforskriften i størst mulig grad er oppdatert når det gjelder å regulere sentrale konkurransemessige betingelser. Landbruks- og matdepartementet fastsatte 25. november 2020 endringer i forskrift av 1. juli 2003 nr. 919 om Omsetningsrådets myndighet vedrørende markedsregulering for jordbruksråvarer (rammeforskriften).

7.10.3 Tilskudd til dyreavl med mer

7.10.3.1 Tilskudd til avlsorganisasjoner

Tilskudd til dyreavl skal medvirke til avlsmessig framgang og populasjoner av friske, sunne husdyr tilpasset vårt miljø og klima. Ordningen skal også sikre genetisk variasjon i populasjonene og bygge på bærekraftige prinsipper basert på en tilstrekkelig stor og effektiv avlspopulasjon og inkludering av funksjonelle egenskaper i avlsmålet.

Følgende organisasjoner kan søke om støtte: Norsk Sau og Geit, Norges Birøkterlag, Norges Pelsdyrslag, Norsk kjøttfeavlslag TYR, Norsk Fjørfevalg, Landslaget for Telemarksfe og Avlslaget for sidet trønderfe og nordlandsfe. Støtte til Norges Birøkterlag forutsetter at de også bidrar til driften av reinavlsområdet for den brune bia. Norsk Fjørfevalg kan søke om støtte til påvirkning av avlsarbeid i regi av internasjonale avlsselskaper.

Landbruksdirektoratet fordeler midlene etter søknad fra de nevnte organisasjonene. Det inn-

hentes uttalelse fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Det foreslås at bevilgningen på 14,3 mill. kroner til avlsorganisasjoner videreføres.

7.10.3.2 Tilskudd til semin

Det legges til grunn at formålet med ordningen oppnås på en tilfredsstillende måte innenfor gjeldende forskrift og ramme, og det foreslås en videreføring av avsetningen til ordningen med 25,6 mill. kroner for 2022.

7.10.3.3 Tilskudd til veterinærreiser

Formålet med ordningen er å bidra til å utjevne forskjeller i husdyrproducentenes veterinærkostnader ved inseminasjon og sykdom på husdyr.

Det foreslås følgende endringer i ordningen:

- Satsen for reisetilskudd ved bruk av eget framkomstmiddel økes med 80 øre per km, til 14,37 kroner per km, med beregnet proveny på 2,5 mill. kroner.
- Satsen for reise- og ventetidstilskudd per time ved bruk av leid skyss og rutegående transportmiddel økes fra 320 til 450 kroner per time med et beregnet proveny på 1,15 mill. kroner. Satsen justeres for å bidra til bedre utjevning av veterinærkostnadene i områder med bruk av transportmidler som ferger mv.
- Ny sats på 50 kroner per km som reisetilskudd ved bruk av egen båt. Satsen innføres fordi tilskuddsnivået for bruk av eget framkomstmiddel er dimensjonert ut fra bruk av egen bil, mens kostnaden for bruk av egen båt er vesentlig større. Beregnet proveny er 75 000 kroner.
- Justere gjeldende regelverk for å unngå uønsket tilskuddstilpasning i forbindelse med båttransport.
- Ordningen med tilskudd for rekvirentskyss avvikles og erstattes av godtgjørelse for reise med eget framkomstmiddel. Beregnet proveny er 80 000 kroner.

Avsetning til ordningen økes med 3,8 mill. kroner som følge av disse endringene.

I forskriften for tilskuddsordningen er det i § 5 fastsatt at avstanden fra nærmeste tilgjengelige veterinærforetak skal legges til grunn ved beregningen av tilskudd, når reisen ikke er foretatt som en del av den veterinære vaktjenesten. Det er betydelige utfordringer knyttet til søknad og forvaltning av denne bestemmelsen. Det foreslås at Landbruksdirektoratet gis i oppdrag å gjennomføre en vurdering av ordningen frem til jordbruks-

oppkjøret i 2022. Både hensyn til målretting og enkel forvaltning skal tillegges vekt. Som en del av utredningen skal det også vurderes om reisetilskudd bør utvides til også å omfatte embryoinnlegg på storfe.

7.10.4 Tilskudd til frøavl m.m.

Formålet med tilskudd til frøavl er å fremme dyrking og frøforsyning av gras, belgvekster, rotvekster og grønnsaker med klimatilpassede sorter. Tilskuddet blir gitt til sertifisert frøavl av godkjente sorter og omfatter pristilskudd, arealtilskudd og overlagringstilskudd.

Som oppfølging av den nasjonale pollinatorstrategien utvides Forskrift om tilskudd til frøavl m.m. til å omfatte pollinatorvennlige frøblandinger, gjeldende fra juni 2022. I første omgang for de regionalt tilpassede artene som er under oppformering. Forskriften innrettes slik at artslisten kan utvides ved behov.

Det foreslås en økning på 2 mill. kroner som oppfølging av den nasjonale pollinatorstrategien jf. kapittel 7.3.

Bevilgningen til tilskudd til frøavl m.m. dekker også tilskudd til beredskapslagring av såkorn. Det vises til kapittel 7.5.4 for omtale av dette.

7.10.4.1 Tilskudd til utvikling av plantemateriale

Formålet med tilskudd til utvikling av plantemateriale er å bidra til å sikre at norsk jord- og hagebruk får tilgang til klimatilpasset, variert og sykdomsfritt materiale og gjøre materialet mer konkurransedyktig på hjemmemarkedet og eksportmarkedet.

Det foreslås en videreføring av tilskudd til utvikling av plantemateriale.

7.10.5 Rådgivning og kunnskapsformidling i hele landet

For å bidra til god agronomi og økt kompetanse i næringen er det viktig at kunnskap og forskningsresultater er lett tilgjengelig for næringsutøverne. Norsk landbruksrådgiving (NLR) har gjennom sine regionale rådgivingsenheter i hele landet kjernekompetanse på agronomi, og bidrar med rådgivning innen mange produksjoner og områder av gårdsdriften, med rådgivning innenfor planproduksjon som et kjerneområde.

Støtten over jordbruksavtalen skal bidra til nødvendige rådgivingstjenester for landbruksnæringen i hele landet, og til utvikling av kollektiv kunnskapsproduksjon som kommer næringen og

samfunnet til gode. NLRs grunnbevilgning har over flere år økt betydelig, og organisasjonen har fått midler til å gjennomføre en rekke nye oppgaver. I tillegg får NLR vesentlig støtte gjennom tildeling av prosjekter over andre ordninger fra jordbruksavtalen. Det er behov for å gå gjennom den samlede støtten NLR får over jordbruksavtalen til gjennomføringen av landbrukspolitikken. Det er også behov for å se på grensegangen mellom NLRs rådgivningsaktivitet og øvrige rådgivningstilbud som næringen benytter seg av. Det vil i tilskuddsbrevet for 2022 gis tydeligere forventninger til NLR om bruken av midler og krav til rapportering. Det foreslås at Landbruks- og matdepartementet i samarbeid med Landbruksdirektoratet og i dialog med organisasjonene i jordbruket går gjennom støtten som gis til NLR.

Det foreslås at bevilgningen til NLR videreføres med 98 mill. kroner for 2022. Det forutsettes at det skal være rådgivningsaktivitet og et likeverdig tilbud over hele landet. Det forutsettes videre at NLR fortsetter sitt arbeid med samordning av rådgivingstjenesten slik at oppgavene kan løses på en mest mulig effektiv måte.

7.10.6 Finansiering av utredninger, evalueringer og elektroniske fagsystem

Over jordbruksavtalens post 21 finansieres utredninger, evalueringer og utvikling av IKT-fagsystemer til forvaltning av ordninger. Enkle, robuste og brukervennlige elektroniske forvaltningssystemer bidrar til god og effektiv forvaltning, både for næringsutøvere og forvaltning. For 2022 foreslås det å avsette 11,8 mill. kroner til videre finansiering av utvikling av nytt fagsystem for erstatningsordningene i landbruket, 1,2 mill. kroner til kartløsning i Agros for drenering og utvalgte kulturlandskap og 4 mill. kroner til videreutvikling av eStil PT, bl.a. til tiltak for å effektivisere saksbehandlingen og utbetalingene og forbedre søknadsprosessen for brukere. Det settes av 2 mill. kroner til utredninger og evalueringer.

7.10.7 Tilskudd til råvareprisordningen

RÅK-ordningen skal utjevne forskjellene i råvarekostnader ved handel med bearbejdede jordbruksvarer innenfor EØS-området. Det gis kompensasjon for norskproduserte ferdigvarer som blir omsatt i Norge (PNS). «RÅK-industrien» er en betydelig avtaker av råvarer fra jordbruket, og det er viktig at bevilgningene over ordningen blir tilpasset engrosprisene på norskproduserte jord-

bruksvarer. Bevilgningsbehovet til ordningen vil også være påvirket av verdensmarkedspriser og valutakurser.

Budsjettet for 2021 er på 200,7 mill. kroner. Prognosen fra Landbruksdirektoratet viser et

bevilgningsbehov på 200 mill. kroner i 2021 og på 195 mill. kroner for 2022. Forslaget på posten er tilpasset prognosert bevilgningsbehov og de foreslåtte endringene i målprisene.

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150

8.1 Budsjettmessige forhold

8.1.1 Innledning

Jordbruksoppkjøret 2021 dreier seg i hovedsak om budsjettmessige endringer for budsjettåret 2022. Landbruksdirektoratet utarbeider prognoser for forbruket i 2021 på de enkelte ordninger med utgangspunkt i gjeldende satser og regelverk. På bakgrunn av dette fremmes det nye bevilgningsforslag for Stortinget som innebærer endringer og omdisponeringer innenfor gjeldende

budsjett 2021, og som tilpasser bevilgningene til det prognoserte behov. Bevilgningsforslagene tar også hensyn til overførte bevilgninger fra året før på de overførbare postene.

8.1.2 Overførte beløp fra 2020 og omdisponering av bevilgninger i 2021

Overførte beløp fra 2020 til 2021

På de overførbare postene er det overført 31,8 mill. kroner fra 2020 til 2021, jf. tabell 8.1.

Tabell 8.1 Overførte beløp fra 2020 til 2021. Mill. kroner

Post	Ordning	Budsjett minus forbruk
21	Spesielle driftsutgifter	2,109
70	Markedstiltak	0,000
74	Direkte tilskudd	3,473
77	Utviklingstiltak	23,807
78	Velferdsordninger	2,440
	Sum overførte bevilgninger	31,829

Prognoser for forbruk i 2021

Forbruksprognosen fra Landbruksdirektoratet for de overførbare postene på kap. 1150 med

gjeldende budsjettvedtak og satser i 2021 viser et underforbruk på 30,452 mill. kroner sammenlignet med vedtatt budsjett for 2021, jf. tabell 8.2.

Tabell 8.2 Prognoser for forbruk i 2021. Mill. kroner

Post	Ordning	Budsjett minus prognose
21	Spesielle driftsutgifter	1,353
70	Markedstiltak	0,745
74	Direkte tilskudd	-0,200
77	Utviklingstiltak	2,609
78	Velferdsordninger	25,945
	Sum udisponert bevilgning 2021 på overførbare poster	30,452

I proposisjonen om jordbruksoppkjøret fremmes kun forslag til bevilgningsendringer som følger av justerte tilskuddssatser. Forslag om justeringer av overslagsbevilgningene på grunnlag av endret volum fremmes normalt i nysalderingen av budsjettet. På grunn av betydelige avlingsskader i 2020 og store utbetalinger av kompenserende tilskudd som betales ut i 2021, er det fremmet forslag i revidert budsjett om å øke bevilgningen på kap. 1150 post 71 til 103,8 mill. kroner.

Omdisponeringer i 2021

Summen av udisponerte, overførte midler fra 2020 og innsparinger innenfor budsjettet i 2021 blir etter dette 62,3 mill. kroner. Dette er midler som kan omdisponeres innenfor rammen av uendret budsjett i 2021.

I denne proposisjonen foreslås det økninger i målprisene for korn fra 1. juli 2021. For matkorn er det foreslått en gjennomsnittlig økning på 12,8 øre/kg, og for førkorn ca. 10 øre per kg. For å regulere engrosprisene på råvarer til kraftfôr og matmel, foreslås det en økning i prisnedskrivningen av norsk korn på 6,3 øre per kg, og en økt prisnedskrivning av norsk korn i matmel med 6,0 øre per kg. For å unngå markedsforstyrrelser, og bidra til at forutsetningene om råvarekostnad i kraftfôrproduksjonen oppfylles, må endringene i prisnedskrivningen av norsk korn gjennomføres fra 1. juli 2021. Den samlede effekt av dette innebærer at bevilgningsbehovet på post 73 øker med 62,3 mill. kroner i 2021, som tilsvarer det beløp det er rom for å omdisponere i 2021.

Tabell 8.3 Omdisponeringer og endringer i 2021. Mill. kroner

Kapittel 1150		Budsjett 2021 ¹	Omdisp. 2021	Justert budsjett 2021	Disp. av overførte midler i 2021
Post	Benevning				
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	18,400	-3,462	14,938	2,109
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	1 295,553		1 295,553	0,000
70.11	Tilskudd markедstiltak grøntsektoren	31,400	0,000	31,400	
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevningsordningen	200,745	-0,745	200,000	
70.13	Tilskudd til avrensordningen poteter	41,000	0,000	41,000	
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	273,145	-0,745	272,400	0,000
71	Tilskudd ved avlingssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	46,500	0,000	46,500	
73.11	Pristilskudd ull	115,000		115,000	
73.13	Pristilskudd melk	670,000		670,000	
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 449,000		1 449,000	
73.16	Distriktstilskudd egg	3,400		3,400	
73.17	Pristilskudd grøntsektoren	171,600		171,600	
73.18	Frakttilskudd	405,350		405,350	
73.19	Pristilskudd korn	1 081,700	62,281	1 143,981	
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	3 896,050	62,281	3 958,331	0,000
74.11	Driftstilskudd melk og kjøtt	1 678,900	-5,900	1 673,000	
74.14	Tilskudd husdyr	2 611,900	-18,373	2 593,527	3,473
74.16	Beitetilskudd	1 035,100	7,900	1 043,000	
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 569,300	5,700	3 575,000	
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	551,100	1,900	553,000	
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	120,500	5,500	126,000	
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	9 566,800	-3,273	9 563,527	3,473

Tabell 8.3 Omdisponeringer og endringer i 2021. Mill. kroner

Kapittel 1150		Budsjett 2021 ¹	Omdisp. 2021	Justert budsjett 2021	Disp. av overførte midler i 2021
Post	Benevning				
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	98,133	-28,640	69,493	23,807
77.12	Tilskudd til planteavl m.m.	27,020	1,480	28,500	
77.13	Tilskudd til rådgivning	98,000	0,000	98,000	
77.15	Tilskudd til kvalitetstiltak	52,156	0,744	52,900	
77.17	Tilskudd til fellesanlegg frukt	16,000	0,000	16,000	
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	291,309	-26,416	264,893	23,807
78.11	Tilskudd til avløsning	1 224,267	-5,707	1 218,560	2,440
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	144,200	-7,200	137,000	
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	43,900	-11,300	32,600	
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	68,228	-0,028	68,200	
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	72,550	-4,150	68,400	
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 553,145	-28,385	1 524,760	2,440
Sum kap. 1150		16 940,902	0,000	16 940,902	31,829

¹ Saldert budsjett

8.1.3 Budsjettmessige endringer fra 2021 til 2022

De budsjettmessige konsekvenser i 2022 av dette jordbruksoppkjøret vil bli fremmet for Stortinget i Prop. 1 S (2021–2022) fra Landbruks- og mat-

departementet. I tabell 8.4 vises det justerte bevilgningsbehov som følge av endringene som foreslås i dette jordbruksoppkjøret. Endringer som skyldes konsekvensjusteringer eller justerte volumprognoser på overslagsbevilgningene er ikke innarbeidet.

Tabell 8.4 Samlet utslag av oppgjøret og foreløpig budsjett 2022. Mill. kroner

Post	Budsjett 2021 ¹	Endring	Budsjett 2022 ²	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	18,400	0,600	19,000
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	1 295,553	83,000	1 378,553
70.11	Markedstiltak grønt	31,400	0,000	31,400
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	200,745	5,295	206,040
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	41,000	0,000	41,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	273,145	5,295	278,440
71	Tilskudd ved avlingssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	46,500	0,000	46,500
73.11	Pristilskudd ull	115,000	0,000	115,000
73.13	Pristilskudd melk	670,000	2,100	672,100
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 449,000	0,500	1 449,500
73.16	Distriktstilskudd egg	3,400	0,000	3,400
73.17	Pristilskudd grønt	171,600	3,100	174,700
73.18	Frakttilskudd	405,350	0,000	405,350
73.19	Pristilskudd korn	1 081,700	92,400	1 174,100
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	3 896,050	98,100	3 994,150
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	1 678,900	83,100	1 762,000
74.14	Tilskudd husdyr	2 611,900	59,500	2 671,400
74.16	Beitetilskudd	1 035,100	42,900	1 078,000
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 569,300	79,300	3 648,600
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	551,100	50,000	601,100
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	120,500	9,700	130,200
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	9 566,800	324,500	9 891,300
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	98,133	-1,988	96,145
77.12	Tilskudd til frøavl med mer	27,020	-2,000	25,020
77.13	Tilskudd til rådgivning	98,000	0,000	98,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	52,156	0,000	52,156
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	16,000	1,000	17,000
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	291,309	-2,988	288,321
78.11	Tilskudd til avløsning	1 224,267	8,800	1 233,067
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	144,200	-11,200	133,000
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	43,900	-11,300	32,600
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	68,228	0,000	68,228
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	72,550	-4,600	67,950
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 553,145	-18,300	1 534,845
Sum kapittel 1150		16 940,902	490,207	17 431,109
Sum kapittel 4151		0,050	0,000	0,050

¹ Saldert budsjett² Før flytting av poster og bevilgninger, samt volum- og konsekvensjusteringer av overslagsbevilgningene

Tabell 8.5 Driftskostnader til utredninger og evalueringer. Mill. kroner

Ordning	Budsjett 2021	Endring	Budsjett 2022
21 Spesielle driftsutgifter	18,400	0,600	19,000

Tabell 8.6 Post 50 Fondsavsetninger. Mill. kroner

Ordning	Budsjett 2021	Endring	Budsjett 2022
50 Tilskudd til LUF	1 295,553	83,000	1 378,553

Tabell 8.7 Post 70 Markedstiltak. Mill. kroner

Ordning	Budsjett 2021	Endring	Budsjett 2022
70.11 Avsetningstiltak, hagebruk	31,400		31,400
70.12 Tilskudd til råvareprisutjevning	200,745	5,295	206,040
<i>Tilskudd, potetsprit</i>	<i>19,500</i>		
<i>Tilskudd potetstivelse, industri</i>	<i>21,500</i>		
70.13 Tilskudd til avrensordningen potet	41,000	0,000	41,000
Sum	273,145	5,295	278,440

Tabell 8.8 Post 71 Tilskudd ved avlingssvikt. Mill. kroner

Ordning	Budsjett 2021	Endring	Budsjett 2022
<i>Tilskudd ved avlingssvikt i planteproduksjon</i>	<i>43,500</i>		
<i>Tilskudd ved svikt i honningproduksjon</i>	<i>3,000</i>		
71 Tilskudd ved avlingssvikt	46,500	0,000	46,500

Tabell 8.9 Post 73 Pristilskudd. Mill. kroner¹

Ordning		Budsjett 2021	Endring	Budsjett 2022 ¹
73.11	Tilskudd til norsk ull	115,000		115,000
	<i>Grunntilskudd geitemelk</i>	<i>70,000</i>	<i>2,100</i>	
	<i>Distriktstilskudd melk</i>	<i>600,000</i>		
73.13	Pristilskudd melk	670,000	2,100	672,100
	<i>Grunntilskudd sau, lam, kje</i>	<i>94,000</i>		
	<i>Kvalitetstilskudd storfekjøtt</i>	<i>250,000</i>		
	<i>Distriktstilskudd kjøtt</i>	<i>650,000</i>	<i>0,500</i>	
	<i>Kvalitetstilskudd til lammeslakt</i>	<i>455,000</i>		
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 449,000	0,500	1 449,500
73.16	Distriktstilskudd egg	3,400		3,400
	<i>Distriktstilskudd potet Nord Norge</i>	<i>4,900</i>	<i>0,500</i>	
	<i>Distriktstilskudd frukt, bær</i>	<i>166,700</i>	<i>2,600</i>	
73.17	Pristilskudd grønt	171,600	3,100	174,700
	<i>Fraktilskudd kjøtt</i>	<i>155,000</i>		
	<i>Fraktilskudd egg</i>	<i>7,350</i>		
	<i>Fraktilskudd kraftfôr</i>	<i>243,000</i>		
73.18	Fraktilskudd	405,350	0,000	405,350
	Prisnedskrivning korn	973,500	80,300	
	Matkorntilskudd	108,200	12,100	
73.20	Pristilskudd korn	1 081,700	92,400	1 174,100
	Sum	3 896,050	98,100	3 994,150

¹ Bevilgningsendring før kvantumsjustering

Tabell 8.10 Post 74 Direkte tilskudd. Mill. kroner

Ordning		Budsjett 2021	Endring	Budsjett 2022
	<i>Driftstilskudd melk</i>	1 324,900	26,300	
	<i>Driftstilskudd kjøttfeproduksjon</i>	354,000	56,800	
74.11	Driftstilskudd melk og kjøtt	1 678,900	83,100	1 762,000
	<i>Tilskudd til husdyr</i>	2 589,900	58,000	
	<i>Tilskudd bevaringsverdige husdyrraser</i>	22,000	1,500	
74.14	Tilskudd husdyr	2 611,900	59,500	2 671,400
	<i>Tilskudd til dyr på utmarksbeite</i>	654,100	19,900	
	<i>Tilskudd for beiting</i>	381,000	23,000	
74.16	Beitetilskudd	1 035,100	42,900	1 078,000
	<i>Kulturlandskapstilskudd</i>	1 428,000	3,000	
	<i>Arealtilskudd</i>	2 141,300	76,300	
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 569,300	79,300	3 648,600
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	551,100	50,000	601,100
	<i>Ekstra husdyrtilskudd økologisk jordbr.</i>	71,000	5,900	
	<i>Ekstra arealtilskudd økologisk prod.</i>	49,500	3,800	
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	120,500	9,700	130,200
74	Sum	9 566,800	324,500	9 891,300

Tabell 8.11 Post 77 Utviklingstiltak. Mill. kroner

Ordning	Budsjett 2021	Endring	Budsjett 2022
<i>Tilskudd til semin</i>	25,600	0,000	
<i>Tilskudd til veterinærreiser</i>	58,233	-1,988	
<i>Tilskudd til organisasjoner</i>	14,300	0,000	
77.11 Tilskudd til dyreavl m.m.	98,133	-1,988	96,145
<i>Pris- areal- og lagringstilskudd</i>	17,020	2,000	
<i>Tilskudd til lagring av såkorn</i>	10,000	-4,000	
77.12 Tilskudd til frøavl m.m.	27,020	-2,000	25,020
77.13 Tilskudd til rådgivning	98,000	0,000	98,000
<i>Utvikling av plantemateriale, nordisk.</i>	2,821	-0,421	
<i>Utvikling av plantemateriale, oppformering</i>	12,875	0,000	
<i>Utvikling av plantemateriale, Graminor</i>	26,960	0,000	
<i>Kvalitetstiltak settepotetavl</i>	9,500	0,421	
77.15 Tilskudd til kvalitets og salgsfremmende tiltak	52,156	0,000	52,156
77.17 Tilskudd til fellespakkerier	16,000	1,000	17,000
77 Sum	291,309	-2,988	288,321

Tabell 8.12 Post 78 Velferdsordninger. Mill. kroner

Ordning	Budsjett 2021	Endring	Budsjett 2022
78.11 Tilskudd til avløsning ferie og fritid	1 224,267	8,800	1 233,067
78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom	144,200	-11,200	133,000
78.14 Tilskudd sykepengeordning jordbruket	43,900	-11,300	32,600
78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen	68,228	0,000	68,228
78.16 Tidligpensjonsordningen	72,550	-4,600	67,950
78 Sum	1 553,145	-18,300	1 534,845

Tabell 8.13 Kap 4150 Til gjennomføring av jordbruksavtalen. Mill. kroner

Ordning	Budsjett 2021	Endring	Budsjett 2022
85 Markedsordningen for korn	0,050	0,000	0,050
Sum	0,050	0,000	0,050

Landbruks- og matdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et fremlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i statsbudsjettet 2021 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppjøret 2021 m.m.).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om endringer i statsbudsjettet 2021 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppjøret 2021 m.m.) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til vedtak om endringer i statsbudsjettet 2021 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2021 m.m.)

I

I statsbudsjettet for 2021 gjøres følgende endringer:

Utgifter:

Kap.	Post	Formål	Kroner
1150		Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m.	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i> , reduseres med ..... fra kr 18 400 000 til kr 14 938 000	3 462 000
	70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i> , reduseres med ..... fra kr 273 145 000 til kr 272 400 000	745 000
	73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i> , økes med..... fra kr 3 896 050 000 til kr 3 958 331 000	62 281 000
	74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i> , reduseres med ..... fra kr 9 566 800 000 til kr 9 563 527 000	3 273 000
	77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i> , reduseres med ..... fra kr 291 309 000 til kr 264 893 000	26 416 000
	78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i> , reduseres med ..... fra kr 1 553 145 000 til kr 1 524 760 000	28 385 000

II

Landbruks- og matdepartementet gis fullmakt til å iverksette tiltak i henhold til det framlagte forslag til jordbruksoppgjør, herunder tiltak som er knyttet til bevilgninger i 2022.

Vedlegg 1**Jordbruksoppgjøret 2021, fordeling på priser og tilskudd**

Tabell 1.1 Jordbruksavtalen, fordeling på priser og tilskudd

	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	490,2
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	0,0
= Nettoeffekt av tilskudd	490,2
+ Målpriser fra 1.7	400,0
= Sum målpriser og tilskudd	890,2
+ Omdisponering overførte midler fra 2020	31,8
= Sum til fordeling	922,0
+ Endret inntektsverdi jordbruksfradrag	40,0
= Ramme	962,0

Tabell 1.2 Målpriser fra 1.7. 2021

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 538,2	5,47	0,08	123,1
Gris	131,2	33,89	0,87	114,1
Poteter	222,1	5,32	0,16	35,5
Grønnsaker og frukt	3 575,7		2,8 %	100,7
Norsk matkorn	208,7	3,63	0,128	26,6
Sum målprisendringer				400,0

Tabell 1.3 Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	1000 tonn	Målpris, kr/kg	Endring, kr/kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	191,9	3,67	0,13	24,9
Rug, matkorn	16,8	3,22	0,10	1,7
Bygg	490,8	3,06	0,10	49,1
Havre	249,6	2,83	0,10	25,0
Fôrhvete og fôrrug	181,7		0,10	18,2
Erter til modning	4,0		0,30	1,2
Såkorn	60,6		0,11	6,4
Oljevekster	17,8	5,98	0,40	7,1
Sum korn og oljevekster	1 213,2		0,11	133,6

Tabell 1.4 Endring i råvarekostnader til kraftfôr

	1000 tonn	Andel	Ref. pris kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Karbohydrat kraftfôr	1442,7	71,6 %	3,00	0,100	144,3
Effekt endret prisnedskrivning				0,063	-90,9
Protein, soya m.m.	432,2	21,4 %	4,146	0,051	0,0
Fett	48,4	2,4 %		0,000	0,0
Vitaminer og mineraler	92,4	4,6 %		0,000	0,0
Endret bevilgning frakt korn/kraftfôr					0,0
Sum råvarekostnad kraftfôr	2015,7			0,026	53,4

Tabell 1.5 Kap. 1150 og kap. 4150 Jordbruksavtalen, mill. kroner

Post		Budsjett 2021 ¹	Endring 2022
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	18,400	0,600
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	1 295,553	83,000
70.11	Markedstiltak grønt	31,400	0,000
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	200,745	5,295
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	41,000	0,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	273,145	5,295
71	Tilskudd ved avlingssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	46,500	0,000
73.11	Pristilskudd ull	115,000	0,000
73.13	Pristilskudd melk	670,000	2,100
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 449,000	0,500
73.16	Distriktstilskudd egg	3,400	0,000
73.17	Pristilskudd grønt	171,600	3,100
73.18	Frakttilskudd	405,350	0,000
73.19	Pristilskudd korn	1 081,700	92,400
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	3 896,050	98,100
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	1 678,900	83,100
74.14	Tilskudd husdyr	2 611,900	59,500
74.16	Beitetilskudd	1 035,100	42,900
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 569,300	79,300
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	551,100	50,000
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	120,500	9,700
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	9 566,800	324,500
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	98,133	-1,988
77.12	Tilskudd til frøavl med mer	27,020	-2,000
77.13	Tilskudd til rådgivning	98,000	0,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	52,156	0,000
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	16,000	1,000
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	291,309	-2,988
78.11	Tilskudd til avløsning	1 224,267	8,800
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	144,200	-11,200
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	43,900	-11,300
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	68,228	0,000
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	72,550	-4,600
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 553,145	-18,300
Sum kapittel 1150		16 940,902	490,207
Sum kapittel 4151		0,050	0,000

¹ Saldert budsjett

Tabell 1.6 Post 21 Spesielle driftsutgifter, mill. kroner

	Budsjett 2021	Prognose 2022	Endring
Evalueringer, utredninger, arbeidsgrupper	2,0	2,0	
IT-utvikling Landbruksdirektoratet	16,4	17,0	
Justert bevilgningsbehov			0,6
Sum	18,4	19,0	0,6

Tabell 1.7 Post 70.11 Markedstiltak i grøntsektoren, mill. kroner

	Budsjett 2021	Prognose 2022	Endring
Kollektiv dekning av omsetningsavgift	31,4	31,4	
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	31,4	31,4	0,0

Tabell 1.8 Post 70.12 Tilskudd til råvareprisordningen, mill. kroner

	Budsjett 2021	Prognose 2022	Endring
PNS, prognose	200,7	195,0	0,0
Målprisjustering melk			8,8
Endret målpris potet			2,2
Justert bevilgningsbehov			-5,7
Sum	200,7	195,0	5,3

Tabell 1.9 Post 70.13 Tilskudd til avrensordningen potet, mill. kroner

	Budsjett 2021	Prognose 2022	Endring
Potetsprit	19,5	19,5	0,0
Potetstivelse	21,5	21,5	0,0
Sum	41,0	41,0	0,0

Tabell 1.10 Post 71 Tilskudd ved avlingssvikt, mill. kroner

	Budsjett 2021	Endring
Tilskudd ved avlingssvikt i planteproduksjon	43,5	0,0
Tilskudd ved svikt i honningproduksjon	3,0	0,0
Sum	46,5	0,0

Tabell 1.11 Post 73.11 Pristilskudd ull

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Ull	2,700	40,00		40,00	0,0

Tabell 1.12 Post 73.13 Pristilskudd, melk

	Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats, kr/l	Endring, mill. kr
Grunntilskudd geitemelk	21,1	3,36	0,10	3,46	2,1
Distriktstilskudd melk					
Sone A	206,3	0,00	0,00	0,00	0,0
Sone B	331,2	0,12	0,00	0,12	0,0
Sone C	235,7	0,37	0,00	0,37	0,0
Sone D	521,6	0,57	0,00	0,57	0,0
Sone E	121,9	0,64	0,00	0,64	0,0
Sone F	49,8	0,73	0,00	0,73	0,0
Sone G	53,1	1,01	0,00	1,01	0,0
Sone H	3,2	1,22	0,00	1,22	0,0
Sone I	14,6	1,80	0,00	1,80	0,0
Sone J	11,1	1,89	0,00	1,89	0,0
Sum distriktstilskudd, melk	1 548,6		0,00		0,0
Sum pristilskudd, melk					2,1

Tabell 1.13 Post 73.15 Pristilskudd, kjøtt

Kvalitetstilskudd lammeslakt	Antall 12 mnd.	Sats, kr/slakt	Endring, kr/slakt	Ny sats, kr/slakt	Endring, mill. kr	
Kval. O+ og bedre	967 400	450	0,00	450	0,0	
Ikke godkjent klassifiser	3 600	419	0,00	419	0,0	
Kjeslakt over 3,5 kg	17 700	300	0,00	300	0,0	
Tillegg økologiske slakt (herav)	26 400	40	0,00	40	0,0	
Sum	988 700				0,0	
Grunntilskudd, kjøtt	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr	
Sau	23,2	3,81	0,00	3,81	0,0	
Geit	0,3	5,15	0,00	5,15	0,0	
Sum	23,5				0,0	
Kvalitetstilskudd storfekjøtt						
Kvalitetsklasse O	18,3	2,50		2,50	0,0	
Kvalitetsklasse O+ og bedre	28,9	7,50		7,50	0,0	
Sum	47,2				0,0	
Distriktstilskudd, kjøtt						
Storfe, sau og geit	Sone 1	22,6	0,00	0,00	0,00	0,0
	Sone 2	56,7	5,25	0,00	5,25	0,0
	Sone 3	18,0	8,05	0,00	8,05	0,0
Storfe og Geit	Sone 4	7,4	11,80	0,00	11,80	0,0
Storfe og Geit	Sone 5	1,0	12,40	0,00	12,40	0,0
Sau	Sone 4	3,0	13,90	0,00	13,90	0,0
Sau	Sone 5	0,6	14,40	0,00	14,40	0,0
Gris	Sone 4	6,1	5,10	0,00	5,10	0,0
Gris	Sone 4 ²	0,6	5,10	0,90	6,00	0,5
Gris	Sone 5	0,01	5,40	0,60	6,00	0,0
Vestlandet og Agder ¹ Gris		9,2	1,10	0,00	1,10	0,0
Sum		125,2				0,5
Sum pristilskudd kjøtt						0,5

¹ Agder, Vestland og Møre og Romsdal² Troms

Tabell 1.14 Post 73.16 Distriktstilskudd egg

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Vestlandet	5,906	0,25	0,00	0,25	0,0
Nord-Norge	2,512	0,75	0,00	0,75	0,0
Sum distriktstilskudd egg					0,0

Tabell 1.15 Post 73.17 Pristilskudd grønt

		1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Epler, pærer og plommer, kirsebær	Sone 1	2,9	3,15	0,00	3,15	0,0
	Sone 2–4	2,7	4,41	0,20	4,61	0,5
	Sone 5	3,6	9,00	0,30	9,30	1,1
Moreller	Sone 1	0,1	4,18	0,00	4,18	0,0
	Sone 2–4	0,2	5,42	0,20	5,62	0,0
	Sone 5	0,3	10,04	0,30	10,34	0,1
Pressfrukt		6,5	3,15	0,00	3,15	0,0
Bær	Sone 1–3	6,4	2,36	0,00	2,36	0,0
	Sone 4–5	4,4	6,44	0,20	6,64	0,9
	Sone 6–7	0,1	7,40	0,30	7,70	0,0
Sum distriktstilskudd frukt og bær		27,2				2,6
Tomat maks:	103 400 kg					
Sone 1–3		1,5	2,02	0,00	2,02	0,0
Sone 4–7		3,0	3,46	0,00	3,46	0,0
Slangeagurk maks:	151 800 kg					
Sone 1–3		4,0	1,12	0,00	1,12	0,0
Sone 4–7		1,4	1,95	0,00	1,95	0,0
Salat maks:	220 000 stk					
Sone 1–3		5,4	0,69	0,00	0,69	0,0
Sone 4–7		2,7	1,21	0,00	1,21	0,0
Sum tilskudd grønnsaker		18,0				0,0
Potetprod. i Nord Norge		4,7	1,59	0,10	1,69	0,5
SUM		49,9				3,1

Tabell 1.16 Post73.18 Fraktilskudd

	Budsjett 2021 mill. kr	Endring, mill. kr
Frakt korn	82,0	0,0
Frakt kraftfôr	161,0	0,0
Innfrakt slakt	155,0	0,0
Frakt egg	7,4	0,0
Sum	405,4	0,0

Tabell 1.17 Post 73.19 Pristilskudd korn

Prisnedskrivning	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Korn	1 175,7	0,788	0,063	0,851	74,1
Økologisk korn	15,0	1,898	0,063	1,961	0,9
Oljevekster, lupiner og bønner	14,2	2,418	0,300	2,718	4,2
Økologiske oljevekster, lupin, bønner	0,8	3,628	0,300	3,928	0,3
Fôrerter	3,8	1,385	0,200	1,585	0,8
Økologiske fôrerter	0,2	2,035	0,200	2,235	0,0
Sum	1210		0,066		80,3
– Herav 70 pst inneværende år	846,8				56,2
Tilskudd matkorn	201,7	0,538	0,060	0,598	12,1
– Herav 50 pst inneværende år	100,9				6,1
Sum					92,4
– Sum inneværende år					62,3

Tabell 1.18 Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og kjøtt

		Antall	Sats kr per bruk/dyr	Endring kr per dyr/bruk	Ny sats, kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Kumelk AK-sone 2	Foretak	635	154 550	10 000	164 550	6,4
Kumelk Ak-sone 1–3–4	Foretak	1 317	158 550	10 000	168 550	13,2
Kumelk AK-sone 5	Foretak	4 453	181 300	14 000	195 300	62,3
Kumelk AK-sone 6–7	Foretak	735	189 550	14 000	203 550	10,3
Geitemelk landet	Foretak	279	189 310	0	189 310	0,0
Ammekyr s. 1–4, 6–39 kyr	Dyr	28 187	3 414	250	3 664	7,0
40 og flere kyr	Foretak	375	136 560	10 000	146 560	3,8
Ammekyr s. 5–7, 6–39 kyr	Dyr	42 006	4 488	350	4 838	14,7
40 og flere kyr	Foretak	239	179 520	14 000	193 520	3,3
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-37,9
Sum driftstilskudd, melk og kjøtt						83,1

Tabell 1.19 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	1	14	95 245	4 888	0	4 888	0,0
	15	30	63 846	3 282	0	3 282	0,0
	31	50	35 521	1 820	0	1 820	0,0
	51 +		15 938	1 050	0	1 050	0,0
Sum			210 550				0,0
Melkekyr på små og mellomstore bruk	6	23	120 358	1 650	0	1 650	0,0
	24	50	30 037	-1 355	0	-1 355	0,0
Sum			150 395				0,0
Ammekyr	1	50	97 143	4 180	0	4 180	0,0
	51+		4 272	770	0	770	0,0
Sum			101 415				0,0
Andre storfe			567 231	770	0	770	0,0
Melkegeit og melkesau	1	125	27 544	1652	0	1 652	0,0
	126+		7 372	638	0	638	0,0
Sum			34 916				0,0
Sau og ammegeiter	1	150	853 126	883	87	970	74,2
	151+		101 438	194	0	194	0,0
Sum			954 564				74,2

Tabell 1.19 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Avlsgris Sør-Norge ²	1	35	18 021	498	0	498	0,0
Avlsgris Jæren	1	35	4 282	350	0	350	0,0
Avlsgris Nord-Norge	1	35	1 280	776	0	776	0,0
Sum			23 582				0,0
Slaktegris ²	1	1400	979 610	14	0	14	0,0
Slaktegris Jæren	1	1400	210 390	10	0	10	0,0
Sum			1 190 000				0,0
Verpehøner Sør-Norge	1	1 000	553 571	11	0	11	0,0
Verpehøner Nord-Norge	1	1 000	24 275	25	0	25	0,0
Verpehøner, landet	1 001	5 000	2 058 665	11	-4	7	-8,2
Verpehøner, landet	5 001	7 500	1 204 657	0	7	7	8,4
Sum			2 636 510				0,2
Rugeegg Nord-Norge	1	167 000	0	0,15	0,00	0,15	0,0
Rugeegg, landet	167 001	833 000	42 167 759	0,07	0,00	0,07	0,0
Sum			53 272 460				0,0
Bifolk	1	+	46 707	600	0	600	0,0
Hjort over 1 år			5 259	500	0	500	0,0
Genbevaring	Storfe		4 798	3460	0	3 460	0,0
	Sau		17 448	310	0	310	0,0
	Geit		423	610	0	610	0,0
	Hest		681	1 200	0	1 200	0,0
Sum			23 350				0,0
Bunnfradrag 35 pst. ¹		35 %	38 621	6 000	0	6 000	0,0
Beløpsavgrensing				530 000	0	530 000	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-14,9
Sum produksjonstilskudd, husdyr							59,5

¹ Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd² Unntatt Jæren

Tabell 1.20 Post 74.16 Beitetilskudd

		Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	256 659	817	5	822	1,3
	Sau, lam, geit, kje	1 944 761	230	5	235	9,7
Beitetilskudd:	Storfe m.m.	639 583	420	25	445	16,0
	Småfe m.m.	2 291 601	50	0	50	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						15,9
Sum beitetilskudd		5 132 604				42,9

Tabell 1.21 Post 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd

	Antall dekar	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal	9 065 272	162	0	162	0,0
Bunnfradrag, 65 pst. ¹	38 621	6 000	0	6 000	0,0
Arealtilskudd, grovfôr	5 918 995				60,5
Innmarksbeitearealer	1 600 160				0,0
Arealtilskudd, korn	2 917 057				13,1
Arealtilskudd, potet	114 908				0,0
Arealtilskudd, grønnsaker	70 538				0,0
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	43 774				0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					5,7
Sum, AK-tilskudd		9 065 272			79,3

¹ Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst tilskudd husdyr og 65 pst arealtilskudd

Arealtilskudd, grovfôr

	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	384 356	0		0	0,0
Sone 2	315 364	0		0	0,0
Sone 3	602 569	85	10	95	6,0
Sone 4	486 075	105	10	115	4,9
Sone 5 A	1 811 226	273	12	285	21,7
Sone 5 B Vestlandet	1 507 158	318	12	330	18,1
Sone 6	698 407	318	12	330	8,4
Sone 7	113 840	364	12	376	1,4
Sum grovfôr alle soner		5 918 995			60,5

Arealtilskudd, korn

	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	1 273 223	217		217	0,0
Sone 2 og 3	1 101 484	282	8	290	8,8
Sone 4	404 743	322	8	330	3,2
Sone 5 – 7	137 607	276	8	284	1,1
Sum korn, alle soner	2 917 057		4,5		13,1

Arealtilskudd, øvrige vekster

	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Potet sone 1 -5	110 825	363		363	0,0
Potet sone 6 -7	4 083	1 115		1115	0,0
Sum poteter, alle soner	114 908				0,0
Grønnsaker sone 1 – 5	70 032	750		750	0,0
Grønnsaker sone 6 – 7	506	1 750		1750	0,0
Sum grønnsaker, alle soner	70 538				0,0
Frukt sone 1 – 4	10 143	1 200		1200	0,0
Frukt sone 5 -7	12 211	1 950		1950	0,0
Sum frukt, alle soner	22 354				0,0
Bær sone 1 – 4	14 679	1 300		1300	0,0
Bær sone 5 – 7	6 741	1 750		1750	0,0
Sum bær, alle soner	21 420				0,0

Tabell 1.22 Post 74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram, mill. kroner

	Budsjett 2021	Prognose 2021	Endring, mill. kr
Fordelt på regionene	551,1	551,1	46,100
Justert bevilgningsbehov			3,9
Landet			50,000

Tabell 1.23 Post 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

Arealtilskudd	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Frukt og bær m.m.	2 938	1 650		1650	0,0
Grønnsaker	3 411	1 650		1650	0,0
Potet	910	800		800	0,0
Korn	74 724	382	18	400	1,3
Grovfôr	263 059	25		25	0,0
Økologisk areal 1. års karens	14 455	150		150	0,0
Grønngjødsling	5 042	500		500	0,0
Økologisk brakka	461	25		25	0,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	365 000				1,3
Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon	Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	7 978	3 500	100	3600	0,8
Ammekyr	4 277	2 400	100	2500	0,4
Andre storfe	17 470	730		730	0,0
Sau og melkesau	43 819	462	38	500	1,7
Melkegeit	678	315	38	353	0,0
Ammegeit	366	265		265	0,0
Avlsgris	295	517		517	0,0
Slaktegris	4 257	315		315	0,0
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					2,9
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					5,5
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					9,7

Tabell 1.24 Post 77.11 Tilskudd til dyreavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2021	Prognose 2022	Endring
Tilskudd til veterinær reiser	58,2	58,2	3,8
Tilskudd til semin	25,6	25,6	0,0
Tilskudd til avlsorganisasjoner	14,3	14,3	0,0
Justert bevilgningsbehov			-5,8
Sum	98,1	98,1	-1,988

Tabell 1.25 Post 77.12 Tilskudd til frøavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2021	Prognose 2022	Endring
Tilskudd til frøavl	17,0	17,0	2,0
Tilskudd til lagring av såkorn	10,0	6,0	0,0
Justert bevilgningsbehov			-4,0
Sum	27,0	23,0	-2,0

Tabell 1.26 Post 77.13 Tilskudd til rådgivning. Mill. kroner

	Budsjett 2021	Prognose 2022	Endring
Tilskudd til NLR	98,0	98,0	0,0
Sum	98,0	98,0	0,0

Tabell 1.27 Post 77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2021	Prognose 2022	Endring
Utvikling av plantemateriale, nordisk	2,821	2,400	0,0
Utvikling av plantemateriale, oppformering	12,875	12,875	0,0
Utvikling av plantemateriale, Graminor	24,960	24,960	0,0
Frukt- og bærprogrammet, Graminor	1,500	2,000	0,0
Kvalitetstiltak settepotetavl	10,000	10,000	0,0
Sum	52,2	52,2	0,0

Tabell 1.28 Post 77.17 Tilskudd fellesanlegg frukt

	Volum siste 3 år, tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Sum	9 515,6	1,68	0,11	1,00

Tabell 1.29 Post 78.11 Tilskudd for avløsning

	Antall bruk/dyr	Kr per bruk/dyr	Endring, kr/bruk/dyr	Ny sats, kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Tilskudd per foretak	8 597	85 800	2 000	87 800	17,2
Melkekyr	210 549	4109	96	4 204	
Ammekyr	101 388	1134	26	1 161	
Andre storfe	567 115	685	16	701	
Melkegeit og melkesau	34 915	947	22	969	
Sau, ammegeit	954 495	471	11	482	
Avlsgris	41 927	1354	32	1 386	
Slaktegris	1 486 664	46	1	47	
Verpehøner, -ender, -kalkuner, -gjess	4 106 402	11,9	0,3	12,2	
Rugeegg	84 127 125	0,07	0,00	0,1	
Hester	24 690	1354	32	1 386	
Avlskaniner	959	337	8	345	
Gjess, ender, kalkuner, livkylling	1 246 786	4,14	0,10	4,24	
Slaktekylling	66 645 761	0,51	0,00	0,51	
Økologisk slaktekylling	206 203	1,97	0,05	2,02	
Revetisper	17 061	372	9	381	
Minktisper	46 411	109	3	112	
Hjort	7 554	461	11	471	
Utslag av satsendringer	Prognose, mill. kr	Endring, pst.	Endring, mill. kr	Utslag av tak, mill. kr	
	1 204,0	2,33 %	28,1	-17,2	10,900
Justert bevilgningsbehov					-19,300
Sum tilskudd til avløsning for ferie og fritid					8,800

Tabell 1.30 Post 78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.

	Antall dager	Sats, kr/dag	Endring, kr/dag	Endring, mill. kr
Antall avløsningsdager	212 687	1 670		
Gjennomsnittsberegning	212 687	702		0,0
Justert bevilgningsbehov				-11,2
Sum				-11,2

Tabell 1.31 Post 78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen

	Antall årsverk	Sats, kr/å.v.	Endring, kr/å.v.	Endring, mill. kr
Tilskudd per vikar	240	283 900	0	0,0
Sum				0,0

Tabell 1.32 Post 78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordningen

	Antall	Sats, kr/pers.	Endring, kr/pers	Endring, mill. kr
Enbruker	515	105 200	0	0,000
Tobruker	70	168 320	0	0,000
Justert bevilgningsbehov				-4,600
Sum	655			-4,600

Vedlegg 2

Jordbruksforhandlingene 2021

Referat fra forhandlingsmøte 6. mai

Plenumsmøte 06.05.21, kl. 16:00

Tilstede:

I møterommet: Søyland, Bartnes, Hoff, Helgen

Digitalt:

Fra Jordbrukets forhandlingsutvalg: Hjørnegård, Gimming, Fjelltveit, Pettersborg, Bergsjø, Agerup, Huus, Sveen, Nordstad, Berge Ness, Brandstadmoen, Haarsaker, Warlo

Fra Statens forhandlingsutvalg: Skjeflo, Bergset, Orlund, Rød, Lothe, Gjølberg, Grotli, Krekling, Edholm, White.

Statens forhandlingsleder Viil Søyland viste til jordbrukets krav av 27. april, og statens tilbud, som ble lagt fram den 4. mai, som grunnlag for videre forhandlinger. Hun viste videre til et statusmøte på lederplan 5. mai og ba Jordbrukets forhandlingsutvalg om å gi en tilbakemelding om hvorvidt tilbudet ga grunnlag for å gå i forhandlinger om jordbruksavtale. Hun ga ordet til Bartnes.

Bartnes sa at tilbudet hadde blitt grundig vurdert og viste også til uformelle kontakter. Bartnes konstaterte deretter at avstanden mellom partene var for stor, og at Jordbrukets forhandlingsutvalg ikke finner grunnlag for å gå inn i forhandlinger med basis i statens tilbud. Han leste opp forhandlingsutvalgets skriftlige reaksjon, som deretter ble

overlevert til Søyland. Denne er vedlagt dagsreferatet.

Søyland beklaget sterkt at jordbrukets organisasjoner valgte å ikke benytte den retten de har til å gå til neste steg i forhandlingene, om størrelse og innretning på en næringsavtale. Hun konstaterte at det var brudd før forhandlingene hadde startet. Hun sa at regjeringen ville gå til Stortinget med en proposisjon basert på statens tilbud.

Søyland sa det er viktig å klargjøre hvilke bestemmelser som gjelder i en situasjon hvor en ikke har noen jordbruksavtale. Hun viste til Hovedavtalen kapittel 4, og foreslo at følgende ble tatt inn i referatet:

Partene er enige om å praktisere de bestemmelse som følger av Stortingets behandling av jordbruksoppkjøret i 2021, som jordbruksavtale, jf. Hovedavtalen § 4-1 og § 4-2. Partene er enige om å utarbeide en teknisk jordbruksavtale på grunnlag av Stortingets behandling av jordbruksoppkjøret.

Dette ble akseptert fra jordbrukets side.

Møtet var slutt kl. 16:25.

Vedlegg

Ensidig dagsprotokoll fra Jordbrukets forhandlingsutvalg

Vedlegg 3

Jordbrukets forhandlingsutvalg Dagsprotokoll av 6. mai 2021

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til jordbrukets krav av 27. april 2021 og statens tilbud av 4. mai.

1. Inntekt

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at Stortingets inntektsmål i Innst. 251 S (2016–2017) må oppfylles: *For å sikre rekruttering, og for å løfte inntektsmulighetene i næringen, mener komiteen at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. God markedstilpassning og produktivitetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsdannelsen.*

Grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket viser at i perioden 2015–2021 har inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper økt med 12 300 kroner per årsverk. Jordbrukets forhandlingsutvalg krevde økte inntektsmuligheter på 48 700 kroner per årsverk, hvorav 30 000 kroner per årsverk til å redusere inntektsgapet. Statens tilbud gir ingen reduksjon av inntektsgapet og er derfor ikke i tråd med Stortingets inntektsmål.

I kravet ba Jordbrukets forhandlingsutvalg om et helt nødvendig inntektsløft som et første steg på veien for å redusere inntektsgapet og heve inntektsnivået i jordbruket. Statens tilbud reflekterer ikke det økonomiske alvorret i næringa og behovet for å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper. Jordbrukets forhandlingsutvalg må derfor konstatere at tilbudet er for svakt til å skape framtidstro og rekruttering i landbruket. Med den lave økonomiske ramma som ligger i tilbudet, er det heller ikke mulig å gi et inntektsløft for produksjonene med svakest økonomi (sau, ammeku og korn), slik jordbrukets forhandlingsutvalg krevde.

2. Investeringer og løsdriftskravet

Stortinget har vedtatt at krav om løsdrift trer i kraft 2. januar 2034 for husdyrrom som ble bygd før 22. april 2004 og som har vært i sammenhengende bruk til storfe siden. Løsdriftskravet utløser et ekstraordinært investe-

ringsbehov innenfor melke- og storfekjøttproduksjonen på om lag 20 mrd. kroner frem mot 2034 (jf. NIBIO-rapport nr. 46 2021). For å unngå et stort frafall av husdyrbruk, krevde Jordbrukets forhandlingsutvalg en ekstraordinær, flerårig investeringspakke på 450 mill. kroner utover jordbruksavtalens midler. Denne er avvist i statens tilbud. Dersom ikke flere bruk settes i stand til å investere, vil det få enorme konsekvenser for distriktslandbruket og bosetningsmønsteret.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener investeringsbehovet som er utløst av Stortingets krav om løsdrift ikke på noen måte kan dekkes innenfor de ordinære midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midlene). Jordbrukets forhandlingsutvalg kan ikke ta ansvar for de dramatiske konsekvensene som manglende investeringsstøtte til disse brukene vil få når det gjelder arealbruk og fortsatt utvikling av et aktivt jordbruk i hele landet.

3. Små og mellomstore bruk og landbruk i hele landet

Stortinget har vedtatt at landbruk over hele landet er et overordnet mål for landbrukspolitikken. Vilkårene for matproduksjon er forskjellig i ulike deler av landet og mange bruk har begrenset ressursgrunnlag. For å nå Stortingets mål må en derfor utjevne inntektene etter bruksstørrelse. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslo derfor i kravet forsterkede virkemidler for små og mellomstore bruk for å ivareta en variert bruksstruktur over hele landet. Jordbrukets forhandlingsutvalg krevde konkret å få innført tak og/eller trappetrinn i tilskuddsordninger for alle produksjoner, redusert kvotetak i melkeproduksjonen og et nytt driftstilskudd for sau. Dette er ikke fulgt opp i Statens tilbud. Regjeringen opprettholder med dette en retning i landbrukspolitikken som gir større og færre enheter. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det haster med å sette inn virkemidler for å endre denne utviklingen. Statens tilbud

svekker muligheten til å nå Stortingets mål om et landbruk over hele landet.

4. Velferd

Velferdsordningene er viktige for å ivareta bondens helse og velferd, og er et målretta rekrutterings- og likestillingstiltak. I Innst. S 251 (2016–2017) uttrykker flertallet at de sosiale ordningene i landbruket heller må styrkes enn svekkes. Statens tilbud innebærer en reell svekking av velferdsordningene. Jordbrukets

forhandlingsutvalg kan ikke akseptere at velferdsordningene i jordbruket reelt svekkes.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til statusmøte 5. mai og uformell kontakt etter at Staten la fram sitt tilbud 4. mai. Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at avstanden mellom partene er for stor. Jordbrukets forhandlingsutvalg finner ikke grunnlag for å gå inn i forhandlinger med basis i Statens tilbud.

Vedlegg 4

Oppdatert jordvernstrategi

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Den første jordvernstrategien ble lagt fram av regjeringen i Prop. 127 S (2014–2015) og behandlet i Stortinget 8. desember 2015 Jordbruksoppjøret 2015, jf. Innst. 56 S (2015–2016). I vedtaket fastsatte Stortinget et mål om at den årlige omdisponeringen av dyrka jord måtte være under 4 000 dekar, og ba regjeringen arbeide for at målet blir gradvis nådd innen 2020.

Et enstemmig storting vedtok den 06.02.2018 å be regjeringen legge fram en oppdatert jordvernstrategi i forbindelse med budsjettframlegget for 2019, jf. vedtak nr. 444 (2017–2018) og Innst. 112 S (2017–2018). Oppdatert strategi ble lagt fram i Prop. 1 S (2018–2019) om budsjett 2019 for Landbruks- og matdepartementet. Senere har regjeringen varslet at den vil komme tilbake med en vurdering av mål for årlig omdisponering og ny oppdatering av jordvernstrategien når tallene for 2020 forelå. Nå foreligger foreløpige KOSTRA-tall for 2020, som viser en omdisponering av om lag 3 900 dekar dyrka mark.

1.2 Nytt kunnskapsgrunnlag

NIBIO-rapport 72/2021 *Jordvernets begrunnelser* beskriver utfordringer for verdens matproduksjon, arealgrunnlaget for jordbruk i Norge, arealendringer, omfang og utvikling av omdisponering og nydyrking. Videre redegjøres det for begrunnelser for jordvernet og at denne kunnskapen inkluderes i vurderinger av et forsterket jordvern-mål. Også Landbruksdirektoratet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD), og Samferdselsdepartementet (SD) har bidratt til kunnskapsgrunnlag for regjeringens oppdatering av nasjonal jordvernstrategi.

I tråd med bærekraftsmålene legger NIBIO til grunn et utvidet jordvernbegrep hvor jordvern betyr vern av arealer med dyrket og dyrkbar mark, og av jordsmonnet som substans. Jordvern vurde-

res ut fra helhetsforståelse av de verdier jordsmonnet har for natur og samfunn; for å dyrke mat, opprettholde naturmangfold, regulere vannets kretsløp, binde karbon og skape verdier, arbeidsplasser og gode lokalsamfunn. I lys av dagens kunnskap om trusler mot verdens matproduksjon framstår jordvern i Norge, mer enn tidligere, som en overordnet samfunnsinteresse. Jordvern er en grunnleggende forutsetning for bærekraftig utvikling og norsk samfunns- og matsikkerhet:

- Bærekraftsmålene forplikter oss til å bevare grunnlaget for matproduksjon, herunder arealer og jordsmonnets økosystemfunksjoner og produktivitet. Bevaring av jordbruksarealer er også nødvendig for å unngå arealutvidelse for jordbruksformål på bekostning av skog, naturområder, våtmarker og for å redusere klimagassutslipp.
- Beskyttelse av arealer og produksjonskapasitet i hele landet bidrar til å mestre regional avlingssvikt og svikt i import og innenlands transport. Jordvern i alle deler av landet bidrar også til verdiskaping og nødvendig forutsigbarhet for utvikling av jordbruksforetakene og industrien, og for å opprettholde jordbruksmiljøer og sikre bosetting.
- Ved nedbygging av dyrka og dyrkbar jord stopper binding og lagring av karbon. På mindre produktive arealer vil produksjonen kreve større areal, økt bruk av energi, gjødsel og andre innsatsfaktorer og gi høyere utslipp totalt og per produsert enhet.
- Arealer i områder med fare for flom, kvikkleireskred eller andre skred er i stor grad også dyrket eller dyrkbar jord. Det er behov for en mer helhetlig arealforvaltning i fareområder hvor risiko knyttet til naturfare og jordvern sees i sammenheng.
- Bevaring av kulturjorda er bevaring av jordsmonnets biodiversitet og brede spekter av funksjoner og økosystemtjenester. Ved å hindre fragmentering, bidrar jordvern også til å bevare landskap, kulturlandskapets biodiversitet og kulturverdier.

- Inneklemte og tettstedsnære jordbruksarealer har blant annet verdi for lokal, småskala matproduksjon, miljøkvalitet i urbane miljøer, opplevelser og læring. Jordvern er derfor også vern av byens miljø.
- Den beste jorda ble dyrket opp først, og slike arealer kan i liten grad erstattes fordi dyrkbare arealer i de beste klimasoner er sterkt begrenset. En relativt større del av den dyrkbare jorda ligger i klimasoner som ikke er egnet til kornproduksjon.

Av Norges drøyt 11,3 mill. dekar dyrka mark er 8,8 mill. dekar fulldyrka jord, dvs. jord som kan pløyes, 0,3 mill. dekar overflatedyrka jord som kan høstes maskinelt og 2,2 mill. dekar innmarksbeite. I 2019 ble det utbetalt produksjonstilskudd for 9,77 mill. dekar jordbruksareal, såkalt jordbruksareal i drift. Differansen på drøye 1,5 millioner dekar består av areal som er ute av drift, drives uten arealtilskudd eller av andre grunner ikke mottar produksjonstilskudd.

Jordbruksareal utgjør en relativt større andel av landarealet i sentralt beliggende kommuner og de beste klimasonene enn i mindre sentralt beliggende kommuner og klimasoner med større begrensninger. Av Norges jordbruksareal ligger 23 pst. i eller mindre enn en kilometer fra by eller tettsted. Andel jordbruksareal med høyt produksjonspotensial er også høyere nær tettsteder og byer der utbyggingspresset er størst. Innenfor tettstedene ble hele 12 pst. av tilgjengelig jordbruksareal bygd ned i perioden 2004–2015. Tilsvarende ble 1,1 pst. av arealet innen 1 km fra tettstedsgrensen nedbygd. Dette viser at de såkalte inneklemte jordbruksarealene forsvinner raskt, delvis som følge av utbyggingsstrategier der foretting, transporthensyn og arealenes beliggenhet veier tungt.

Arealet fulldyrka jord hvor vi kan produsere korn, poteter og grønnsaker er redusert. I mindre sentralt beliggende områder går marginale arealer ut av drift, gror igjen eller blir tatt i bruk til skogbruk. Også i kornområder går arealer ut av drift på grunn av blant annet dårlig arrondering og liten teigstørrelse. Kartbaserte analyser viser avvik mellom omdisponert areal rapportert i KOSTRA og faktisk nedbygging. Dette skyldes blant annet at arealer godkjent for omdisponering ikke tas i bruk til nytt formål før det er gått flere år. Det er også en viss underrapportering av omdisponering og en betydelig nedbygging til jordbruksformål som ikke krever søknad om omdisponering. Det er utviklet forslag til metodikk for økt presisjon og i tillegg å inkludere rap-

portering ut fra jordkvalitet og klimasone i resultatrapporteringen av jordvernpolitikken.

Nydyrking kan bidra til målet om økt matproduksjon på norske ressurser, men andre tiltak kan være en mer effektiv vei til målet, og med mindre miljø- og klimakonsekvenser. En prioritering av tiltak for å øke matproduksjonen på norske arealer bør være: 1) bevare areal som er i drift og beskytte jordhelsen, 2) øke arealproduktiviteten opp mot avlingspotensialet, 3) ta i bruk arealer som er gått ut av drift og 4) dyrke opp nytt jordbruksareal.

Den faktiske arealreserven av dyrkbar jord i de beste klimasonene vil ikke kunne kompensere for en fortsatt nedbygging, selv om det årlige nivået reduseres. Bare rundt 1,7 pst. av den dyrkbare marka ligger i klimasonen som er godt egnet for matkorndyrking. Om lag 72 pst. av den dyrkbare marka er bare egnet for grasproduksjon, og rundt en tredel av det som i dag er registrert som dyrkbar mark er myr. Nydyrking vil ofte utfordre andre samfunnsinteresser og føre til arealkonflikter både lokalt, regionalt og nasjonalt. For eksempel er 20 pst. av det dyrkbare arealet skog med høy eller svært høy bonitet og dermed av stor verdi for skogbruket. I tillegg kan nydyrking ha uønskede miljøkonsekvenser i form av redusert biologisk mangfold, tap av kulturmiljøer, økte utslipp til vassdrag og økte utslipp av klimagasser. Dersom jordbruksareal per innbygger skal opprettholdes med økt befolkning, vil det imidlertid være behov for nydyrking. Jordvernmålsettingen inkluderer ikke tallfestet mål for å begrense omdisponeringen av dyrkbart areal. I et langsiktig perspektiv er det mindre grunn til å skille mellom dyrket og dyrkbart areal.

Det ligger høye tall for planlagt nedbygging av dyrka mark i vedtatte kommuneplaner. Dersom den faktiske nedbyggingen fortsetter i samme tempo fram mot 2030 som i perioden 2008–2019, vil ifølge SSB i underkant av 20 pst. av det arealet som er planlagt utbygd gjennom kommuneplaner faktisk bli bygd ut. I et klimaperspektiv bør det verken bygges ut på myr, i skog eller på jordbruksarealer. Dersom jordvernmålet skal oppfylles de neste årene, samtidig som utslippene fra nedbygging av arealer ikke skal øke, må nedbyggingen av dyrka jord i stor grad erstattes med bygging på allerede bebygd areal eller åpen fastmark.¹

¹ SSB-rapport 2020/1 Planlagt utbygd areal 2019 til 2030 – En kartbasert metode for estimering av framtidige arealendringer med negativ klimaeffekt

1.3 Status og utviklingstrekk

Regjeringen har gjennomført eller er godt på vei med å gjennomføre tiltakene i jordvernstrategien. Flere av tiltakene gjelder likevel arbeid som må fortsette kontinuerlig. Av tiltakene som er ferdigstilte, er nye Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging, nye Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging, og opprettelse av en nasjonal jordvernpris. Det har vært arbeidet bredt med informasjon, bevisstgjøring og opplæring, både gjennom nasjonale og regionale konferanser, opplæringstiltak for nye folkevalgte og brev til alle kommuner.

KMD viser til at fylkeskommunene prioriterer jordvern i det regionale plan- og strategiarbeidet. Oppfølging av det nasjonale jordvernålet blir lagt til grunn i flere regionale planer og planstrategier, enten gjennom konkrete mål eller som overordnede målsettinger og ambisjoner. Kommunene har stadig økende bevissthet og kunnskap om viktigheten av matjorda, og legger større vekt på jordvern. Dette gir resultater, og omdisponeringen av dyrka jord var i 2019 på det laveste nivået på over 50 år. KOSTRA-rapporteringen viser at omdisponeringen av dyrka jord (fulldyrka og overflatedyrka jord og innmarksbeite) til andre formål enn landbruk gikk ned med 43 pst. fra 2016 til 2019 (fra 6 337 til 3 617 dekar). Til sammenligning ble det gjennomsnittlig omdisponert 7 235 dekar årlig i perioden 2006–2013 og 11 400 dekar årlig i perioden 1994–2003, som var utgangspunktet for halveringsmålet i 2004.

Det er flere departement som har arbeidet aktivt for å nå det fastsatte målet på 4 000 dekar. For eksempel har SD kommet med klare forventninger til transportetatene om å ta hensyn til jordvernet gjennom ny Nasjonal transportplan (NTP). KMD følger opp strategien gjennom forvaltningen av plan- og bygningsloven, som er et viktig virkemiddel for å styrke jordvernet.

Regjeringen mener det er viktig å legge til rette for å sikre matjorda som ressurs for framtidige generasjoner. Arbeidet som er lagt ned de siste årene for å trygge ressursene for framtida, har vist seg å være vellykket. Nedbyggingen har gått betydelig ned, og målet er nådd i 2017–2019. De virkemidlene som er tatt i bruk for å få dette til, er i hovedsak knyttet til praktiseringen av plan- og bygningsloven og til holdningsskapende tiltak. Dette er et arbeid regjeringen legger vekt på å fortsette med. Slik regjeringen ser det, er det i tillegg behov for å se på forsterking av eksisterende og vurdere nye virkemidler for å styrke vernet av

dyrka og dyrkbar jord, og jevnlig oppfordre til å praktisere de ulike reglene, slik at en både lokalt og nasjonalt tar vare på ressursene ut fra et langsiktig perspektiv.

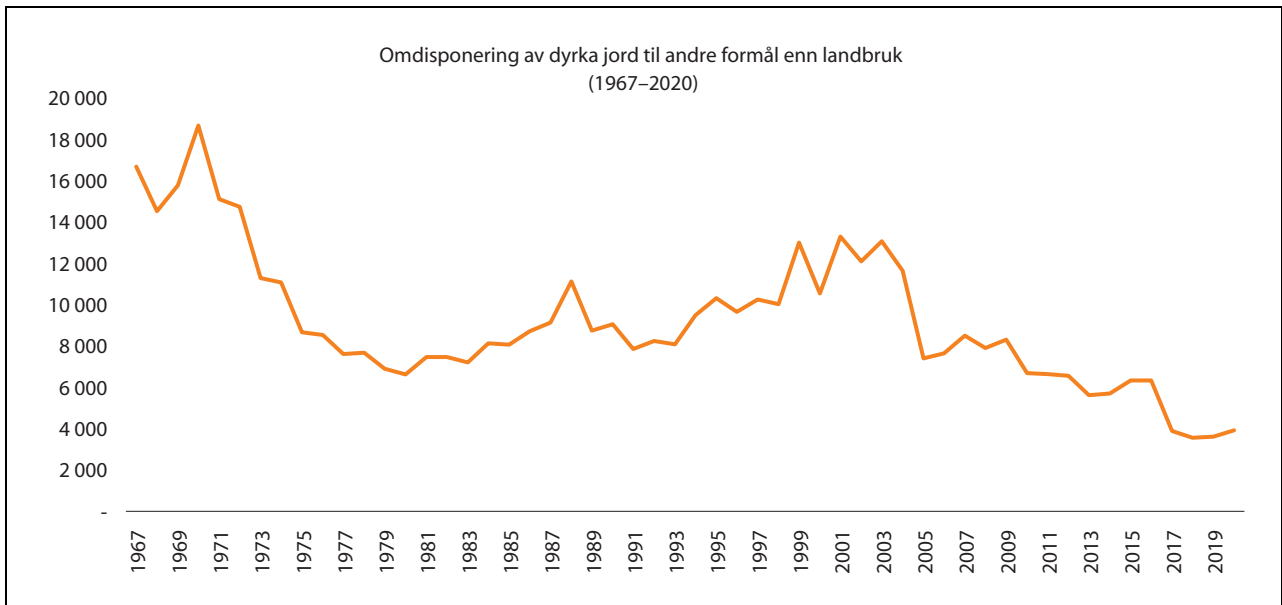
Formidling av nasjonal politikk er viktig, og regjeringen vil særlig trekke fram brevet av 8. januar 2021 fra landbruks- og matministeren og kommunal- og moderniseringsministeren til alle kommunene og fylkeskommunene. Brevet omhandler bærekraftsmålene og oppfølgingen av den nasjonale jordvernstrategien, og det blir blant annet pekt på det ambisiøse omdisponeringsmålet. Regjeringen vil også nevne at det er arrangert flere regionale jordvernkonferanser, for å øke kunnskapen og oppmerksomheten om jordvern, og for å formidle gode eksempler. I alle fylker er det også fra statsforvalternes side gitt tilbud om opplæring til nye lokalpolitikere om jordvern og planlegging. Dette har gjort at det har vært mer debatt og oppmerksomhet om arealdisponering og jordvern i kommunene og fylkeskommunene og i media i de senere årene. Jordvernstrategien har ført til at både grunneierne, utbyggerne og myndighetene er mer bevisste på verdien av jordbruksarealene, og en har blitt flinkere til å finne alternativer til å bygge ned dyrka mark. Satsingen gir resultat, som vi ser gjennom at det langsiktige omdisponeringsmålet er nådd i 2017–2019.

1.4 Årlig omdisponering

Etter andre verdenskrig har omdisponeringen av dyrka (fulldyrka og overflatedyrka jord og innmarksbeite) og dyrkbar jord (egnet for nydyrking) være på rundt 1,2 mill. dekar til sammen. Det meste av dette er areal som har vært egnet til matkornproduksjon.

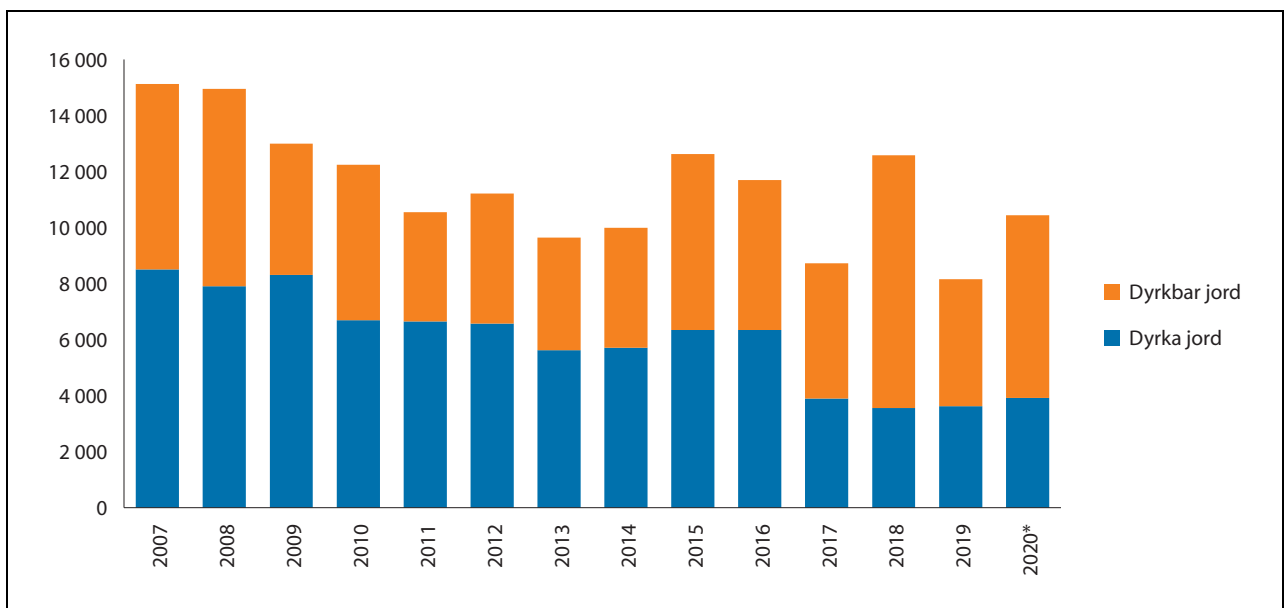
Figur 4.2 viser den årlige omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord til andre formål enn landbruk i perioden 2007–2020, ifølge KOSTRA. Figur 4.1 viser den årlige omdisponeringen av dyrka jord i perioden 1967–2020, totalt nær 500 000 dekar. Sammenlignet med perioden fra 1994 til 2003 har det vært en markert nedgang i den årlige omdisponeringen av dyrka jord de siste årene, fra i gjennomsnitt 11 400 dekar i den nevnte tiårsperioden, til 6 337 dekar i 2016 og 3 617 dekar i 2019, ifølge KOSTRA. Fra 2004 har omdisponeringen gått gradvis ned fram til 2019, som har det laveste tallet siden registreringen startet. Fra 2017–2019 var årlig omdisponert dyrka mark under 4 000 dekar, og ut fra foreløpige tall ser jordvernålet ut til å være nådd også i 2020.

Fra 2005 er det rapportert på arealformål for omdisponering. Figur 4.3 viser omdisponering av

Figur 4.1 Dyrka jord som er omdisponert til andre formål enn landbruk, 1967–2020 (dekar). Foreløpige tall for 2020

Kilde: Landbruksdirektoratet og KOSTRA

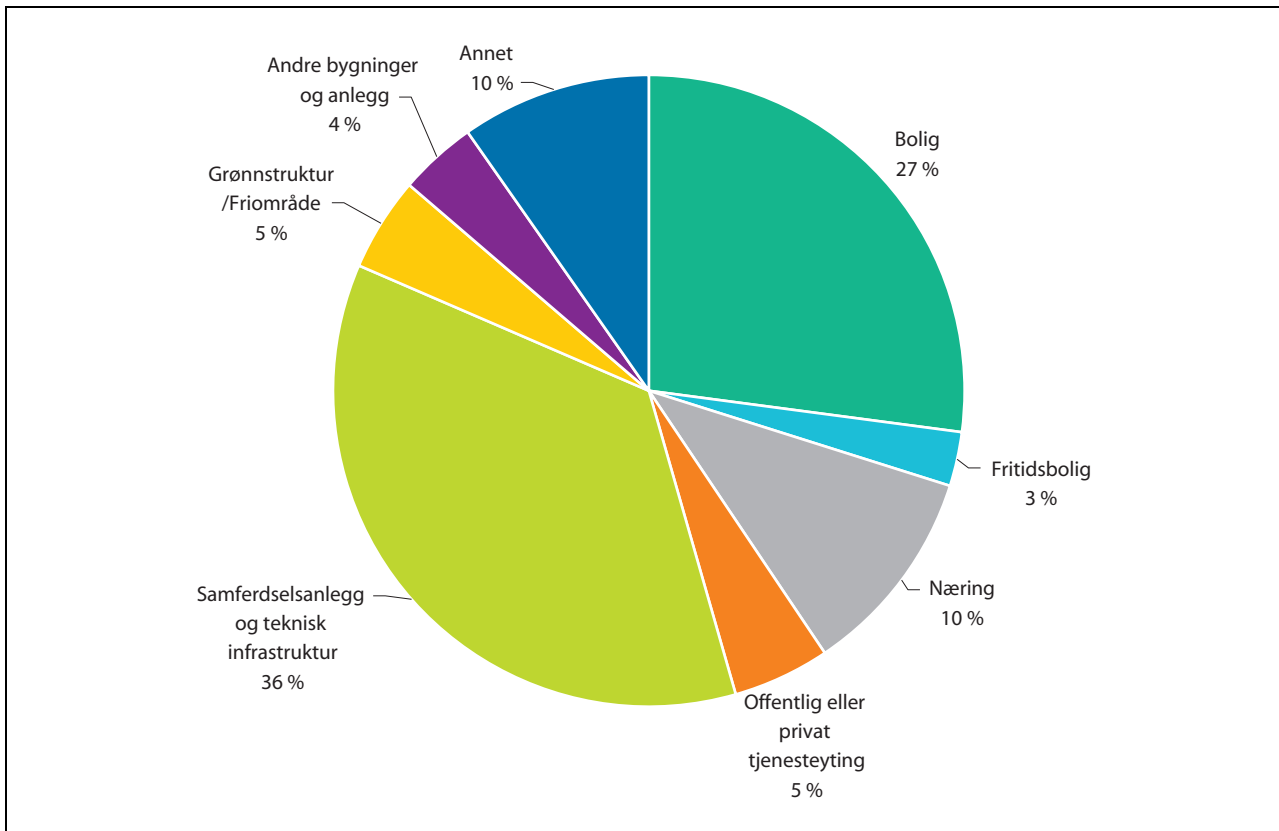
Figur 4.2 Dyrka og dyrkbar jord som er omdisponert til andre formål enn landbruk, 2007–2020 (dekar)

* Foreløpige tall.

Kilde: Landbruksdirektoratet og KOSTRA.

dyrka jord til ulike arealformål de siste 5 årene; 27 pst. til bolig, 10 pst. til næring, 36 pst. til samferdselsanlegg og teknisk infrastruktur og 27 pst.

til andre formål. Statistikken viser at en stadig mindre andel av omdisponert dyrka mark går til bolig- og næringsformål.

Figur 4.3 Omdisponert dyrka mark fordelt på formål i perioden 2016–2020

Kilde: Landbruksdirektoratet og KOSTRA

1.5 Økonomiske konsekvenser

Jordvern hensyn kan innebære at alternative arealer må tas i bruk til utbyggingsformål, noe som kan føre til økte kostnader. SD viser til at ulike tiltak for å ivareta jordvern hensyn har en kostnad isolert sett. I Vegdirektoratets håndbok V712 om konsekvensanalyser er jordbruksareal del av konsekvenstema naturressurser, en ikke prissatt konsekvens i den samfunnsøkonomiske analysen. Naturressursene sees ut fra samfunnets interesser og behov for å ha ressursgrunnlaget tilgjengelig for framtida. Jordbruksareal er en ikke-fornybar ressurs, og arealene differensieres ut fra jordfaglige kriterier. Framføring av bane- og veianlegg gir oftest negative effekter for landbruket med oppdeling av teiger, dårligere arrondering, økte transportlengder og svakere netto utbytte. For å kunne utnytte jordbruksarealene må det opprettes over- og underganger med tilhørende driftsveier langs den nye traseen. Endring av trasevalg, nydyrking og jordflytting er andre mulige kostnadsdrivende tiltak. I enkelte tilfeller vil imidlertid slike tiltak kunne føre til besparelser totalt sett ved at for eksempel optimaliserte løs-

ninger aksepteres av regulerings- og sektormyndighet. Gode tiltak vil også kunne bidra til å redusere risikoen i prosjektet ved at bruk av dyrka mark lettere kan aksepteres av berørte grunneiere. Eksempler på avbøtende og kompensende tiltak:

- Ulempene for landbruket og kostnadene for et veiprojekt kan reduseres ved et offentlig jordskifte; redusert antall over-/underganger 15–25 mill. kr per stykke, spart anlegg av driftsveier 5–10 000 kr per løpemeter og spart grunnerstatning for dyrka jord pga. erstatningsarealer 25–60 000 kr per dekar.
- Kostnadene ved oppdyrking, flytting av jord og reetablering av fulldyrka jord for prosjektet Ny jord, E18 Retvet–Vinterbro, er beregnet til 350–370 000 kr per dekar. Fellesprosjektet Ringeriksbanen–E16 gir økonomisk bidrag til nydyrking, gjennom et tidsavgrenset nydyrkingsfond. Denne modellen har en kostnad beregnet til 15 000 kr per dekar.
- For E6 Storhove–Øyer sto det mellom tunnel og dyrka mark i to ulike trasealternativer i et område. Resultatet ble en mellomløsning, med et rimeligere tunnelalternativ, redusert berø-

ring med dyrka mark, og krav om nydyrking av et skogsområde.

Alle tiltak i strategien, inkludert forslaget om tilskudd til kommuner som utarbeider egen jordvernstrategi, dekkes innenfor gjeldende budsjett-rammer.

2 Tiltak i strategien

2.1 Nasjonalt jordvernmål

Regjeringens første jordvernstrategi ble lagt fram i Prop. 127 S (2014–2015) *Jordbruksoppkjøret 2015* og behandlet i Stortinget 8. desember 2015, jf. Innst. 56 S (2015–2016). I vedtaket fastsatte Stortinget et nytt mål om at den årlige omdisponeringen av dyrka jord måtte være under 4 000 dekar, og ba regjeringen arbeide for at målet blir nådd gradvis innen 2020.

Det å sette et mål for omdisponering av dyrka mark og tydelig kommunisere målet har hatt en effekt i form av økt bevisstgjøring og kunnskap om jordvern regionalt og lokalt. Et nasjonalt jordvernmål har sammen med den nasjonale politikken for bolig-, areal- og transportplanlegging gitt en markant reduksjon i omdisponeringstallene. Omdisponeringen måles gjennom KOSTRA, som er kommunenes rapporteringssystem, og her registreres omdisponeringen ut fra vedtatte reguleringsplaner og vedtak etter jordloven.

Det foreslås ikke et eget mål for dyrkbar mark, selv om det er viktig å redusere nedbyggingen av denne også. Dyrkbar mark kan være en ressurs for å kompensere for nedbygging av dyrka mark, men ofte er ikke disse arealene like godt egnet til jordbruk som den jorda som går tapt ved nedbygging. Dette skyldes både jordkvalitet, klimasoner samt det at disse arealene har andre viktige funksjoner for natur og samfunn. Settes det et eget mål for dyrkbar mark, blir det enda mer krevende å finne løsninger lokalt, og å ta de nødvendige avveininger mellom ulike hensyn.

NIBIO, Landbruksdirektoratet og flere departementer har bidratt til å få fram et nytt kunnskapsgrunnlag for å vurdere et mulig nytt nasjonalt mål for jordvernet. Jordvernmålet om maksimalt 4 000 dekar årlig omdisponert dyrka mark er nådd i 2017–2019, og ut fra foreløpige tall ser jordvernmålet ut til å være nådd også i 2020. Det er derfor rom for å vurdere å stramme inn målsettingen ytterligere. En framskriving av nedgangen i omdisponering av dyrka mark etter

2005 vil gi en omdisponering på 2 000 dekar dyrka mark i 2025. Et slikt omdisponeringstall ser vi imidlertid ikke som realistisk. Dette skyldes ikke minst at omfanget av framtidige vei- og baneprosjekt tilsier stabile omdisponeringstall på dette området. Sammen med en framskrevet nedgang i omdisponering til andre formål vil dette gi en omdisponering i underkant av 3 000 dekar dyrka mark i 2025.

Fylkeskommunene følger opp den nasjonale jordvernstrategien i sine planer og strategier, og statsforvalterne legger et stadig strengere jordvernmål til grunn i sin plandialog med kommunene. De siste årene har færre jordverninnsigelser blitt avgjort sentralt, noe som tyder på at flere saker finner en løsning i tråd med nasjonal jordvernpolitikk i samspillet mellom kommunene og innsigelsespartene. Også klima-, areal- og transportpolitikken tilsier en foretting og transformasjon ved utbygging av boliger og næringsområder, noe som ytterligere bygger opp under realismen i fortsatt redusert omdisponering.

Et revidert jordvernmål bør være både ambisiøst og realistisk. Siden jordvernmålet ble lansert har det vært en jevn nedgang i omdisponeringen, og målet for 2020 er oppfylt i 2017–2019. Det er økt oppmerksomhet på jordvern og effektiv arealutnyttelse i plandialogen med kommunene og i regionale og kommunale planer. Med redusert omdisponering totalt går en stadig mindre andel dyrka jord til bolig- og næringsformål, og planlagte samferdselsprosjekt tilsier stabile omdisponeringstall framover. Tatt dette i betraktning, anbefaler Regjeringen et mål hvor den årlige omdisponeringen av dyrka jord ikke skal overstige 3 000 dekar i 2025.

Regjeringen vil

- *at den årlige omdisponeringen av dyrka jord ikke skal overstige 3 000 dekar, og at målet skal være nådd innen 2025.*

2.2 Nye nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

For å fremme en bærekraftig utvikling skal regjeringen hvert fjerde år utarbeide nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging. Dette går fram av plan- og bygningsloven § 6-1. De nasjonale forventningene skal legges til grunn for arbeidet med regionale og kommunale planstrategier og planer i de nye fylkestingene og kommunestyrene.

Regjeringen skal utarbeide nye nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

etter plan- og bygningsloven (nasjonale forventninger) før sommeren 2023. De nasjonale forventningene er hjemlet i plan- og bygningsloven og skal være en sammenstilling av vedtatt nasjonal planrelevant politikk og i hovedsak gi overordnede føringer. Når det gjelder bolig-, areal- og transportplanlegging, inkludert jordvern, baserer det gjeldende forventningsdokumentet seg på *Statlige planretningslinjer for samordna bolig-, areal- og transportplanlegging*, jf. punktet under, og på regjeringens satsing på mer effektive planprosesser.

Regjeringen vil

- *utarbeide nye nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging etter plan- og bygningsloven i 2023.*

2.3 Statlige planretningslinjer for samordna bolig- areal- og transportplanlegging

Statlige planretningslinjer for samordna bolig-, areal- og transportplanlegging ble fastsatt ved kgl.res. av 26.9.2014. Retningslinjene er utarbeidet for å gi tydeligere signal om viktige nasjonale interesser i planleggingen. Retningslinjene peker på at tidlig medvirkning fra alle parter kan bidra til å løse konflikter, og at effektiv arealutnytting og samordning av areal- og transportplanleggingen kan redusere klimagassutslipp og spare natur- og arealressurser, inkludert dyrka jord.

Hensynet til jordvernet er godt innarbeidet i disse retningslinjene, og jordverninteressene vil være best tjent med en aktiv bruk av dem. Disse punktene i retningslinjene kan framheves som særlig viktige for jordvernet:

- Rammene for utbyggingsmønsteret bør fastsettes i regionale planer som trekker langsiktige grenser mellom by- og tettstedsområdene og store sammenhengende landbruksområder.
- Det skal legges særlig vekt på høy arealutnytting, fortetting og transformasjon i by- og tettstedsområdene og rundt kollektivknutepunkt. I områder med stort utbyggingspress bør det legges til rette for arealutnytting utover det som er typisk.
- Potensialet for fortetting og transformasjon bør utnyttes før nye utbyggingsområder blir tatt i bruk. Nye utbyggingsområder bør styres mot sentrumsnære områder.
- Det er nødvendig å ta vare på god matjord, men jordvernet må balanseres mot storsamfunnets behov.

- Planleggingen av utbyggingsmønsteret og transportsystemet skal omfatte alternative vurderinger som omtaler konsekvenser for miljø og samfunn.
- Ved forslag om omdisponering av verdifull dyrka eller dyrkbar jord, bør potensialet for fortetting og transformasjon være kartlagt.

Regjeringen vil

- *følge opp Statlige planretningslinjer for samordna bolig-, areal- og transportplanlegging, som ble fastsatt ved kgl.res. av 26.9.2014.*

2.4 Formidling av nasjonal jordvernpolitikk

Det er en viktig forutsetning for lokalpolitisk egengodkjenning av arealplaner, at kommunen er kjent med og respekterer gjeldende nasjonal arealpolitikk. I den sammenhengen er det viktig at den nasjonale politikken er forankret hos kommunepolitikere og den administrative ledelsen i kommunene.

Statsforvalterne har et særlig ansvar for å formidle nasjonal politikk til kommunene, men det er ulik praksis for hvordan de følger opp denne oppgaven. For å sikre at de har en ensartet praksis, kan det være en fordel om det blir utviklet et standardisert presentasjonsmateriale og en formidlingsstrategi på sentralt nivå. Det kan bidra til at formidlingen av den nasjonale jordvernpolitikken blir prioritert og fulgt opp bedre og mer ensartet i dialogen mellom statsforvalterne og kommunene.

Landbruksdirektoratet har på oppdrag fra LMD utviklet en egen jordvernside på hjemmesidene sine. Siden ble åpnet i juni 2018, og hovedinnholdet er veiledningsmateriale for kommunene. Formålet med siden er å samle veiledning og aktuelle verktøy på ett sted, for å gjøre arbeidet med jordvern enklere for kommunene. Landbruksdirektoratet har samtidig revidert flere av rettlederne knyttet til jordvern. Siden plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å sikre jordvernet, er virkemidlene i plan- og bygningsloven sentrale på den nye jordvern-siden.

I 2017 ble det gjort endringer i plan- og bygningsloven som har gitt mer effektive planprosesser og enklere saksbehandling i plansaker, blant annet endringer om regionalt planforum jf. Prop. 110 L (2016–2017). I planforumet skal statlige, regionale og kommunale interesser klarlegges og søkes samordnet i forbindelse med arbeidet med regionale og kommunale planer. Endringen går ut på at etablering av et regionalt planforum blir en

lovpålagt oppgave for fylkeskommunene. Dette har lagt til rette for mer effektive planprosesser gjennom tidlig avklaring av konflikter mellom statlige, regionale og kommunale interesser i arbeidet med regionale og kommunale planer.

Formidlingen av nasjonale jordverninteresser må ses i sammenheng med bruken av innsigelse. Tidlig og tydelig formidling kan bidra til god forankring av jordvernpolitikken regionalt og lokalt og dermed redusere bruken av innsigelse. Landbruks- og matministeren har også høsten 2018 sendt brev til alle statsforvalterne om konkretisering av nasjonale og regionalt viktige interesser og veiledning til arbeidet med å følge opp planarbeidet i kommunene. Regionale areal- og jordvernkonferanser er effektive i dette arbeidet og bidrar til å sette jordvern på dagsordenen regionalt og lokalt. LMD har gitt støtte til flere regionale jordvernkonferanser. Det har derfor blitt arrangert konferanser både på Vestlandet, i Trøndelag, Nord-Norge og på Østlandet. Formidlingsarbeid som dette bidrar til å øke kunnskapen og oppmerksomheten om jordvern, og til å få fram gode eksempler. Dette formidlingsarbeidet vil fortsette. Formidlingen av nasjonale interesser inngår i statsforvalterens kommunedialog og vil også bli vurdert i tilknytning til KS sin folkevalgtoppføring.

Regjeringen vil

- *føre videre en tydelig formidling av mål og tiltak for arealpolitikk og jordvern.*

2.5 Regionale areal- og transportplaner

En planlegging på tvers av kommunegrensene som ser større områder i sammenheng, er viktig for å få til en mer samordnet og helhetlig areal- og transportplanlegging i samsvar med nasjonale behov og statlige planretningslinjer. Større byer og tettsteder har ofte bolig- og arbeidsregioner som strekker seg langt ut over den enkelte kommune.

Derfor kan det være fornuftig å vurdere behovet for nye bolig- og næringsareal uavhengig av kommunegrensene og se det i sammenheng med det regionale transportsystemet. Krav om utnytting av transformasjons- og fortetningspotensialet, effektiv arealbruk i byggeområdene og langsiktige byggegrensene, bør i slike tilfeller formuleres på regionalt nivå og være like for de aktuelle kommunene i regionen.

Det er fylkeskommunen som er ansvarlig for regional planlegging. Staten ved statsforvalterne kan i dialogen med fylkeskommunene motivere til

at regional planlegging i større grad blir tatt i bruk til dette formålet, og formidle nasjonal politikk tidlig og tydelig i de regionale planprosessene. Det er viktig at statsforvalterne i fylker med jordvernutfordringer, sørger for at denne utfordringen blir tatt opp i den regionale planstrategien.

Regional plan blir vedtatt av fylkestinget med endelig virkning. Statsforvalteren kan imidlertid ha innvendinger til planen og be KMD om å gjøre nødvendige endringer ut fra nasjonale interesser. Den vedtatte regionale planen vil være grunnlag for innsigelse mot kommuneplaner som ikke følger opp retningslinjene og bestemmelsene i planen.

Ut fra både jordvernhensyn og utbyggingsinteresser er det viktig at det blir lagt langsiktige rammer for utviklingen av tettstedene i en regional plan, slik at en ikke får stadige omkamper. Dette bidrar til at planleggingen blir mer forutsigbar og helhetlig, og legger grunnlaget for en langsiktig utbyggingsgrense med følgende målsetting:

- å forenkle arbeidet med langsiktig forvaltning av verdifulle jordbruksareal
- å gjøre det mer forutsigbart for drift og investeringer i jordbruket
- å gjøre rammevilkårene for arealplanleggingen og for eiendomsutviklere mer forutsigbare
- å forenkle planleggingen og prioriteringen av infrastrukturtiltak og kollektivtiltak

I Meld. St. 18 (2016–2017) *Berekraftige byar og sterke distrikt* fra KMD blir regionale areal- og transportplaner omtalt, og det blir bedt om å legge mer vekt på dem. I Prop. 84 S (2016–2017) *Ny inndeling av regionalt folkevalt nivå*, blir regional planlegging omtalt i kap. 9, blant annet hvordan en kan bedre dialogen, gjøre regionalplanen mer forpliktende og bedre den planfaglige veiledningen av kommunene.

Vestfold fylkeskommune vant i 2017 den nasjonale jordvernprisen for arbeidet med regional plan for bærekraftig arealbruk, og blir brukt som et godt eksempel på hvordan en med regional planlegging kan ta jordvernhensyn. Østfold, Nord-Trøndelag og Troms er også gode eksempler som kom fram i forbindelse med den nasjonale jordvernprisen, og som blir brukt som eksempler i konferanser og på samlinger.

Regjeringen vil

- *styrke veiledningen og formidle gode eksempler på regionale planer for å vise hvordan en med regional planlegging kan balansere jordvernet opp mot storsamfunnets andre behov.*

2.6 Byvekstavtaler

Nullvekstmålet ble lagt til grunn av Stortinget i klimaforliket i 2012, og innebærer at veksten i persontransporten i de større byområdene skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange. Målet ble etter det lagt til grunn i NTP 2014–2023 og 2018–2029. I juni 2020 ble det fastsatt et nytt videreutviklet nullvekstmål: I byområdene skal klimagassutslipp, kø, luftforurensning og støy reduseres gjennom effektiv arealbruk og ved at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykling og gange. Belønningsavtaler og byvekstavtaler er ordninger som har nullvekstmålet som overordnet mål. I dag har følgende byområder byvekstavtaler eller belønningsordninger: Oslo/Akershus, Bergensområdet, Trondheimsområdet, Nord-Jæren, Kristiansand, Tromsø, Grenland, Nedre Glomma og Buskerud-byen. I tillegg vil regjeringen følge opp nullvekstmålet gjennom en ny tilskuddsordning for Arendal og Grimstad, Bodø, Haugalandet, Vestfold-byen, og Ålesundsregionen.

Bedre samordning av areal- og transportplanleggingen har vært et av de viktigste grepene ved overgangen fra bypakker til byvekstavtaler. Byvekstavtalene har vært et verktøy for å fremme effektiv arealforvaltning, og bolig- og næringsbygging i kollektivknutepunkt. Byvekstavtalene vil kunne bidra til å redusere nedbyggingen av jordbruksareal gjennom å tilrettelegge for fortetting og transformasjon i by- og tettstedsområder og rundt kollektivknutepunkt. Dessuten vil partene i oppfølgingen av arealforpliktelsene i større grad synliggjøre behovet for avveining mot jordverninteressene, arealbruksendringer og miljøvennlig transport.

Regjeringen vil

- *føre videre og utvide ordningen med byvekstavtaler og tilskudd for bedre samordning og helhetlig planlegging i byregionene*

2.7 Konkretisering av nasjonale jordverninteresser

I fylker som ikke har behandlet og avklart jordverninteressene i en regional plan, kan det være behov for en strategi som setter sammen og konkretiserer nasjonale føringer for jordvernet. En slik strategi vil være grunnlag for tidlige og tydelige innspill til kommunale planer. Det vil bidra til forutsigbare vilkår og lik behandling og dermed styrke samhandlingen med kommunene. Slike strategier kan utvikles fylkesvis og konkretiseres

ut fra kjennskap til jordressursene i det aktuelle fylket. Landbruks- og matministeren har gjennom et brev høsten 2018 til alle fylkesmennene, gjort tydelig hva som er de nasjonale jordverninteressene i arealplanleggingen. Dette fungerer også som en veileder for god og effektiv samhandling mellom landbruksstyresmaktene, kommunene som planstyresmakt og andre aktører i arealplanleggingen.

Regjeringen utarbeider hvert fjerde år nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging. Det gjeldende forventningsdokumentet ble vedtatt 14. mai 2019, og inneholder forventninger om at fylkeskommunene og kommunene sikrer viktige jordbruksområder og kulturlandskap i landbruket gjennom langsiktige utbyggingsgrenser, samt at utbyggingsløsninger som kan redusere nedbygging av dyrka mark vurderes i samsvar med det nasjonale jordvern-målet.

Regjeringen har siden 2013 arbeidet systematisk for å styrke dialogen mellom staten og kommunene i plansaker, for å unngå unødvendig bruk av innsigelse. KMD arbeider fortsatt med sektordepartementene for å forbedre praktiseringen av innsigelsesinstituttet. Flere departement har fulgt opp med å avklare hva som er nasjonale interesser innen deres ansvarsområde. Dette har bidratt til større forutsigbarhet i planprosessene.

Statsforvalterne har siden 2019 hatt i oppgave å samordne de statlige myndighetenes innsigelser til kommunale arealplaner, for å hindre motstridende eller svakt begrunnede innsigelser. Dette bidrar til mer effektiv og bedre statlig medvirkning i planprosessene.

Erfaringene med denne samordningen har vært gode. Den bidrar til bedre dialog mellom statsetatene og større oppmerksomhet på ansvaret statsetatene har for tidlig og aktiv deltaking i kommunale planprosesser. Statsforvalterne vil også ta en mer aktiv rolle i å løse uklarheter og uenighet tidlig i planprosessene.

Regjeringen vil

- *føre videre veiledningen om hvordan en kan ta vare på jordvernet i kommunale og regionale planprosesser.*

2.8 Veiledning om fortetting, transformasjon og konsentrert utbygging

I Statlige planretningslinjer for samordna bolig-, areal- og transportplanlegging, står det mellom annet at

- det skal legges særlig vekt på høy arealutnytting, fortetting og transformasjon i by- og tettstedsområder og rundt kollektivknutepunkt
- det i områder med stort utbyggingspress bør legges til rette for arealutnytting utover det som er typisk
- potensialet for fortetting og transformasjon bør utnyttes før nye utbyggingsområder blir tatt i bruk
- nye utbyggingsområder bør styres mot sentrumsnære områder

Siden de fleste byer og tettsteder er omgitt av en del dyrka jord og har et behov for å vokse, er det viktig at nye og eksisterende områder for utbygging blir utnyttet mest og best mulig. Arealstrategier der det blir lagt vekt på fortetting innenfor eksisterende byggesoner, vil i det lange løp også fremme jordvernet. Ved en konsentrert utvikling vil arealforbruket til utbygging bli mindre og presset på verdifulle områder utenfor tettstedsavgrensningen betydelig redusert.

Fortettingsprosesser er svært komplekse, de omfatter mange aktører med ulike interesser, har ofte et høyt konfliktnivå og kan innebære komplekse juridiske vurderinger. I tillegg er prosessene utfordrende rent faglig, fordi det skal gjøres kvalitative vurderinger og prioriteringer. Ofte blir også ulike nasjonale interesser, blant annet naturmangfold, kulturmiljøer, jordvern og grønnsstruktur, utfordret.

KMD startet derfor et utredningsarbeid i 2017, for å forenkle planprosessene knyttet til fortetting, transformasjon og eiendomsdanning i byområdene. Siktemålet er å få både planleggingen og utbyggingen gjennomført raskere enn i dag. Eiendomsdanning i komplekse fortettings- og transformasjonsområder kan i dag ta uforholdsmessig lang tid fordi mange ulike lovverk og prosesser griper inn i hverandre. Det er derfor nødvendig å se nærmere på sammenhengen mellom planlegging og byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven, rekkefølgekrav, utbyggingsavtaler og eiendomsdanning, med sikte på effektivisering og forenkling. Departementet tar sikte på å sende forslag til lovendringer på høring i 2021.

Byvekstavtaler med de ni største byområdene er viktige verktøy for å gjennomføre arealstrategier med vekt på fortetting og konsentrert utvikling.

Regjeringen vil

- styrke arbeidet med veiledning om helhetlig planlegging for fortetting, transformasjon og konsentrert utbygging, og utrede forenklinger og effekti-

visering av planlegging som gjelder fortetting og transformasjon i byområder.

2.9 Spredt utbygging

Boligbygging på dyrka jord blir registrert i KOSTRA, enten gjennom tillatelse til omdisponering etter jordloven eller gjennom regulering til boligformål etter plan- og bygningsloven. Tallene for 2017 viser at 25 pst. av boligbyggingen på dyrka jord ble godkjent gjennom behandling av enkeltsaker etter jordloven. Når det gjelder fritidsbygninger på dyrka jord, ble hele 66 pst. godkjent gjennom behandling av enkeltsaker etter jordloven i 2017.

Kommunene kan legge inn bestemmelser i kommuneplanene sine som reduserer bruken av dyrka jord til spredt utbygging og til landbruket sin egen byggevirksomhet. Kommunene kan også gi retningslinjer eller bestemmelser om at spredt utbygging av boliger og fritidsboliger ikke skal skje på dyrka jord. KMD har utarbeidet en veileder om «Planlegging for spredt bolig-, fritids- og næringsbebyggelse i landbruks-, natur-, friluft- og reindriftsområder (LNFR-områder)». Veilederen gir råd til kommunene om hvordan slik planlegging på en enkel måte kan gjennomføres innenfor rammene av nasjonal arealpolitikk. Målet er blant annet at spredt utbygging blir styrt gjennom overordnede arealplaner og ikke gjennom dispensasjoner.

Tallene ovenfor indikerer at det skjer en fragmentert nedbygging av dyrka jord i ganske stort omfang. Fordi det utgjør en relativt stor del av den årlige omdisponeringen, er det behov for å utrede og vurdere denne praksisen.

Regjeringen vil

- gjennomføre et pilotprosjekt i Nordland, Trøndelag og Troms og Finnmark om bruk av arealstrategi for å gjøre arbeidet med kommuneplanens arealdel enklere i små kommuner med store LNFR-områder, der det blant annet skal ses på bruk av retningslinjer for spredt utbygging.

2.10 Planlegging av samferdselsprosjekter

I NTP for perioden 2022–2033 (Meld. St. 20 (2020–2021)) er det lagt føringer for alle utbyggingsvirksomhetene innen samferdsel om at beslag av jordbruksareal skal ha en særskilt vurdering, og at omfanget av beslag skal reduseres. Dette hensynet skal være med helt fra oppstart av et prosjekt og dermed også inkluderes i silingsfasen. Kontrakter for utbygging har (eller skal ha)

egne krav som setter vilkår om behandling av jordbruksjord.

Det er i planprosessene at hensyn til ulike interesser blir vurdert opp mot hverandre. Alle planer har krav om konsekvensutredning. Omfanget av planen avgjør hvor omfattende utredningen skal være. Alle virksomhetene under SD tilrår traseer ut fra en vurdering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet, der både prissatte og ikke-prissatte konsekvenser av ulike trasévalg er viktige grunnlag for en tilrådd trasé. Det er i samsvar med metodikken i Statens vegvesen sin *Håndbok V712 Konsekvensanalyser*. Ved siste revisjon (2018) ble metoden justert slik at en nå kan ta større hensyn til kvalitet på jorda mellom de ulike trasealternativene som skal vurderes opp mot hverandre. Det er også utviklet et eget kartinnsyn med verddivurdering knyttet opp mot konsekvensanalyser i kartløsningen *Kilden* (NIBIO). Valgene skal følge prinsippene i tiltakspyramiden med først å unngå, så avbøte før evt. restaurere eller kompensere.

Det er mange motstridende hensyn å vurdere i planarbeidet. Valg av trasé blir endelig tatt gjennom politiske vedtak. Det kan skje at den valgte traseen ikke er den beste med tanke på jordvernet. Ulemper ved trasévalg for viktige nasjonale mål som jordvern, vurderer en å bøte på gjennom detalj-utforming, med avbøtende tiltak og lignende.

Veinormalene med hjemmel i forskrift til veiloven, ligger til grunn for dimensjonering og bygging av riksveier og blir også benyttet av andre veieiere. Statens vegvesen lager veinormaler. Ved utvikling av veinormalene er arealforbruk et viktig hensyn, i tråd med forskrift til veiloven om veinormaler. I normalene N100 Veg og gateutforming og N200 Vegbygging er de sentrale krava samlet. I N200 er det nå krav om hvordan matjordlaget (dyrka jord) skal håndteres for å ta vare på kvaliteten der veianlegget legger beslag på jord.

Ulike veiklasser har ulike krav til linjeføring. For eksempel har motorvei en stiv linjeføring som kan gjøre det svært kostbart eller vanskelig å unngå lokaliteter med jordbruksareal. For jernbane er dette enda mer tydelig med deres krav til enda stivere linjer.

Kommunene rapporterer på planlagt omdisponert areal i vedtatte reguleringsplaner gjennom KOSTRA. Statens vegvesen har siden 2007 rapportert på faktisk omdisponert dyrka jord fra prosjekter som er ferdig det enkelte år. SD vil utvide rapporteringsplikten til å gjelde fordeling på de tre arealtypene som utgjør jordbruksareal; fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite. Reguleringsplanen synliggjør fordelingen

på planlagt nedbygd jord på den måten. En slik rapportering vil over tid vise hvilket areal som blir mest utsatt for omdisponering, riktig nok knyttet til hvor i landet utbygging skjer til enhver tid. Det vil i framtida bli stilt like rapporteringskrav til alle virksomhetene underlagt departementet.

Regjeringen vil

- følge opp arbeidet med jordverninteressene i arbeidet med gjennomføringen av Nasjonal transportplan (NTP).

2.11 Avbøtende og kompensierende tiltak i samferdselsprosjekter

Det er svært viktig at all matjord blir behandlet på forsvarlig måte. Det gjelder likedan for jordbruksareal foreløpig regulert som rigg- og anleggsområde, som for overskudd av matjord fra areal som blir permanent omdisponert. Som utgangspunkt skal matjord brukes videre i jordbruksproduksjon. Et overskudd kan bli brukt i veiprojektet som toppdekke i veiskråninger og lignende.

Det er nå satt standardkrav i entreprisekontrakter om massebehandling av jordbruksjord. Disse kravene er beskrevet i veiledere som bl.a. NIBIO har utarbeidet og som prosjektene kan legge til grunn i ytre miljøplaner. Det enkelte prosjekt må vurdere hva som er tjenlige løsninger ut fra omfang av jordbruksareal som blir omfattet av veitiltaket.

Statens vegvesen har sett på to ulike modeller for gjenbruk av matjord, uten at det er trukket endelige konklusjoner fra arbeidet. I den ene modellen er det sett på muligheten for å opparbeide jordbruksareal på ikke dyrkbare arealer ved å flytte matjorda og de nødvendige underliggende lagene. I planleggingen av E18 Retvet-Vinterbro har dette vist seg å være svært krevende og kostbart.

I fellesprosjektet Ringeriksbanen-E16 (FRE16) har en valgt en annen modell, der det vil bli gitt økonomisk bidrag til nydyrking gjennom et tidsavgrenset fond for nydyrking. Nydyrking kan skje innenfor de tre kommunene som er omfattet av tiltaket. Fondet blir forvaltet av den lokale landbruksforvaltningen. Avklaring av dyrkingsområder følger ordinært regelverk for godkjenning. Denne modellen har et helt annet kostnadsbilde og kan være enklere å få gjennomført i flere prosjekter.

Statens vegvesen deltar i et felles europeisk FoU-prosjekt sammen med flere andre nasjonale veimyndigheter om nettopp behandling av jord i

veiprojekt (CEDR Soils-program). Resultat fra dette vil foreligge i starten av 2023.

Regjeringen vil

- *videreføre arbeidet med å prøve ut avbøtende og kompenserende tiltak i samferdselsprosjekter*

2.12 Plankompetanse

Planlegging etter plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å sikre jordvernet. Tilstrekkelig kompetanse og kapasitet i planleggingen er derfor en nødvendig forutsetning for et sterkt jordvern. Styrkingen av den offentlige plankompetansen er påkrevd både på fylkes- og kommunenivå, men også i statlige og regionale etater.

Kommunene er den viktigste planmyndigheten og skal være en pådriver for samfunnsutviklingen. Det er et voksende gap mellom forventningene og kravene som blir stilt til kommunene på planområdet, og kapasiteten og kompetansen i kommunene, jf. delrapporten fra ekspertutvalget for kommunereformen, *Kriterier for god kommunestruktur*. Særlig har mindre kommuner utfordringer.

Kompetanseutfordringen har høy prioritet i regjeringen, og det arbeides kontinuerlig og på bred front med å styrke den offentlige plankompetansen. Det gis blant annet tilbud om kurs, etter- og videreutdanning, i samarbeid med KS, statsforvaltere og fylkeskommuner, og utdanningsinstitusjoner. Et bredt spekter av veiledning om planlegging utvikles og gjøres tilgjengelig digitalt. *Planlegging.no* er KMD sin hovedkanal for informasjon og veiledning om planlegging.

Regjeringen støtter opp under opplæringstiltakene i fylkene rettet mot kommunene. Det er eksempelvis gjennomført samlinger i nettverk for kommunal og regional planlegging. Det er satt av midler til oppfølging av samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging i fylkene. Det blir også gitt tilskudd til private og frivillige virksomheter og organisasjoner til tiltak som skal øke kompetansen i lokal og regional planlegging. Innsatsen for økt plankompetanse skal føres videre, blant annet gjennom *Sekretariatet for etter- og videreutdanning i samfunnsplanlegging* (SEVS) og økt økonomisk støtte til dette.

Det trengs flere planleggere i offentlig sektor. For å øke utdanningskapasiteten i offentlig planlegging følges anbefalingene i strategien *Hvordan øke utdanningskapasiteten i offentlig planlegging* opp i samarbeid med utdanningsinstitusjonene og KS. Regjeringen har gjennom utdanningsløftet 2020 bidratt til flere studieplasser, og

med det gitt et løft for rekruttering til de planfaglige studiene.

Regjeringen har satt av midler til å øke plankompetansen gjennom utredninger og forskning. Forskningsrådet forvalter midlene gjennom flere programmer som vil gi kunnskap om bærekraftig planlegging og arealforvaltning. Eksempel på større nye satsinger fra 2019/2020 er særskilt utlysning for *planforskning under programmet DEMOS*, og utlysningen *arealer under press*.

Det er viktig at informasjon som ligger til grunn for planleggingen er oppdatert og enkelt tilgjengelig, ikke minst for kommuner med begrenset kapasitet og/eller kompetanse. Staten har lagt til rette for utvikling og finansiering av nye tjenester og data, som eksempelvis høydedata gjennom prosjektet nasjonal detaljert høydemodell, arealprofiler og utvikling av 3D-modeller.

Regjeringen vil

- *føre videre arbeidet med å øke plankompetansen i samarbeid med blant andre KS*

2.13 Kommunestruktur og -størrelse

I by- og tettstedsområdene skaper dagens kommunestruktur i mange tilfelle utfordringer ved at det i de fleste områdene er flere kommuner som inngår i én og samme bo- og arbeidsmarkedsregion. Mange bykommuner har lite areal og er avhengige av boligbygging i omkringliggende kommuner for å håndtere en stor befolkningsøkning. Endringer i kommunestrukturen vil gjøre det lettere å drive en mer helhetlig planlegging og utvikling når det gjelder arealbruk, transport og tjenesteproduksjon. Større kommuner vil også gi mulighet til å bygge opp sterkere fagmiljøer innen areal- og samfunnsplanlegging, noe som vil være positivt for rekruttering av planfaglig kompetanse i kommunene. På den måten vil også større kommuner kunne bidra til å styrke jordvernet.

Regjeringen vil

- *føre videre arbeidet med endringer i kommunestrukturen*

2.14 Faglig kunnskapsgrunnlag fra NIBIO

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) produserer arealinformasjon i form av kart, statistikk og tjenester, noe som kan være til stor nytte i arealplanleggingen. Mesteparten av denne informasjonen er lett tilgjengelig på nett gjennom den digitale kartløsningen *Kilden*. Det er viktig at disse

areal- og ressursdataene blir videreutviklet og oppdatert og ikke minst gjort tilgjengelig og brukt, også i arealplanleggingen.

Informasjonen som blir gitt i den digitale kartløsningen *Kilden*, gir alle mulighet til å bringe jordvern hensyn inn på et tidlig stadium i planprosessene, noe som kan bidra til å finne mindre konfliktfylte alternativer og unngå tidkrevende prosesser med innsigelser og omkamper om ulike planalternativer.

NIBIO har utviklet et arealbarometer for Norge og for alle fylkene og kommunene. Fra 2020 er arealbarometrene web-baserte og supplert med flere fagtema og bedre utskriftsmuligheter. De består av kortfattede og oversiktlige «faktaark» om arealressursene i landbruket, med vekt på status og endringer. Arealbarometeret skal være et godt og effektivt virkemiddel for å øke kunnskapen om arealressursene våre og hvordan de blir brukt og kan brukes i planarbeid, utredninger og politiske prosesser.

Jordsmonnkartene til NIBIO sier mye om verdien av jordbruksarealene for ulike jordbruksproduksjoner. Så langt er bare litt over halvparten av jordbruksarealet i landet kartlagt i detalj, men det som er kartlagt, er i stor grad de viktigste jordbruksområdene på Østlandet, Jæren og ved Trondheimsfjorden. Det vil ta mange år før alt areal er detaljkartlagt, men det er viktig at disse kartene blir tatt i bruk der de finnes.

Det digitale jordkvalitetskartet til NIBIO er basert på jordsmonnkartleggingen. Jordkvalitetskartet er først og fremst ment å være et redskap for bruk i planleggingen og utredningene av utbyggingsprosjekter som kan ha følger for dyrka jord. En av fordelene med det nye kartet er at det har få klasser og dermed er enkelt å bruke.

NIBIO har utviklet nye metoder for å klassifisere jordbruksarealenes egnethet for ulike produksjoner (gras-, korn- og grønnsaksdyrking). Disse kartene, som er tilgjengelige på NIBIOs innsynsløsning *Kilden*, viser produksjonsmulighetene på en langt mer detaljert måte enn informasjonen som har vært tilgjengelig tidligere. Med disse kartene kan arealenes verdi synliggjøres bedre og si noe om den nasjonale verdien av jordbruksarealene.

Norges jordbruksareal er fordelt på ulike klimasoner. NIBIO har i samarbeid med Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) og Meteorologisk institutt, satt i gang arbeid med å utvikle klimasonekartene med grunnlag i vesentlig forbedret tilgang til klima- og værddata, og forbedrede plantevekstmodeller. Nye klimasonekart vil dermed gi bedre uttrykk for en sone-

inndeling i dagens klima. NIBIO har også igangsatt et arbeid med å oppdatere dagens kart over dyrkbar jord, slik at datasettet bedre reflekterer det faktisk tilgjengelige dyrkbare arealet i dag.

Markslagskartet AR5 er et detaljert, digitalt kart/datasett over arealressursene i inn- og utmark som inneholder mye vesentlig informasjon om jordressursene. Kartet/datasettet er nasjonalt heldekkende, og NIBIO vil holde dette ajour framover.

Regjeringen vil

- *føre videre arbeidet med å utvikle kunnskap om arealressursene*

2.15 Evaluering av plan- og bygningsloven

Et forskningsprosjekt (EVAPLAN 2008), finansiert av KMD, har studert hvordan plandelen i plan- og bygningsloven fungerer i praksis, og hvordan loven er samordna med andre lover (sektorlover). Prosjektet har evaluert om og i hvilken utstrekning plandelen fungerer etter intensjonene. Forskerne har også sett på om plandelen fører til lokal og regional bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunns- og arealplanlegging.

I evalueringen har de spesielt sett på de nye målene som kom med plan- og bygningsloven i 2008. De har undersøkt i hvilken grad plan- og bygningsloven bidrar til å sikre mål om demokratiske styrings- og avveiningsprosesser, samordning mellom sektorer og nivåer, effektiv gjennomføring av utbygging (lokal utvikling), åpenhet og medvirkning.

Arbeidet startet opp høsten 2014 og ble avsluttet i 2018. Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) fikk oppdraget i samarbeid med mange andre forskingsmiljøer og presenterte resultatene fra evalueringen på et seminar i august 2018. I evalueringen foreslås flere endringer i plan- og bygningsloven.

KMD har sammen med andre departement, blant andre LMD, satt i gang et prosjekt med mål om å få en bedre praktisk samhandling mellom de ulike sektorlovene og planlegging etter plan- og bygningsloven. Flere prosjekter vil etableres slik at en etter hvert får en helhetlig forståelse mellom de ulike målene som er gitt i plan- og bygningsloven og hvordan de bør vektas i planleggingen for å oppfylle de nasjonale arealmålene. Oppfølgingen vil se om det bør gjøres endringer i plan- og bygningsloven for å styrke for eksempel jordvernet. Andre virkemidler skal også vurderes i den videre oppfølgingen av evalueringen av plandelen i plan- og bygningsloven.

Regjeringen vil

- *følge opp evalueringen av plandelen i plan- og bygningsloven gjennom konkrete prosjekter for å bedre samhandlingen gjennom planlegging og vurdere behov for endringer i plan- og bygningsloven*

2.16 Nasjonal jordvernpris

Regjeringen har opprettet en jordvernpris som skal deles ut annet hvert år. Prisen ble delt ut for første gang i 2017 og har bidratt til å øke oppmerksomheten om jordvernet, særlig i kommunene. Målgruppen for prisen er fylkeskommuner og kommuner som tar aktive grep i regionale planer og i kommune- og reguleringsplaner, eller som får gode resultater i samarbeid med andre gjennom planlegging, gjennomføring og praksis. Vestfold fylkeskommune fikk jordvernprisen i 2017 for sitt arbeid med jordvern, særlig med bakgrunn i tydelige mål og strategier for å ta vare på dyrka mark i den regionale planen for bærekraftig arealpolitikk. Statsforvalterne ble bedt om å sende inn et grunnlagt forslag på minimum én kandidat fra eget fylke. Prisen fikk stor oppmerksomhet i fylkene, kommunen og media.

Det er opprettet statutter og en jury til prisen, der landbruks- og matministeren er leder, og med medlemmer fra KS, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norske landskapsarkitekters forening. Prisen skal framheve og motivere til nyskapende tiltak og planer som legger godt til rette for at kommunene i mindre grad omdisponerer dyrka mark og finner gode alternativer i planleggingen.

Den nasjonale jordvernprisen ble delt ut på nytt i 2019, og da fikk Randaberg kommune prisen. Erfaringene med prisen er gode, og den har ført til økt oppmerksomhet om jordvern og medvirket til å få fram de gode eksemplene til andre kommuner og fylkeskommuner.

Prisen deles ut annethvert år, og skal deles ut igjen i 2021.

Regjeringen vil

- *føre videre en nasjonal jordvernpris*

3 Nye tiltak

3.1 Avtaler som gir rett til å bygge ned dyrka og dyrkbar jord

Stortinget ba i 2018 regjeringen om å «utrede, vurdere og eventuelt foreslå» en sak som kunne

«sikre åpenhet rundt og begrense bruken av opsjonsavtaler om utbygging av dyrka mark og dyrkbar jord.»

En opsjonsavtale vil normalt bli kombinert med en avtale som innskrenker eierens rådighet over eiendommen sin. Konesesjonsloven inneholder i dag regler om at det oppstår konsesjonsplikt ved inngåelse av slike avtaler. Konesesjonsloven fastsetter dessuten at det oppstår konsesjonsplikt ved inngåelse av utbyggingskontrakter av enhver art. LMD har i nytt rundskriv om konsesjon mv. uttrykkelig beskrevet denne konsesjonsplikten. Departementet har dessuten vist til at det ligger an til å avslå konsesjon hvis utbygger (rettighetshaver) skal bruke arealet i strid med eksisterende planer etter plan- og bygningsloven, f.eks. hvor arealet er lagt ut til LNF-område. Omtalen i rundskrivet legger til rette for at kommunene får tydelig kunnskap om hvilke avtaler som skal konsesjonsbehandles. Den gir også signal om at avtalene har en uheldig side i forhold til jordvernet. Dette tiltaket kan bidra til å begrense bruken av opsjonsavtaler om utbygging av dyrka og dyrkbar jord.

Regjeringen vil

- *klargjøre overfor kommunene når det oppstår konsesjonsplikt etter konsesjonsloven for opsjonsavtaler som gjelder dyrka og dyrkbar jord*

3.2 Landbrukets egen nedbygging

Det er ingen søknadsplikt etter jordloven for å føre opp nødvendige driftsbygninger eller anlegge nødvendige driftsveier på dyrka eller dyrkbar jord. Hvis det ikke dreier seg om nødvendig nedbygging, oppstår det søknadsplikt. En undersøkelse fra 2017 av landbrukets egen nedbygging viste at 22 pst. av den totale nedbyggingen av dyrka jord var utført av landbruket selv.

Landbruksdirektoratet har på bakgrunn av signaler i jordvernstrategien utredet muligheten for å endre jordloven slik at eiere som ønsker å bygge bolighus og driftsbygninger eller anlegge driftsveier (Ldir-rapport nr. 35/2019) pålegges en søknads- eller meldeplikt. Slike endringer vil imidlertid føre til merarbeid både for kommunene og for næringen selv.

Etter gjeldende regler kan praktiseringen av jordlovens omdisponeringsbestemmelse skjerpes inn betydelig ved at kommunene foretar en konkret vurdering av om bygningene og veiene er nødvendige for driften av eiendommen. Det kan få en viss betydning for nedbygging som skjer på eiendommer som er i aktiv drift, men vil trolig

særlig gi utslag på eiendommer uten aktiv drift, hvor jordbruksarealet er leid bort, og på små eiendommer. LMD har derfor gjennom nytt rundskriv om praktiseringen av jordloven lagt til rette for en slik innskjerping. Departementet vil, når det har gått en tid, evaluere virkningen av dette tiltaket, og deretter ta standpunkt til om det fortsatt er aktuelt å innføre regler om søknads- eller meldeplikt.

Regjeringen vil

- *legge til rette for at praktiseringen av jordlovens omdisponeringsbestemmelse skjerpes inn betydelig når det gjelder landbrukets egen nedbygging*

3.3 Arealregnskap

Statistisk sentralbyrå (SSB) har over flere år jobbet med metodeutvikling for å etablere et fullstendig arealregnskap for bebygd areal i Norge. Det vil si en heldekkende oversikt over tilgang og avgang av bebygd areal, samt endringer i type bebyggelse. Metodeutviklingen har møtt utfordringer som skyldes datagrunnlag av varierende kvalitet og metodiske avveininger med hensyn til nøyaktighet opp mot teknisk kapasitet til å utføre tunge beregninger.

Datakvaliteten er generelt blitt bedre og metoden er etter flere år med beregning av status for arealbruk generelt sett blitt robust nok til å kunne brukes som grunnlag for beregning av endrings-tall.

SSBs ambisjon er at Arealregnskap skal utvikles til et beslutningsgrunnlag i arealforvaltning og arealplanlegging på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå.

Et arealregnskap vil også kunne inngå i «grunnmuren» for fremtidige tematiske ressursoversikter som naturregnskap (stedfesting av hovedøkosystemene) og økosystemregnskap (stedfesting og verdsetting av økosystemtjenester).

For å etablere Arealregnskap gjenstår å tilpasse metodikken til å omfatte noen nye kart- og registerdatasett og teste ut i stort omfang hvordan sted- og tidfesting av utbygging/arealbruksendring kan forbedres ved hjelp av fjernmålingsdata (satellitt og fly).

Den gjenstående metodeutviklingen for arealbruk skal foregå i 2021 og første halvår 2022.

For å få på plass et fullstendig arealregnskap for Norge er det flere institusjoner som må bidra. I samarbeid med SSB publiserte KMD i juni 2020 første versjon av arealprofiler. Målet er å tilgjengeliggjøre statistikk som gir grunnlag for arealregn-

skap og viser arealbruksendringer som felles kunnskapsgrunnlag for planarbeid. Nedbygging av dyrket jord, omdisponering av dyrket jord og omdisponering av dyrkbar jord er tre av indikatorene i arealprofilene, og jordvern vil være et tema i arealregnskap for kommuneplanprosesser.

Regjeringen vil

- *bidra til arealregnskap for Norge*

3.4 Gjennomgang av kartgrunnlag og statistikk over jordbruksareal

Statistisk sentralbyrå (SSB) publiserte 01.02.21 en artikkel om nye tall for «faktisk nedbygging» av jordbruksareal. Tallene er betydelig høyere enn KOSTRA-tallene (Kommune Stat Rapportering), men en viktig årsak til det er at de nye tallene også omfatter landbrukets nedbygging. Av forskjellen på litt under 4 000 dekar årlig de siste tre årene, så utgjør landbrukets nedbygging nesten 2 000 dekar (1 930). Siden landbrukets nedbygging ikke registreres i KOSTRA, blir den reelle forskjellen på ca. 2 000 dekar årlig. Tallene er imidlertid ikke sammenlignbare år for år med KOSTRA-tallene, som jordvernmålet er knyttet opp mot. Årsaken til det er at KOSTRA måler vedtatt omdisponering ut fra vedtatte reguleringsplaner og vedtak etter jordloven, og ikke den årlige faktiske nedbyggingen, som ofte vil foregå ett eller flere år etter at reguleringen eller tillatelsen er gitt.

De nye SSB-tallene er basert på bygningsinformasjon i matrikkelen og deretter en beregning ved hjelp av faktorer. De er også basert på flybilder som tas med flere års mellomrom, og tolkninger av disse, både for å vurdere hva som er nedbygd, og hva som er jordbruksareal. Det er derfor betydelig usikkerhet knyttet til de nye tallene, og det er ny beregningsmåte, som en bør bruke tid på å vurdere kvaliteten på.

KOSTRA-rapporteringen har pågått i mange år, og det er viktig med langsiktige data på dette området, og som vi kjenner godt. De nye tallene er imidlertid bl.a. viktige for å registrere landbrukets egen nedbygging, og LMD vil se nærmere på de ulike rapporteringssystemene for å forbedre dem. Dette inkluderer også et arbeid for å se på hvordan kommunenes beslutninger om tilbakeføring av allerede regulerte arealer skal registreres. Bedre digitale kartgrunnlag i kommunene sammen med ny teknologi kan åpne for mer nøyaktige målinger og ny metodikk.

Det er behov for å gå gjennom NIBIOs areal- og ressurskart AR5, for å se både på avgrens-

ningen av jordbruksarealene og definisjonen av jordbruksareal, samt oversikten AR5 gir over mengden og kvaliteten på jordbruksareal. LMD har imidlertid rapportert på jordbruksareal i drift, basert på søknadene om produksjonstilskudd, og i liten grad på arealene som oppgis i AR5. Tallene for jordbruksareal som framgår av AR5, er likevel interessante både på kommunenivå og nasjonalt nivå. Det er derfor viktig å få en gjennomgang av klassifiseringer av jordbruksareal og oppdateringsrutiner for dette kartet.

Fra og med rapporteringsåret 2019 blir det gjennom KOSTRA rapportert hvor mye jordbruksareal som blir tilbakeført ved at området blir «omregulert» fra byggeformål til landbruksformål. Dette vil bli trukket fra i de historiske tallene for kommunene, og det skal vurderes om dette kan synligjøres bedre.

Regjeringen vil

- gjennomgå kartgrunnlag og statistikk over jordbruksarealet, for å sikre best mulig oversikt over jordbruksarealet og nedbyggingen og omdisponeringen av det
- se nærmere på hvordan en kan måle og registrere all nedbygging av dyrka mark som ikke blir registrert i KOSTRA i dag, og vurdere et måltall for samlet nedbygging

3.5 Tilskudd til kommunale jordvernstrategier

Kommunene forvalter størsteparten av arealene gjennom kommunal planlegging. Det er derfor avgjørende at kommunene har god kjennskap til både nasjonal og lokal verdi av arealene i sin kommune. Først da kan de gjøre gode avveininger mellom jordvern hensyn og andre interesser. Hvis kommunene lager sine egne jordvernstrategier, skaper det oppmerksomhet og bevissthet om dyrka mark, og gir kunnskap om arealenes verdi.

Klima- og miljødepartementet har satt av midler til kommunale planer for naturmangfold og til kulturminneplaner. LMD vil etablere en lignende ordning med tilskudd til kommuner som utarbeider sin egen jordvernstrategi.

En kommunal jordvernstrategi bør gjøre rede for hvordan den nasjonale, og eventuelt regionale, jordvernstrategien skal følges opp lokalt i kommunen. Strategien bør fastsette ambisjonsnivået i arbeidet med jordvern, bl.a. ved å definere et mål for maksimal årlig omdisponering av jordbruksarealer. Strategien bør også vise status, utviklingstrekk og påpeke viktige utfordringer i det kommunale jordvernarbeidet, og vise hvordan det

skal arbeides med utvalgte temaer for å styrke jordvernet.

En kommunal jordvernstrategi bør være retningsgivende for kommunens arealplanlegging, byggesaksbehandling og landbruksforvaltning. Først og fremst bør jordvernstrategien ligge til grunn for utarbeidingen av nye arealplaner; kommuneplan, kommunedelplaner og reguleringsplaner. Jordvernstrategiens ambisjon, mål og prinsipper bør videre innarbeides i kommende kommuneplan. Strategien bør tegne et langsiktig og overordnet bilde rundt forholdet mellom utbygging og bevaring av store, sammenhengende og viktige jordbruksområder i kommunen.

Regjeringen vil

- etablere en tilskuddsordning for kommuner som utarbeider en kommunal jordvernstrategi

3.6 Ivaretagelse av jordvern i byggeområder

Jordlovens bestemmelser om søknadsplikt ved omdisponering og deling gjelder ikke i områdene i kommuneplanen som er avsatt til byggeformål. Kommunen kan imidlertid i kommuneplanen vedta at denne søknadsplikten likevel skal gjelde, og en del kommuner har vedtatt slike bestemmelser. Landbruksdirektoratet har foreslått en innstramning, slik at bare arealer med reguleringsplan skal unntas fra søknadsplikten. Landbruksdirektoratet omtaler dette bl.a. slik i rapport nr. 21/2016:

«Slik virkeområdet for §§ 9 og 12 er satt opp i jordloven, kan kommunene altså i prinsippet vedta nedbygging av jordbruksarealer i utbyggingsområder i kommuneplanen uten at nedbyggingen vurderes konkret gjennom reguleringsplan eller ved jordlovsbehandling.

Landbruksdirektoratet mener at spørsmålet om omdisponering av jordbruksarealer til andre formål enn jordbruk bør gjennomgå grundig vurdering, enten gjennom reguleringsplan eller ved en konkret jordlovsbehandling i tråd med § 9 (omdisponering).»

I hovedsak vil byggeområdene i kommuneplanen bli regulert før utbygging. Det forekommer imidlertid utbygginger i byggeområdene uten reguleringsplan, midlertidig eller permanent, for hele eller deler av området og/eller med eller uten dispensasjon. I en eventuell jordlovsbehandling bør en også vurdere om den samfunnsmessige begrunnelsen for å omdisponere og dele fra dyrka jord er god nok i det konkrete tilfellet. Et pågå-

ende arbeid med samordning mellom plan- og bygningsloven og jordloven vil vurdere tiltak for å sikre at jordvern hensyn blir bedre ivaretatt i utbyggingssaker der det ikke er krav om reguleringsplan.

Dagens bestemmelser innebærer også en mangel i KOSTRA-rapporteringen, siden den bare omfatter omdisponeringen gjennom reguleringsplan eller omdisponeringsvedtak etter jordloven.

Jordvern er en nasjonal interesse, og jordbruksareal som er avsatt til byggeformål, har ofte nasjonal eller stor regional verdi til jordbruksproduksjon. Det tilsier at det er viktig å sikre en høy og hensiktsmessig utnyttelse av disse områdene, og en hensiktsmessig jordbruksdrift fram til områdene ev. blir nedbygd. Det er også viktig å få en mer fullstendig rapportering av nedbyggingen av disse områdene.

Regjeringen vil

- *vurdere tiltak for å sikre at jordvern hensyn blir bedre ivaretatt i utbyggingssaker der det ikke kreves reguleringsplan. Dette tas opp i den pågående prosessen med samordning i planlegging mellom plan- og bygningsloven og jordloven*

3.7 Sterkere vern av viktige jordbruksarealer

Landbruksdirektoratet utredet en hjemmel for vern av dyrka jord i rapporten «Vernehjemmel i jordlova» av 15. mars 2009. Det ble den gang foreslått at nye bestemmelser om varig vern tas inn i jordloven, og at vernet skal gjelde verdifull dyrka jord. Arealenes kvalitet og egnethet i matproduksjon, særlig for matkorn, skulle være et vesentlig kriterium, men også arealer til fôrproduksjon kunne være aktuelle.

LMD sendte forslaget til vernehjemmel i jordloven på høring. Et klart flertall av statsforvalterne og fylkeslandbruksstyrene støttet forslaget, mens et klart flertall av kommunene var imot. De aller fleste høringsinstansene stilte seg imidlertid klart bak intensjonene i forslaget om å sikre matjorda, men det var stor uenighet om virkemidlene.

Det er gått lang tid siden en vernehjemmel i jordloven ble utredet. Situasjonen i dag er ikke den samme, selv om behovet for å ta vare på jordbruksarealene er like stort. Det bør derfor utredes flere alternative løsninger for å sikre et sterkere vern av den viktigste dyrka marka. I tillegg til en vernehjemmel i jordloven kan dette være tiltak som mer aktiv bruk av hensynssone landbruk eller kjerneområde landbruk, og utpeking av nasjonalt særlig viktige jordbruksområder. Et alternativ kan være å se på muligheten for å kartfeste og verdsette de viktigste jordbruksområdene, slik det gjøres av Riksantikvaren for kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse (KULA).

Et viktig argument for et sterkere vern er at statusen på de beste jordbruksarealene må heves betydelig, og at arealene må få en beskyttelse på nivå med naturreservater, vernede kulturmiljøer og lignende. Dette må vises både ved kartfesting, utredningskrav og i forvaltningsrutinene. Det vil være viktig å få fram arealenes kvalitetsforskjeller, og i kartleggingen av de aktuelle arealene må best tilgjengelige kartgrunnlag for dyrkingsforhold benyttes. Kartfestingen av områdene bør foretas i samråd med kommunene, da dette vil kunne få betydning for den kommunale arealforvaltningen.

Regjeringen vil

- *utrede et sterkere vern av de viktigste jordbruksarealene*

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

www.publikasjoner.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 05/2021

